

SZÁNTÓ (ARATOR) ISTVÁN S. J.
CONFUTATIO ALCORANI
(1611)

SZEGED
1990

SZÁNTÓ (ARATOR) ISTVÁN S. J.: CONFUTATIO ALCORANI

**ADATTÁR XVI–XVIII. SZÁZADI
SZELLEMI MOZGALMAINK TÖRTÉNETÉHEZ**

27.

**Szerkeszti
KESERŰ BÁLINT**

**ISBN 963 481 804 8
ISSN 0230–8495**

**SZÁNTÓ (ARATOR) ISTVÁN S. J.
CONFUTATIO ALCORANI
(1611)**

Sajtó alá rendezte
LÁZÁR ISTVÁN DÁVID

**SZEGED
1990**

Készült
a római Istituto Storico della Compagnia di Gesù,
a szegedi József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára és
I. sz. Magyar Irodalomtörténeti Tanszéke
együttműködése keretében

Lektorálta
BALÁZS MIHÁLY

Technikai szerkesztés
SCRIPTUM KFT.

Megjelent a
KULTURÁLIS ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKEINK FELTÁRÁSA,
NYILVÁNTARTÁSA ÉS KIADÁSA
KUTATÁSI PROGRAM KERETÉBEN

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	7
Szántó (Arator) István: Confutatio alcorani	21
Jegyzetek	151
Mutatók	173
Zusammenfassung	185

ELŐSZÓ

Bár az *Adattár* sorozat az utóbbi időben katolikus forrásokat – köztük jezsuitikákat – is közölt, ezzel a kötettel mégis rendhagyó feladatra vállalkozik. A XVI. század végi katolikus megújulás egy hányatott sorsú jezsuita szerzetesének rendhagyó, bizonyos értelemben talányos művét tesszük közzé kifejezetten azzal a szándékkal, hogy szinte csak a forrásközlésre korlátozódva a további kutatás számára hozzáférhetővé tegyük ezt a művet, amely iránt tudomásunk szerint mind a katolikus újjászerveződés, mind a radikális reformáció kutatói (Dán Róbert) érdeklődést mutattak. Hangsúlyozni szeretnénk, hogy e mű a művelődéstörténet kutatói számára több szempontból is fontos: egyfelől az egyetlen magyar szerző által írt részletes Korán-cáfolat, s már ez önmagában is tanulmányozásra méltóvá teszi; másfelől igen jól rávilágít a kor hitvitázóinak gondolatvilágára, s értékes adalékot jelent a kutatás számára.¹

Rövid bevezetőnkben nem vállalkoztunk arra, hogy a művet elhelyezzük az egyre inkább előrenyomuló törökökkel szembenéző irodalomban, valamint a Korán teológiájára vonatkozó ismeretünk híján e szempontból sem vizsgáltuk. Arra sincs módunk, hogy áttekintsük: mik voltak Szántó művének forrásai, mely szerzők hatottak leginkább nézeteire, mekkora hatalmas olvasmányanyagból származó háttérismeretet görget magával a mű. Arra vállalkoztunk csupán, hogy a szöveget a legszükségsebb jegyzetekkel közreadjuk, Szántó motivációit körüljáró pályaképet rajzoljunk fel, a legtriviálisabb eszmétörténeti érdekességeket felvillantsuk, valamint – a tartalmi ismertetéstől sem visszariadva – néhány észrevételt tegyünk a *Confutatio* műfajára, jellegére vonatkozóan.

¹ A *Confutatio Alcorani*-ról eddig mindössze egyetlen elemző tanulmány született: Polgár László: Szántó István Korán-cáfolata a magyar Izlám apológia keretében. Chieri, 1950. (Itt mondok köszönetet a tanulmány szerzőjének és Lukács László professzornak, hogy a mindmáig kiadatlan kéziratot rendelkezésemre bocsátotta.)

Szántó életpályája

Előjárójában érdemes röviden vázolni a szerző pályáját, mivel ennek állomásai talán választ adnak arra a kérdésre, hogy mik indították e műve megírására.²

„Szántó István atya 42 éves, magyar; jó egészségnek örvend; 1560-ban Rómában lépett a rendbe; Rómában fejezte be filozófiai és teológiai tanulmányait; beszél latinul, magyarul, csehül, németül, a filozófia tanára; Rómában lépett elő; Nagyszombatban a humaniorákat tanította, Bécsben görögöt és két évig filozófiát; Rómában magyar gyónatató volt, Kolozsvárott magyar igehirdető; a múlt évtől a váradai misszió tagja.” – jellemzi szerzőnket az erdélyi jezsuita atyák katalógusa 1584-ben.³

Szántó (Arator) István 1541 táján született Devecseren – mint neve is mutatja – minden bizonnyal földműves családból. Korán árvaságra jutott; apja még gyermekkorában meghalt, édesanyját és testvéreit a törökök hurcolták el, majd nagybátyja nevelte. Nincs adatunk arról, hogy hol végezte alsóbb iskoláit. 1560-ban került Rómába a Collegium Germanicumba, s a következő évben belépett a Jezsuita Rendbe. Felsőbb tanulmányait Bécsben végezte, majd itt tanított. Életének igen jelentős eseménye volt az 1575-ös jubileumi év, amikor Rómában magyar gyónatatóként tevékenykedett. Ezekben az években kezdenek kirajzolódni azok a tervei, amelyek egész életén végigkísérik.⁴ Mindenekelőtt Magyarország, a magyar katolikusok érdekében tevékenykedik. Terveinek két fő irányát különböztethetjük meg: egyfelől igen erőteljesen szorgalmazza egész életében katolikus iskolák alapítását, amelyek azzal, hogy felkészült, művelt fiatalokat nevelnek, segítséget nyújtanak a reformáció terjedésének megakadályozásához; másfelől nagyszabású irodalmi tervei voltak, melyekről először az 1574. július 15-én Mercurian generálishoz írott leveléből értesülhetünk.⁵ E levelében megemlíti, milyen nagy szükség volna Magyarországon arra, hogy minél több magyar nyelvű katolikus könyv legyen, hiszen a reformált felekezetek sorra adják ki könyveiket, nyomdákat tartanak fenn, s ezáltal széles körben terjesztik tanításaikat. Ezzel szemben az utóbbi évtizedekből mindössze három magyar nyelvű katolikus művet tud felsorolni.

Tervei megvalósításához gyónatatói tevékenysége idején Rómában lát hozzá. Hosszas küzdelmet folytat annak érdekében, hogy létrejöjjön az örök városban a Collegium Hungaricum, s a későbbiekben ennek köszönhetően majd elegendő számú képzett katolikus pap legyen Magyarországon. Csaknem három esztendeig tartó fáradozás után elérte, hogy a pápa megalapította a Collegium Hungaricumot, azonban Szántó öröme nem tartott sokáig. Rövid idő elteltével a pápa (Szántó szerint ellenfelei

² Szántó István munkásságát a szakirodalomban már többen méltatták, ezért mi életpályájának csupán azokat az elemeit kívánjuk kiemelni, melyek a Koráncáfolat szempontjából különös jelentőséggel bírnak. Szántó életrajzához lásd pl. Fraknói Vilmos: Egy magyar jezsuita a XVI. században. Katolikus Szemle 1887. 385–433.; Gyenis András: Száz jezsuita arcél I. Bp. 1941. 241–285.; Timár Kálmán: Szántó Arator István öregkora. Irodalomtörténeti Közlemények (a továbbiakban: ItK) 1931. 207–209.; J. Argenti iratai. Kiad. Veress Endre. Utószó: Benda Kálmán. Szeged, 1983. /Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 7./

³ Monumenta Antiquae Hungariae (a továbbiakban: MAH) II. 1580–1586. Ed. Ladislaus Lukács. Róma, 1976. 620.

⁴ Ehhez lásd Timár Kálmán: Szántó (Arator) István irodalmi tervei. ItK 1930. 34–42, 161–174.

⁵ MAH I. Róma, 1969. 425. – Itt tesz említést Szántó arról, hogy már korábban elkészült egy Breviárium fordítással, valamint egy magyar grammatikával és prozódiaival.

ármánykodása következtében) megszünteti az önálló magyar kollégiumot, összevonja a Collegium Germanicummal.⁶

Rómából való távozása után következik életpályájának legmeghatározóbb szakasza, az Erdélyben töltött nyolc év. A jezsuiták Erdélybe való hívásának gondolata először 1571-ben, Báthori István fejedelemmé választása után merül fel Szántó és Báthori levélváltása nyomán.⁷ Az antitrinitárius fejedelem (János Zsigmond) halála után megválasztott katolikus Báthori István tervei között igen jelentős helyet foglalt el a katolikus hit megerősítése Erdélyben, illetve távlati céljai között egyetemalapítás is szerepelt.⁸ E kettős cél véghezvitelére igen alkalmas segítőtársaknak mutatkoztak a jezsuiták. Már fejedelemmé választását követően nem sokkal egyik levelében azzal a kéréssel fordul Szántóhoz, hogy tegyen lépéseket egy erdélyi jezsuita misszió létrehozása érdekében. Szántó lelkesen támogatja a misszió tervét, és kész arra, hogy mielőbb Erdélybe utazzon. Erre azonban még jónéhány évet várnia kell. Először az erdélyi helyzet tisztázatlan volta, rendi elfoglaltságai akadályozzák meg a fejedelemnek tett ígérete teljesítésében, majd a már említett négy éves római tartózkodása. Csak 1580-ban – sikertelen kollégiumalapítási kísérletét követően – érkezik Erdélybe. Itt először Kolozsvárott tevékenykedett, tanított, prédikált, majd ezt követően a váradi missziót vezette. Az erdélyi jezsuita missziót az ekkor már lengyel király Báthori István igen nagy figyelemmel kísérte, tevékenységük megkönnyítésére jelentős adományokkal támogatta őket, és e példát a fejedelem, Báthori Kristóf is követte.

Szántó kiapadhatatlannak látszó energiája, térítő elhivatottsága e nyolc év során mutatkozik meg leginkább. Fáradhatatlanul prédikál, tanít, térít, s e közben gyakori és heves vitákat folytat a protestánsokkal. Legnevezetesebb vitáját Váradon folytatja Beregszászi Péterrel, a nagyváradi protestánsok vezetőjével.⁹ A jezsuiták és a protestánsok viszonyának teljesen elmérgesedett voltát jelzi az, hogy 1587-ben a húsvéti körmenetet a kálvinisták megtámadják, meggyalázzák a keresztet és a résztvevőket alaposan helybenhagyják. Ennek következményeként rendeli a fejedelem Szántót Gyulafehérvárra. Báthori István halálával a jezsuiták elvesztették leghatalmasabb patrónusukat. Egyre erősödtek Erdélyben a kiűzésüket követelő hangok. Az 1588 decemberében tartott megyesi országgyűlésen határozatot hoztak, mely szerint a Jézustársaság tagjainak el kellett hagyniuk az országot. Az ifjú fejedelem szándéka ellenére kénytelen volt elfogadni az országgyűlés határozatát, hiszen valójában a trón és az atyák között kellett választania.

⁶ Ehhez lásd Fraknói Vilmos: A római magyar seminarium története... Katolikus Szemle 1912. 444–453, 562–580.; Gyenis András: Az első római Collegium Hungaricum alapítója. Magyar Kultúra 1941. II. 46–48.; Bitskey István: Pázmány Péter és a Római Collegium Germanicum Hungaricum. Studia Litteraria XXIII. Debrecen, 1985. 29–40.; Lázár István Dávid: Kísérlet a római Collegium Hungaricum megalapítására (1578–1579). Acta Historiae Litterarum Hungaricarum Tom. XXV. Szeged, 1988. 135–144.

⁷ MAH I. 391–393; 394.

⁸ Lásd Veress Endre: A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, 1603-ig. Erdélyi Múzeum 23 (1906) 169–193, 249–263, 319–320.

⁹ Erről részletesen lásd Szittyay Dénes: A nagyváradi disputa 1584-ben (Magyar Kultúra 1923. 723–728). – Az erre vonatkozó protestáns források összefoglalását adja Zoványi Jenő: A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig. Budapest, 1977. /Humanizmus és reformáció 6./ – E disputáció kapcsán tételezik fel, hogy Szántó életében megjelent volna egy műve nyomtatásban Kolozsvárott a Heltai nyomda betűivel Epistola apologetica címmel. (RMNy. I. 568.)

Erdélyből való kiűzetésüket Szántó élete legelkeserítőbb kudarcaként tartja számon. Nincs olyan műve a későbbiek során, amelybe ezt az eseményt ne szőné bele igen komor színekkel ecsetelve. Haláláig keserűen emlékszik vissza életének e szomorú fordulópontjára.

Erdélyből való távozása után Szántó egy ideig Kisvárdán húzta meg magát, majd a kilencvenes években Znióvárálján és Bécsben élt, ahol egy ideig filozófiát tanított. 1600-ban az idősödő Szántó levélben kéri a generálist arra, hogy visszavonulhasson a znióváráljai rendházba.¹⁰ Az engedélyt megkapja, s ezentúl irodalmi tervei megvalósításának szenteli életét. Újabb súlyos megpróbáltatás várt azonban rá. 1605-ben Bocskai hajdúi felgyújtották a rendházat, s – ahogyan maga mondja – negyven év irodalmi tevékenysége vált a lángok martalékvává, csupán a *Confutatio*-t tudta kimenekíteni. E súlyos csapás után Olmützbe ment, és itt tartózkodott 1612-ben bekövetkezett haláláig.

A *Confutatio Alcorani* műfajáról

Talán a fenti rövid pályakép alapján is feltehető a kérdés: mi motiválhatta Szántót a Korán-cáfolat megírására? Megítélésem szerint több, eredetileg egymástól független tényező együttes hatása érvényesült. Feltételezhetjük, hogy személyes ok is közrejátszott: édesanyját és testvéreit a törökök fogságba hurcolták. Ezen kívül élete során szinte nap mint nap tapasztalhatta az török hódítások következményeit. Írásaiban gyakran megfogalmazódik az a vélemény, hogy az ország három részre szakadása, a törökök hódítása nagy mértékben elősegítette a reformáció elterjedését. Erdélyi tapasztalatai is jelenthettek számára indítást e műve megírásához. Néhány évvel érkezése előtt ugyanis Erdélyben több szélsőségesen heterodox gondolkodó tevékenykedett, akik univerzalisztikus elvet vallottak, s nagy figyelmet szenteltek a mohamedanizmusnak. Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a *Confutatio* terve a tizenöt éves háború időszakában született, melynek során gyakran vetődött fel a török szövetség gondolata; ezzel szemben pedig bizonyos aktuálpolitikai feladatot is betölthetett (volna) e mű.

Nincs könnyű dolgunk, ha a *Confutatio* műfaját próbáljuk meghatározni. Címéből ítélve azt gondolhatnánk, hogy elméleti teológiai jellegű írásról van szó, azonban ha elolvassuk, kiderül, hogy ez a feltételezés nem állja meg a helyét, sokkal összetettebb kérdésről van szó. Érdeemes megvizsgálnunk, hogy milyen olvasóközönségnek szánja a szerző művét. A *Confutatio* egyik dedikációja Dietrichstein bíborosnak szól, a morvaországi ellenreformáció egyik kiemelkedő alakjának, aki sokat segített Szántónak, miután a znióváráljai rendházból elmenekült. E dedikációban a szerző kitér arra, hogy megítélése szerint kik forgathatják nagy haszonnal írását. Ezek között elsősorban a protestáns hitre tért cseh- és morvaországi főnemesekeket említi. Azt reméli, hogy ha ők – műve segítségével – felismerik, hogy vallásuk milyen közel áll a mohamedanizmushoz, visszatérnek a katolikus hitre. Továbbá a törökök ellen harcoló katonák számára is hasznosnak véli művét, két okból is: egyfelől reményei szerint állhatatosabb harcra buzdítja őket a törökök ellen a keresztény hit védelmében,

¹⁰ MAH IV. Róma, 1987. 468 – 472.

másfelől pedig, ha fogságba esnének, megfelelő érvek lesznek a kezükben abban az esetben, ha megpróbálnák őket a mohamedán hitre áttéríteni. Ezek, valamint a szerzőnek az alábbiakban részletesen ismertetendő gondolatmenete alapján azt állíthatjuk, hogy Szántó célja a Korán-cáfolat megírásával a következő volt. Egyfelől teológiai alapon kívánta részletekbe menő alapossággal cáfolni a Korán tételeit, azaz elméleti műnek (is) szánta; másfelől azonban, mivel kézzelfogható közelségben érzekelte a török jelenlétét, és tudomása volt arról, hogy a keresztény foglyok nem kis számban térnek át mohamedán hitre, gyakorlati útmutatást, mintegy kézikönyvet szándékozott a teológiában járatlan emberek kezébe adni a célból, hogy rendelkezzenek érvekkel hitük védelmében; végül – és Szántónál ez sohasem elhanyagolható szempont, mint azt a következőkben is látni fogjuk – a mohamedanizmus elleni polémia ürügyén erőteljes támadást intéz a reformált felekezetek ellen párhuzamba állítva hitvallásukat a mohamedán tanokkal.

E kettősség – teológiai mélység és gyakorlati alkalmazhatóság együttese – Szántónak csaknem valamennyi művében megtalálható, s a magyarázata nem kis mértékben Szántó személyiségében rejlik. A jezsuiták levelezésében gyakran találunk utalást arra, hogy szerzőnk hirtelen haragú, igen szókimondó és heves természetű volt. Élete során számtalanszor keveredett összetűzésbe, vitába a protestánsokkal (vannak adataink arra, hogy számos vitairatot írt a protestánsok ellen,¹¹ melyeket ki is szándékozott adni), de gyakran rendtársaival is voltak konfliktusai. A Jézustársaság első nemzedékéhez tartozott, akiknek a körében még nem alakult ki a későbbi korokból ismert hallatlanul szigorú fegyelem és engedelmesség. Ugyanakkor – bár a *Ratio studiorum*-ot csak a XVI. század utolsó évtizedére sikerült végleges formájában kidolgozni – Szántó alapos képzésben részesült. Ezt nemcsak a róla írott jellemzések mutatják, de a műveiben megtalálható hatalmas hivatkozásanyag, illetve műveinek szerkezete is. Mindenekelőtt alapos retorikai tudással rendelkezik, amit magabiztosan, könnyeden használ. Idézetei, hivatkozásai arról tesznek tanúbizonyságot, hogy jártas volt az antikvitás, a patrisztika, és kora teológiai, historiográfiai irodalmában egyaránt. Bibliáismerete nem csupán tárgyi jellegű – bár kimutathatóan emlékezetből idézi a különböző locusokat, és elenyészően kevés alkalommal téved –, hanem érvrend-szerébe belesímulnak a locusok, szervesen illeszkednek gondolatmenetébe.

Néhány szó a kéziratról

Szántónak arról a tervéről, hogy elkészíti a Korán részletes cáfolatát, Acquavia generálishoz 1598. december 23-án írott leveléből értesülünk.¹² Ebben szerzőnk arról panaszkodik, hogy bár az előző évben hozzáfogott a *Confutatio* megírásához, azt mégsem tudja véghezvinni. A rendelkezésére álló latin nyelvű Korán fordítás, ugyanis olyan összevisszaságban közli a latin szavakat, hogy semmi értelmet nem tud belőle

¹¹ Szántó protestantizmusról vallott nézeteinek összefoglalását 1600-ban írott művében adja: *Brevis et succincta descriptio, quo tempore et qua occasione haereses in Ungariam et Transylvaniam fuerint invectae, quem progressum habuerint, et quis modus sit eas extirpandi.* (Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde 19(1884) 581–596.)

¹² MAH IV. 365–368.

kihüvelyezni. Ennek oka az volt, hogy a fordítást végzők közül az egyik arabul tudott, a másik latinul, így értelmezhetetlen, megbízhatatlan szöveg jött létre. Mérvadó szöveg hiányában kísérletet tett arra, hogy az általa keresztény hitre térített törököket hívja segítségül a Korán tanainak interpretálására, azonban ez a módszer sem vezetett eredményre. Sikertelensége annál is inkább fájó, mivel „sokan írtak már Mohamed ellen, de senki sem volt, aki az ő törvényeit módszeresen, fejezetről fejezetre megcáfolta volna”, hogy azt a sok-sok keresztényt, akik évről-évre áttérnek mohamedán hitre, visszariassza. Úgy tűnik, a fentiek miatt ő sem képes tervét véghezvinni, kénytelen lesz felhagyni vállalkozásával. A későbbi időszakból nincs információnk arról, hogy mikor és minek hatására vette újra elő régi tervét, annyi azonban bizonyos, hogy 1605 előtt újra dolgozni kezdett ezen a műven.

A *Confutatio Alcorani* kéziratát jelenleg a bécsi Österreichische Nationalbibliothek őrzi.¹³ A kézirat provenienciájáról sajnos nincs tudomásunk. A kódex negyedréti alakú, 132 lapból áll, autográf.

A kezünkben lévő kézirat minden bizonnyal nyomtatásra előkészített kézirat lehetett. Erre több részlet utal. Mindenekelőtt a címlap, melynek alján (áthúzva!) a következőt találjuk: Olomucij excudebat Georgius Handelius iussu Illustrissimi Cardinalis a Dietrichstein Anno domini 1611.¹⁴ Ezen kívül több jel is arra mutat, hogy a művet kiadásra szánták. Mindenekelőtt az egységes folyamatos íráskép, ami jöllehet gyakran nehezen olvasható (ebben szerepet játszhat a kódex későbbi, számunkra ismeretlen hányattatása is), mégis kevés javítást, áthúzást tartalmaz. Továbbá a mű minden egyes nagyobb egységét (1. Jézus Krisztusnak szóló ajánlás; 2. Dietrichstein bíborosnak szóló ajánlás; 3. Első könyv; 4. Második könyv; 5. Harmadik könyv; 6. Epilogus; 7. Appendix) új oldalon kezdi, a címeket igyekezik a nyomdai szedést imitáló módon kiemelni, stb.

Két fontos kérdésre azonban csak igen bizonytalan választ tudunk adni. Bár a fentiek alapján furcsának tűnhetet, az első mégis, a datálás kérdése. Nem is arról van szó, hogy a kezünkben lévő kéziratot mikor készítette el Szántó, hanem arról, hogy mit tekinthetünk a mű elkészülte időpontjának, ugyanis ez befolyással bír a második kérdésünkre adandó választ illetően, nevezetesen arra, hogy miért hiúsult meg a szöveg kinyomtatása.

A kéziratban a keletkezésére utalóan öt dátum található. Ezek a következők: 1. a Krisztushoz szóló ajánlás végén: 1611. 9. novembris (azonnal meg kell jegyeznünk, hogy itt a hónap és a nap láthatóan más tollal íródott, mint az évszám); 2. a Dietrichstein bíboroshoz szóló ajánlás végén: 1605. 20. septembris; 3. az Epilogus végén: 1611. mense octobri; 4. Az Appendix-ben, ahová néhány, napi eseményeket tartalmazó mondatot beszúrt: 1611. 5. novembris; (ez a mű utolsó előtti oldala!); 5. a mű legvégén: 1611. 6. novembris.

¹³ Jelzete: Cod. 12415; mikrofilmen megtalálható az MTA Mikrofilmtárában B 1135 jelzet alatt.

¹⁴ Sajnos az évszám olvasatában nem vagyunk teljesen biztosak. Az áthúzás ugyanis épp a két utolsó számjegyet tette szinte teljesen olvashatatlaná. Nem tudunk azonban egyetérteni sem a Sommersvögel-bibliográfia olvasatával (1641), sem Polgár Lászlóéval (1621), hiszen ez is Szántó kézírásával íródott, szerzőnk azonban 1612-ben meghalt; így a legvalószínűbb olvasat mégis: 1611.

Láthatjuk, hogy csupán egyetlen dátum okoz problémát, ez pedig a Dietrichstein bíborosnak szóló ajánlás végén található 1605. szeptember 20. A kérdést tovább bonyolítja, hogy az ajánlás szövegéből kiderül: ezt is 1611-ben írta,¹⁵ tehát antedatálásról van szó. Most már pontosabban tehetjük fel a kérdést: miért ír a bizonyosan 1611-ben frott ajánlás végére hat évvel korábbi dátumot? A kérdésre adható válaszok közül szerintem a legvalószínűbb – bár korántsem bizonyos – az, hogy egyetlen megmaradt írását Olmüztzbe való ékezése után a bíborosnak kívánta ajánlani, azonban vagy nem t még készült még teljesen el, vagy Dietrichstein ekkor nem tartotta aktuálisnak a kiadást. A többi, egymást néhány napos eltéréssel követő dátum arra enged következtetni, hogy Szántó a mű tisztázását 1611. októberében-november elején készítette el, valószínűleg a közeli nyomtatás reményében. Feltételezésünk tehát a következő: 1605-ben, menekülésekor már a mű befejezéséhez közeledhetett, azonban kézírata még nem volt nyomdakész állapotban. A következő években mással foglalkozott (hogy pontosan mivel, azt a források hiányos volta miatt sajnos nem tudjuk), majd 1611-ben a kinyomtatás reményében ismét elővette kéziratát, végleges formába öntötte. A Dietrichstein bíborosnak szóló ajánlást antedatálta, mintegy ezzel is jelezve, hogy munkája már 1605-ben elkészült.

Azt a kérdést kell még megvizsgálnunk, hogy vajon miért nem került sor a kézirat kinyomtatására. A legvalószínűbb feltételezésnek az tűnik, hogy Szántó halála játszotta ebben a döntő szerepet. A kézirat elkészülte után alig fél évvel halt meg Szántó István. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy a bíboros a szerző halála után nem szorgalmazta a mű kiadását, s a kódexből lassan „levéltári anyag” lett. Ezt látszik alátámasztani az a tény, hogy a címlapon a nyomtatásra való előkészítettségre utaló részt áthúzták, valamint a Dietrichsteinhez szóló ajánlás első három sorát kitörölték, s a kéziratban az ajánlás szövege mellett csaknem végig a margón határozott, folyamatos fekete vonal húzódik. Ez arra utal, hogy a törlés későbbi lehet, amikor már nem volt fontos, hogy a szerző kinek címezte a dedikációt.

A Confutatio Alcorani szerkezete, gondolatmenete

Mint láttuk, a *Confutatio* hét egységre bontható. A tulajdonképpeni Korán-cáfolat három könyvből áll: az első könyv a *Mohamed élete, erkölcei és viselt dolgai*, a második a *Néhány bevezető kérdés az Alkoránhoz*, a harmadik *A Korán cáfolata* címet viseli. Szántó érvelési módja mindvégig azonos, a skolasztikus metódust alkalmazza. Szigorú logikával szedi ízekre a Korán tanításait, állításainak alátámasztására legfőbb érvként a Szentírás tanait használja fel, ezen kívül igen nagy hangsúlyt kap argumentációjában a *ratio naturalis*, valamint gyakran él az egyházatyáktól vett idézetekkel is.

A *Confutatio*-t két ajánlás vezeti be. Az elsőben szinte invokációszerűen Jézus Krisztust szólítja meg, neki dedikálja írását. Két igen fontos mozzanatra figyelhetünk fel. Egyfelől innen tudjuk meg, hogy Szántó lefordította a Bibliát, másfelől egész művének célját megadja: azért készítette el a Korán-cáfolatot, „nehogy tudatlan, vak és kéjvágó emberek, elcsábítva Mohamed hamis ígéreteitől, eltérjenek az igazság

¹⁵ „...ante sex annos, amissis bonis omnibus et scriptis quadraginta annorum, fugiens ex comitatu Turociensis...” lásd a kötet második részében (a továbbiakban: *Confutatio*) 10.

útjáról..."¹⁶ A második ajánlás Dietrichstein kardinálishoz szól. E részben a szerző röviden áttekinti a sátán földi ténykedését: tőle származnak a különböző eretnek szekták, ókoriak és újkoriak egyaránt, s ezek sorába illeszkedik be a mohamedanizmus is. Az előbbieken már említett két irányú támadása már itt, az alaptétel megfogalmazásakor is jelen van: az eretnekségek, köztük korának protestáns felekezetei, valamint a mohamedanizmus egy töről fakadnak, azaz a protestánsok közelebb állnak a törökökhöz, mint a keresztényekhez. Ezen kívül e részből tudhatjuk meg, hogy kiknek szánta írását – mint azt fentebb tárgyaltuk –, továbbá hosszasan méltatja Dietrichsteinnek a katolikus hit védelmében szerzett érdemeit.

Az első könyvben, mely 12 fejezetből áll Szántó Mohamed élettörténetét beszéli el. Művének e része nemcsak életrajz, hanem már itt is erőteljes támadást intéz a mohamedán tanok ellen. Szántó célja világos: a prófétát olyan színekkel festi le, hogy az olvasó úgy érezhesse, ez az ember nem lehetett Isten hírnöke.

Az első fejezetben Mohamed leszármazását írja le. Részletesen levezeti a családfát Ábrahámától Mohamedig, majd gyermekkoráról beszél. Miután korán árvaságra jutott, nagybátyja nevelte. Fiatalkorában tevehajcsár volt, hosszú karavánutakon vett részt, ezután gazdája özvegy feleségét vette el, és gazdag kereskedő lett belőle, később rablócsapatokat szervezett. Mérhetetlen hatalomvágyát – mivel gyűlölt volt az emberek előtt – nem tudta a világi hatalom megszerzésével kielégíteni, ezért más utat keresett: azt hazudta, hogy ő Isten prófétája.

A következő fejezetben a szerző Mohamed tanainak eredetét veszi szemügyre. Azt hangsúlyozza, hogy a mohamedán tanok kialakulásában igen nagy szerepet játszottak a korban keleten virágzó eretnekségek, ezen kívül a zsidó vallásból is vett át elemeket. Gondolatmenetét folytatja a harmadik fejezetben, ahol a különböző eretnek tanítások és a mohamedanizmus között meglévő azonosságokat tárja fel, rávilágítva arra, hogy „Mohamed csodálatraméltó ravaszsággal igazította törvényét a megromlott emberi természethez...”¹⁷

A negyedik fejezetben tárgyalja Szántó Mohamed „hamis csodatételeit”. Érvelése szerint a hamis próféta Krisztushoz akart hasonlítani, ezért próbálkozott különböző csodatettekkel. De mint ahogyan Isten igaz prófétáját arról lehet felismerni, hogy csodatettekre képes, a hamis próféta minden csodatettéről könnyedén kimutatható, hogy közönséges csalás. A *ratio naturalis*-ra hivatkozva teszi nevetségessé Mohamed közismert csodatetteit („Ha a hegy nem megy Mohamedhez, Mohamed megy a hegyhez.” stb.)

A következő fejezet Mohamed kiapadhatatlan kéjvágyát tárgyalja. „Természettudományos” bevezető után – mely szerint a keleti emberek természetüknél fogva nagyobb indíttatással bírnak a testi örömekre – rátér annak bizonyítására, hogy a mohamedanizmus tulajdonképpen Venus-vallás. Részletesen taglalja Mohamed „fokozott érdeklődését” a női nem iránt, majd hosszasan bizonygatja, hogy a mekkai Kába kőben a mohamedánok Venust tisztelik. Ezzel kettős célt ér el: nemcsak a próféta jellemrajzához járul hozzá újabb kárhoztatható adalékkal, hanem a bálványimádás vádjával illeti a mohamedánokat, s ezáltal elhárítja ugyanazt a katolikusokról.

¹⁶ Confutatio 8.

¹⁷ Confutatio 18.

A következő három fejezetben azt tárgyalja Szántó, hogy mik vezettek a mohamedanizmus elterjedéséhez. Kiemeli azt a tényt, hogy a Korán tanairól tilos vitatkozniuk a híveknek, ami bizonyos fanatizmust idéz elő, másfelől a korábban emlegetett érveket ismétli: a gonosz emberek számára nagyon alkalmasak ezek a tanok, hiszen számos bűnt elnéznek, továbbá a keleten viruló eretnek szekták is alkalmas táptalajt nyújtottak elterjedésükhöz. További okként az egyház keleti részének romlottságát említi. A 9. és a 10. fejezetben az előzőek alapján feltehető kérdések magyarázatát adja Szántó. Előadja, hogy nem attól igaz egy vallás, hogy sok követője van; illetve, hogy a vallás igaz voltát nem a nevében aratott katonai győzelmek jelzik. A Szentírás ugyanis azt mondja: „sokan vannak a meghívottak, de kevesen a választottak”. Mohamed szektájához pedig azok csatlakoztak, akiket a keresztény közösségek kivetettek magukból. A győzelmekkel kapcsolatban pedig érzékletesen jegyzi meg Nagy Sándorra hivatkozva: ha egy vallás igaz voltát katonai győzelmek jeleznék, még mindig a görög mitológia isteneit tisztelnék az emberek.

Ezek után visszatér Szántó Mohamed életrajzában elbeszéléséhez. A 11. fejezetben a próféta élete utolsó időszakát, betegségét, gyötrelmeit, végül halálát írja le. Nem kis rosszindulattal jegyzi meg – visszaulva hamis próféta voltára –, hogy Mohamed meghagyta: ne temessék el, hiszen rövid idő múlva feltámad és a mennyekbe száll. Teste azonban nem volt romlatlan, így környezetének tagjai hat nap múltán kénytelenek voltak rendelkezése ellenére eltemetni.

Az első könyv zárófejezetében Szántó részletesen ismerteti a török birodalom kialakulását és történetét. Időrendben végigköveti a szultánok sorát, az egyes szultánok alatt történt eseményeket. Külön hangsúlyt fektet Magyarország törökellenes küzdelmeinek bemutatására, kiemeli az ország „propugnaculum totius Christianitatis” mivoltát. A török hódítás megakadályozásában bekövetkezett kudarcokat itt is összekapcsolja a reformáció megjelenésével, azaz a már többször említett célját, mely szerint ötvözi a mohamedanizmus és a protestantizmus elleni polémiaát, egyetlen pillanatra sem hagyja figyelmen kívül.

A *Confutatio* második könyvének nyolc fejezete tulajdonképpen a Korán általános cáfolatát tartalmazza. A könyv bevezetőjében elmondja, hogy – a skolasztikus módszer szabályai szerint – a Korán elnevezéséről, szerkezetéről, rendszeréről, gondolatmenetéről, tekintélyéről, valamint hasznosságáról és valódi szerzőjéről fog szólni. Ezt az előrebocsátott gondolatmenetet az egyes fejezetekben végigkövetve adja meg a Korán általános jellegű cáfolatát, miközben előrevetíti a részletes cáfolat (3. könyv) érvelési rendszerének több elemét is.

Az első fejezetben a Korán elnevezéséről szólva törvénygyűjteményként határozza meg azt, mégpedig olyan jellegű törvénygyűjteményként, amely a mohamedánok szerint minden élethelyzetben alkalmazható és alkalmazni is kell. Megemlíti, hogy a Korán állítása szerint Mózes és Jézus törvényeit megrontották, ezért volt szükség arra, hogy az Isten új törvényeket küldjön, azaz az Ó- és az Újtestamentum a Korán előzménye. A szerző ezt a tételt a következőképpen cáfolja: Mohamed leszármazásáról szólva már említette, hogy bár Ábrahámától vezet le családfáját, de annak nem törvényes feleségétől, Sárától, hanem a Hágártól született bálványimádó Izmael Mohamed ősapja, és már csak ezért is ki lehet őt zárni a

próféták sorából. Hosszasan bizonygatja, hogy az Ó- és az Újtestamentumot nem rontották meg, sőt inkább a Koránban lehet számtalan hibát, önellentmondást felfedezni.

A következő fejezetben Szántó röviden bemutatja a Korán szerkezetét, felsorolja az egyes könyvek címét, majd a harmadik fejezetben rátér rendszerének bemutatására. A Korán felépítését úgy jellemzi, hogy „nagyobb zaggyvaság található benne, mint amilyen a bábeli zűrzavar volt”.¹⁸ E tételének kifejtése során néhány mondatban bemutatja az Ó- és az Újtestamentum rendszerét hangsúlyozva logikus felépítésüket, tematikai és kronológikus rendszerezettségüket. Ezzel igen kontrasztosan állítja szembe a Koránt, azt állítván, hogy abban sem időrend, sem tematikai rendszerezettség nem állapítható meg: a szerző minden átmenet nélkül tér át egyik témáról a másikra, gyakoriak benne az ismétlések.

A negyedik fejezetben elbeszéli, hogy a Korán a mohamedánok előtt akkora tekintélynek örvend, hogy minden egyes szavát Isten igéjének tekintik, életüknek minden mozzanatát a benne található előírások szabályozzák. Ezek után az ötödik fejezetben felteszi a kérdést: Mi a haszna a Koránnak? A kérdést a következőképpen válaszolja meg: a mohamedánoknak semmi hasznuk nincs belőle, hanem ellenkezőleg, a kárhozat felé vezeti őket. A keresztények számára azonban kettős haszna van a Korán megismerésének: megismerve tévtanait megerősödnek hitükben, és ennek következtében könnyedén el tudják kerülni hibákat.

Szántó gondolatmenetének ismertetésekor nem kívánunk hosszasan idézni a műből – hiszen szövegét közöljük –, azonban e helyütt érdemesnek tűnik egy kissé hosszabb szakaszt idézni. A következő példa, melyet szerzőnk a Korán hasznossága ürügyén hoz fel, jól jellemzi a műben megtalálható – már többször említett kettősséget, egyúttal rávilágít arra is, hogy a *ratio naturalis* kategóriáját Szántó meglehetősen insztrumentálisan használja.

„A mohamedánok állítása szerint oly nagy haszna van a Koránnak, hogy ha valaki életében ezerszer elolvassa, a paradicsomban egy asszony lesz az övé, akit Paradicsominak hívnak. [Ez az asszony] csodálatosan szép és olyan nagy, hogy szemöldöke akkora, mint a felhők közti szivárvány. De ki nem látja ennek a hazugságnak, koholmányának az örült voltát. Hiszen a szivárvány gyakran több mérföldnyi hosszú, nagy hegyeket övez; ha tehát ennek a paradicsomi asszonynak ekkora lenne a szemöldöke, akkor az arányoknak megfelelően szájának és szemének nagyobbak kellene lennie, mint az Olümposznak vagy a Kárpátoknak, melleinek hegyeknél nagyobbaknak, hasának tengernél nagyobbaknak – ebbe lovascapatban lovagolhatnának be a mohamedánok –, testének pedig több ország terjedelműnek kellene lennie, sőt nagyobb lenne a Mohamed által kitalált földi paradicsomnál is. De ha ő betöltené testével az egész paradicsomot, akkor a mohamedánoknak nem lenne itt helyük, hacsak a paradicsomi asszonynak a hasában, zsigereiben, hüvelyében és alfelében nem keresnének maguknak helyet. S mivel Mohamed szerint a paradicsomban is szükség van ételre, italra és testi gyönyörökre, vajon ki tudná táplálni ezt a hatalmas bestiát?

¹⁸ Confutatio 48.

Van-e a világon oly hatalmas gigász, amely teherbe tudná ejteni, s milyen gigászok születnének tőle? Az oktan állatoknál is ostobábbak azok, akik Mohamed ilyen őrült ígéreteinek, szemenszedett hazugságainak hitelt adnának..."¹⁹

A következő fejezetben Szántó felteszi a kérdést: mi szükség volt arra, hogy az Ó- és az Újtestamentum után megjelenjen a Korán? Válasza szerint nem volt rá semmi szükség, hanem a sátán küldte a világra, hogy elveszejtse általa az embereket. Felidézi a Mohamedánoknak azt az érvét, miszerint Mózes és Krisztus valóban próféták voltak, de Mohamednek csupán előfutárai, továbbá azt, hogy az evangéliumokban megtalálható volt Mohamed neve, de ezt a keresztányek kitörölték. Ezt az ellenvetést Szántó könnyedén cáfolja: amennyiben Mohamed jó próféta lenne, semmiképpen nem törölték volna ki a nevét az evangéliumokból, de ha a Szentírás rossz prófétaként említette volna őt, akkor sem törölték volna ki nevét azért, hogy az emberek óvakodhassanak tőle.

A hetedik fejezetben a Korán valóságos szerzőjéről beszél Szántó. Azt, hogy igen nagy jelentőségűnek tarthatta e kérdést, több tényező is jelzi. Egyfelől ez a második könyv legterjedelmesebb fejezete, másfelől a legalaposabban, legrészletesebben ezt dolgozta ki. Igen részletesen, aprólékos teológiai érveléssel bizonyítja, hogy a Korán a sátán műve. A Szentírásból kiindulva, leginkább trinitológiai, krisztológiai érveléssel zárja ki pontról pontra, hogy a Korán Isten kinyilatkoztatása lenne, következésképp a valódi szerző a sátán.

A könyv zárófejezetében Szántó levonja az előzőekből a következtetést: Mohamed nem próféta volt, hanem az Antikrisztus előfutára. E tételét nemigen bizonyítja, hanem hosszú sorban halmozza a dehonesztáló jelzőket, melyek nagyjából az előzőekben megtárgyalt témákból következtethetők. E fejezetben ad még egy felsorolást „mindazokról, akik Mohamed ellen írtak valamit”. Ez a felsorolás igen informatív, mivel rávilágít arra, hogy mely szerzők, művek lehettek Szántó fő forrásai. A felsorolás után Szántó megemlíti, hogy sem e művek között, sem egyéb olvasmányai során nem talált egyetlen olyan írást sem, amely fejezetről fejezetre cáfolta volna meg a Korán tanításait, ezért ő sem tér ki minden egyes kérdésre, csupán a leglényegesebb tévtanok cáfolatát fejti ki részletesen.²⁰

A harmadik könyvben tér rá Szántó a Korán részletes cáfolatára. Már az előző könyv végén felhívja a figyelmet arra, hogy ő sem vállalkozik minden egyes fejezet részletekbe menő cáfolatára, hiszen ez szinte kivihetetlen vállalkozás. Minden bizonnyal kissé zavarban lehetett szerzőnk, hiszen már a második könyv 3. fejezetében utalt arra, hogy a Korán zavarossága miatt nem lehet világosan elkülöníteni a tárgyalt témákat, a fejezetbeosztás nem jelent tematikai tagoltságot. Ez feltűnik a harmadik könyv szerkezetében is. Szántó láthatólag nem tudja megoldani a módszertani kérdést: vajon a Korán alaptételci köré csoportosítsa-e a részletes cáfolatot, vagy a szűrák sorrendjében haladjon-e. Úgy tűnik, a két módszer ötvöztésére törekedett, azonban e törekvése szükségképpen nem lehetett sikeres. Ez érződik is a harmadik könyvön. Míg

¹⁹ Confutatio 51.

²⁰ Confutatio 59–60.

az első két könyv gondolatmenete világos és könnyedén érthető logikai rendszert alkot, itt a megszokott világos rendszer kuszává, első olvasásra nehezen érthetővé válik.

Mindezeket érezve Szántó a könyv bevezető részében felsorolja azokat a fő mohamedán tanokat, melyeket részletesen cáfolni kíván. Ezek a következők: Milyen az a paradicsom, amelyet Mohamed megígér követőinek? 2. Hogyan képzei el a holtak feltámadását és az utolsó ítéletet? 3. Vajon az üdvösségre vonatkozó ismeretek hiánya mentesít-e a büntetéstől? 4. Vajon mindenki üdvözülni-e saját hitében, mint ahogyan ezt Mohamed állítja? 5. Vajon engedélyezett-e a többnejűség? 6. Volt-e és hogyan Mohamed az égben? E kérdéseket Szántó valóban igen alaposan végiggondolja, majd melléjük állítja a keresztény tanításokat, végül a mohamedán részről feltételezhető ellenvetésekkel cáfolja. Mohamed mennyország-járásának leírásakor a teológiai érveken kívül még felsorakoztatja kora följajtudományának és csillagászatának ismereteit a világ felépítéséről, hogy ezeket a *ratio naturalis* szolgálatába állítva még kézzelfoghatóbb módon mutassa ki a Korán állításainak abszurditását. Nem csupán a felsorolt témákkal foglalkozik azonban e harmadik könyvben. Részletesen szól krisztológiai és szentháromságtani problémákról is, támadva ezzel a mohamedán egyistenhitet. Bár külön nem szól róla, csupán beleszőve egyéb témák tárgyalásába, a szentháromságtan ékesszóló apológiáját adja.

A hat téma kifejtése után cáfolattal már nem foglalkozik szerzőnk, azonban műve elején tett ígéretéhez híven végighalad a Korán minden egyes fejezetén, néhány mondatban ismerteti ezek tartalmát.

A *Confutatio* Epilogusában igazolódik leginkább az az állításunk, mely szerint művének megírásakor Szántó fő célkitűzései között jelentős szerep jutott a protestánsok elleni polémiaának. E részben ugyanis 23 pontban azt tárgyalja, hogy milyen hasonlóságok fedezhetők fel a mohamedán és a protestáns tanítások között. Az érvelés egy része teológiai jellegű, a krisztológiával és a szentháromságtannal kapcsolatos problémákat tárgyalja, másutt a protestánsoknak a katolikusokkal szemben leggyakrabban felhozott vádjaiival (bálványimádás, szentségek) foglalkozik, és ebben mutatja ki a protestánsok és mohamedánok közötti nézetazonosságot. Az összehasonlítás jelentős része azonban – a testi vétkek kapcsán – korának polemikus irodalmából válogatva a reformáció legjelentősebb alakjainak személyét támadja, leginkább ma már szinte megmosolyogtató módon (pl. Bézáról azt állítja, hogy szodomita volt; Lutherrel kapcsolatban azt bizonygatja, hogy a válás engedélyezésével tulajdonképpen bevezette a többnejűséget, stb.) Mindent összevetve azonban a műnek ez a része igen érdekes bepillantást enged a protestánsok elleni polémia népszerűbb, vulgárisabb változatába.

A művet Appendix zárja. Valóban függelék jellegű ez a rész, hiszen változatos témákat tartalmaz. Minden bizonnyal olyanokat, melyeket Szántó nem tudott szervesen beleilleszteni érvrendszerének logikai rendjébe, azonban a már többször említett gyakorlati megfontolások alapján hasznosnak tarthatta. Az első fejezetben 7 pontban foglalja össze azokat az okokat, melyek miatt a mohamedanizmus nem szűnt meg. A következő fejezetben azokat a jóslatokat ismerteti, amelyek a török birodalom pusztulásának várható időpontjáról szólnak. A harmadik fejezetben leírja a törökök

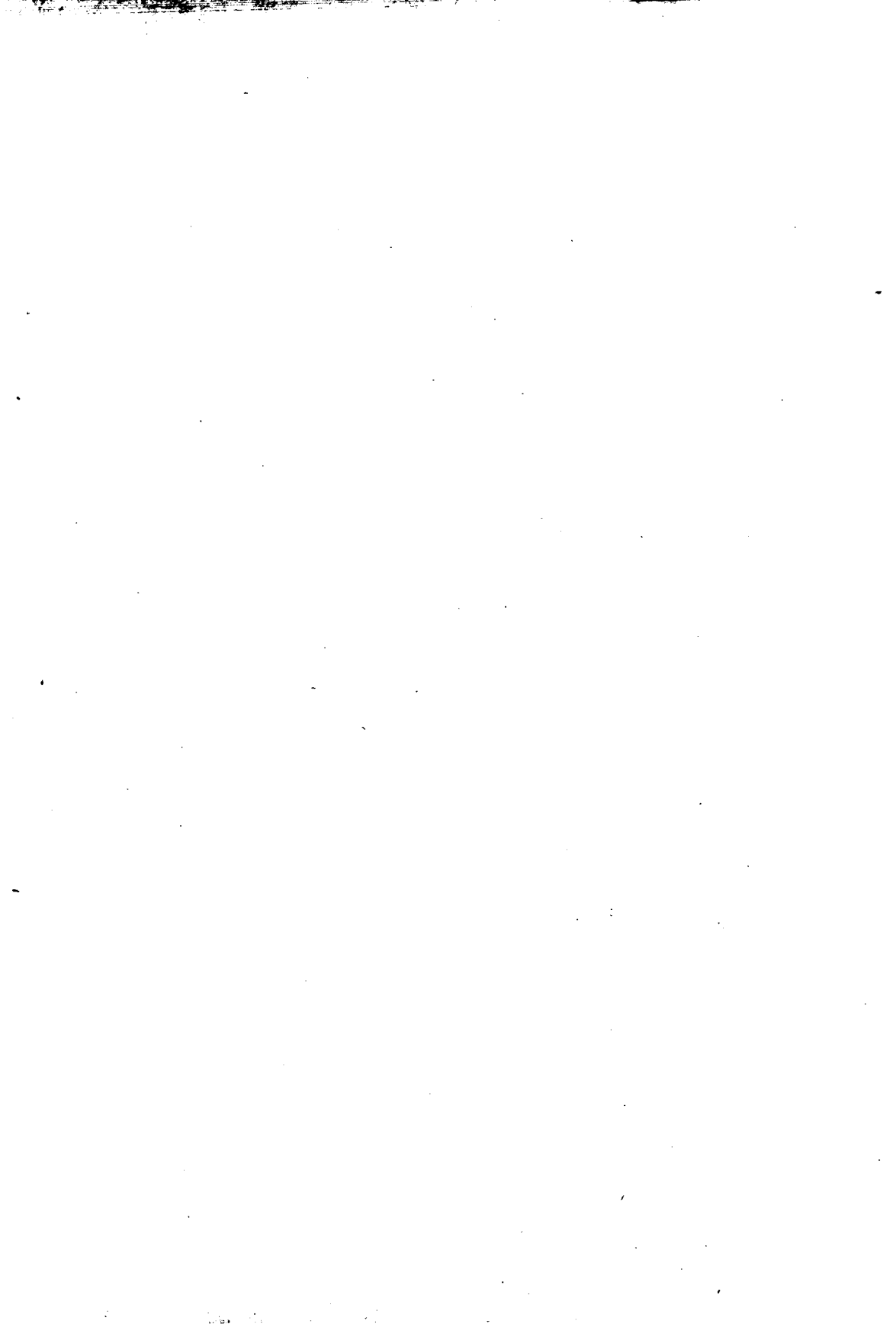
mérhetetlen gazdagságát, valamint – Johannes Leonclavius leírása alapján – a török birodalom szandzsákjait sorolja fel. Érdekes mozzanatként egy rövid fejezetben szól a törökök vendégszeretetéről, majd ezt követően – elsősorban a Szentírásból vett érvekkel – azt bizonygatja, hogy Mohamed semmiképpen sem tekinthető az Antikrisztusnak.

*

Végezetül szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik segítséget nyújtottak munkámban. Mindenekelőtt Keserű Bálintnak, aki kezdettől fogva figyelemmel kísérte e kötet munkálatait, s értékes tanácsokkal segített az előrehaladásban. Igen nagy köszönet illeti a kötet lektorát, Balázs Mihályt alapos, minden részletre kiterjedő odafigyeléséért, megalapozott korrekciós javaslataiért. Megköszönöm Ötvös Péternek, Benyik Györgynek és Monok Istvánnak segítségét, akik elsősorban a jegyzetek írásakor adtak igen értékes útmutatást.

Szántó (Arator) István S. J.

CONFUTATIO ALCORANI

Confutatio Alcorani, tribus libris comprehensa:

in primo recensetur flagitiosa vita Mahometis,
in secundo praemittuntur quaedam prolegomena utilia et necessaria ad cognitionem Alcorani,
in tertio evertuntur praecipua fundamenta Alcorani et legis Mahometanae,

**authore Stephano Aratore praesbytero et theologo
Societatis Jesu.**

Hier. 23,21. Non mittebam prophetas, et ipsi currebant, non loquebar ad illos, et ipsi prophetabant.

Mat. 7,15-16. Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fruscibus[!] eorum cognoscetis eos.

Mat. 24,24. Surgent pseudochristi et pseudoprophetae, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.

IHS

[Olomucij excudebat Georgius Handeli¹
iussu Illustrissimi Cardinalis a Dietrichstein²
Anno domini 1611.]

Imago pueri Jesu³

Effigiem quisquis depinxit dulcis Jesu
magni pictoris nomen habere potest.

Regi regum domino Jesu Christo, Salvatori mundi,
Deo optimo, maximo, iustissimo, atque benignissimo,
Stephanus Arator sua obsequia commendat.

Postquam Domine Jesu, rex invictissime, Sacra Biblia tua, id est, libros tuae divinae maiestatis veracissimos, magno et diuturno labore, in Ungaricum sermonem transtulisses,⁴ et ab innumeris haereticorum corruptelis vindicasses, casu incidi in Alcoranum fabulosum, librum Mahometanorum mendacissimum planeque diabolicum, quem cum perlegissem, manifeste cognovi illum ex diametro pugnare cum libris sincerissimis tuae divinae maiestatis. Quare rem non ingrati me facturum existimaui tuae sacratissimae maiestati, si illum te adiuvante confutarem, eiusque mendacia et antilogias palam omnibus detegerem, fictumque paradisum Turcarum funditus everterem, ne indocti, caeci et carnales homines, allekti fallacissimis promissionibus Mahometis, a via veritatis averterentur, et ad viam perditionis declinarent, plusque crederent mendacissimo diaboli Alcorano, quam veracissimo tuae maiestatis Evangelio, neve stolidi homines pro veritate mendacium, pro verbo Dei verbum diaboli amplecterentur, sequerentur et perirent. Quamobrem zelo tuae divinae maiestatis incensus tribus libris confutavi impuram vitam, fallacem doctrinam et iniquissimam legem Mahometis, magni pseudoprophetae Turcarum. Hoc ego librum tuae divinae maiestati offero et dedico obnixè rogans, [...] sacra maiestas tua sereno vultu aspicere dignetur et benedicere, quo cedant ad sanctissimi nominis tui sempiternam gloriam, ad Ecclesiae tuae sanctae defensionem, conservationem et fidei catholicae propagationem, oviumque errantium ad gremium Ecclesiae reductionem. Rogo postremo maiestatem tuam, ut in me exiguo famulo tuo auge gratiam tuam, charitatem, humilitatem, sapientiam, fortitudinem et reliquas virtutes, ut deinceps valeam tuae divinae maiestati maiori diligentia et amore servire, et contra hostes tuos fortius dimicare, teque in aeternum laudare, benedicere, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas in saecula saeculorum. Amen. Salva nos salvator mundi, qui passus es pro nobis, miserere nobis.

Datae Olomucij 1611. 9. novembris.

Vestrae sacrae maiestatis <...> mus indignus

Stephanus Arator

<...>

Sciens hostis humani generis, praesul amplissime, sinceram in Deum fidem, basim et fundamentum esse salutis aeternae, sine qua ut apostolus testatur, nemo Deo placere potest, nulla bona opera possunt esse fructuosa ad salutem, nemini patere aditum ad faelicitatem aeternam, in hoc strenue ab initio mundi laboravit, ut veram Dei cognitionem extingueret, ut veritatem suo mendacio conspurcaret, ut verum Dei verbum erroribus, haeresibus et falsis interpretaationibus adulteraret, ut denique verum Dei cultum in mentibus hominum penitus extingueret, convelleret, atque profligaret. In hunc finem inter gentes barbaras et infideles varia olim et multiplicia idola excitavit, ut in illis a caecis paganis ipse pro Deo coleretur et adoraretur, tamquam princeps et dominus totius mundi. In hunc finem in veteri lege plurimos Antichristos et pseudoprophetas misit in orbem, ut per illos legem Dei corrumperet, veros Dei prophetas in odium hominum adduceret, et ut populum induceret ad credendum sibi potius suoque mendaci verbo, quam Deo vero et illius sanctis prophetis. In eundem finem in principio nascentis Ecclesiae, tempore apostolorum, suscitavit Ebionitas,⁵ Cerinthianos,⁶ Nicolaitas⁷ et Simonem magum,⁸ deinde, successu temporis, Arrianos,⁹ Macedonianos,¹⁰ Sabellianos,¹¹ Photinianos,¹² Samosatrinianos,¹³ Eutichianos,¹⁴ Donatistas,¹⁵ Pelagianos,¹⁶ Manicheanos,¹⁷ Viclephistas,¹⁸ Berengarianos,¹⁹ Huzitas,²⁰ atque hoc infaelici nostro saeculo Lutheranos,²¹ Zvinglianos,²² Sacramentarios,²³ Calvinistas,²⁴ Anabaptiztas,²⁵ Pikhardiztas,²⁶ <ut> per illos verum Christi Evangelium corrumperet, et a vero intellectu in alienum depravaret, et in mendacem sensum deflecteret, et populo Dei, pro vero Evangelio et verbo Dei, sua verba suorumque ministrorum somnia et falsa dogmata obtruderet, atque hac ratione homines a veritate veraque fide aversos falsis erroribus perniciosisque haeresibus in profundum baratri praecipitaret. Verum cum vidisset versutissimus inimicus se per catholicos ex idolis eiectum esse, et per sacra concilia suorum ministrorum haereses damnatas esse, et impia dogmata sua convulsa et profligata esse, ut se de sanctis patribus vindicaret, et suas haereses ab Orco revocaret, excitavit in Arabia insignem quendam pseudo-prophetam, nomine Mahometem, omni genere viciorum apprime nobilitatum, huic dilecto amico suo loco legis Dei tradidit suum mendacissimum et fabulosum Alcoranum, tanquam coelitus ei a Deo missum, praecipiens ei, ut omnes ubique homines ad eius observationem compelleret, non rationibus vel Scripturae Sacrae testimonijs, sed terroribus atque gladio. Et quia videbat astutissimus inimicus suam legem pugnare cum verbo Dei et ratione naturali, ne illius falsitas deprehenderetur et contemneretur ab hominibus, prohibuit suis sectatoribus, ne quisquam auderet de illa disputare cum Christianis, sed crederent absque probatione omnia, quae in illa continerentur vera verba Dei esse, dicerentque Christianis, nobis nostra lex, vobis sufficiat vestra. Nec vanum habuit exitum versutissimi inimici consilium. Nam primum Arabes aggresstes et barbari, deinde innumera multitudo hominum, partim metu, partim carnali voluptate (quam illa lex promittit) allecta, recipere <ent> Alcoranum pro libro et verbo Dei, et Mahometem tanquam Dei prophetam colere coeperint, brevique tempore factum est, ut in <...> Africa et magna parte Europae fluctuaret fides <Catho>lica, et regnaret spurcissima et carnalis lex Mahometis, et antiquae etiam haereses, quae ante Mahometem apud Graecos regnaverant per Alcoranum ab Orco resuscitarentur. Sicque corporalia et visibilia idola commutarentur in spiritualia et invisibilia, in falsa dogmata et haeresis, in quibus diabolus, pater omnis mendacij coleretur atque observaretur. Et

quia errores et haereses non possunt facile vitari, nisi cognoscuntur, en tribus libri confutavi impiam sectam et legem Mahometanam, ut cognita eius falsitate diligentius Christiani cavere sibi ab illa possint. In primo libro continetur flagitiosa vita Mahometis, secundus conlectitur quedam prolegomena utilia ad intelligendum Alcoranum. In tertio confutatur Alcoranus liber diaboli, fabulosus et mendacissimus, quem tamen stolidi Mauri et Turcae in tanta veneratione habent, sicut Christiani sacra Biblia Dei. In his praeterea libris solidis rationibus probatum est Mahometem non fuisse Dei prophetam, sed maximus totius mundi impostorem et pseudoprophetam sathanae egregiumque Antichristi prodromum, et eius legem non a vero Deo, sed a cacodaemone datum esse. Item, non quemlibet in sua secta, fide et lege salvari, ut saepe mendax Mahomet inculcat. Polygamiam praeterea, quam permittit suis Mauris, repugnare legi Dei et rationi naturali, deinde paradisum, quem promittit suis sectatoribus, magis convenire <best> ijs, quam hominibus ratione utentibus, denique non propterea sectam <aliq> uam veram esse, quod plurimi eam sequerentur. Vestrae autem Reverendissimae, et <Illus> trissimae Dominationi hoc opusculum offerre volui. Primum ut meum <erg> a te amorem et observantiam exiguo isto munusculo declararem ob insignem benevolentiam et liberalitatem qua me et alios patres professos ante paucos annos in sua diocaesi et castro excaepit, et humanissime et munificentissime tractavit, minimeque contemnendis munusculis spiritualibus exhilaravit. Deinde quod ante sex annos, amissis bonis omnibus et scriptis quadraginta annorum,²⁷ fugiens ex comitatu Turociensis saevos et crudeles Turcas, Tartaros et haydones in hac vestra diocaesi, civitate et collegio benigne fuerim exceptus et frugaliter tractatus, ubi nactus aliquantulum ocij et quietis, extremam Alcorano (quem nescio quo casu mecum exportaveram) manum imposui. Quamobrem iure etiam hospitalitatis Vestrae potius Illustrissimae et Reverendissimae Dominationi hoc opusculum debebatur, quam alicui alteri, cuius beneficio ad umbilicum perductum fuit. Tandem vestra in Deum pietas, zelus catholicae religionis, vita virtutibus decenter ornata omniumque oculis exposita, summaque in officio pastoralis cura et diligentia sibi hoc quaecumque munusculi et obsequij genus est, suo quodam modo iure, a nobis exposcere videbantur. Cui enim ignota esse potest rara animi tui probitas cum eximia prudentia coniuncta? Mores inculpati, vitae integritas et in episcopali officio summum studium summaque vigilantia? Nota haec fuere sanctissimo pontifici (faelicis <recor> dationis) Clementi octavo,²⁸ qui quantum te diligeret, <ob sanctis>simos mores tuos, quantique semper fecerit, ostendunt crebre litterae ad te, tanquam ad amicum et filium charissimum datae. Nota fuerunt et Paulo quarto,²⁹ pontifici maximo, cuius electioni cum alijs Illustrissimis Cardinalibus interfuisti anno domini 1605, tuoque calculo eius legitimam electionem comprobasti Romae, et illo vicissim paternum suum amorem erga te satis manifestis inde declaravit. Nota fuerunt praeterea etiam imperatori Romano Rodolpho,³⁰ qui tua opera et consilio in rebus magnimomenti, et praesertim in negocijs arduis huius provinciae, saepenumero et perlibenter uti consuevit. Nota tandem est tua vita integerrima praelatis, clericis et viris religiosis huius tuae diocesis, qui te unice diligunt, colunt et observant, quin etiam ipsi haeretici te suspiciunt, metuunt et venerantur. Tanta enim est vis probitatis et virtutis, ut etiam ab improbis laudetur atque commendetur. Idque sane non immerito. Nam non tantum catholicos studes in orthodoxa fide conservare, verum etiam haeticos mira suavitate ad lucem veritatis adducere et catholicae ecclesiae reconciliare. Quam vero soleat hic vester labor esse fructuosus,

ostendit multitudo Germanorum et Marcomannorum, qui annis singulis per vestras contiones et exhortationes relictis erroribus et abiuratis haeresibus ad gremium Romanae Ecclesiae revertuntur.³¹ Quidni ergo te diligerent cuncti catholici ut patrem, haeretici vero ut pastorem suum vigilantissimum, cuius opera lucem veritatis aspiciunt, et ab ipsius Tartari et lupi infernalis faucibus eripiuntur? Sed est alia quoque causa, cur te omnes amare, observare et merito plurimi facere debeant. Omnes enim hoc anno 1605 per te singulari et maximo beneficio fuerunt affecti, quod quomodo factum sit dicam manifestius.

Ingressi erant in absentia tua Moraviam Tartari, Turcae et rapaces haydones,³² passim oppida et pagos praedationibus, rapinis et incendijs devastantes, ingentemque praedam pecorum et hominum abigentes nemine illis obsistente, tantusque terror provinciam invaserat, ut non solum villae et oppida campestria trepidarent; verum etiam castella et urbes munitae haud modicum sibi ab hostium furore metuerent, verum enim vero quam primum Vestra Illustrissima et Reverendissima Dominatio ex urbe Roma reversa est, plurimum omnes fuerunt exhilarati et in magnam et certam spem venerunt, brevi vestra opera et prudentia se optata pace fructuros, nec illos fefellerit opinio. Quamprimum enim cognovisses con<...> Moraviae periculum, nihil potius aut prius in votis habuisti, quam ut eam a praesenti calamitate et oppressione inimicorum liberares, non te fatigatio molestissimi et longissimi itineris, quod emensus fueris a Roma usque ad hanc provinciam, non propriae quietis et commodi respectus, non coeli intemperies, non denique vitae praesentissimum periculum ab opere charitatis et officio pastoralis avocare aut retardare ullo modo potuerunt, quin protinus Pragam ad imperatorem consilium et auxilium petiturus excurreres, deinde rediens mirabili celeritate, nobiles et barones Moraviae congregasti, et iusto conscripto exercitu hostibus animose occurristi, eosque non solum e finibus Moraviae, verum etiam ex Zakoltza, oppido Ungariae, (ubi nidum sibi latrunculi illi constituerunt, et unde fines Moraviae populabantur) magna facilitate et celebritate expugnato oppido hostes in fugam convertisti et exterminasti, multamque praedam hominum et iumentorum, verumque sacrarum, e manibus eorum excusisti, nec amplius deinceps latrunculi illi fines Moraviae ingredi, et molestare ausi fuer<unt>. Quod si ab initio, quando haydones in vicinis partibus Ungariae tumultuari caeperunt, praesens fuisses, nemini dubium est, quin ita mature et praesenter praedonibus illis occurrisses, ut nusquam intra terminos Moraviae pedes figere valuissent. Hoc autem quantum sit beneficium hostes a cervicibus suorum civium depellere, opes, iumenta et cactera bona, quibus humana vita sustentatur, ab hostium direptione liberare, aedes et domicilia, in quibus homines conquiescunt, et ab iniurijs caeli defenduntur, ab incendijs et conflagratione praeservare, homines denique a dira captivitate liberare, intelligunt illi, qui paulo ante in continua mortis trepitatione fuerunt, et nunc post tuum faelicem reditum optata pace et quiete perfruuntur. Multo vero magis perfectiusque cognoscunt illi, qui spoliati bonis omnibus in captivitate ducti fuerunt, quantum sit bonum libertas et pacifica bonorum suorum possessio, quanto in precio et honore miseri isti habituri essent illum, qui haec omnia bona amissa ipsis restituere posset. Non minus profecto grati debent tibi esse, praesul ornatissime, Moravi omnes, qui tua industria, cura, diligentia et labore ab hostium furore, direptione et captivitate liberati et conservati fuerunt. Tibi vitam, libertatem et bona quae possident, accepta referre debent. Quod si praelatus, qui suas oves a lupis spiritualibus et haereticis defendit, magnam apud

homines meretur laudem et ingens apud Deum praemium, quanto maiori laude dignus censendus est ille, qui non solum a spirituali morte, verum etiam a corporali subditos tuetur, protegit atque conseruat? Quid ego hic de tua rigida, inaudita et anachoretica continentia, temperantia, abstinencia et sobrietate dicam? Nam cum habeas corpusculum delicatum, debile et fragile, quod fortioribus merito adimentis sustentandum esset, ipse tamen domi et foris, in privata et communi mensa, relictis cibis solidioribus et melioribus, communiter contentus esse soles, quibusdam iusculis tenuioribus et vilissimis sorbiciunculis, et cum habeas cellaria cervisijs et vinis optimis referta, illa omnia libenter tribuis hospitibus et famulis epotanda, contentus ipse gelidae et limpidae aquae potione. Hanc tuam tam austeram vivendi rationem obstupescunt viri nobiles, mirantur clerici et canonici, gratulantur sibi famuli, quod talem nacti fuerint dominum, qui melius et lautius suos famulos tractet, quam se ipsum. Viri autem religiosi sancta quadam invidia et emulatione torquentur, cum se in abstinentia (quae propria ipsorum est virtus) a te vident longe superari. Quid praeterea de insigni tua in pauperes benignitate loquar? Quod enim illustres quidam viri in ludos et convivia inutilia expendunt, hoc tu totum et amplius salubriter et fructuose in Christi pauperes erogare consuevisti. Qui praeter ordinarias eleemosynas, quas animis singulis soles viduis et orphanis [...] tribuere, feria quinta maioris hebdomadae lautum prandium curas omnibus egenis in domo tua episcopali praeparari, ubi liberaliter proprijs manibus consuevisti distribuere, nonnunquam quingentis, quandoque sexcentis miserabilibus personis, panes sufficientes, cervisiam, vinum, duplicia tripliciaque formula, ex diversis piscibus et certam ceuque summam[?] pecuniae liberaliter tribuere. Cuique rei ego non solum praesens spectator adstiti, verum etiam adiutor in distribuendis epulis extiti. Hanc tuam insignem benignitatem experti fuerunt etiam patres Viennenses, qui cum inopia premerentur in congregatione provinciali, ita eorum egestatem Vestra Illustrissima et Reverendissima Dominatio sublevavit, ut affatim rebus omnibus pro alendis peregrinis patribus abundant. Quodsi secundum fidelem salvatoris nostri promissionem, non perdet mercedem, qui pro nomine suo sicienti poculum aquae frigidae porrexerit, quanto minus ille, qui pro nomine Christi tam multis pauperibus, tot et tam varia alimenta distribuit? Quanta praeterea tua in Deum sit pietas, quantaque cura et diligentia studeas divinum cultum excitare, promovere et conservare, testantur frequentes sermones tui ad populum igne charitatis inflammati, testatur templi nostri Olomuciensis renovatio, quam bona summa pecuniae promovisti ante paucos dies, testantur et fabricae, quas Brunae extruxisti in cultum Dei, et exruere non cessas. Praedicabunt, crede mihi, hanc religiosam animi tui pietatem, quamdiu steterint subsellia illa magnifica et preciosa, quibus Brunense templum exornasti, enarrabunt laudes tuas ipsae imagines et columnae altarium. Celebrabunt nomen tuum muri ipsi et parietes collegij Brunensis, qui nomen tuum ab omni vetustate et oblivione hominum vindicabunt, viri denique religiosi, quibus domicilia ad habitandum construxisti, non cessabunt preces ad Deum fundere pro tua salute et incolumitate. Atque hac ratione semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.³³ Quare fuere hac tua laude (princeps optime) quam tuis tibi virtutibus, tua industria, tuis vigilijs, tuis sudoribus atque laboribus acquisivisti. Nihil ex hac gloria sibi vindicat imbellis plebicula, nihil centurio, nihil miles haereticus, tota tua est, tota tibi dabitur, cui ego ut maiorem adderem animum ad praeliandum praelium domini, en offero vitam impurissimi Mahometis et execrandae legis illius confutationem, quae tam impia

est, ut totus orbis Christianus merito deberet consurgere ad exterminandam et eradicandam illam una cum suis sectatoribus ex universo mundo.

Proderit fortasse legisse hanc fabulosam legem Mahometis etiam alijs viris nobilibus et proceribus Moraviae et Bohemiae, qui a nostra fide et catholica religione sunt alieni et aversi, ut si aliquos ex illis puderet sequi in medio Christianorum Jadicam vel Mahometanam supersticionem, pudeat eos non minus Lutheri,³⁴ Calvini,³⁵ Huzi,³⁶ Pikhardi³⁷ et anabaptistarum impia dogmata amplecti, cum hi omnes (ut inferius [in vita Mahometis] in fine libri ostendemus) in praecipuis suae sectae fundamentis et articulis cum Turcis consentiant. Et sicut Mahometani, licet in aliquibus sententijs cum Christianis consentiant, non tamen Christiani dici vel salvari extra Ecclesiam possunt, ita nec alij heretici et schismatici. Certa enim et indubitata est illa aurea divi Augustini³⁸ vel potius Fulgentij³⁹ sententia.

Augustinus: Liber de fide ad Petrum, caput 38 et caput 39. Tomus 3. Firmissime tene, et nullatenus dubites, non solum omnes paganos, sed etiam omnes Judaeos, haereticos et schismaticos, qui extra catholicam Ecclesiam praesentem finierint vitam, in ignem ituros aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius. Et capite sequenti.

Firmissime tene, et nullatenus dubites, quemlibet haereticum sive schismaticum in nomine Patris et Filij et Spiritus Sancti baptizatum, si Ecclesiae catholicae non fuerit aggregatus, quantascumque eleemosynas fecerit, et si pro nomine Christo sanguinem fuderit, nullatenus posse salvari. Omni enim homini, qui Ecclesiae catholicae non tenet unitatem, neque baptizmus, neque eleemosynae, neque mors pro Christi nomine suscepta proficere poterit ad salutem, quamdiu in eo haeretica vel schismatica pravitas perseverat, quae ducit ad mortem. Idem beatus Augustinus in alio loco:

Augustinus: De baptizmo parvulorum contra Donatistas, liber 4. caput 18. Constitutus (inquit) aliquem castum, continentem, non avarum, nec idolis servientem, nec cuiquam inimicum, hospitalem indigentibus servientem, non contentiosum, patientem, quietum, nullum emulantem, nulli invidentem, sobrium, frugalem, sed haereticum, nulli utique dubium est propter hoc solum, quod haereticus est, regnum Dei non possessurum. Haec cum ita sint, cur haeretici non convertuntur, cur obstinat[!] manent in suis erroribus? **Augustinus: Epistola 48. Tomus 2.** Beatus Augustinus epistula 48. ad Vincentium,⁴⁰ quinque causas recenset, quae retinent homines in haerese, timorem offensionis suorum, obscuratam consuetudinem, torporem quaerendae catholicae veritatis, linguas ac rumores maledicorum et falsam persuasionem, quod nihil intersit, in qua quisque parte sit Christianus. His adde carnalem et Epicuream vitam eorum, qui ad haereticos deficiunt.

Quod vero nec Christiani possint dici proprie haeretici, testantur antiquissimi et gravissimi patres. **Cyprianus:⁴¹ Liber 4 epistolarum, epistola 52, et de unitate Ecclesiae** Cyprianus, quisquis (inquit) ille est, qualiscunque est, Christianus non est, qui in Christi ecclesia non est. Et sicut mentitus diabolus dicens se esse Christum, ita haereticus se esse Christianum. **Tertullianus:⁴² De praescriptionibus, caput 37.** Idem affirmat Tertullianus dicens: Si haeretici sunt, Christiani non possunt esse.

Hinc factum est, ut Theodosius Junior⁴³ et Valentinianus tertius⁴⁴ imperatores legem tulerint, qua vetant Christiano nomine uti haereticos, sed ab autore sceleris, quod sequuntur, nomen sortiri volunt. Sanctus Joannes Evangelista⁴⁵ Antichristos eos appellat: **Joan. 2, 18-19.** Nunc inquit Antichristi multi facti sunt, ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum.

Hieronymus.⁴⁶ In caput 5. ad Galatas Eodem nomine appellat eos Sanctus Hieronymus: Ego inquit reor omnes heresiarchas Antichristos esse, et sub nomine Christi ea docere, quae sunt contraria Christo. Postremo utile erit etiam Christianis militibus cognovisse fundamenta perniciosae sectae Mahometanae, ut cognitis mendacijs et imposturis Mahometis constantius contra Turcas pro veritate catholicae fidei se opponant et decertent. Et si aliquos capi contigerit a Turcis, constanter perseverent in fide catholica, nullisque blandicijs et tormentis, se ab illa avelli paciantur, certo sibi persuasum habentes eos non propterea victoriam nonnunquam de Christianis reportare, quod meliorem fidem habeant, quam illi, sed quia ipsi sunt Dei flagella, quibus castigat flagitia Christianorum, qui postquam sufficient<er> purgati fuerint, tunc vel proijciet Deus virgam furoris sui in ignem, vel illuminabit mentes Mahometanorum, et adducet eos ad Ecclesiam catholicam, et fiet unum ovilem et unus pastor, sequeturque maxima et diu desiderata pax in toto orbe terrarum, praestante domino nostro, Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen. Servet Vestram Illustrissimam et Reverendissimam Dominationem Deus nobis et Ecclesiae suae diutissime incolumem.

Datae 1605. 20. Septembris.

Vestrae Illustrissimae et Reverendissimae Dominationis
servus indignus

Stephanus Arator

LIBER PRIMUS

DE VITA, MORIBUS ET REBUS GESTIS MAHOMETIS

Caput 1.

Ubi et quando natus fuerit, et ex quibus maioribus traxerit originem.

Cum dominus noster, Jesus Christus de falsis prophetis ad discipulos suos haberet sermonem, ex fructibus ipsorum docuit eos esse cognoscendos. *Mat. 7,17-18* Omnis enim arbor bona bonos fructus facit, mala autem arbor malos fructus facit. Et non potest bona arbor malos fructus facere, nec mala arbor bonos fructus producere. Duplices autem fructus possumus in aliquo propheta considerare, vitae et doctrinae. Nam si est bonus propheta, bene vivit, bona opera et bonos fructus facit, et doctrina eius bonos et sanctos fecit homines, qui eam recipiunt et servant. Tales erant veri Dei prophetae Moyses,⁴⁷ Samuel,⁴⁸ Isaias,⁴⁹ Hieremias,⁵⁰ Ezechias,⁵¹ Daniel⁵² et reliqui, quorum et vita erat sancta et immaculata, et lex Dei, quam annuntiabant, irreprehensibilis convertens et sanctificans eos, qui eam recipiebant et custodiebant. Contra vero si arbor fuerit mala, et propheta malus et seductor, et ipse opera mala, et fructus[!] malos faciet, et doctrina eius non emendabit, sed corrumpet auditores. Quare recte olim Erasmus⁵³ obiecit Luthero dicens: *Erasmus in responsione ad Epistolam Lutheri. Non <...>riari.* Ostende mihi, qui ex catholicis, qui ad tuam sectam defecerunt, facti fuerint meliores vel unicum? Ego vero ostendam plurimos, qui postquam tuam doctrinam receperunt, facti sunt se ipsis centuplo nequiores. Ex utrisque igitur fructibus vitae et doctrinae conabimur Deo bene iuvante demonstrare Mahometem non fuisse bonum et verum Dei prophetam, sed cacodaemonis ministrum et maximum totius mundi impostorem. Quia et vita eius fuit flagiciosissima, et lex illius iniquissima, contraria legi Dei et rationi naturali. Primum ergo videamus, quam immunda et execranda vita eius fuerit, deinde quam iniquam et diabolicam legem in mundum invexerit. Et quod dicimus de Mahomete, idem potest intelligi et de alijs haeresiarchis, qui Mahometi sunt similes in vita et doctrina.

Mahometes exortus fuit Honorij primi⁵⁴ pontificis Romani et Herac<lii> imperatoris⁵⁵ temporibus, circa annum domini 630. Hic originem duxit Ismaele,⁵⁶ filio Abraham⁵⁷ ex Agar⁵⁸ ancilla, stirpe 23, ut notavit <Ge>nebrardus.⁵⁹ *Genebrardus: Liber 3. Chronographiae, in anno 596. – Prateolus.⁶⁰ Liber 11. Elenchi, alpha in vita Mahometis. – Carino.⁶¹ Liber 3 Chronographiae* Fuit autem Ismael idololatra pessimus, quem Deus eicit a domo paterna, et iussit habitare in deserto Pharan,⁶² ut sacra Geneseos testatur historia. Factus est agrestis venator, et accipit uxorem quandam Aegyptiam[!] idololatram. *Cur Mahometani vocent se Sarracenos?* Ab isto itaque Ismaele Mahometani appellandi fuissent Ismaelitae vel ab Agar Angareni, sed ipsi maluerunt se Sarracenos nominare vel a Sara monte Arabiae, quem ipsi prius incoluerunt, vel potius a Sara⁶³ legitima uxore Abrahae, et posteris eius, *Gen. 22. Rom.

9. *Gal. 3.** quasi promissiones Dei Abrahæ factæ ad ipsos pertineret, et in ipsis benedicendæ essent omnes gentes, et ipsi deberent dominari toti mundo. Damas-cenus⁶⁴ libro de hæresibus addit aliam rationem, cur Angareni Sarraceni sint dicti. Agareni inquit Ismaelitæ sunt ab Ismaele filio Agar, dicuntur autem Sarraceni, quasi a Sara vacui et inanes, propterea quod Agar angelo responderit, Sara me vacuum et inanem dimisit.

Porro genealogia Mahometis sic deducitur ex Ismaele in Fortalicio fidei, capite 4. consideratione prima. Nam Ismael ex uxore Aegyptiaca (ut narrat Moyses) duodecim filios genuit, duodecim principes tribuum suarum, sicut Deus promiserat Agar, quod 12 principes ex illa eggrederentur, quorum nomina hæc sunt.⁶⁵ **Gen. 25,12-15.** Nabaïos primogenitus Ismaelis, deinde Cedar et Adbeal et Malsam quoque et Duma et Massa, Hadad et Thema et Ixtur et Naphis et Cedma. Descendit autem Mahomet ex Ismaele per lineam Cedar.⁶⁶ Nam Cedar genuit Hamel, qui genuit Tebich, qui Hamessa, qui Adech, qui Adué, qui Adne, qui Mahak, qui Nisar, qui Muzar, qui Alien, qui Emosera, qui Melich, qui Vain, qui Luije, qui Galiben, qui Caphigui Mijrrha, qui Coidai, qui Abdemulaliph,⁶⁷ qui Abdulum,⁶⁸ qui Mahometem ex Enima,⁶⁹ vel ut alij legunt, ex Inima vel Emina uxore, quæ fuit filia Haiop, quæ concepit et peperit Mahometem in villa, quæ dicitur Itrarip, quæ est prope Mecham in Arabia. Hi omnes fuerunt idololatrae et Mahometes cum illis. Porro Abdulla, pater Mahometis habebat magnam familiaritatem cum quodam Judæo astrologo, qui peritus erat in lege Judeorum et Christianorum, qui prædixit ex aspectu astrorum Mahometem fore potentem in regnando et nova lege condenda. Non multo post mortuus est pater pueri Abdulla in eadem villa Itrarip. Accepit autem Mahometem in suam curam Abutaliph,⁷⁰ avunculus eius, frater patris sui, qui tradidit illum instituendum prædicto Judæo astrologo, deinde cum Mahometes adolevisset, et ad inopiam reductus fuisset, (ut tradit Cedrenus⁷¹) **Cedrenus in vita Heraclij imperatoris. - <Vola>terræ⁷² in confutatione sectæ Mahometanæ.** mercede operam suam locavit cuidam suæ gentis mulieri locupleti, nomine Caïda,⁷³ quam alij Haydegam vocant, quæ fuit uxor Abdemonaplis, prædixit mercatoris Ismaelitici generis. **Mahometes pascit camelos, postea fit mercator.** Hæc primo commisit Mahometi camelos pascendos, deinde ad altiora illum officia provehens tradidit illi merces, in longinquas terras per camelos deferendas et novas advehendas. Ibat ergo singulis annis cum mercibus in Aegyptum et Palestinam et in Graeciam, unde multum lucri et res preciosas mulieri deferebat, quibus illa delectata coniecit oculos in Mahometem, cupitque in dies illum magis ac magis diligere, cuius cum aliquandiu furtiva usus fuisset consuetudine, tandem mortuo marito (non sine suspitione veneni⁷⁴) eidem nupsit. Cum autem in Palestina et Graecia versaretur causa negociationis, usus est Judeorum et diversorum hæreticorum consuetudine et familiaritate, a quibus multas didicit ex Veteri et Nouo Testamento Sacrae Scripturae sententias, quibus in malum sensum detortis facile homo idiota persuasus est Deum non habere filium, et Christum non esse Deum. Ex hac autem cum Judæis et Christianis falsis, id est hæreticis conversatione, brevi tantum profecit, ut inter suos stolidos Arabes admirabilis et sapientissimus haberetur, qui priusquam ab hæreticis et Judæis falsis dogmatibus imbueretur, idola coluit, quæ vocantur Ellath et Eleze, quæ erant in Mecha, et simul etiam Venerem,⁷⁵ ut ipsemet testatur in Alcorano, ubi Deum sic se alloquentem intruducit[!]: Nonne tu fuisti pupillus, et collectus es, et in errore, et

iustificatus es, et pauper, et ditatus es. Mortua autem uxore Caida factus est Mahomet omnium bonorum eius haeres, qui ingenti thesauro ditatus, caepit maioris existimationis esse inter Arabes, et aspirare ad principatum. **Mahometes dux praedonum.** Itaque valedicens negotiationi factus est dux latronum et praedonum undique ad se confluentium, ut furtis etiam et latrocinijis opes suas augeret. Refert Sanctus Vincentius⁷⁶ in speculo historiali, tertia parte, libro 23. c.4. v. 43, ex disputatione cuiusdam Christiani cum Sarraceno, novies ipsum Mahometem in propria persona cum famulis et amicis exivisse ad sylvas et vias absidendas, per quas mercatores soliti erant transire, ut eos depraedaretur, et merces atque camelos eorum vi tolleret, et in una illarum expeditionum labia dentesque inferiores amisit, vulnusque in fronte et in facie accepit, et nisi succurrisset ei Athala, familiaris suus, brachium dextrum cum humero amisisset, [nisi succurrisset ei Athala, familiaris ipsius] qui defendo[!] eum digito truncatus est, quem tamen Mahometes cum esset propheta nunquam ei restituere potuit, praesertim tam charo amico, qui pro eo vitam exposuisset. Idem Mahometes decem et septem vicibus misit amicos et servos ad praedandum. In prima expeditione misit Hanzetam, filium Abdemelie cum triginta equitibus ad sylvas regionis in Homen, ut raperent camelos Thorais, quando reverteretur ex sylvis, sed cum occurrisset ei Hadelgel, filius Hissen cum trecentis viris armatis de Mecha, dispersi sunt hinc inde praedones Mahometis, nec ausi sunt conflare. In secunda expeditione misit Hugaidam Alalachi, filium Anchalati cum quadraginta militibus ad loca proxima Alfati, cui occurrit Ebezefin cum suis militibus, et commissa est cruenta pugna, et magna facta est ex utraque parte profusio sanguinis. Similia certamina in alijs expeditionibus et praedationibus contigerunt. Si quis autem de hac crudelitate reprehendisset, eum fiebat capitalis inimicus eius, et tamdiu illum persequabatur, donec per se, vel per amicos occidisset illum, sicut contigit seni cuidam Judaeo, quem secure in lecto suo dormientem proditorie interfecit, propterea quod diceret se ab illo contumelia affectum. Cum autem videret Mahometes se omnibus fieri exosum propter latrocinia, nec posse tyrannide super Arabes principatum obtinere, alia via rem aggressus est. Propheta Dei finxit se esse, quod ut facilius persuaderet populo, caepit crebro iciunare, orare et templum, quod erat in Mecha, saepe invisere et simulare magnam pietatem et devotionem coram populo.⁷⁷

Caput 2m.

Quos habuerit Mahometes magistros suae doctrinae,
et qua occasione caeperit leges scribere.

Peroportune autem accidit illi, ut tunc Sergius monachus⁷⁸ ob Nestorianam haeresim⁷⁹ Constantinopoli[!] expulsus ad Mahometem se in Arabiam conferret, cui facile persuasit, ut relicta inanum Deorum cultu unum verum Deum coleret cum Christianis et Judaeis, et suam sectam sequeretur, a quo et baptizatus est, et factus est haereticus Nestorianus, suscepitque ordinis illius habitum. Usus est et alio monacho praeceptore, Joanne Antiocheno⁸⁰ Arriano, et quodam alio Jacobita Bayhera, **Jacobitae haeretici dicti sunt a quodam Jacobo Syro,⁸¹ qui et Zauzalus dictus est. Negaverunt Trinitatem et circumcisionem probaverunt.** et duobus Judeis, Phinies et Abdia, sive Abdala,⁸² qui timentes, ne Mahometes opera haeticorum praedictorum Christianus fieret, multa fabulosa et impia dogma ex suo Talmut illi persuaserunt,

quae postea ipse in suum Alcoranum inseruit, cuiusmodi sunt fabula de formica, de ape et de aranea, sed inter tot praeceptores maximi faciebat Sergium Nestorianum, quem nonnunquam appellat spiritum fidelem, aliquando Gabrielem Archangelum,⁸³ quod ille in speluncam se abscondens, inde quasi angelus responsa illi daret. **Mahometes fuit magus.** Fuit praeterea Mahometes perfectus magus, ne tam electo suo organo diabolus defuisse videretur, hoc tamen nomen conatur a se repellere in Azoara 91. dicens: Hoc verbum verum est boni prophetae, Dei praecepta nunquam praetereuntis, nullatenus autem daemoniaci. Sed sicut mentitur se nunquam transgressum esse praeceptum Dei, ita mentitur se non esse daemoniacum. Nam testatur Cedrenus, in vita Heraclij, cum furijs a daemone fuisse agitatum, et familiaritate eius fuisse usum. **Mahometes leges condit iniquas.** Caeterum ut in unum certum ordinem redigerat mores populorum, statuit non modo in civilibus rebus certas leges condere, sed ad unam etiam novam formam religionis animos vulgi alligare, quo rectius omnes in officio continerentur, et ne exoriri aliqua dissensio in religione posset. Videbat enim varias et dissentientes opiniones esse in oriente de doctrina religionis, dissipata enim erat concordia ecclesiarum per Arrianam haeresim, atque ubi erroribus implicatae sunt conscientiae hominum, et animi in dubio versantur, suspectam facile habent Christi veram doctrinam, et modico vento testationum huc atque illuc impelluntur. Vigeat autem tunc in oriente praeter catholicam religionem tres principales sectae, scilicet idololatrium, Iudeorum et haeticorum, qui vicissim in plures haereses alias erant dissecti, in Arrianos, Macedonianos, Sabellianos, Eutychianos, Manicheistas, Jacobitas,⁸⁴ Georgianos,⁸⁵ Theopaschitas⁸⁶ et alias similes, ex quibus multae adhuc regnant in oriente sub imperio Turcarum. Mahometes igitur edoctus a sui magistris haeticis noluit catholicam acceptare religionem. Quod sibi observatu videretur impossibilis. Noluit etiam cum idololatriis plures deos et idola colere, quia haec videbat ab omnibus sectis damnari, et tam Iudaeos, quam haeticos unum Deum praedicare, sed ab haeticis et Iudaeis multa falsa et impia dogmata mutuatus est, et in suum librum inseruit, quem Alcoranum appellavit, id est collectionem praeceptorum, a Deo sibi transmissorum. **Genebrardus: Liber chronographiae, in anno Domini 604.** Fertur autem Mahometes librum illum composuisse rhythmicis versibus, ut imperitae multitudini esset gratior suavitate cantus, et facilius reciperetur ab omnibus gentibus.

Caput 3.

**Admirabili astucia attemperat Mahometes suam legem
corruptae naturae humanae, ut omnibus placeat.**

Videtur diabus[!] quicquid erroris, in oriente fuerat, in Iudaeis, haeticis et gentibus, id totum congregasse, ne periret, et in unum electum suum organum Mahometem transfudisse, ut quod per multos haeticos perficere non poterat, quo populus orientalis a fide catholica deficeret, per hunc unum pseudopropheta consequeretur. Quod non male videmus illi successisse. Nam ita astute omnibus accommodavit suam legem diabolicam, ut et haetici inde suas haereses possint confirmare, et catholici multas in ea Christi et Mariae laudes invenirent, et reliquae gentes nihil in illius observatione difficultatis invenirent. Quod omnia ad quae natura corrupta prona est, liciti illis permetteret, ut rapinas, fornicationes, adulteria, vindictum de inimicis et quaecumque tandem alia peccata facerent, omnia illis confestim dimitteretur, si hanc

praecaciunculam[?] ab ipso confictam dicerent: Non est Deus , nisi Deus , et Mahometes est ipsius summus propheta. **Mahometes in multis articulis concordat cum haereticis.** Primo igitur cum Sabellio⁸⁷ negat Trinitatis mysterium. 2. Cum Arrio⁸⁸ et Eunomio⁸⁹ contendit ostendere Christum esse creaturam. **Vide Præteolus: Liber 11. elenchi in vita Mahometis.** 3. Cum Carpocrate⁹⁰ asserit Christum non esse quidem Deum, sed sanctum prophetam. **Fortalicium fidei, liber 4. consideratione 3.** 4. Dicit cum Cerdone⁹¹ impossibile esse, ut Deus filium habeat, cum careat uxore. 5. Cum Manicheis negat Christum crucifixum, sed alium ei similem. 6. Cum Donatistis negat Christi mysteria et sacramenta, quae ex passione Christi vim et efficaciam suam obtinent. 7. Cum Origenistis⁹² credit in fine mundi daemones esse salvandos. 8. Cum antropomorphitis⁹³ facit Deum corporeum. 9. Cum Cerintho⁹⁴ extremam felicitatem constituit[!] in corporeis voluptatibus. 10. Cum Ebionitis et Jacobitis circumcisionem admittit[!]. 11. Cum Tacianis⁹⁵ prohibet usum vini. 12. Cum Nicolaitis et Adamitis⁹⁶ concessit prularitatem uxorum. 13. Docet uti crebris lationibus in remissionem peccatorum, more Judeorum. 14. Prohibet mandi morticinium, sanguinem, ruina oppressum, suillam carnem, reliquos cibos in Veteri Lege prohibitos promittit. 15. Concedit praeterea Sodomiam, et uxoribus uti quocumque modo quis voluerit. 16. Prohibet observare diem sabbathi cum Judaeis et diem dominicum cum Christianis, sed mandat diem Veneris praecipua veneratione coli, tum quod ipse tota vita diligenter Veneri servierit, tum etiam, quod in puncto stellae Veneris rex fuerit inauguratus. 17. Jubet suos ad meridiem conversos orare, ut differat a nobis, qui ad ortum conversi oramus, et a Judaeis, qui ad occasum. 18. Prohibet legem Moysi solam sine Alcorano cum Judaeis observare, et legem Euangelicam cum Christianis, quod et Judaei et Christiani suam legem corruerint, propterea se missum a Deo, ut eorum errores et delicta corrigeret, et legem faciliorem, mediam inter Vetus et Novum Testamentum conderet. 19. Hortatur saepe ad orationem, ad eleemosynas, ad ieiunia et ad alia misericordiae opera, ut sub specie pietatis facilius mendacia sua persuaderent. 20. Mandat suis, ut mensem Radaman, id est marcium totum ieiunent, quo fingit Alcoranum de caelo ad se demissum esse, nisi quis fuerit infirmus vel in itinere. 21. Animas cum corporibus interire, obscurius in Alcoranum tradit. In libro autem Azear de doctrina Mahometis aperte dicitur, animas per tubam Archangeli excitandas in novissimo tempore. Duo tantum possent difficultatem generare alicui in hac porcinnâ lege, circumcisio et prohibitio vini. Sed circumcisio nusquam in Alcorano praecepta est, nec ipse Mahometes est circumcisis, sed baptizatus a Sergio monacho, et Turcae filios tantum suos et Christianorum, quos rapiunt, circumcidunt, adultos qui sponte ad ipsos confugiunt non cogunt ad circumcisionem contenti professione fidei ipsorum. Vinum quoque bibere vel non bibere, est res adiaphora apud ipsos. Turcae, qui sunt in Graecia et Pannonia, aequè bibunt, ut Graeci et Ungari, reliqui Arabes, Persae et Africani, qui sunt calidae naturae, et in calidis regionibus degunt, non bibunt, quibus gratius est poculum aquae frigidae, quam optimi vini, sicut videmus et Italos atque Hispanos modico vino uti, et illo bene diluta aqua.

Ex his manifestum est, nihil arduum, nihil supra vires humanas, nihil supra caput rationis in hac spurca lege praecipi, quod non a quovis perduto nebulone possit observari. Quam ut facilius Mahometes hominibus persuaderet, conatus fictis et falsis aliquot miraculis confirmare, ne sua lex videretur minoris esse auctoritatis, quam lex Moysi et Euangelica, quas Deus stupendis prodigijs confirmavit.

Căput 4. De falsis miraculis Mahometis.

Huiusmodi ficta prodigia recenset nonnulla autor Fortalicij fidei,⁹⁷ libro 4. consideratione 5, et Sanctus Vincentius 3a parte speculi hist. lib. 23. cap. 4. et Antonius Natalis⁹⁸ lib. 15 de Deo, et Petrus Bellonius Cenomanus⁹⁹ lib. 3. observationum rerum orientalium cap. 1. Haec autem fuerunt huiusmodi. Assuefecerat Mahometes columbam, ut ex aure sua grana ibi reposita comederet, et taurum, ut pabulum de manu sua sumeret, et Alcoranum ad cornua eius alligatum ad se deferret. Curaverat praeterea in campo vasa mellis, lactis et butyri non pauca in terra defodi, tunc convocatis populis, cum adhorteretur eos ad suscipiendam suam legem, veniebat columba candida famelica, et consistens in humeris eius, more solito, ex aure eius grana ibi reposita comedebat, et stolidus populus putabat Spiritum Sanctum quippiam in aures eius insusurare. Veniebat et taurus advocatus, ut solitum pabulum de manibus eius sumeret, et cornibus alligatum Alcoranum adferret, quasi Deus per taurum misisset novam legem, contrariam legi Judaeorum et Christianorum. Tandem iubebat fodi terram in illis locis, in quibus erant defossa vasa mellis, lactis et butyri, et distribuebat populo, dicens: Deum illis daturum abundantiam mellis, lactis et butyri, si legem suam susciperent et observarent. Item quadam vice montibus, ut ad se venirent imperavit, qui cum loco suo non se moverent, dixit: Accedamus nos ad illos, postquam illi ad nos venire cunctantur. Dicit praeterea de se, quod quando quinquennis circa caulas pecorum versaretur, sursum fuisse ductum per Gabrielem, et novacula ex eo extractum cor et divisum, atque ex eo particulam nigram extractam, deinde cor reposuisse in suum locum, et dixisse id ablatum esse ab illo, in quo homines tentari solent a venenibus, ne Deinceps [amplius] a daemonibus tentari possit. Habentur haec in libro Asear, in quo tota vita Mahometis descripta est a nativitate usque ad obitum eius, qui liber magni fit a Mahometanis.

Praeterea oberrabat solus Mahometes in planicie commotum alvum exonerare cupiens, sed cum nimio solis ardore caput ureretur, mandavit arboribus, quas circumspiciebat, ut accurrerent, et levati alvum prophetae umbram praestarent, idque factum esse. Nam confestim avulsis a terra radicibus arbores adfuerunt, frondiumque densitate caput eius ab iniuria solis prolexerunt, et mox, quamprimum se expedivit propheta ab illo onere, in sua loca redierunt. Item cum iter faceret, obviavit arboris trunco, ita ut modicum sibi de via esset deflectendum, si pergere recta vellet, id ne fieret, finditur truncus, transit inter duas compages propheta medius, quae mox ad suam soliditatem redierunt. Et tamen Mahometes in Alcorano negat se missum esse cum miraculis, dicens Deum misisse primum Moysen cum miraculis, secundo Christum, quibus credere homines noluerunt, se postremum prophetarum missum esse sine miraculis, armatum, ut quos non movissent miracula, cogerent arma, et sufficere illa miracula, quae Deus in creaturis inscripsisset[!] se missum esse ad praedicandum credentibus paradisum, incredulis autem iudicium et inferni paenas. Quae si vera sunt, ergo praedicta miracula non sunt facta a Mahomete, sed falso illi a Mauris asscribuntur. Vel si ab illo sunt facta, mentitur in Alcorano se non esse missum cum miraculis. Verumenimvero illum non esse a vero Deo missum, nec cum miraculis, nec sine miraculis, inde manifeste colligitur, quod multis mendacijs et fabulis, ex Talmut Judeorum mutuatis faede conspurcat, veras et sacras historias Veteris et Novi Testamenti, de Abel,¹⁰⁰ Cain,¹⁰¹

Adam¹⁰² et Eva,¹⁰³ de Noe¹⁰⁴ item Abraham, Moyse, pharaone, de Solomone,¹⁰⁵ de Christo et Joannes Baptizta,¹⁰⁶ ut in confutatione Alcorani suis locis ostendemus. Praeterea fatetur Mahomet in Alcorano librum illum de caelo sibi missum esse, et in memoriam eius praecipit totum mensem marcium ieiunari, quod ergo verisimile est, taurum in caelum ascendisse, ut inde Mahometi librum deferret? Quasi vero defuissent Deo angeli et creaturae rationales, per quas nunciare et mittere, quod vellet Mahometi posset, sed coactus fuerit brutum et tardum animal pro legato assumere? Deinde ubinam erat Gabriel Archangelus, tam familiaris Mahometi, ut per illum una nocte duceretur ex Mecha Jerosolymam, et inde per omnes caelos circumduceretur usque ad conspectum Dei, ut ipsemet Mahometes fatetur in scala suae ascensionis, si ergo praesens cum Deo locutus est, et relaxationem ieiuniorum et orationum ab illo accepit, poterat etiam Alcoranum de manu eius accipere, nec indigebat aliquo alio internuntio, nisi forte propterea conveniebat mitti librum tam impium per brutum animal, quod contra rectam rationem esset scriptus, et hominibus bestialiter viventibus a diabolo e Tartaro missus.

Quale praeterea miraculum est docere columbam ut ex aure comedat, vel taurum ut ex manu comedat, et alligatum ad cornua Alcoranum deferret? Ego ita assuefeci cantatrices aves, ut vocatae venirent, et de manu mea cibum sumerent, cicomas ut cum famulis ad mensam astantes mihi ministrarent, graculos, ut voces humanas et brutorum imitarentur, et perfecte exprimerint, et vocati venirent, et de manu mea cibum sumerent, non tamen propterea ego factus sum propheta, multo minus Mahometes propter unam columbarum vel unum taurum, quod ex aure vel ex manu eius sumpserint cibum. Deinde quale miraculum est praecipere monti ut accedat, et illo manente immobili accedere ad illum. Hoc quilibet stultus dicere potest, nec est signum prophetae, sed magis impostoris. Magis etiam sunt ridicula reliqua prodigia ficta, quod arbores accurrerint, et umbram levanti alvum praestiterint, ne caput eius ardore solis laderetur, quasi nullum tantus propheta pileum habuisset, quo calorem solis propulsaret, certe Arabum pileus, qui dicitur turbant, adeo crassus est, ut nullus ardor solis possit illum penetrare. Non minus vanum est, quod dictur de trunco arboris divisio per medium, ut rectum iter Mahometi praeberet, quasi piguisset illum iuxta truncum transire, sed ostentare se voluisset, non tam prophetam, quam Deum esse, cui etiam insensibiles creaturae famularentur, multas poetae Latini et Graeci confixerunt fabulas, sed nullas absurdiores, quam sint ista prodigia Mahometis.

Quis non videt diabolicum fuisse illusionem, cum somniaret se exentari, et cor dividi, et auferri a corde suo id, in quo homines tentari solent? Sane de corde exeunt cogitationes perversas, desideria mala, furta, homicidia, adulteria, blasphemiae et vicia universa, et quia in his omnibus victus iam erat Mahometes, et perfecte possessus a diabolo, frustra daemonem amicum suum tentasset, quem sciret sibi ad omnia vicia obsequentissimum. Deinde verus Deus non solet miracula facere sine utilitate et necessitate, horum autem in gratiam Mahometis confictorum nulla fuit utilitas, neque necessitas, non ergo sunt a vero Deo facta. Moyses, famulus et propheta Dei, non talibus figmenti ostendit se esse missum a vero Deo, *Exo. 7. & 9.* sed convertendo virgam in serpentem, et serpentem iterum in virgam, et mutando aquas in sanguinem, et producendo ranas in tanta multitudine, ut operirent terram Aegypti, et convertendo pulverem Aegypti in Cyniphes, et occidendo primogenita Aegyptiorum, et percutiendo virga mare Rubrum dividendo et exiccando illud, et populum Dei sicco vestigio tra-

ducendo per illud, pharaonem autem cum exercitu suo submergendo in medio mari. *Josue 10.* Josue,¹⁰⁷ servus Dei, dux populi Israelitici,¹⁰⁸ imperavit Soli, ne moveretur, donec hostes suos profligaret, stetitque Sol in medio caeli, et non festinavit occumbere, spacio unius diei. Helias,¹⁰⁹ verus Dei propheta ignem de caelo descendere fecit in testimonium, quod Deus ipsum misisset, et consumpsit sacrificium, quod super altare propositum fuerat. *4Reg. 1.* Item alia vice ignem de caelo misit super servos Ochozia regis,¹¹⁰ et combussit eos. *3Reg. 18.* Idem sanctus propheta pallio percussit Jordanem fluvium, et divisit in duas partes, siccoque vestigio transivit per medium, et raptus in curru igneo, translatus est in paradysum Dei. Heliseus,¹¹¹ famulus et successor eius, et ipse pallio magistri divisit aquas Jordanis, et Nuamam Syrum¹¹² a lepra mundavit. *2Reg. 5.* Isaias contra cursum naturalem redire praecepit umbram decem lineis, per quas descenderat Sol in horologio Achaz in sole, et reversus est Sol decem lineis, per gradus, per quos descenderat. *Is. 38.*

Sic et Christus dominus, salvator mundi, in testimonium, quod vere a Patre missus esset, mortuos suscitavit, leprosos verbo mundavit, paralyticos, surdos, mutos, claudos curavit, daemones e corporibus eicit. *Mat. 9. 11. – Luc. 7. – Joan. 11.* Mahometes vero eiectos ex idolis per catholicos daemones in se ipsum et in illos, qui suam legem susceperunt vicissim introduxit, et libentius diabolus in ipsis vivis idolis habitat, quam in ligneis, aureis, argentuis vel lapideis. Similibus et apostoli prodigijs suam missionem comprobaverunt, sicut a Christo illis promissum fuerat. *Joan. 14, 12.* Qui credit inquit in me, opera quae ego facio, et ipse faciet, et maiora horum faciet. Et iterum in alio loco ait: *Mar. 16, 17-18.* Signa autem eos, qui crediderint, haec sequantur, in nomine meo, daemonia eiicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, et si mortiferum, quid biberint non eis nocebit, super egros manus imponent, et bene habebunt, et omnia ista miracula fecerunt apostoli, et maiora his, nam sola umbra Petri¹¹³ et sudaria Pauli¹¹⁴ infirmos curabant. Sed mendax Mahometes, quia non credidit Christum esse filium Dei, immo impudenter, et diabolica superbia se illi praetulit, maiorem se illò prophetam iactitans, ob id nulla vera signa potuit facere in testimonium sui apostolatus, sed falsa et mendacia, qualia fecerunt magi pharaonis et pseudoprophetae, et qualia pater ipsorum Antichristus facturus est ante diem iudicij. Verus enim Deus non praebet testimonium mendacio, nec miraculis comprobatur impiam et falsam legem, quam ipse non dictavit, et quam novit suae sanctae legi et rationi naturali contrariam esse, et ab impurissimo homine impulsu diaboli confictam.

Caput 5.

De inexhausta libidine Mahometis.

Noverat diabolus homines praecipue orientales et calidae naturae propensissimos esse ad Venereas voluptates, et per eas plures ad Tartara descendere, quam per alia vicia, ob id curavit, ut in lege sua, non solum licentiam daret omnibus ad omnia carnalia vicia, sed etiam ut Mahometes summus propheta esset libidinosissimus, et exemplo suo animaret Mauros ad omnem turpitudinem. *Vincentius 3. parte historiarum, liber 23. caput 44.* Nullus enim mortalium usque adeo Veneri et carnali voluptati fuit deditus, atque impurus et flagiciosus Mahometes, quem non erubuit gloriari se rebus odoriferis et mulieribus delectari. *Fortalicium fidei lib. 4. consideratione 2a.* Et datum esse renibus suis tantam vim a Deo, ut quadraginta viros, in coitu potentissimos

fortitudine libidinis possit superare, et duodecim faeminas una hora inire, fuerunt illi duae ancillae et quindecim uxores, quarum una, cum ab alijs irrideretur, quod esset Judaea, in hoc ipsa magis super omnes alias gloriabatur, dicens: * <...> *chon episcopus in historia orientalis ecclesiae, liber 1. caput 5.* * Ego sum, cuius pater est Aaron,¹¹⁵ patronus Moyses et maritus Mahometes. His tamen iste non contentus, etiam aliorum uxores invadebat. Nam cum adamasset Zamed,¹¹⁶ filiam Gaizi, uxorem Zaidi, et non posset ea potiri honesto titulo, finxit in Alcorano Deum ita sibi loquentem: Cum impleverit, cum illa vir eius Zaidi, votum suum, dabimus eam tibi, nihil enim difficile est prophetae in eo, quod Deus instituit. In eodem Alcorano, quo magis suum scelus velaret, scribit in Azora 42 Deum secum dispensasse in iuramento et adulterio, id est, ut non obstante iuramento, quod praestitisset uxoribus suis, possit licite se etiam alijs mulieribus communicare quibuscumque vellet, et hoc sibi tantum esse concessum, non alijs. Sic enim in praedicto capite 42 Deum secum loquentem introducit: Tibi quidem o propheta, mulieres omnes, quibus dotando dederis aliquid, et omnes per emptionem tuas manui subditas, et amitae tuae, materterraeque[!] filias, omnes item bonas mulieres, tibi volenti gratis succumbere cupientes pro velle tuo licitas constituimus. Hocque tibi soli permittitur, has a te remove, illas adiungere pro voto tuo et libito. Illae namque tuo voto parere debent. Quodsi quispiam ab illo suam uxorem repetijset, dicebat Deum illam sibi copulasse, et ob id illicitum esse repetere. Sic homo flagiciosissimus Deo mendacium et adulterij permissionem imponebat. Cum tamen ipsemet in Alcorano dicat nullum esse maius peccatum, quam Deo mendacium imponere. Sed scriptum est de vero Deo: **Sap. 14.** Odio est Deo impius et impietas eius. Item: **Ps. 5, 51.*¹¹⁷* Mane astabo tibi, et videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquuntur mendacium. Non ergo verus Deus potuit dare licentiam Mahometi uxores aut filias aliorum invadendi, qui in sexto praecepto prohibuit omnes illicitos concubitus, sed cacademon, qui huiusmodi sordibus delectatur et pascitur. Et sicut ipse Mahometes fidem uxoribus non servavit, ita non moleste ferebat, si et illae cum alijs viris se miscuissent. Quin etiam quo gravior sua lex hominibus foret, neve ab illis ob turpem vitam contemneretur, latam illis portam ad omne genus libidinis aperuit, etiam ad sodomiam, et concessit, ut tot quisvis uxores ducere possit, quot alere sufficeret, et repudiaret quas vellet, et novas duceret, et captivis et ancillis omnibus uteretur pro libito.

Sed nec tot gregibus mulierum, inexhausta libido Mahometis, saciari potuit, quin etiam bruta subigere aggrediretur, refert enim Bonfinius¹¹⁸ in historia Ungarica decad. 1. lib. 8. fol. 153. Mahometem cum per Arabiam iter faceret, Sarracенаe cuiusdam amore correptum fuisse, a qua cum efflagitatum coitum impetrare non posset, mox asellam, qua vectus erat compressisset. **Lex Mahometis omnia carnalia vicia permittit.** Hinc est, quod nullum carnale viciu prohibuit sua lege. Permittit[!] sodomiam cum masculo et faemina, sic enim ait in Alcorano cap. 9. O Nize uquum harzon leguum fatu harzoquum anen situm; id est, o vos Mauri, vestrae mulieres sunt vestrae araturae, arate eas, sicut vobis placet. His adde, quod cum aliorum idolorum cultum abolevisset in oriente, solius Veneris noluit abolere, ut ostenderet se toto corde Veneri esse addictum, ut fidelem eius famulum. Sic enim de illo scribit Damascenus libro de haeresibus: Sarraceni inquit luciferi astri atque Veneris simulachra palam

coluerunt et adoraverunt usque ad tempora Heraclij. Similia habet Cedrenus in vita Heraclij dicens: Cum essent falsa superstitione decepti Mahometani, Venerem Graecorum, id est voluptatem divinis honoribus coluerunt, stellamque eius Luciferum¹¹⁹ esse fabulati sunt, quam etiam a magnitudine Kubar, sua inepta lingua appellaverunt, et in hunc usque diem Veneri nomen deae tribuunt. Quod ne videar confingere, explicabimus magnum eorum mysterium. Verba obscaenae et profanissimae precationis eorum haec sunt: Alla, alla, Va, Kubar, alla, alla, id est, Deus, Deus, Va maior, scilicet Luna, Kubar, magna, sancta Venus, atque hoc in fine alla adiectum. **<Alla?> ostendit Venerem esse Deum.** Quae omnia proprietate suae sermonis occultata pronunciant, ex quo colligitur, quod occulti facto ipso Mahometani Venerem colunt. **Mecha civitas est Arabiae, ubi <in som>nis falsas visiones Mahometes habuit, accipitur, et pro templo in ea Veneri constructo, nunc Mahometes ibi colitur a peregrinis.** Quod inde etiam manifestius colligitur. Nam singulis annis solennes habent peregrinationes ad Mecham, et ibi osculantur idola antiqua, parietibus templi inclusa, et in honorem Veneris lapides in acervum projiciunt. Narrat enim Petrus Alfonsus¹²⁰ in suo dialogo, titulo quinto, quod domus Mecha olim idolis plena erat, et ea duo filij Lot,¹²¹ Ammon¹²² et Moab,¹²³ in magna veneratione habuerunt. Et quod duo potissimum idola ibi ab illis colebantur, unum ex albo lapide, quod dicebatur merculicius, in honorem Martis.¹²⁴ Aliud ex nigro lapide, quod dicebatur chames, in honorem Saturni,¹²⁵ quorum cultum cum non posset Mahometes penitus tollere, inclusit in parietem facie versa ad murum, et dorso ac natibus ad populum, et ista idola iussit osculari circumeuntes Mecham. Confirmat hoc idem S. Vincentius 3a parte speculi hist. lib. 23. cap. 60. Fuit inquit antiqua consuetudo duarum gentium, quae vocabantur Zeuchia et Albaruhuma, homines nudos et decalvatos, immensius ullulatus personantes, simulachra daemonum circumire, angulos quoque osculari, et projicere lapides in acervum, qui quasi pro honore dijs extruebantur. Faciebant autem hae praedictae gentes bis in anno, in principio veris et autumnii Sole existente in primo gradu arietis et in primo gradu librae. Haec ergo perversa consuetudo, cum ab Jndis ad Arabes descendisset, Mahometes sicut invenerat, sic eam permanere permisit, cum tamen caeteras idololatriae praestigias removisset. Illud vero soli Veneri in illa celebratione solitum fuit exhiberi, ut lapillis retro, id est, sub membris genitalibus projicerentur, eo quod Venus in illis praecipue partibus dominetur. Quod adhuc servatur in eo loco, sed cum olim a nudis prorsus hominibus fieri solet, non tulit hoc humana verecundia, ob id instituerunt aliqui, ut proiectores lapidum parvo saltem subtili libeolo lintelo renes contingerent; ne omnino nudi existentes canum impudentiam imitari viderentur. Hanc ergo stulticiam merito creditur Mahometes salvam esse voluisse, ne dominam suam Venerem (in qua potentissimum se esse iactitabat) penitus sine honore relinqueret, pro quo beneficio talem vicissim illi Venus gratiam rependit, ut ad illum totam honoris huius gloriam, tamquam ad singularem amicum referri, aequo animo pateretur. Plerique enim Mahometani nunc osculantur idola in angulis templi muro inclusa in honorem Mahometis. Quod etiam sapientioribus Turcis visum est tantae esse stulticiae, ut vir prudens Gomar, filius Hachicum ad osculandos lapides illos accessisset, dixisse fertur: Ego novi lapides istos osculari, nec obesse, nec prodesse, sed quia sic fecit, et fieri praecipit noster propheta, facio, licet sit omnino inutile. Et quamvis Mahometani verbis negent se Venerem colere, facta tamen ipsorum ostendunt eos vilissima esse Veneris mancipia, cum contra omnia iura, divina, humana et naturalia,

palam quisque pro sua possibilitate alat multitudinem uxorum, concubinarum, ancillarum liberarum et emptarum, atque puerorum, et in omni caeno libidinum, peius quam porci volutentur. Cum ergo tot et tam enormibus vicijis fuerit anima Mahometis conspurcata, quomodo credibile est, quod Deus talem sibi elegeret in prophetam, per quem novam in mundum legem mitteret, contrariam Novo et Veteri Testamento, a se olim constituto et pacto firmissimo confirmato. Adde quod nec in corpore Mahometes fuit ita speciosus, ut a mulieribus possit amari. Fuit enim turpissimus, faedo morbo caduco subiectus, qui cum crebro cadens in terram, more apri vel furiosi hominis spumaret (ex nimio fortasse concubitu) et de hoc vehementer tristaretur uxor eius Caida, quod tam impuro homini nupsisset, sic eam Mahometes demulcere solebat, ut diceret, nullo id fieri morbo, sed quod Gabrielis Archangeli ad se venientis et secum colloquentis lucidissimum aspectum ferre non posset, id etiam antiquis prophetis contigisse, et se quoque prophetam esse. Credidit ei stolidi mulier, et alijs etiam divulgavit suum maritum esse prophetam, et Gabrielis Archangeli colloquio frui, et magnam apud stolidos homines ei auctoritatem conciliavit, ut libenter carnalem eius legem acceptarent, cuius fundamentum erat voluptas, placebat illis indulgere ventri et Veneri, et impune in omnibus voluptatibus, more porcorum, posse volutari.

Caput 6.

**Quibus modis Mahometes suam legem munierit,
et qua occasione secta eius in immensum excreverit.**

Sicut agricola, postquam plantavit vineam, circumducit sepem, ne destruaturs a feris, ita Mahometes suam legem munire et conservare studuit. Animadvertibat autem eam duobus modis convelli posse, auctoritate Sacrae Scripturae et ratione naturali. Antiquitati et auctoritati Scripturae opposuit Veterem Legem esse a Judaeis corrupta, Novam vero Euangelicam esse a Christianis depravatam, et nihil in utroque Testamento veritatis remansisse, nisi quod ipse ex illis in suum Alcoranum transtulisset. Verum non nostram, sed suam legem esse corruptam, satis dilucide ostendimus in Alcorani confutatione. Porro rationi obiecit arma prohibens sub paena capitis, ne quisquam de sua lege disputaret, aut quippiam eorum, quae in ea scripta sunt negaret vel in dubium revocaret, sed quilibet simpliciter tamquam Dei verba acceptaret et observaret, tamquam caelitus missa.

Atque huiusmodi vallo callidus veterator falsam et impiam suam legem communiavit. Non sic Christus, salvator noster, suam sanctam legem occultavit, sed praecepit apostolis, ut quae occulte et in aure audissent, praedicant super lecta, et lucernam ponerent super candelabrum, non sub modio. **Mat. 5. 10. - Luc. 8.** Sed nimium verum est illud salvatoris dictum: **Joan. 3, 20-21.** Omnis, qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ne arguantur opera eius, qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut videantur opera illius, quia in Deo facta sunt. **1Pet. 3.** Et sanctus Petrus praecipit nos paratos esse debere ad reddendam rationem omni poscenti de illa, quae in nobis est fide. Verum pseudoprophetae et haeretici similes sunt noctuis et vespertilionibus et aegris oculis, quibus clara lux solis est odiosa, propterea in domibus clausis et in angulis obscuris praedicant, et volunt ea, quae docent esse occulta, vel iuramenta exigunt taciturnitatis a suis auditoribus. Quod si nulla essent alia indicia falsitatis Alcorani, hoc unum sufficeret, quod prohibuit diabolus de illo disputare,

sciebat enim non esse vera, quae in illo libro tradiderat Mahometi. Videbat Novum et Vetus Testamentum et oracula prophetarum contraria esse suae doctrinae, intuebatur philosophorum acutissimas rationes sibi adversari, nec speravit in Academijs et caetu doctorum virorum sua delinamenta posse defendi, ob id in oriente et in Graecia passim scholas exterminavit, ne in illis fieret de religione disceptatio. Animadvertibat astutus pseudopropheta paganos, qui plures deos colebant, esse damnatos, et fere exterminatos esse per Christianos, nec Judaeis spem esse salutis, quorum lex una cum sacerdotio, ad Christianos esset translata. Cumque statuisset novam legem ferre, omnibus alijs contrariam, putavit Deum Christianis (qui male servarent suam legem) iratum esse, et sibi contra illos victoriam daturum, ob id suae legis defensionem in armis collocavit, quem alioquin noverat non fore ingratham hominibus carnalibus, propter amplam licentiam voluptatum omnium, ad quas natura humana proclinis est.

Diaboli haec fuit inventio, ut de Christianis se vindicaret per Mahometem, a quibus ex idolis eiectus erat, et quotidie ex haereticis, peccatoribus [hominibus] eijci-
tur.

Postquam Mahometes persuasisset imperitis Mauris se Dei esse prophetam, et legem suam divinitus esse traditam, caepit iam palam super Arabes et vicinas gentes dominium et principatum sibi vendicare, castella, oppida et villas incursionibus, caede et rapinis vexare, sibi que subijcere. Illos, qui suam legem suscipiebant, sibi que parebant, vocabat fideles, reliquos omnes suae legi reluctantes, appellabat infideles, et ut impios, in servitutem redigebat, omnia bona sibi resistentium dicebat esse militum fidelium et prophetarum, et partem praedae iubebat semper sibi offerri.

Quomodo creverit secta Mahometana. Augebatur autem quotidie numerus ac-currentium ad illum ex omni gente propterea, quod immunitatem teloniorum et tributorum suis polliceretur. Item ut quicumque servus esset Judaei vel Christiani, si suam legem susciperet, liber statim etiam invito domino efficeretur. His artibus cum mag-nam ad se perditorum hominum Judaeorum, haereticorum, Epicureorum,¹²⁶ genti-lium et praedonum turbam attraxisset, caepit non iam praedatoria manu populari agros, sed iusto exercitu urbes obsidere, et provincias suo imperio subijcere.

Magna pars exercitus Heraclij cur defecerit ad Mahometem. Accidit autem in il-lis diebus, ut milites orientales ex diversis gentibus congregati, qui sub Haeraclio im-peratore contra Persas militaverant, finito bello stipendia peterent a quaestore impe-ratoris, quibus ille respondit: Abite canes, non habeo quid de Romanis militibus, unde aut quomodo vobis solverem? Qui indigni estis, quibus toga et stipendium ab impera-tore donetur. Hac iniuria Arabum exercitus irritatus, cum sine capite multitudo diu esse non posset, facile Mahometi adhaesit, quorum auxilio ille Arabia potitus est, mox Syriam vastavit, et Damascum, regionis caput occupavit, ubi magno applausu a mi-litibus in regem coronatus est. **Mahometes fit rex.** Fertur nonaginta millia Chris-tianorum vendidisse Judaeis varijs cruciatibus perimendos. **Crudelitas Mahometis et Judaeorum in Christianos.** Deinde aliquoties copijs Heraclij profligatis a Romano im-perio Phaeniciam, Syriam, Mesopotamiam et Aegyptum avellit. **Multas provincias adimit Romano imperio.** Tandem exercitum contra Persas movet, a quibus primo quidem praelio victus est, secundo vero congressu vicit occiso ipsorum rege Hormisda,¹²⁷ in quo tota stirps regia extincta est, et Persas coegit suam legem suscipere. **Genebrardus: Liber 3. Chronographiae.** In praedictis regionibus Christiani, qui impiam legem Mahometis noluerunt suscipere, magno numero sicut oves mactati

sunt. Persuasit tandem Mahometes etiam Affricanis, ut Romanis imperatoribus rebellarent, et suae legi subijcerentur. **Unde sit odium inter Persas et alios Mahometanos.** Habuit Mahometes duos amicos principales, Hali,¹²⁸ cuius interpretationem sequuntur Persae in Alcorano, et Haumar,¹²⁹ quem ut fidelissimum interpretem sequuntur caeteri Mahometani, et quia isti duo contrarij sunt inter se in legis interpretatione, hinc natum est intestinum odium inter Persas et reliquos Mahometanos, quod magno bono Christianorum contigit, ut mutuo sese, tamquam haereticos persequerentur. Nam si uniti fuissent Persae in religione et Alcorani interpretatione cum reliquis Mahometanis, dudum omnes Christianos devorare, et totum mundum debellare potuissent. **Ps. 124,3.** Sed non permisit Deus extendi virgam peccatorum super sortem iustorum, ut non extendant iusti ad iniquitatem manus suas, punivit per eos Graecos, qui Euangelicam legem multis haeresibus conspurcaverant, et Romanam Ecclesiam multum diuque vexaverant. Alios catholicos in medio paganorum illusos conservavit et conservat.

Caput 7.

Quod ob gravissima peccata orientalium,
et potissimum Graecorum permissus fuerit Mahometes
a Deo tam faelices successus habere in bello.

Sicut olim dominus Deus peccantes Judaeos castigabat per Assiros et per alias barbaras gentes, sic ultimis temporibus excitavit Mahometanos, per quos castiget peccata Christianorum. Regnasse autem tempore Mahometis multas haereses et gravissima peccata in oriente, qua vindicta Dei exposcebant, testatur Nicephorus¹³⁰ lib. 18. cap. 45. qui diserte scribit, has omnes haereses et sectas regnasse in oriente et meridie, circa tempora Heraclij, quando Mahometes caepit cornua erigere.

Vigebat haeresis Jacobitarum, Georgianorum, Theopaschitarum, Armenorum,¹³¹ Monophijsitarum,¹³² qui omnes sanctos patres reijciebant, Agnajtatum,¹³³ Staurobatarum,¹³⁴ Monothelitarum,¹³⁵ Severitarum,¹³⁶ Aptharthodocitarum,¹³⁷ Phantasiastarum¹³⁸ et Manicheorum. His adde Nestorianos, Arrianos, Macedonianos, Sabellianos, Maronitas,¹³⁹ Surianos¹⁴⁰ et Mozarabenos.¹⁴¹ Cum ergo orientales populi et meridionales deserta catholica fide et religione, in tot fuerint sectas divisi, nihil mirum est, si iustus Deus ad castigandos illos impium Mahometem miserit, ut qui credere veritati noluerunt, credant mendacio, et qui noluerunt Christi purissimam doctrinam recipere, vel susceptam abiecerunt, recipiant impium Mahometem cum sua falsa doctrina. Regnabant praeterea in orientalibus et alia vicia, quae secum solent haereses vehere, superbia, avaritia, ambitio, invidia, odia, irae, rixae, ebrietates, commensationes, stupra, fornicationes et persecutiones catholicorum. Nam a tempore Arrij per mille circiter annos Graecorum patriarchae, non cessarunt Romanam impugnare Ecclesiam, (et catholicos, qui impias eorum haereses nollent sequi) quos, tanquam filios, magna charitate conati sunt Romani pontifices ad unionem et concordiam Orthodoxae Ecclesiae adducere, sed laterem laverunt, et Aethiopes dealbaverunt, nihilque cum illorum episcopis et patriarchis haereticis efficere potuerunt, neque per concilia, neque per legatos suos. Nam Romani pontificis legatos contumelijs affectos ad pestilentes insulas in exilium relegaverunt, ad quam impietatem etiam imperatores ipsorum non impigram navabant operam.

Eusebius,¹⁴² liber 8. caput 1 et 2. Eusebius descripturus persecutionem, quae facta est sub Diocletiano¹⁴³ imperatore, prius recenset, qualis fuerit vita episcoporum et praelatorum Ecclesiae, quibus fuerint immersi vicij, ut nemo miretur, quod tam crudelem passus fuerit Deus contra illos exoriri persecutionem. Orditur autem sermonem in hunc modum: Cum nos prae nimia quadam licentia in molliciem delicatam et dissolutam segniciem essemus prolapsi, cumque alij alijs invidere, maledictis insectari, prope nos ipsi inter nos petulantibus linguis, tanquam mutuis armis oppugnare, et casu aliquando verborum contumelias, veluti hastas unus adversus alterum intorquere, et praesides ecclesiarum alter alterius vires infringere, et populus in populum seditiones concitare occiperent. Cumque ficta et adumbrata sanctitatis species, quae oratione nequit exprimi, et simulatio fronte occultata ad immensam quandam parvitatem serpsissent, divina ultio inchoata caepit in nos animadvertere. Sed ubi veluti sensibus orbi et perstricti mentem, nulla cura aut cogitatione incubuerimus, ut divinum numen in nos incensum, benevolum et placatum efficeremus, sed tanquam impij, nostras res a Deo nec curari, nec animadverti arbitratis, alia vicia alijs acervatim adiecimus, et pastoris nostri depulsa repudiataque pietatis regula, dissidio et contentione inter se exarserunt, quin etiam nullas res alias praeter discordias et minas et aemulationem, inimicitias et odium inter se adaugere studuerunt, et animis ambitionis aestu incensis tyrannorum more principatum obtinere laboraverunt. Tunc demum iuxta illam Hieremiae sententiam, *Thren. 2. – Ps. 89.* obscuravit in ira sua dominus filium Syon, et deiecit de caelo gloriam Israel, non recordatus est scabelli pedum eius in die irae suae, sed demersit dominus omnem decorem Israel, et demolitus est omnes sepes eius. Deinde qualis quantaque fuerit, persecutio subiungit dicens: Ista omnia mala erant nostris expleta temporibus, quando sacras aedes precibus dicatas, e sublimi in solum fundamentis ipsis conquassatis deiectas divinas et sacras litteras medio foro in rogi impositas, Ecclesiarum pastores, hos in latebras, hic illic se cum ignominia abdentes, illos non sine dedecore comprehensos, et hostibus ludibrio expositos et oculis nostris aspeximus. Duravit ista persecutio decem annis et uno dumtaxat mense, numerati sunt septendecim millia martyrum. Conferamus nunc peccatum posteriorum Graecorum, qui tempore Heraclij et sequentium imperatorum fuerunt cum peccatis praecedentium, qui vixerunt tempore Diocletiani, et videbimus decuplo plura et graviora fuisse peccata posteriorum Graecorum et aliorum Christianorum, quam fuerint omnium antecessorum, paenam tum fuisse longe mitiorem. Neque enim tot et tam varijs subiecti sunt Christiani a Mahometanis paenis pro fide catholica, sicut a Diocletiano et Maximiano,¹⁴⁴ qui gravissimis tormentis cogeabant Christianos abnegare Christum, et colere idola.

Caput 8.

Quod Heraclij imperatoris inconstantia,
ingratitude et impietas multum auxit Mahometis sectam,
et prouocavit iram Dei, ut propter absurdas haereses
Graecorum totum orientale imperium
per Mahometanos everteret.

Heraclius imperator in principio sui imperij catholicus fuit, et faeliter[!] orientale imperium administravit. Persas divino adiutus auxilio triplici praelio superavit, Romanoque imperio subiecit, crucem domini olim ab illis ablatam restituere coegit, et gloriose in humeris suis reportavit in suum locum, unde a Persis fuerat ablata, et ex Hierosolymis Iudaeos omnes eiecit, et edicto vetuit, ne intra tria milliaria accedere ad illam praesumerent. Ex Edessa praeterea Nestorianum episcopum amovit, et catholicum in locum ipsius substituit. Post tot tamen Dei beneficia et tam praeclara facinora depravatum est cor eius per haereticos, et ad haeresim Monothelitarum defecit, factusque est catholicorum crudelissimus persecutor, et omni libidinum caeno operius. Quod quomodo factum sit, his ferme verbis enarrant Georgius Cedrenus et Joannes Zonaras¹⁴⁵ tomo 53. Annalium, describentes vitam et res gestas Heraclij. **Quomodo fuerit Heraclius depravatus per haereticos.** Anno (inquit Cedrenus) imperij sui 25, cum degeret Heraclius Hieropoli, venit ad eum Athanasius,¹⁴⁶ Jacobitarum patriarcha, homo callidus (ut sunt omnes Syri) et ad mala facinora versutia instructus, is cum imperatore de fide colloquitur, eique imperator promittit se eum (modo decreta concilij Chalcedonensis¹⁴⁷ approbet) Antiocheae episcopum creaturum. Athanasius id simulat, ac fatetur duas in Christo unitas esse naturas, simulque Heraclio quaestionem proponit de actionibus et voluntatibus, utrum hae duplices vel simplices dicendae sint? Ea de re imperator ad Sergium Constantinopolitanum et Cyrum¹⁴⁸ Phasidis episcopum scribit, quorum cum uterque e secta Monothelitarum esset, hoc est eorum, qui unicam tantum voluntatem asserunt <in> Christo, invenit eos, idem cum Athanasio sentire, quorum sententiam cum ad Joannem¹⁴⁹ papam Romanum perscripsisset, est haec ab illo improlata sententia. Sed et Hierosolymorum episcopus, Sophronius¹⁵⁰ convocatis episcopis, quibus praeerat haeresim Monothelitarum condemnavit. Heraclius tamen maluit errores Monothelitarum sequi, et edictum proposuit neque binariam, neque singularem in Christo actionem asserendam esse. Quod decretum et catholicis et haereticis visum est ridiculum.

Post haec quia intellexerat imperium vastandum esse per circumcisos, iussit omnes Iudaeos etiam invitos baptizari. Idem in Hispania per Sisibolum,¹⁵¹ et in Gallia per Dagobertem¹⁵² fieri curavit, non intelligens miser, quod illi circumcisi, per quos vastandum erat imperium, non Iudaei, sed Mahometani forent. Hinc factum est, ut innumera multitudo Iudaeorum ex toto orbe baptismum fudientium ad Mahometem in Arabiam et Persiam se conferrent[!], etiam ei se adiungeret, qui circumcisionem approbaret. Somniavit etiam fimbrias vestimenti sui corrodi a muribus, quod quid significaret, tunc intellexit, cum audivit Affricam occupatam esse a Sarracenis, et fines imperij vastatos esse, Pheniciam, Syriam, Aegyptum, Persiam Mahometem sibi subiugasse. His tamen malis et flagellis non solum emendatus non est, sed in dies magis ac magis sua flagiciosa vita divinam iram provocabat. **Genebrardus liber 3. Chronographiae, in anno 626. Scribit Heraclium accepisse in uxorem uxoris sui[!] filiam, Marti-*

nam. * Nam mortua uxore (ut scribit Aeneas Sylvius¹⁵³ in epitome Blondi¹⁵⁴ fol. 174.) illius filiam, ex alio marito adolescentulam, senex in uxorem accepit, et primo anno in-castarum nuptiarum, postquam centum quinquaginta millia militum in praelio contra Sarracenos amisisset, taedio et morbo confectus interijt anno regni sui 30, et fuit postremus imperator, qui ab exercitu Romano electus est. Nam post illum imperatores filijs suis imperij dignitatem, quasi haereditariam tradiderunt.

Porro posterij Heraclij non solum meliores illo non fuerunt, sed longe etiam eum impietate et crudelitate superaverunt, qua iram Dei contra se et contra populum sibi subiectum irritaverunt. Saepe enim Deus flagellat totum regnum paena teporali propter peccata regis vel principis, ut videre est in Davide, 2. Reg. 24. 1. Par 21. Constans¹⁵⁵ siquidem secundus, Heraclij nepos, Monothelita, Martinum Tudertinum,¹⁵⁶ Romanum pontificem dolo captum, lingua et manibus truncatis in Traciae Chersonensum relegavit. Sic et legatos eius partim in exilium misit, partim verberibus affectos in carceres detrussit. Ab hoc tempore caepit imperium orientale labescere in dies propter innumeras et absurdas haereses, quas non cessabant episcopi et patriarchae Graecorum quotidie excitare. Nam cum Graeci semper essent novarum rerum avidi, et eloquentia ac mundana sapientia turgidi, et alias nationes, tanquam barbaras prae se contemnerent, et omnia mysteria fidei ratione humana vellent metiri et comprehendere, sicut et apostolus de illis ait: *1Cor. 1,22.* Iudaei signa quaerunt, Graeci sapientiam. Hinc factum est, ut iusto Dei iudicio in varios et perniciosos praecipites ruerent errores, ut suo malo discerent, mysteria altissima fidei non humana ratione esse discutienda, sed devota et humili fide credenda. Verbum enim crucis (ut ait apostolus) pereuntibus quidem stulticia est, his autem, qui salvi fiunt, id est nobis, Dei virtus est et Dei sapientia. *Judi. 1. – Rom. 1. – Isa. 9 et 33.*¹⁵⁷ Scriptum est enim, perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo, ubi sapiens? Ubi scriba? Ubi inquisitor huius saeculi? Nonne stultum fecit Deus sapientiam huius mundi? Hoc ad litteram impletum est in superbis scribis et phariseis Iudaeorum et in Graecis haeresiarchis, qui dum ratione humana scrutati sunt divina mysteria, et suo stulto ingenio conati sunt ea comprehendere, stulti facti sunt, et scrutatores maiestatis oppressi sunt a gloria, ubi nunc est antiqua Graecorum sapientia et inflata eloquentia? Ubi Athenae,¹⁵⁸ mater sapientiae? Ubi alia gymnasia toto orbe celeberrima? Omnia ut fumus evanuerunt, et locis illis docetur nunc fabulosus Alcoranus Mahometis, et grandis per totam Graeciam regnat barbaries, ita ut etiamsi cum mille taedis accensis quaeras Graeciam, in ipsa Graecia invenire tamen eam nequaquam possis. Haec est iustissima paena superbiorum haereticorum, ut qui noluerunt intellectum suum captivare in obsequium fidei, nec Romanae Ecclesiae, sponsae Christi sapientissimae subesse, multi subijciantur impuris et stolidis Mauris Mahometanis, et ab illis magna precio coguntur emere suos schismaticos patriarchatus, sicut olim apud Iudaeos Simon et Jason¹⁵⁹ ab idololatriis regibus emerunt summum sacerdotium, in perpetuam ignominiam gentis suae, et perniciem animae suae.

Caput 9.

Quod non propterea secta aliqua est vera, quod multi eam sequuntur. [...]

Contra illa, quae saepius diximus de vita et lege Mahometis posset quispiam dubitando objicere, si Mahometes fuit pseudopropheta, et lex eius falsa et impia, quid est quod tam multi statim in principio ei adhaesunt, et quotidie plurimi ex omni gente, etiam ex Christianis, ad illam sectam deficiunt? Quid est quod tam prosperos successus habent Mahometani in bellis, ecce Asiam, Affricam et magnam partem Europae iam occuparunt, hoc est, quod multorum ingenia torquet, praesertim simplicium et imperitorum, et perniciosam dubitationem ingerit eis de fide, eo quod fieri non posse arbitrantur, ut tanta multitudo illam sectam amplecteretur, si vera non esset, et quoniam Mahometani tam faelices haberent successus in bellis, si hostes Dei essent, et lex eorum esset falsa?

Ad primam quaestionem facilis est nobis responsio cum Christo, salvatore nostro: **Mat. 20, 16.** Multos esse vocatos, paucos vero electos. Et communi quoque proverbio solet dici, semper plures mali. Praeterea, si ex multitudine sequentium colligenda esset veritas doctrinae Mahometanae, diabolus, quem plures sequuntur, esset Christo melior. Item hac ratione malum esset melius bono. Quia plures male agunt, quam bene. Et Epicurei meliores fuissent caeteris philosophis, quia plures illos secuti sunt, quam peripateticos, soicos[!], plures voluptuosam vitam secuti sunt, quam contemplativam. Lex autem Mahometis tota est carnalis, et fundatur in voluptatibus carnalibus, et permittit[!] omnia vicia, ad quae corrupta natura est proclivis, Christi autem lex sancta est et immaculata, prohibet omnia vicia, et praecipit actus omnium virtutum, quid mirum igitur si plures carnales homines sequantur iniquum Mahometis Alcoranum, quam iustissimam Christi legem, deinde si consideremus, qui et quales fuerint, qui primi sectam Mahometanam amplexi sunt, et qui deinde ex Christianis ad illam transierunt, minus mirabimus, si videamus congregationem malorum magis augeri, quam bonorum et iustorum. Primi enim, quos Mahometes sibi adiunxit, fuerunt praedones, cum quibus et ipse saepe ad praedandum eximit, ut superius ostendimus. **Quales fuerunt, qui Mahometis legem susceperunt.** Deinde fuerunt homines sylvestres, agrestes et miserimi[!] rustici ex locis desertis ab illo congregati, qui cum primas fabulas Mahometis audivissent, rei novitate attoniti putaverunt esse oracula divina, et cum paupertate, siti, fame et duralium operum labore confecti essent, et audirent Mahometem sectatoribus suis promittere copiam cibi, potus, preciosarum vestium et vasorum et infinitos concubitus mulierum, tam in hac vita, quam in futura, et paradisi delicias his, qui pro sua lege pugnando in bello occumberent, haec audientes sylvestres homines, qui nihil, nisi carnalia noverant cogitare et optare, facile adhaeserunt Mahometi, auxit tandem sectam eius exercitus Arabum ab Heraclio sine stipendio dimissus. Postremo vehementer sectam Mahometanam auxerunt Turcae maximo exercitu ex Schytia vocati, egredientes, et Mahometanis sese adiungentes, et communi lege cum illis viventes, sed malicia et impietate atque crudelitate Arabes vincentes. Ex talibus igitur sceleratissimis hominibus constat secta Mahometana. **Quales Christiani deficiant ad Mahometanos.** Quod si etiam ex Christianis nonnulli ad illam sectam transierunt, illi procul dubio fuerunt viri nequam perfidi et pessimae vitae, Veneri et voluptatibus dediti, avari, ambitiosi vel aere alieno gravati,

qui cum non possent inter Christianos suis cupiditatibus servire impune, contulerunt se ad illam sectam, in qua liceret illis in omni genere voluptatum libere volutari. Quidam vero propter alia flagicia sua, homicidia, adulteria vel haereses fuerunt eieci in exilium a Christianis, qui desperantes de venia et misericordia Dei, tradiderunt se turpitudini, diabolo et sectae eius, qui postquam suis desiderijs et cupiditatibus fecerunt satis, et agnoverint absurditatem legis Mahometanae, vel redeunt ad Christianos, vel simulant sese esse Turcos, ne amittant dignitates, quas acquisierunt, in corde autem maledicunt Mahometi et legi eius. Quod si licitum esset Turcis et Mahometanis disputare de Alcorano, dudum omnes conversi fuissent, sed versutissimus Mahometes impio illo suo decreto, ut nullus audeat sub paena capitis de sua lege disputare, clausit miseris Mauris et Turcis omnem viam salutis et conversionis. Nihilominus tamen etiam ex Mahometanis non pauci, praesertim in Ungaria,¹⁶⁰ cognita falsitate suae sectae transeunt ad Christianos, qui suscepto baptizmate maiore postea ardore arma movent contra Turcas, quam prius moverant contra Christianos. Cum captivis autem Turcis, (quorum magnus est numerus in Ungaria) si quis mansuete agat, mirum dictu est, quam sint dociles, et quanta facilitate convertantur cognita aequitate Christianae religionis. Anno domini 1597. ego solus domini 1597. ego solus 507 catholicizavi ex illis Viennae, ex Hatvan eo adducti fuerant, duas virgines nobiles[!], praecipuorum Turcarum filias, duas item viduas aetatis provectae et duos viros, robustos milites, qui cognita aequitate nostrae Euangelicae legis magno gaudio assenserunt, et mira celeritate doctrinam Christianam memoriae commendaverunt, ita ut non raro mecum tacitus celeritatem ingenij et memoriae tenacitatem in illis admirarer, et simul commiseratione commoverer, quod tam multae simplices animae sub infidelitate Turcica detinerentur et perirent. Cum essem in Transylvania circa annum domini 1595,¹⁶¹ ex certa mercatorum Dalmatarum relatione cognovi in regno Boznae in monte altissimo esse templum antiquissimum¹⁶² sub cura Franciscanorum, in quo stupenda singulis annis fiunt miracula, quae inchoantur in primis vespers Assumptionis Beatae Mariae Virginis, et durant usque ad secundas vespers inclusivae. Eo confluunt causa[?] voti et devotionis ex toto regno Boznae viri et mulieres Dalmatae, et postquam ibi oraverint, omnes suae petitionis salutarem consequuntur effectum. Hunc concursum et devotionem populi Christiani Turcae praesidiarii non modo non impediunt, verum etiam suis uxoribus suadent, ut eo se conferant, et honorent matrem Dei, quae quoniam a monachis in templum non intromittuntur, foris cereis candelis cingunt templi cimiterium, et ibi sua vota solvunt, quas sancta virgo benigne audit, et consolatas in suas aedes remittit. Hoc cum intellexisset Basa Budensis maxima fieri scilicet in illo templo annis singulis miracula, misit eo filium suum, qui mutus natus fuerat, per primarios famulos, rogans monachos, ut pro illo apud Reginam caeli intercederent, promittens se bonam illis eleemosynam daturum, si loquelam filio impetrassent. Postquam primarij illi Turcae ad locum illum pervenissent, et puerum in templum introduxissent, ipsi quidem confestim corruerunt semimortui in terram percussi a Deo, quod pagani existentes in sanctum locum ausi fuissent intrare, puer autem intrepidus stetit coram altare. Hoc videntes monachi occurrerut[!], et famulos quidem eduxerunt e templo, puerum autem statuerunt flexis genibus coram altare Beatae Virginis, et caeperunt attente pro illo orare, ut mater Dei loquelam ei impetraret a filio suo, nec eos spes fefellit. Paulo post enim puer in hanc primam eripuit vocem: Gozpodine pomilui, id est domina miserere,

et deinceps semper expedite locutus est. Bassa hoc miraculo conversus occulte Christum colebat, et Christi crucifixi imaginem sub toga in pectore portabat, decreveratque totam Ungariam sine sanguine restituere regi Ungariae, et iam thesaurum suum in dolia inclusum emiserat ex Buda, per quendam haereticum mercatorem, qui allectus lucri cupiditatem prodidit Turcis Bassam, quod factus esset Christianus, a quibus languet strangulatus est. Ex his manifestum est, quam facile esset Turcas convertere, si licitum esset illis de sua fide disputare.

Caput 10.

Quod prosperitas victoriae non est certum argumentum verae religionis.

Goriantur Mahometani multitudine sequentium suam sectam et prosperitate victoriae, quam habent in bellis. Verumenimvero iam superius sufficienter probatum est ex multitudine sequentium aliquam sectam non posse colligi veritatem illius sectae. **Quod prosperitas victoriae non sit signum verae religionis.** Quod vero nec prosperitas victoriae possit esse causa veritatis alicuius religionis, iam probare agredimur.

1. Alexander magnus¹⁶³ et Romani imperatores idololatrae summam prosperitatem habuerunt in bellis gerendis, et armis sibi orbem subegerunt. Si ergo victoria in bellis parata esset signum verae religionis, consequens esset illos veram habuisse religionem, et oporteret cum illis adorare Jovem,¹⁶⁴ Mercurium,¹⁶⁵ Venerem, Martem et alios deos deasque illorum. Quod etiam Mahometanis et Turcis videtur esse ridiculum. Deinde quamvis Judaei habuerint veram religionem, saepe tamen a paganis fuerunt victi et in captivitate abducti una cum suis prophetis, nunc in Persiam, nunc in Babyloniam, nec tamen sua abiecta religione hostium sunt secuti errores, sed cum humilitate Dei implorarunt misericordiam, qui postquam ut filios castigasset, misertus est eorum, et liberavit eos ex captivitate, et reduxit eos in patriam. Sic nos quoque Christiani, cum vincimur, non abijcimus nostram legem, nec Deum accusamus, sed cognoscimus nostra peccata, paenitentiam agimus, et ieiunijs et orationibus studemus placare iram Dei, qui ut pius pater exaudit preces nostras, dimittit peccata nostra, et aufert a nobis flagellum suum. Absit ergo a nobis, ut propter victoriam meliorem putemus esse victorum religionem, quam nostram. Alias omnes, qui vicerunt Judaeos, gratiores fuissent Deo, quam populus electus. Gratius fuisset Deo flagellum, quam filius flagellatus, populus reprobatus, quam electus. Nam sicut ante incarnationem domini populus electus et peculiaris Dei erat plebs Judaeorum, quibus Deus tanquam filijs providit de flagello correctionis populum gentilem, a quo saepe vincebatur, occidebatur et in captivitatem abducebatur, sicut praedixerat illis Deus per prophetas: **Amos. 3,2.** Tantum modo vos elegi ex omnibus cognationibus terrae. Idcirco visitabo super vos iniquitates vestras. **Isa. 1,19-20.** Et si volueritis et audieritis me, bona terrae comedetis. Quodsi nolueritis, et me ad iracundiam provocaveritis, gladius vorabit vos. Quia os domini locutum est. Et Deut. 28. recenset ad longum Moyses, quae bona consecuturi sint legis Dei observatores, et quae mala sint passuri legis Dei transgressores. Quae omnia adimpleta sunt in Judaeis ad litteram, et quotidie implentur in illis, qui conemunt mandata Dei. Sic etiam quia post incarnationem populus electus Dei est plebs Christiana, cui Deus pro flagello ordinavit gentem Sarracenorum, per quam castigaretur, cum Dei sui leges transgrederetur, et a veritate fidei aberraret. Et sicut

pagani non semper vincebant Judaeos, sed saepe ab illis vincebantur, sic et Sarraceni non semper fuerunt victores, sed frequenter per Christianos victi sunt. Autor fortalicij fidei recenset 158 praelia Sarracenorum cum Christianis in Syria, Hispania, Africa, Palestina et Graecia ab anno domini 659 usque ad annum domini 1458, in quibus praelijs centum 26 vicibus Christiani vicerunt vicerunt Sarracenos, et victi sunt ab illis 32 tantum vicibus. Ab anno autem domini 1458 usque ad annum 1597 plures Christiani terra marique conflixerunt cum Turcis, et praeclaras de illis victorias reportaverunt. In Gallia a Carolo Martello¹⁶⁶ trecenta [...] Turcarum millia sunt ad internationem deleta. In Ungaria Joannes Huniades,¹⁶⁷ pater Matthiae¹⁶⁸ regis plus quam vigesi<es> cum duobus Turcarum imperatoribus pleno exercitu conflixit, et vigesies victoriam reportavit, et semel tantum cedere coactus est ob penuriam militum. Idem Huniadus, fortunatissimus [rex] princeps Mahometem secundum,¹⁶⁹ qui trecentis millibus Turcarum Albam Regalem obsederat, turpiter fugere coegit, cum vix ipse 50 millia Christianorum haberet. Ibi (ut scribit Aeneas Sylvius) maledixit Mahometes diei et horae, qua in Ungariam venisset. Huniadis autem nomen adeo terrori fuit Turcis, ut cum matres plorantibus infantibus silentium indicere vellent, Huniadem adesse dicerent. Item in Transylvania, in campo Keniermezo, non procul ab Alba Julia anno domini 1492, ita caesi deletique sunt centum millia Turcarum a Stephano Batori¹⁷⁰ et Paulo Tomori,¹⁷¹ ut vix solus Bassa celeri equo nuncius cladis evaderet. Quod si non fuissent tumultus rusticorum excitati in Ungaria, haereses non pululassent, et civilia bella non fuisset[!] inter proceres regni, stetisset invicta Ungaria in hodiernum diem contra omnes Turcas et Tartaros! Sed cum mutuo inter se Ungari degladiantur, et una pars eligit sibi pro rege Ferdinandum Austriacum,¹⁷² alia pars principem Transylvaniae, Joannem Zopoli¹⁷³ Sepusiensem, accersitus Solimannus¹⁷⁴ venit tanquam pacem compositurus inter illos, reginam cum infante e Buda in Transylvaniam migrare iussit, et Budam cum quinque arcibus ultro sibi traditam accepit, quas nunquam restituit. Atque talis solet esse exitus discordiarum. Nam sicut concordia res parvae crescunt, ita discordia etiam res maximae dilabuntur.¹⁷⁵ Praeterea ante paucos annos non procul ab Agria a duobus millibus Christianis duodecim millia Turcarum concisa sunt. Et prope Levam arcem in aperto campo contra trecentos haydones septem millia Turcarum a mane usque ad vespem decertarunt, nec superare eos potuerunt, sed cum pudore victi Turcae recesserunt. Tandem quam memorabilis fuit victoria illa in mari duce Joanne Austriaco,¹⁷⁶ quis ignorare potest? **Anno domini 1571.** Triremes Turcarum captae 180, combustae 20, submersa totidem, magnus Bassa occisus, 25 millia Turcarum interfecta, multa millia capta, ex quibus nobiliores missi sunt Romam ad summum pontificem, Pium Quintum,¹⁷⁷ et 20 millia Christianorum sunt liberata ex captivitate Turcarum. Quod si faedus non fuisset solutum inter regem Hispaniae, Venetos et pontificem, eodem anno Constantinopolim potuissent recuperare, magno enim tunc terrore erant Turcae perculsi et ex Christianis, qui sub Turcis degunt, ultra trecenta millia conspiraverant se consurrecturos contra illos, si vidissent classem Christianorum ulterius contra Turcas progredientem.

Ex his iam facile quivis colligere potest, quam sit vanum et frivolum argumentum, quod ad stabiliendam veritatem suae sectae Mahometani ducunt ex multitudine sequentium illam, vel ex prosperitate victoriae, cum haec aequae bonis atque malis soleat contingere. Bonis quidem quando cum Deo sunt uniti in praemium virtutis, malis autem pro remuneratione temporali et pro iusta castigatione electorum. Quodsi

omnes Christiani boni essent, et secundum Euangelicam legem viverent, semper victores essent, et nunquam pagani praevalere possent, sicut non potuerunt resistere Josuae, quamdiu populus obediens fuit Deo suo, sed postquam unus Achan¹⁷⁸ furto et anathemate se contaminavit, tunc praevaluerunt pagani contra populum Dei, sublato autem illo impio de medio aliorum iterum Josue perpetuam victoriam habuit contra idololatrias, donec eos e terra promissionis funditus extirparet. Ita et nunc victoriam semper daret Deus Christianis contra Sarracenos, si omnes suam legem observarent, sed postquam his deploratissimis temporibus ita inter Christianos inundaverint haereses, fraudes, usurae, iniusticiae, irae, odia, dissensiones, crudelitates, ebrietates, commensationes et universa carnalia vicia, ut vix ullo tempore plura et maiora fuerint, quid mirum, si Christiani ob sua peccata ab infidelibus vindicantur. Immo mirandum est potius[!], quod non maioribus flagellis atterantur. De hoc argumento plura invenies apud Medinam¹⁷⁹ lib. 1. cap. 4. de recta in Deum fide, de hoc olim prophetae conquesti sunt, quod impiorum via prospera esset in hac vita, et iusti affligerentur, Hi-ere. 8. Ps. 72 et 133. Habac. 1. Judith 2. cuius causam reddit Deus Num. 25. Ps. 105. Isa. 8. Prover. 21. 2. Paral. 32. Ezech. 22.

Caput 11. De morte Mahometis.

Mahometes infirmatur. – Chronica Sarracenorum: Moritur Mahomet anno aetatis suae 63 morbo cardiaco in domo uxoris suae Aisiae. – Genebrardus, liber 3. Chronographiae. – Vincentius, 3. parte Speculi historialis, liber 22. caput 47. Post multas caedes Christianorum et multarum provinciarum vastationem et direptionem, tandem incidit in morbum impius Mahometes extremis Heraclij temporibus, decubuit diebus 14, laboravit pleuritide diebus septem, omnem deinde amisit sensum, digitus minimus eius inversus est, corpus instar dolij intumuit, ex quo non minor faetor expirabat, quam ex Herodis¹⁸⁰ vel Antiochi¹⁸¹ corpore, ob id prohibuerat, ne quis in infirmitate eum accederet, ne scilicet homines factore illius offensi lege et secta sua deficerent, videntes sui prophetae factorem neminem ferre posse, et diris cruciatibus vexari, ut qui multorum torserat viscera, iusto Dei iudicio et ipse viscerum dolore torqueretur. **Moritur Mahometes anno domini 623.** Denique post varia et multa gravia tormenta moritur anno domini 623. aetatis vero suae 63, postquam regnasset apud Sarracenos annis 10. In sigillo eius haec erat inscriptio: Mahomet nuntius Dei. Prohibuerat ne corpus suum post mortem sepeliretur, dicens se post mortem resurrecturum, et caelos ascensurum, similem se volens facere Christo, Dei filio. Sed mentitus est mendax propheta. Mandaverat fortasse diabolis perditus nigromanticus, ut corpus suum sursum in aerem attollerent, ut videretur instar Heliae in paradysum translatus esse, sed Deus impedivit, ne daemones tale obsequium praestarent dilecto amico suo, ne stultus populus ab illo seductus in errore suo confirmaretur.

Cunque[!] expectassent amici eius quinque aut sex diebus illius resurrectionem, et nullum signum vitae in illo deprehendissent, sed domos et aerem intolerabili faetore eius infici, sepelierunt eum Hali, filius Abitalib, et Alfoal in Mecha, in templo Veneris, dominae suae, cui fideliter servierat tota vita sua, ubi magna veneratione colitur a suis Mahometanis, concurrentibus eo Turcis ex diversis provinciis voti et superstitionis causa.

Unde computent Arabes suos annos. Arabes Mahometani suos annos computant ab anno domini 621, quo Mahometes iura et leges dare caepit. Africani vero ab anno domini 592, quo Mahometes natus est. **Genebrardus, liber 3. Chronographiae.** Alij numerant a morte ipsius, scilicet 623. Isidorus Pacensius¹⁸² ex historijs Arabum computat ab anno nostri 617, ab eodem numerat Genebr. 3. chron, res gestas Mahometanorum. **Quale prodigium factum sit in Mahometis morte.** Postquam defunctus est Mahometes, (teste Cedreno in vita Heraclij) visus est grandis cometa, quem a trabis forma Graeci, id est diocitem vocant, Arabum praenuncians imperium, duravit dies 30 a meridie ad septentrionem pertingens, habens gladij formam, quo vastitas orbis denunciabatur.

Qui fuerunt successores Mahometis. Porro in regno Arabum Mahometi successit Alubacar,¹⁸³ annis tribus deinde Hanas sive Haumar, annis 10, qui anno domini 635, Cyri Monothelitae, Alexandrini patriarchae anno quinto, expugnavit Alexandriam, et anno domini 638 Antiochia occupata est ab eodem Homaro patriarcharum tenente Anastasio Tertio¹⁸⁴ Jacobita. Tales fructus solent esse haeresum, sic Deus per Mahometanos brevissimo temporis spacio patriarchas haereticos extirpavit in oriente. Et qui olim ex nimia superbia noluerunt subesse Romano pontifici, vicario Christi, nunc coguntur subesse spurcis Mahometanis, et qui olim omnia mysteria fidei cupiebant ratione humana discutere et nihil credere, quod captum ipsorum excederet, nunc sine ratione, immo contra rationem coguntur credere fabuloso et diabolico Alcorano.

Chronologia Sarracenorum. Praedictus autem Homar constituit sedem regni Babyloniam, et dictus est Calipha a quibusdam, ab alijs vero miramolinus, id est princeps gentium. **Genebrardus, liber 3. Chronographiae, in anno 646.** Hic praecepit mahometanis, ut in singulis templis orationes facerent in mense Ramadan, id est in martio, et ut in singulis mensibus totus Alcoranus populo legeretur. Provincias divisit in praefectos, quos Soltanos nominavit, Hierosolymis templum construxit ritu Mahometico, ubi manus et pedes Mahometis, ut a populo adorarentur, suspendit, quem honorem, cum primus ipse sordidis membris Mahometis deferret, occiditur in templo a quodam Persa. Successit illi in principatu Azoman sive Attuman¹⁸⁵ tertius post Mahometem, qui Rhodum cum vicinis insulis occupavit, Siciliam vastavit, Europam invasisit inter dissidia orientalis et occidentalis Ecclesiae. Rhodi colossus, qui 1360 annis steterat, deiecit, et ex aere quo constabat nongentos camelos oneravit, Cyprum vastavit, Caradum insulam inhabitabilem fecit. In Isauria [...] 150 millibus hominis occisis quinque millia in triumphum duxit. Deinde pacem cum Graecorum imperatore fecit ad duos annos. Reliqui successores Mahometis non minus strenue suduerunt conservare provincias acquisitas et regnum suum cum sua lege impia dilatore. Infamis est apud illos, qui alienam terram vel provinciam Turcico imperio non adiecerit, vel si ex acquisitis aquam amiserit, non curant stragem hominum, (cum infinitis hominibus abundant) modo terram aliquam stabilem acquirant, et imperium suum latius terra marique extendant.

Caput 12.

De gente Turcarum, [et qua occasione se illis adiunxerint]
unde venerint, et qua occasione se Mahometanis
adiunxerunt Turcae.

Unde sunt Turci oriundi. Maximum autem robur sectae Mahometanae addidit gens Turcarum, qui in magna multitudine sese illi adiunxerunt. Qualis autem ista gens fuerit, aut unde venerit, vix aliquid certi constitui potest. Tot enim fere sunt opiniones de illa gente, quot historici. **Blondus, liber 9. decas 1. – Paulus Diaconus,¹⁸⁶ liber in Chronologia[?] – Sabellicus:¹⁸⁷ Aeneades, liber 8. – Christophorus Ricerius:¹⁸⁸ De origine Turcarum. – Platina,¹⁸⁹ in Bonifatio 5, Honorio 1, Securino 1, Stephano 2, Joanne 6.** Multi scribunt hanc esse gentem, quam Alexander magnus inter montes Caspios ob crudelitatem olim incluserat, et ab Hormisda rege Persarum contra Mahometanos fuisse evocatos, occiso autem Hormisda se adiunxisse Mahometanis eadem lege cum illis utentes. Blondus et Platina dicunt egressos fuisse anno domini 755. ruptis montium claustris ad aedes novas quaerendas rerum omnium penuria domi urgente, et primum quidem in Asiae fines irrupsisse, postea Colchos et Armenos, deinde Persas et Sarracenos invasisse. Antonius Sabellicus, Egnatius¹⁹⁰ consentiunt eos Cospij maris accolae fuisse, sed erupisse anno domini 844, et in principio, cum erumperent paucos fuisse, neque propterea ausos fuisse palam populari, sed repente inopinatis incursionibus et rapinis insuetis Pontum, Capadociam et vicinas terras diripuisse, et iterum in montes et sylvas sese abdidisse. Postquam autem acti sunt viribus acie conscripta ex omni numero, qui praeessent delectis, ausi sunt aperto Marte sevir.

Turcas dicunt esse bitas, quos Alexander inter Hyperbolos ferreis repagulis clausit, hac uti metaphora, quod indomitum illam gentem in angulum mundi, tamquam in ergastulum inclusisset. Alij autem putaverunt gentem hanc Turcicam a Teucris esse ortam. Nam licet modo Turci in universam Asiam et Graeciam sint diffusi, tamen eam praecipue Asiae minoris partem coluerunt, quam olim Teucritenuerunt, ubi quondam Troia, Graecorum urbs eversa. Favet huic opinioni affinitas nomini, dicti enim sunt Turcae, quasi Teucrit, et Turcia, quasi Teucritia. **Turcae originem suam referunt ad Graecos.** Confirmabat hanc sententiam Morbisanus,¹⁹¹ Turcarum imperator in epistula ad Pium Secundum dicens: Admiramur, et dolere compellimus, quod insurgunt Itali contra nos, cum latens amor nos incitet ad dilectionem ipsorum, eo quod et ipsi et ipsorum magnalia et parentes a Troianorum Sang<ui>ne processerint, quorum authorem scimus veraciter fuisse Antenorem¹⁹² et Aenean¹⁹³ de sanguine Priami¹⁹⁴ procreatos, in cuius locum ducturi sumus imperium in partes illas Europae, quas patres nostri habuisse noscuntur. Secundum promissiones a dijs nobis factas, et Troiam magnam intendimus restaurare, et ulcisci sanguinem Hectoris¹⁹⁵ ac Ilionis ruinam nobis imperium Graecorum subigendo, et iniurias Deae nostrae Palladi factas punire in heredibus transgressorum. Insuper intendimus Cretam et alias maritimas insulas, quas Venetorum populus extorsit, imperio nostro repromissa totaliter vindicare, easque nostrae subijcere iurisdictioni. Ex his verbis Morbisani manifestum est Turcas ad Troianos originem referre. **Vera origo Turcarum.** Verum haec omnia gratis videntur esse conficta. Est ergo verior et communior sententia, quam sequitur Laonicus Chalcocondilus¹⁹⁶ lib. 1. de rebus Turcicis, et Christophorus Riserius libro de origine Tur-

carum, Antotius Sabellicus Aenead. 9. lib. 2. et historiae mundi scriptor Mela¹⁹⁷ et Plinius,¹⁹⁸ quod scilicet Turcae ex Schytia sunt oriundi. Nam et morem ipsorum et actiones et ornatus corporis et modus equitandi armandi se et pugnandi et linguae dialecti omnino Schytica sunt. Adde quod prima eruptio eorum, in Pontum et Capadociam facta fuisse legitur, ex quibus locis sensim progressi sunt de populo in populum usque in Asiam minorem, ubi in hodiernum usque diem manserunt. Falsum ergo est Turcas esse Arabes vel Armenos, aut Persas vel Sarracenos, et etymologia nominis strenuus vel contemplativus pro arbitrio est conficta, sicut Ungari vocant eos Török, id est frango, quod omnia vastent, frangunt et depopulentur. Quod autem aliqui historici scribunt illos evocatos esse ex Scythia anno domini 623. a Sarracenis vel ab Hormisda, Persarum rege contra Sarracenos, vel ab Heraclio imperatore, et quod alij dicunt egressos illos fuisse de terra sua anno domini 755, alij 800, alij 1000, alij 1300, nulla est pugnantia. Quia potuerunt a diversis principibus, diversis temporibus evocari. Quamobrem primum in regno Mahometis Arabes et Aegyptij regnaverunt, qui se soltanos, id est principes gentium appellarunt. Postea imperium ad Turcas (qui Tartari fuerunt) translatum est. Hoc tamen certum est secundum omnes, quod ante annum domini 1300, mixtim cum Sarracenis militaverunt iisdem legibus cum illis utentes, et nullius nominis existentes, communi vocabulo Sarraceni sive Mahometani dicti sunt. Sicut nunc deletio Mahometis nomine communiter Turcae dicuntur, qui sectam sequuntur Mahometanam. *Ottomannus¹⁹⁹ primus Turcarum imperator.* Postea vero ut sunt vices rerum humanarum, propter strenue in bello navatam operam caput super alios Sarracenos extulerunt, et eos sibi subicerunt duce ipsorum Ottomanno, qui primus Turcarum caesar fuit, et primus custodes portae aulae suae janiceros adhibuit. Fuit is Orthogulis²⁰⁰ filius, ut Chalcochondilus scribit: Occasio autem Ottomanno arripiendi principatum haec fuit. Nam cum Asiam minorem Sarraceni in certas provincias divisissent, et singulis suos duces praefecissent, orta est inter duces discordia, quam Ottomannus quasi sedare volens nunc unum, nunc alium adiuwabatur, revera autem principatum quaerebat, quare occisis illis ducibus communi consensu aliorum imperator electus est, ex cuius familia Deinceps caesares Turcarum creari caepti sunt. Hic subegit magnam Bythiniae partem, Sebasten et oppida ad Euxinum posita, non pauca expugnavit, mortuus est anno domini 1328, postquam regnasset annis 28. *Moritur Ottomannus anno imperij 28. Anno Domini 1328. – Orchanes²⁰¹ 2. imperator Turcarum.* Cui successerit Orchanes, eius filius, qui Misiam, Lycaoniam, Phrigiam Cariamque subegit, et cum Prusidem vel Bursiam, Bythiniae sedem primariam expugnaret saucius obiit, postquam regnasset annis 22. *Tertius imperator Turcarum Amurates 1.²⁰²* Successit ei Amurates, filius eius ambitiosus, simulator et infidelis, dedit operam populo sedando et pecunijs cumulandis. Accidit autem, ut tunc Graeciae proceres magnas haberent cum suo imperatore Cantacuzano²⁰³ simultates, et contra eum Bulgariam sive Misiae principem in auxilium accerserent. Imperator contra suos rebelles Amuratis auxilium imploravit, qui misit ei duodecim millia Turcarum, parta deinde victoria auxilio Turcarum quinque millia ex eis Cantacusanus retinere voluit, reliquos multis muneribus donatos remisit. Amurates cum audisset praestantiam Graeciae, sub specie ferendae opis imperatori Graecorum sexaginta millia Turcarum Genuensium navibus pro totidem aureis nummis transmitti curavit. Hellespontum igitur ad Abidum superat, exinde Graeciam hostiliter vastat, Calliopolim ad fauces positam Hellesponti superat et occupat, tum deletis Graecorum copijs Hadrianopolim et

Philipopolim una cum multis oppidis occupat. *Jovius.²⁰⁴ *Liber de vitis imperatorum Turcarum.* – *Christophorus Ricerius: Liber de origine Turcarum.* * Inde in Serviam et Bulgariam delatus Lazarus,²⁰⁵ Serviae, et Marcus,²⁰⁶ Bulgariae coniuratos principes in campis Cassonijs profligavit. Eodem conflictu a servo trucidati Lazari sub inguine confossus interijt anno imperij sui 23. **Anno domini 1373.* *

**Quartus imperator Baiazetes 1.*²⁰⁷ * Reliquit Amurates duos filios, Solymanum et Baiazatem, qui, ne haberet emulum imperij, fratrem suum curavit occidi, et confestim contra Marcus, Bulgariae principem patris mortem vindicaturus exercitum duxit profectus ad locum, ubi pater fuerat interfectus, Marcus cum omni Bulgarorum et Servianorum nobilitate trucidavit, et omnibus Bulgariae civitatibus et munitis locis potitus est. Romanidam totam occupavit nihil imperatori Graecorum relinquens praeter Constantinopolim. Thessaliam, Phocidem, Baeciam, Atticam totam praeter Athenas subegit. Item Macedoniam una cum Paconia et Paphlagonia, ex Bozna et Servia infinitam hominum et pecorum multitudinem abduxit, obsedit Constantinopolim, quam procul dubio caepisset, nisi Deus Tamerlanum,²⁰⁸ ducem Tartarorum contra illum misisset, a quo cum vastare < tur > Asia, coactus est Baiazetes redire, confligit et amisit 200 millia, et captus est et ipse a Tamerlano, in ferream caueam inclusus, aureis < ca > thenis vinctus, eoque pro scabello usus est, quoties equum conscendere vo < luit > . **Baiazetes includitur in caveam a Tamerlano.* * In negocijs conficiendis tanta celeritate Baiazates usus est, ut caeli fulgur nominaretur, duobus annis et medio mansit in cauea, donec acuto osse piscis iugulum sibi perforaret. Tamerlanus primo die expandebat album vexillum in signum clementiae, si eodem die se tradidissent cives, secundo die nigrum mixtum sanguine, 3a die rubrum sine ulla < ... > qui onustus Asiae spolijs reversus est in Tartariam.

**Quintus imperator Cyrescebeles.*²⁰⁹ * Successit Baiazeti filius eius, Cyrescebeles, qui restauratis viribus adventanti Sigismundo,²¹⁰ regi Ungariae viriliter se oppos < uit > . Putabat enim Sigismundus Turcas post tantam caedem Tamerlani non posse consurgere, ob id magnum conscripsit exercitum, ac Salumbazenos campos occupavit, cum hoste congressus fugatus est. **Anno domini 1409.* * Anno tertio decimo post eam pugnam, quam commiserat cum Baiazete, quando Galli primi in Turcas irruerunt, ut ipsis victoria adscriberetur, et totum exercitum Christianorum turbaverunt, et fugere coegerunt. Porro Cyrescebeles post hanc victoriam Serviae despotam bello lacessavit, et Graecorum fines vastavit, moritur sexto imperij anno.

**Sextus imperator Mahometes 1.*²¹¹ * Successit ei in imperio filius eius Mahometes 1, qui Valachis bellum intulit, et in Asia profectus loca omnia, quae Tamerlanus occupavit, recepit. Imperatoria insignia ex Prusa in Graeciam translata Hadrianopolim (quae caput est Graeciae) collocavit occisis ibi omnibus Christianis. Mahometi successit filius eius, Amurates secundus.²¹² **Septimus Amurates 2.* * Hic fugavit Graecorum imperatorem, vastavit Graeciam captis multis urbibus, *1419. * Epirum occupavit, Illyriam populatus est aborta magna hominum et pecorum copia, aliquot etiam arcibus expugnatis potitus est tota Servia. Peloponesum, quam Moream vocant, et quicquid intra Ionium et Egeum mare continetur, cepit cum omnibus praesidijs, Atticam occupavit, cum principe Athenarum pactum iniit, compositis Graeciae rebus ad oppressionem Ungariae animum adiecit, et cum centum millibus fines eius caepit populari, sed deficiente commeatu retrocedere coactus est. Contra hunc Joannes Huniades multas egregias victorias habuit, Sarabeium Bassam Phrygiae vicit, Serviae

partem et Moldaviam recepit, Anatoliae Bassam cum triginta millibus occidit. Pacem concessit Amurati ad decem annos ea conditione, ut Serviam redderet liberis Georgij²¹³ despota, et Moldaviam non repeteret, et ab iniurijs inposterum abstineret. Hoc faedus decennale rumpentes Ungari iussu pontificis Romani²¹⁴ ad Varnam sive Dionysopolim victi sunt, pugnatum est tribus diebus et noctibus, victoria primum stetit apud nostros disturbatis Turcarum ordinibus et in fugam conversis, deinde Amurates concessio proximo colle expandit litteras faederis in caelum vindictam a Christo petens contra faedifragos, occisus est ibi rex Ladislaus,²¹⁵ Julianus Caesarinus²¹⁶ cardinalis et episcopus Varadiensis²¹⁷ atque Agriensis,²¹⁸ Joannes Huniades evasit cum paucis, causa ruinae fuerunt episcopi, qui non servaverunt suum ordinem. Accidit haec clades anno domini 1444. in festo Sancti Martini. *Clades ad Varnam 1444.* Haec Jovius ex Calijmachi²¹⁹ historia Ungarica, Aeneas tum Sylvius haec paulo aliter narrat. Post haec Amurates duxit exercitum contra Scanderbecum,²²⁰ praefectum Albaniae (qui olim erat eius famulus, sed defecerat ab illo) obsedit Croiam[!], quam cum non posset capere, inde tantum dolorem et rabiem contraxit, ut in morbum incideret, et extingueretur Hadrianopoli anno domini 1450, qui regnavit annis 31.

Octavus imperator Mahometes 2. Amurati successit filius eius Mahometes 2 annum agens 21, qui ut liberius regnaret, fratrem suum occidi iussit. Hic caepit Constantinopolim in festo Sancti Spiritus, cuius divinitatem negaverant Macedoniani. Illud hoc loco notatu dignum est, quod sicut Constantinus magnus²²¹ Helenae²²² filius primus Constantinopolitanus imperator fuerat, sic et is, qui fuit ultimus imperator post mille et centum annos, fuit Constantinus²²³ Helenae filius, post hanc victoriam civitates Graeciae et Anatoliae olim imperio Graecorum subiectae in potestatem Turcarum venerunt. Idem Mahometes, ut duo imperia, Constantinopolitanum et Trapezuntinum evertit, regna 12 Christianis ademit, caepit ducentas urbes, Chalcidem insulam et Scodram deditione Venetis extorsit, Rhodum expugnavit, Italiam capta Hidrunte invasit, Stephanum²²⁴ Moldaviae Vayvodam cum centum 20 millibus invasit, a quo turpiter victus est, cum ille vix habuerit 30 millia militum. Caeciderunt[!] ibi quatuor bassae, signa militaria vltra centum capta. Post haec Lemnum et Mitilenem insulas caepit, incredibili apparatu ponte super Euripum constructo Nigropontum expugnavit. Croiam[?] et Scuttarim civitates Albaniae deditione caepit, et regnum Boznae occupavit. Tandem tot victorijs clarus anhelans ad occidentali imperium cum ducentis millibus Albam Graecam obsedit, sed turpiter fugatus est ab Hunniade, qui vix 50 millia Christianorum habuit, quem egregie iuvit suis precibus Capistranus²²⁵ monacha speculando ex alta arbore, et detegendo insidias Turcarum. Cum rege Persarum bis confligit, primo praelio victus est, 2o vicit. Tandem in Anatholiam traiecit cum trecentis armatorum millibus, ducentis triremibus, et trecentis minoribus navigijs, *Anno domini 1481.* sed cum iam prope Nicomediam esset, colico morbo correptus est, et quarto die e vita excessit anno aetatis suae 53. imperij 32. *Nonus imperator Baiazetes 2.*²²⁶ Successit ei filius suus Baiazetes, qui prius cum fratribus de imperio decertavit, quibus superatis cum Soltano Aegypti congressus est, a quo saepius victus vertit se contra Italiam, et Valachiam vectigalem sibi fecit, Methonam, Lepantum, Dyrrachium Venetis eripuit, Gallos, qui ad Graecorum defensionem venerunt, fudit. Tandem iussu filij sui Selimi²²⁷ veneno a quondam Judaeo occisus est anno aetatis 74. imperij vero 31. *Anno domini 1512. – Decimus imperator Selimus 1.* Militum favore successus est in eius locum Selimus filius eius, patris et fratrum occisor. Superavit

soltanum Aegypti et Syriae, caepit Damascum, Tripolim, Sidonem, Berithum et Pro-lomaodem, et caeteras Syriae et Phaeniciae civitates, et Hierosolymam et Gazam, Cayrum. Reges vero Africae, qui soltano Aegypti vel Syriae erant faederati, vectigales fecit. Mamalachos ad interventionem delevit, qui magna ex parte desertores Christianae religionis fuerant. Moritur Selimus pestifera febri anno aetatis 46. imperij vero 8vo, iusticiae fuit observantissimus. *Anno domini 1520.*

Undecimus imperator Solimannus. Solimanus unicus filius Selimi ex Anatholia, cui praeerat, in locum patris accersitus est anno aetatis suae 28. Gazellem, Syriae praefectum rebellantem compescuit. Belgradum, ubi plurima ex Turcis devictis posita ab Ungaris trophea cernebantur, hortatu Janizareum obsedit, et male tunc Ungaris cum suo rege convenientibus, nec subsidium obsessis adferentibus brevi expugnavit admotis multis aeneis machinis, et factis cuniculis subterraneis. Erat Belgradum non tantum Ungariae, sed totius Christianitatis propugnaculum, sicut infortunia, quae postea consecuta sunt ostendunt.

Solimanus post hanc victoriam Rhodum obsedit 1522, sub finem junij cum 400 navibus et 200 millibus Turcarum, erexit duos montes circa urbem, supra quos aeneis tormentis collocatis omnem spem defendendae urbis civibus ademit. *Anno domini 1522.* Hos autem montes Turcae construxerant, terra per spatium a civitate duorum milliariorum, bigonibus et alijs instrumentis contra fossas proiecta. *Anno 1526.* Post haec Solimanus anno Christi 1526 Ungaris bellum indixit, qui cum Belgradum provenisset, Ludovicus²²⁸ rex (omni Christianorum principum auxilio privatus praeterquam Clementis²²⁹ papae, qui nonnullis Bohemis et Germanis peditibus stipendia dederat) obviam ire Turcis decrevit, suadebant illi, ut Joannem vaivodam Transylvaniae expectaret, qui brevi cum magno exercitu esset affuturus, sed Paulus Tomori franciscanus monachus, Colocensis archiepiscopus consilia omnia belli interturbavit nolens, ut aliquam ex ea victoria partem princeps Transylvaniae haberet. Totus autem exercitus Ungaricus non plura, quam 24 hominum millia in pedites et equites divisa continebat. Miratus est Solimanus Regis stulticiam, quid cum tam paucis auderet congredi cum ducentis millibus Turcarum. Igitur multitudine oppressi pauci equites ex Ungaris evaserunt. Rex fugiens haesit in luto, et ...[?] equo oppressus est. caesus est Thomori et episcopus Agriensis²³⁰ et Varadiensis²³¹ et multi nobiles Ungari in campo Mohats. Deinde Solimanus Budam accersitus est a regina contra Ferdinandum, et dolo ingressus est Budam, eamque diripuit, et inde abstulit duas aereas columnas Mathiae regis, et Constantinopolim vehi curavit, et super bases marmoreas in foro erigi curavit in victoriae tropheum. Post haec obsedit Viennam, sed fugatus est a Carolo quinto,²³² vel potius a Sancto Martino, qui sub quadam arce apparens ei mortem minabatur ei, nisi reverteretur.

Anno domini 1566. Tandem anno domini 1566 caepit Giulam et Zigetum, sub cuius expugnatione obiit, antequam caeperet celantibus Turcis eius mortem. *12. imperator Selimus 2.*²³³ Successit Solimanno filius eius Selimus. Regnavit annis 8. ab anno domini 1566 usque ad annum 1574. Venetis Cyprum eripuit anno domini 1570, sed in Asia infaeliciter pugnavit contra Sarracenos, et provincias, quae defecerant, perdidit Mecham ad mare Rubrum. Victus quoque est a Moschis ad Tanaim fluvium, et a Christianis mari, qui ingentem eius classem delverunt, ut superius ostendi 1571. *Anno domini 1571. – 13. imperator Amurates 3.*²³⁴ Selimo patri in Turcico imperio successit Amurates 3. In bellis fuit effeminatus, pacem cum Romanorum imperatore

composuit, ipse Constantinopoli semper residens bella per suos bassas et duces gerens. Persas domuit, et vectigales fecit, constituit duodecim bassatus in Persia. Et quia Georgiani auxilium Persis contra Turcas dederant, Ottomannici Turcae cum illis conflixerunt, et 70 millia eorum deleverunt, et terram pro uno principatu illis ademerunt. Subiugatis Persis perfidi Turcae ruperunt faedus cum Rodolpho imperatore. *1574.* Et primo bassa Boznensis obsedit Zizegum, castrum canonicorum Zagrabien-sium in Dalmatia, sed fortiter repulsus est a Reverendissimo domino Mihachio, canonico Zagrabien-si, olim nostro discipulo in philosophia.²³⁵ *1593.* Nec multo post noster exercitus confligit cum basa Boznensi, et vicit duce [Petro] Thoma Erdödi²³⁶ catholico, et 20 millia Turcarum partim caesa sunt, partim in Cupa fluvio submersa sunt. *1593.* Circa idem tempus arx Filek recuperata est, et alii minores munitiones recuperatae sunt Deven, Almaskö, Sechen, [Almaskö] Dregel, Polarica, Samoskö, Ainak, Hollokö et Palota, et ultra 26 millia Turcarum a nostris Christianis caesa sunt, et ante Hatvan 4 alia millia caesa sunt, et capta est arx Hatvan, Zabad<sen?> et Novograd. Deinde mense Julio Sinanus basa ingressus est Ungariam, ut Strigoniensem liberaret obsidionem, quod eo constitit. *1594.* Nam audito eius adventu confestim noster exercitus ex colluvione haereticorum conflatus a Strigonio aufugit, et in insulam Jaurino oppositam se recepit, et inde quoque expulsus est per Turcas et Tartaros. Et Sinanus prope accedendo deditione accepit Tatam, S. Martinum, Vesprimium et Papam, et obsedit Jaurinum cum trecentis millibus Turcarum, erexit ex opposito civitatis montem, sed capitaneus Germanus Ördög²³⁷ non permisit diu illum laborare, cito sponte tradidit civitatem, praecipuas inde machinas aereas Sinanus avexit Constantinopolim. Hinc profectus est Comaromium invitatus a capitaneo Germano loci illius, sed fefellit eum opinio, quia proditor ille infirmatus est, et successit alius catholicus in locum illius, qui fortiter Sinano restitit. Tanta erat tunc Vienne trepidatio, ut si eo venisset Sinanus, facile intra triduum capere potuisset, nec enim erat miles, qui custodiret civitatem, nec aerea tormenta, quia meliora Jaurinum missa erant una cum triremibus onustis bombardis, quae omnia in manus Turcarum venerunt. Comeatus[!] penuria et frigora coegerunt Sinanum redire cum triumpho Constantinopolim, onustum praeda et multitudo captivorum, qui magno honore exceptus est ab Amurate, qui anno sequenti in quadragesimo e vivis excessit, postquam regnasset annis 20 ab anno Christi 1574 usque ad annum 1594, *14. imperator 1595. Mahometes 3. regnat.* cui successit anno sequenti filius eius Mahometes tertius, hic misit basam Sinanum cum ingenti exercitu contra Valachos, Moldavos et Transylvanos, qui recesserunt ab imperio Turcico, ut eos ad obedientiam revocaret. Sed turpiter victus fugatusque est a principe Transylvaniae Sigismundo Batori,²³⁹ qui etiam Lippam cum aliquot castellis Turcis eripuit, et Tömosvar caepisset, si obedientes milites habuisset, qui si mansisset domi in sua Transylvania, nunquam ausi fuissent Turcae cum bello lacescere, tanto erat illis terrori, sed postquam consilijs iniquis quorundam seductus, voluit peregrinas regiones videre, et seipsum et regnum proprium perdidit.

Eodem anno exercitus Christianorum duce Mansfeldino²⁴⁰ Strigonium obsedit, cum Turcis confligit, et ad decem millia ex illis prostravit, sed post hanc victoriam Mansfeldius mortuus est, Ungari tamen cum Italico exercitu pontificis continuaverunt obsidionem, et Turcas ad deditionem compulerunt. Eodem impetu mense septembri nostri milites caeperunt Visegradum et Vaciam. *1596.* Anno sequenti 1596 obsedit

noster exercitus duce Maximiliano²⁴¹ archiduce Hatvan arcem et caepit occisis paucis Turcis, qui ibi erant, reservatis pueris et faeminis, sed castrum retinere non potuerunt. Nam repente post illam victoriam supervenit Mahometes tertius cum trecentis millibus hominum et 70 millibus camelorum, et obsedit Agriam, quam antequam noster exercitus veniret deditione accepit. Mense octobri coniunctus est exercitus Maximiliani cum exercitu Sigismundi Batori, qui ex Transylvania venerat in auxilium. Castra locaverunt super collem oppositum exercitui Turcarum, et munierant se egregie triginta millibus curruum. Rivulus quoque lutosus, qui interpositus erat inter castra Turcarum et Christianorum, non parum praesidij nostris praebebat, ne possint facile ab hostibus invadi. Pugnatum est triduo acriter utriusque scilicet 22, 23 et 24 octobris, et ut accepimus a clarissimo viro et milite strenuissimo Christophoro Petö,²⁴² prima die, id est feria quinta, misit imperator Turcarum sexdecim[!] millia Tartarorum et Turcarum, qui rumperent aciem nostri exercitus, et provocarent ad certamen, sed illi fere omnes a nostris bombardijs sunt prostrati. Secunda die misit 40 millia, et ex illis quatuor pauci redierunt. Tertia die misit sexaginta millia cum Ibrahim basa, qui traiectus est bomba, et exercitus eius caesus fugatusque est. Iam noster exercitus certam putabat esse victoriam, et insequabatur hostes fugientes ultra tentoria et castra Turcarum. Sed avari milites, praesertim Vallones videntes infinitum thesaurum in castris Turcarum, tentoria preciosa, cistas auro et argento refertas, vestes preciosas, gemmis fulgentes, passim in via a Turcis proiectas, capti dulcedine praedae equites ex equis descendentes et pedites armis abiectis caeperunt se spolijs onerare, tunc repente tria millia Turcarum super eos irruentes caeperunt inermes, valuti capita <ad> caulium decollare, qui fugientes terrerunt eos, qui in monte erant, et fugere compulsi. Eodem ergo tempore fugiebant Turcae in unam, Christiani in alteram partem divino terrore perculsi, sed victoria mansit apud Turcas, illi collegerunt praedas, et Agriam retinuerunt, et noster exercitus confusus est, qui constabat, magna ex parte ex perniciosissimis haereticis, qui paratiores erant catholicos occidere, quam Turcas. Quodsi nostri non fuissent persecuti Turcas fugientes, sed mansissent firmi in suis castris, sicut praecedentibus diebus, sequenti die decreverat Mahometes Cicalam bassam cum 90 millibus contra eos mittere, et proculdubio illos quoque, ut praecedentes confecisset multitudine bombardarum, et tunc Turcae vacuum militibus Agriam reliquissent, et castra sua cum omnibus impedimentis et thesauris deseruissent, sed non merebantur blasphemii haeretici totam victoriam. Fertur praeterea, Mahometes redeundo Constantinopolim ex suis militibus, qui authores fuge fuerant, quatuor millia in itinere curaverit suspendi. Quod si idem nostri duces observarent cum suis militibus, non tam facile fugam acciperent[?], sed constantius in praelio perseverarent, et fortius pro victoria decertarent.

Hactenus demonstravimus, quis qualisue homo fuerit Mahometes, ex qua gente oriundus, qua fraude finxerit se prophetam Dei esse, deinde quomodo, partim vi, partim dolo se in regem Arabum [se] erexerit, quam turpis corpore, quam flagitiosa tota eius vita fuerit, quam faelicem successum in bellis (ob peccata hominum) habuerit. Item quam multa regna, provincias et urbes brevi tempore occupaverit, praeterea probavimus, quod prosperitas victoriae et multitudo sequentium aliquam sectam non sunt certa signa verae religionis veraeque doctrinae. Item quam faeda fuerit mors Mahometis, et qui inter Arabes successores eius fuerint, quomodo et qua occasione Turcae Mauris se adiunxerint, et dominium super illos duce Ottomanno obtinuerint, et

quomodo sit propagata Ottomannica familia, quas provincias, quae regna singuli Turcarum imperatores suo imperio adiecerint. Atque haec dixisse sufficiat de flagiciosa vita Mahometis et sectae eius propagatione. Superest ut ad insulsam et fabulosam eius legem (qua per mille annos maiorem partem mundi dementavit) confutandam nos accingamus, et fraudes, dolos, mendacia et antilogias Alcorani detegamus, aderit Christus, qui via, veritas et vita est, nobisque suam favorem praestabit, ut contra hunc infernalem draconem, hostem suae divinitatis et inimicum veritatis viriliter pugnemus, gloriam salvatoris nostri vindicemus, et victoriam reportemus ipso praestante, qui cum Patre et Sancto Spiritu vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

LIBER SECUNDUS

DE QUIBUSDAM PROLEGOMENIS ET QUAESTIONIBUS IN ALCORANUM

Antiqua est consuetudo (candide lector) eorum, qui librum aliquem explicandum vel confutandum susceperunt, ut quo facilius ea, quae in toto opere continentur, ab auditoribus vel lectoribus intelligantur, quaedam in principio praemittant prolegomena de nomine vel titulo libri, de divisione, ordine et modo procedendi atque dignitate operis. Item quanta sit eius utilitas et necessitas, quis denique sit verus author libri sive operis, horum et nos vestigijs insistentes ante confutatione Alcorani praedictas quaestiones paucis explicandas duximus.

Caput 1.

Quid sit Alcoranus, Alfurcan, Azoara, et quis scopus Mahometis in suo libro.

Alcoranus sive Alcoran idem est, quod praeceptorum collectio, sic dictus liber, qui continet legem Mahometanam et Turcicam, propterea quod praecepta, quae in illo libro continentur, non simul, sed diversis temporibus fuerint tradita a Deo per Gabrielem archangelum, ut Turcae menciuntur. Idem liber dicitur etiam Alfurcan ob capitum sectionem et divisionem, ut ipsemet Mahometes interpretatur in libro, qui inscribitur doctrina Mahometis, ubi Judaeus quidam quaerit a Mahomete: Num Deus miserit sibi aliquod scriptum, ille respondet misisse. Judaeus interrogat, quod n<...> Mahometes ait, Alfurcan. Judaeus iterum quaerit, cur dicatur Alfurcan? Mahometes respondet, quia discretae sunt in illo sententiae. Nec enim simul descendit super me verbum Dei, quemadmodum simul data est Lex Vetus Moysi, et psalmi David<i>, ²⁴³ et Euangelium Christo. Quaerit ulterius Judaeus, quod habeat principium Alcoran? Mahometes ait: Inicium libri est: In nomine Dei misericordis et miseratoris, etc.

Scopus Mahometis in Alcorano. Porro quis sit scopus Mahometis in suo libro, Damascenus lib. de haeresibus, in secta Mahometana in hunc modum explicat: Ponit Mahometes unum Deum, universi authorem, qui nec genuerit, nec genitus sit, Christum autem dicit esse verbum Dei et eius spiritum, sed creatum et servum illius, quem fatetur ex Maria, sine semine generatum, dicit enim verbum et spiritum Dei cum in Mariam introivisset, genuisse filium, qui Dei propheta et servus fuit. Judaeos autem contra leges eum in crucem agere voluisse, et cum eum tenuissent, eius quidem umbram in crucem egisse, Christum autem nec in crucem actum fuisse, nec mortuum. Deum enim ipsum ad se in caelum trastulisse, quod esset ei charissimus. Hoc etiam commemorat, Christum cum in caelum pervenisset, a Deo interrogatus fuisse, an Dei filium se esse dixisset, eumque respondisse: In me domine sis placato animo, scis hanc orationem meam non fuisse, meque tuam servitutem non fastidire, homines isti sunt, qui contra leges me hoc dixisse arguerunt. Haec Damascenus, qui floruit circa illud tempus, quo secta ista exorta est. Propositum praeterea Mahometis in hoc opere fuit verum Dei cultum veramque religionem extinguere in mundo, et falsam atque erraneam fidem inducere, negare Christi divinitatem, passionem et omnia sacramenta,

quae ex illa vim suam trahunt, et denique pro veritate Euangelica fabulas sui Alcorani persuadere. Mahometani tamen aliter intentionem Mahometis et summam doctrinae eius explicant, ut notavit Nicolaus Cusanus:²⁴⁴ **Cusanus: Liber. 1. Cribrationis Alcorani, caput 2.** Dicunt enim bona intentione Alcoranum esse scriptum, et continere Mahometem orphanum, erroneum, idololatram atque pauperem, legis et scripturae penitus ignarum, solam nativam Arabum linguam scientem, multas uxores habentem, a Deo misericordiam consecutum, divitem et magni cordis, subtilium capaxis et alti nominis factum, quem ipse Deus doctorem rudi genti Arabicae constituit, legatumque ad ipsam misit, et prophetam creavit, absque tamen manifesta miraculorum potestate, ut gentem illam sibi commissam ab errore in viam veritatis reduceret, et revelavit ei Deus, ut fidem Abrahae, viri iustissimi (qui a deorum cultura recedens unum solum Deum universorum creatorem adoravit) acceptaret, et Arabibus acceptandam persuaderet, absque tamen manifesta coactione, praedicaretque illum solum et unicum omnium creatorem, et non alium esse regem totius mundi, omnium bonorum datorem, omnipotentem, vitae et mortis dispensatorem, sapientem, incorporeum, incomprehensibilem, infinitum, pium et misericordem veniaeque datorem omnibus fidelibus ipsum adorantibus et invocantibus, qui in die illa tremendi iudicii, quae erit omnium terminus, resuscitabit mortuos ea facilitate, qua ipsos creavit, et iudicabit inter bonos et malos dans fidelibus secundum merita sua paradisi perpetuam mansionem, et vitam omni voluptate plenam. Incredulis vero et malis iuxta demerita cuiusque gehennam et mortem perpetuam. Librum vero Alcoranum a Deo descendisse dicunt, cuius materia et verum fundamentum est praedicta fides unius veri Dei et reditus omnium ad ipsius terribile iudicium. Unde omnes hanc fidem tenentes vocant muselmannon, id est sanae fidei, sive sint homines, sive angeli, sive daemones, vel dicti sunt muselmanni, quasi salvati vel conservati. Qui enim legem Mahometis suscipiebant, servabantur, non spoliabantur, non occidabantur a Mahomete, qui dicebat sibi Deum mandasse, ut armis expugnaret incredulos quousque confiterentur, quod non est Deus praeter Deum, et quod ipse esset apostolus eius, et quicumque hoc confitebantur, servabant suam vitam et omnia bona sua, et qui non confitebantur, perdebant vitam et bona, et illi dicti muselmanni, hi vero infideles.

Coronata mendacia Turcarum. Hanc igitur suam fidem Mahometani dicunt esse de necessitate salutis omnibus, qui ignem aeternum evadere volunt, et in eam omnes prophetas consensisse, et Alcoranum nulli prophetarum contradicere, sed eos approbare et confirmare libros a Deo traditos, Vetus Testamentum Moysi traditum, Psalterium David[!], et Evangelium Jesu Christo, filio Mariae datum.

Opinantur enim Sarraceni primum magnum prophetam fuisse Moysen, cui data fuit Vetus Lex a Deo, et omnes qui illo tempore servarunt Tefrit,²⁴⁵ id est penta-teuchum, salvatos esse. Cum autem successu temporis humana malicia hanc legem corruisset, in huius praevaricationis remedium electus est secundus propheta magnus Dayt, quem nos Davidem dicimus, cui datus est liber czabur, id est Psalterium, quo primi modo corrupto tertius propheta maximus missus est Jesse, id est Jesus cum Ingil, id est Evangelio, quod suo tempore fuit causa salutis servantibus illud. Illo tamen praecedentium modo corrupto quartus electus est propheta Mahometes, qui legem cum libro, qui Alcoran dicitur, a Deo accepit, quae evacuatis omnibus praecedentibus legibus sola est de necessitate salutis, donec aliam Deus miserit. Haec est secundum Mahometanos Alcorani summa et hoc propositum authoris. Verum haec om-

nia sunt mera mendacia et gratis conficta. Primum quia [quia], ut in vita Mahometis ostendimus, Mahometes non descendit ex Abraham per Saram et Isaac,²⁴⁶ sed per Agar et Ismaelem, qui fuit idololatra, sicut et Mahometes. Secundo, quia Abrahae fides fuit eadem de Christo, quae fuit omnium prophetarum, et quae est omnium Christianorum, *Gen. 22.* quod Christus sit verus filius Dei, verus redemptor mundi, verus filius Abrahae, in quo benedictae essent omnes tribus terrae. Cum ergo Mahometani non credant in Christum, et negant illum esse Deum, non habent fidem Abrahae, sed Ismaelis idololatrae, cum quo ad tartara praecipitabuntur. Deinde de Abraham dixit dominus Judaeis: *Joan. 8, 56.* Abraham, pater vester, vidit diem meum, et gavisus est, vidit utique in spiritum, filium Dei venturum in carne humana et redempturum genus humanum, quod cum non credant Mahometani, non pertinent ad filias Abrahae, nec fidem eius praedicant, sed Ismaelis patris sui, quae ducit ad perditionem. Falsum est praeterea, quod in Alcoranum omnes prophetae consenserint, et quod nulli illorum Alcoranus contradicat, tum quod tempore prophetarum nec Mahometes, nec Alcoranus eius fuit in rerum natura, nec quisquam illorum eum prophetaverit de illo, tum etiam quod omnes prophetae de Christo prophetaverunt eum futurum redemptorem, filium Dei, verum Dei et hominem, cui contradicit Mahometes et eius Alcoranus. Simile mendacium est, quod Alcoranus confirmet Vetus et Novum Testamentum et Psalterium, cum prorsus contraria illis docet, denique mendacium coronatum est, quod Vetus et Novum Testamentum vel Psalterium fuerint corrupta, et ob id fuerit necessarium mitti mendacem et fabulosum Alcoranum, sicut inferius multis testimonijs demonstrabimus.

Caput 2. De divisione libri.

Totus Alcoranus in exemplari Latino, translato a Roberto Retensi²⁴⁷ anno domini 1143, dividitur in Azoaras sive capita 125, in exemplari autem Hispanico, Catalanica lingua conscripto, in Azoaras 112. Non concordant exeplaria. Quia alio Alcorano utuntur Mauri Arabes, alio Persae, alio Turcae, alio Africani. Refert Bellarminus Cenomanus²⁴⁸ lib. 3. observationum rerum orientalium: Mortuo Mahomete generum eius Osman, tertium a Mahomete regem omnia scripta arculis[!] inclusa in ordinem redegissem, et in quatuor libros divisisse, quorum primus habuit quinque capita, secundus 12, tertius 19, quartus 165, et in universum fuisse capita 201. Joannes Andreas²⁴⁹ olim sacerdos Mahometanus postea Christianus refert in libro suo Italico, qui dicitur confusio sectae Mahometanae cap. 2, quod Homer,²⁵⁰ gener Mahometis, et ubique post mortem eius collegerunt chartas Alcorani, et diviserunt illas in quatuor libros, in primo erant 5 capita, primum de vacca, 2m de familia Joachim,²⁵¹ patre Mariae, 3m de mulieribus, 4tum de mensa, 5ta de bestijs. Secundum librum diviserunt in 12 capita, primum fuit de mure[?], 2m de spolijs, 3m de gladio, 4tum de Jona²⁵² propheta, 5. de Had propheta, 6. de Joseph,²⁵³ 7m de thronis, 8. de Abraham, 9. de ahigere, 10m de apibus, 11. de transmigratione Mahometis, 12. de spelunca et septem dormientibus.²⁵⁴ In tertio libro fuerunt capita 19, primum de Maria, Christi matre, 2m de taha, 3m de prophetis, 4tum de terremoto, 5tum de credentibus, 6. de luce, 7. de patibulo, 8. de mortificationibus, 9m de formicis, 10. de cazaz, 11. de aragne, 12. de Lucumo, homine sancto, amico David, 13. de inclinationibus, 14. de Romanis, 15. de creatore, 16. de

regina Sabba,²⁵⁵ 17. de additamentis, 18. de homine, 19. de angelis. In quarto libro fuerunt capita 175, et quodlibet caput suum habuit nomen. Itaque capita Alcorani universum fuerunt ducenta undecim iuxta computationem Joannis Andrae, qui omnia secreta Mahometanorum noverat, cura fuerit ipsorum Hoggia sive sacerdos pluribus annis. Cum tamen in versione Latina non inveniantur nisi 125 capita, ex quo manifestum est, quam saepe mutant Turcae suum Alcoranum, ut non inveniantur duo codices, qui per omnia inter se consentiant. Verum divisio haec per nomina diversorum animalium omnino est incerta et falsa. Quia nunquam autor libri constitit in una eademque materia, de qua loqui incipit, sed confestim transit ad aliam materiam, et ex illa saltat in alia sine ullo ordine, miscens caelum terrae, et saepissime eandem rem repetit usque ad nauseam, proinde nullo modo potest liber confusissimus per certas materias dividi, sed commodius per capita et Azoaras.

Caput 3.

De ordine libri, quis ordo sequetur in Alcorano.

Quicumque ex latinis doctoribus hunc librum legerunt, omnes uno ore fatentur nullum in illo esse ordinem, sed confusionem plusquam Babylonicam, ex quo manifestum est librum hunc non esse e caelis missum, ut mentitur Mahometes, sed e Tartaro erupisse, ubi nullus est ordo, sed sempiternus horror[!] et confusio inhabitat. Nam ut ait apostolus: **Rom. 13,2.** Quae a Deo sunt, ordinata sunt. Quod in primis manifeste apparet in operibus naturae, quae ordinatissime procedit de imperfectione ad perfectionem. Primo enim produxit radicem plantae vel arboris, deinde truncum et stipitem, tandem ramos, folia, flores et fructus. Sic etiam lex Moysi, quia a Deo vero data erat, ordinate processit, quia primo narravit mundi creationem, deinde creaturarum distinctionem, postea hominis creationem, serpentis astutiam, lapsum primorum parentum et eorum expulsionem ex paradiso, tandem mundi aluvionem ob peccata hominum bestialiter viventium, postea conservationem Justi Noe cum familia sua, et dispersionem filiorum eius super universam terram, deinde quomodo Deus ex omni gente idololatriae dedita, elegerit sibi fidelem Abraham et posteros eius in populum peculiarem. Item quoniam eundem populum suum probaverit, et exercuit in varijs tribulationibus, et fame urgente introduxit in Aegyptum, et inde per multa signa et prodigia eduxerit per Moysen ex captivitate pharaonis illum submergendo cum exercitu suo in mari Rubro. Item quomodo iustissimas leges dederit per Moysen populo suo, et aluerit cum caelesti cibo per 40 dies in deserto sine labore ipsorum, puniens ingratos et murmuratores, et conservans bonos, ac introducens eos in terram promissionis, exterminando ex illa per Josue, servum suum gentes idololatrias, et sorte dividendo terram illorum populo suo. Item quomodo varijs temporibus ad suam gentem Judaicam et ingratham miserit Deus suos prophetas, qui peccata eorum arguerent, et viam veritatis edocerent. Sed impij illi tanquam frenetici in servos Dei consurgentes alios eiecerunt e synagogis suis, alios occiderunt. Tandem Deus optimus, maximus (addens beneficijs prioribus adhuc maiora beneficia ingrato populo) misit ad illos unigenitum filium suum, qui eos a peccatis et a tyrannide sathanae liberaret, praedicavit salvator mundi viam salutis et iusticiae illis tribus annis et sex mensibus, infirmos eorum curavit, caecos illuminavit, surdis auditum, mutis loquelam restituit, daemones e corporibus eiecit, leprosos mundavit, paralyticos erexit, claudis gradiendi potestatem

tribuit, et mortuos a vitam revocavit. Tot prodigijs impius populus ad paenitentiam provocatus et sermonibus sanctissimis salvatoris invitatus, nihilo melior est effectus, sed potius obstinatio in malitia sua, insurrexit contra medicum et salvatorem suum, illum multis contumelij affectum, tanquam seductorem, turpissima morte crucis peremit suspendens eum in medio latronum. His irritatus Pater caelestis et detestatus tam grande scelus populi sui, abiecit illum a conspectu suo, et elegit sibi alium populum, scilicet Christianum collectum ex diversis gentibus in Christum credentibus et legi ipsius obtemperantibus.

Ista autem lex Evangelica Christi non minus ordinate est descripta ab Euangelistis, quam lex Moysi. Servata est enim in illa describenda ordo temporis, historiae et materiae. Primo enim narrant Euangelistae Christi incarnationem, deinde eiusdem nativitatem ex virgine, postea circumcisionem, praesentationem, fugam in Aegyptum et inde reditum, baptismum et eius ieiunium. Tandem vitam eius innocentissimam, stupenda miracula, mortem, resurrectionem, discipulorum ad praedicandum Evangelium per totum mundum ablegationem, ut credentibus et secundum Evangelium viventibus vitam promitterent aeternam, incredulis autem supplicia denuntiarent sempiterna. Postea narratur Christi in caelos ascensio videntibus et admirantibus apostolis et missio Spiritus Sancti. Tandem adventus domini ad iudicium, resurrectio mortuorum et consumatio saeculi, bonorum renumeratio et malorum punitio et aeterna damnatio. Quid hac narratione potest esse ordinatus? Quid ad memoriam iuvandam facilius? Quid denique ad instructionem hominum salubrius fingi vel excogitari[!] potest?

In Alcorano autem nihil simile invenitur, non ibi cernitur ordo temporis, quia non est scriptum, quid quo tempore factum sit, quid prius, quid posterius sit gestum, ut prophetae nostri fecerunt, sed fabula fabulae et mendacium mendacio nectitur sine ullo ordine et connexionione. Nec ibi est ordo materiae, quia nunquam unam aliquam materiam prosequitur ordinati author libri, sed incipiens de una re loqui, transit continuo ad aliam diversam, et ex illa saltat in alia, et decies ad nauseam eandem rem repetit. Non etiam servatur ibi ordo argumentationis, quia nihil probatur nec auctoritate Sacrae Scripturae, nec ratione naturali, sed vult sibi credi absque ulla probatione. Saepe hanc inculcat propositionem: Non est Deus, nisi Deus, et Mahomet est eius propheta. Concedo antecedens, nego consequentiam, nam ex illo antecedente magis sequitur, quod Mahomet sit asinus et pseudopropheta, quam quod sit veri Dei propheta. Si enim non est Deus, nisi verus Deus, non est homo, nisi verus homo, non est asinus, nisi verus asinus, et cum Mahometes sit mendacissimus, non erit veri Dei propheta, sed mendacissimi diaboli. Esse autem Mahometem mendacem patet ex suo Alcorano mendacissimo. Miscet praeterea in omnibus fere capitalis falsa veris. Quod manifestum signum est haeretici et pseudoprophetae. Item quoties ex Veteri vel Novo Testamento aliquid adfert, false citat, et fabulose refert, admiscet mendacia, et pervertit sensum Sacrae Scripturae, quod etiam est indicium pseudoprophetae, ut patet Hierem. 23, ubi conquaeritur de falsis prophetis Deus dicens: *Hier. 23. 24. 27. 29. – Ezech. 13. 22.* Pervertistis verba Dei viventis, domini exercituum. Et Sanctus Petrus conquaeritur de epistolis Sancti Pauli, quod indocti et instabiles depravent illas in suas ipsorum perditiones. *2Pet. 3.* Postremo sicut diversa exemplaria non consentiunt inter se in divisione capitum, sic nec eiusdem capituli sententiae habent aliquam inter se connexionem, sed sunt veluti scopae dissolutae, et verba hinc inde sine ordine

proiecta. Nec arbitror in [hunc] hoc mundo esse aliquem hominem, qui possit duo aut tria capita Alcorani inter se conciliare, adeo scatet contradictionibus, ut vel hinc facile quivis possit agnoscere autorem eius esse diabolum, omnis mendacij et contradictionis parentem. Et hanc puto ego esse causam, cur nullus antiquorum doctorum, nec ex Graecis, nec ex Latinis aggressus fuerit hunc diaboli librum serio et per singula capita confutare. Videntes enim tot antilogias, tautologias, fabulas atque mendacia sine ulla connexionem et sine sensu et ordine hinc inde sparsas sententias, existimaverunt viri sapientes satis illum esse confutatum suis mendacijs. Quare nec nos omnia figmenta et somnia Mahometis prosequemur, sed contenti erimus confutasse praecipua fundamenta doctrinae illius, ex quibus quilibet intelligere poterit, quo spiritu fuerit impulsus Mahometes ad scribendam tam impiam et inordinatam legem.

Caput 4.

Quantae sit auctoritatis Alcoranus apud Mahometanos.

Quanti faciant Turcae sua biblia. Quamvis sit Alcoranus liber fabularum et mendaciorum atque contradictionum, apud Sarracenos tamen tantae est auctoritatis, ut omnia, quae in illo continentur, pro verbo Dei habeantur, et nemini sit fas de illis dubitare, nec de illis disputare vel contradicere sub paena capitis. **Cantacuzanus oratione 1. in Mahometem.** Turcae deosculantur Alcoranum, tanquam Dei librum, et per illum iurant, eumque gloriosum appellant librum omnia continentem, qua credenda, facienda, comedenda et bibenda sunt, et quae bonis in altera vita speranda, et malis quae mala eventura sint. **Richardus²⁵⁶ in Confutatione Alcorani, caput 10. – Bellonius Cenomanus: Liber 3. Observationum rerum orientalium, caput 3.** Hinc est, quod interpretes Alcorani, ut maiorem auditoribus terrorem incutiant, et omnem contradicendi occasionem tollant, dum in gymnasijs suis praelegerunt Alcoranum, evaginatum suspendunt gladium, et dicunt nomine Mahometis: Haec dicit propheta, quamdiu gladius iste permanebit, tamdiu etiam mea lex perseverabit, gladio autem sublato etiam ipsa lex destruetur. Recte in istos illud prophetae dictum quadrat: **Psal. 36, 14-15.** Gladium evaginaverunt peccatores, intendunt arcum suum, ut decipiant pauperem et inopem, ut trucident rectos corde. Gladius eorum intret in corda ipsorum, et arcus eorum confringatur. Ferunt adductum fuisse ad Mahometem, filium fratris sui, et dixisse: Quid mihi eveniet, o Mahomet, si tuae legi non parvero, qui respondit: Non aliud, o patruus, quam quod occidam te. Illum vero dixisse: Nullane alia restat paena? Non alia, inquit ille. Tum patruus ait: Obtemperabo ergo tibi, in quibuscumque volueris, lingua sola, non autem corde, idque metu gladij compulsus. Sic multi alij metu mortis sequuntur perfidam et iniquam legem.

Caput 5.

Quae sit utilitas Alcorani?

Credentes Alcorano et illius praecepta observantes nullam inde consequuntur utilitatem, sed aeternam cum diabolo damnationem. Christiani autem si legant, duplicem ex illo possunt decerpere fructum. Nam primum in fide Catholica confirmabuntur videntes eius sinceritatem, aequitatem, puritatem et veritatem, contra vero Mahometanae legis iniquitatem, abominationem et fabulosa mendacia, deinde

errores, qui in illo continentur, et quibus magna pars mundi illaqueatus est, facilius evitare poterunt. Malum enim et peccatum, nisi cognoscatur, vitari non potest. Quare viciorum et peccatorum cognitio bona est et utilis, ita et errorum, haeresum et malorum cognitio utilis est, ut vitari ab hominibus possint.

Mahometani tamen asserunt tantam esse utilitatem Alcorani, ut si quis millies illum in vita legerit, habiturus sit in paradiso quandam mulierem, quam paradisiacam vocant, mirae pulchritudinis et magnitudinis, ita ut supercilia eius tanta sint, quantus est arcus, qui in nubibus apparet. Sed quis non videt mendacij et figmenti huius absurditatem. Nam arcus ille saepe ad multa milliaria se extendit, et cingit maximos montes, si ergo supercilia mulieris illius paradisiacae essent tam vasta, ut oris, oculi secundum proportionem deberent esse maiores Olympo et montibus Carpacijs, et mamillae multis montibus grandiores, venter latior mari, in quem hastati equitando possent ingredi Mahometani, corpus vero illius multis regnis vastius, imo toto paradiso terrestri, quem fingit Mahometes grandius. Quod si illa sola corpore suo impleret paradysum, reliqui Mahometani non haberent locum in paradiso, nisi velent sibi locum quaerere in ventre, in intestinis, in vulva et in natibus illius mulieris paradisiacae. Et cum secundum Mahometem etiam in paradiso sit necessitas cibi et potus et rerum Venerearum, quis tam vastae bestiae posset sufficiens alimentum praebere? Quis esset sub caelo tantae magnitudinis gigas, qui posset ingravidare, et quales gigantes ex illa generarentur? Brutis ipsis insipientiores sunt, qui tam absurdis promissionibus Mahometis, tamque crassis mendacijs et figmentis fidem habent, quod parvuli pueri Christianorum cachinnis exciperent et conspuerent. Nec ulla digni sunt venia, qui amplectuntur legem tam stultam et iniquam, et sequuntur prophetam tam absurda, ridicula et impossibilia promittentem contra omnem fidem et rationem humanam.

Caput 6.

Quae fuerit necessitas introducendi in mundum legem Mahometanam post Vetus et Novum Testamentum.

Non erat necessaria lex Mahometis hominibus ad salutem, nec eam diabolus pro utilitate hominum in mundum invexit, sed ut per eam homines deciperet et perderet. Nam ad salutem sufficiebat hominibus observare Vetus et Novum Testamentum, de quibus scriptum est: **Levit. 18, 4-5.** Facietis iudicia mea, et praecepta mea servabitis, et ambulabitis in eis. Ego dominus vester, custodite leges meas atque iudicia, quae faciens homo vivet in eis. **Deut. 4, 1.** Et nunc Israel, audi praecepta et iudicia, quae ego doceo te, ut faciens ea vivas. Et in Novo Testamento ait dominus iuveni percunctanti, quid facto sibi opus esset, ut vitam possit consequi aeternam, cui respondit: **Mat. 19, 17.** Si vis ad vitam aeternam ingredi, serva mandata. Nulla ergo alia lex necessaria erat hominibus ad salutem, **Ricardus in Confutatione Alcorani, caput 3.** sed mendaces Sarraceni dicunt propterea suam legem fuisse necessariam, quia Vetus Lex fuit corrupta per Iudaeos et Nova per Christianos, et nihil in eis veritatis remansit, nisi ea, quae ex illis per Mahometem in Alcoranum sunt inserta. Verum nos inferius dilucide ostendemus Alcoranum esse mendosissimum, nec hominis, sed diaboli librum esse, nostros autem codices non esse corruptos, nunc demonstrare conabimur Deo nos adiuvente. Dicit enim Mahometes in capite Helgagar, id est recordatio: Nos in persona Dei descendere fecimus recordationem Dei et nos eandem custodiemus. Per recorda-

tionem intelligit legem Moysi et Euangelicam, quas Deus de caelo misit hominibus, et custodivit, ne corrumperentur. Item dicitur in capite de Jona: Si dubitaveritis de hoc, quod revelatum vobis, petatis ab illis, qui legerunt ante nos librum. Illi autem, qui ante Mahometem legerunt librum Dei, sunt Judaei <et> Christiani, ergo libri illorum non sunt corrupti. Si enim fuissent viciosi, quomodo Mahometes pro inquirenda veritate mitteret suos Sarracenos ad Christianos et Judaeos, et ad illorum codices, ergo etiam testimonio Mahometis nostri codices non sunt corrupti.

Praeterea corruptelae Veteris et Novi Testamenti non potuerunt esse generales et manifestae, quia sic omnes nationes cognovissent, et contradixissent corruptoribus, nec potuerunt esse particulares et occultae, quia tunc aliqui codices mansissent incorrupti, ex quibus alij mendosi potuissent emendari.

Item quatuor Euangelia nec eodem tempore, nec eodem loco, nec eadem idiomate sunt scripta, nec ab eodem authore. Sed Mattheus²⁵⁷ Hebraice in Judea scripsit, Joannes Graece in Asia, Lucas²⁵⁸ Graece in Achaia, Marcus²⁵⁹ Latine in Italia. Horum autem scriptor est interpretatus Sanctus Hieronymus peritus linguae Hebraicae, Graecae et Latinae, et nullam in eis invenit falsitatem.

Item nihil est in Euangelio magis necessarium ad salutem, et magis arduum ad credendum, quam credere Christum crucifixum esse Deum. Hinc apostolus ait: **1Cor. 1,23-24.** Nos praedicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, gentibus autem stulticiam. Propter hunc articulum passi sunt Christiani persecutiones a paganis imperatoribus per annos trecentos, et per totidem fere annos ab Arrianis. Si ergo mutare voluissent Christiani in Euangelio, maxime mutassent illud, propter quod persecutiones paciebantur, martyria et exilia, ut pacem haberent cum adversarijs fidei. Sed hoc non mutaverunt, ergo minus illa, pro quibus non paciebantur persecutiones.

Sed obijciunt Turcae, quod nomen Mahometis fuit olim scriptum in Euangelio, et quod Christus prophetavit de illo, quod post se venturus esset maximus propheta, Mahometes, sed Christiani ex odio deleverunt nomen eius ex Euangelio. Verum haec obiectio nullam habet probabilitatem, nam vel Mahometes futurus erat bonus et verus propheta, vel malus et falsus propheta. Si bonus retinuissent nomen eius, ut aliorum bonorum prophetarum, Samuelis, Isaiae, Haeremiae et Danielis. Si autem futurus erat malus, etiam sic retinuissent nomen eius in Euangelio, ut possent sibi cavere ab illo, sicut retinuerunt nomina pseudoprophetarum diaboli, Judae,²⁶⁰ Herodis et Pilati.²⁶¹ Verum adhuc instant et dicunt Christianos in Euangelio addidisse Christum esse Deum, cum ipse non dixerit se esse Deum, sed filium hominis, et quod vero esset mortuus. Sed quomodo hoc Christiani ausi fuissent de Christo affirmare, cum honorabilis sit cum Mahomete dicere non esse mortuum, sed vivum a Deo translatum in caelum, et facilius erat dicere eum fuisse purum hominem, qui mori possit, quam verum Deum simul et hominem, qui mori non possit ut Deus. Sed dato quod in aliquo exemplari illa verba addidissent, impossibile erat addere in omnibus codicibus Latinis et Graecis, et inscribere in cordibus omnium Christianorum per totum mundum, ut Christum Deum et hominem verum faterentur, et dira simplicia pro ipso subirent, nisi fuisset ipsis ima veritas a Spiritu Sancto cordibus eorum impressa. Nam si non fuisset verus homo, non potuisset pati, nec vere nos redimere, si non fuisset Deus, mortem superare non potuisset. Debebat e<rgo> Messias et redemptor et verus homo esse, qui pati posset, et verus Deus, qui mortem superaret, et satisfaceret pro peccatis nostris.

Denique qui asserunt corruptas esse sacras litteras, illi tenentur ostendere, quo tempore, quo loco, per quos, qui libri fuerint degravati, quae sententiae additae vel detractae aut omissae, nobis suffici[?] negare aliquam in Sacras Litteras irrepsisse corruptelam.

Contra vero omnes codices Alcorani sunt corrupti, quia ex uno corrupto et mendaci sunt descripti, sicut si quis ex corrupto libro multos describat libros, omnes erant viciosi. Legant Mahometani Vetus et Novum Testamentum, et ex illis liquido cognoscent mendacia sui Alcorani.

Caput 7.

Quis sit verus author Alcorani.

Joannes Cantacuzenus oratione prima in Mahometem non dubitat affirmare fabulosam legem Mahometis principio non ab homine, sed a diabolo esse latam: Omnis enim (inquit) iniquitas et peccatum daemones habet adiutores et cooperatores, in lege autem hac, non item, sed ore ad aurem dictata est. Quemadmodum etiam illi, qui in Babylone veritatis studiosiores sunt, veritatem non occultant, sed singuli ijs, quibus confidunt dicunt hoc, et fatentur doctrinam hanc a Deo non promanasse rationibus consentaneis hoc demonstrantes, timore vero mortis cedunt et sequuntur impietatem. Nam qui inter hos sapientiores sunt et prudentiores, non ignorant errorem suum et imposturam, sed partim quidem propter timorem praedictum, partim vero quia humanam gloriam magis amant, quam gloriam Dei. Clausis animae oculis in tenebris ambulant, et timore mortis corporalis animae mortem acquirunt. In Christianis autem contra fieri solet, qui timore mortis animae corporalem et externum cum voluptate contemnunt. Et legem quidem Mahometes a daemone didicit, nihilominus tamen habuit impietatis cooperatores, Judaeos quosdam et haereticos Jacobitas et Nestorianos, quapropter multa in Alcorano ex fabulis haereticorum et Judaeorum inveniuntur descripta. Si enim bonorum mores corrumpere malorum conversatio potest, quanto magis mali, si in pravos mores inciderint, deteriores efficientur? Cum igitur legem Mahometes a diabolo accepisset, quid aliud ipsum dicere et facere oportebat, quam ea, quae erant sui magistri? Quemadmodum autem ille fasla[!] laborans, postquam lapsus est, statim caepit mentiri, sic et Mahometes ex superbia et mendacio loqui et scribere caepit, de se ipso enim iactabundus ait: Si omnes homines convenirent, omnes spiritus et omnes angeli, talem qualem ego Alcoranum componere non possunt. Item in persona Dei loquens: Quod si (inquit) hunc Alcoranum in aliquem immitteremus, prae timore eius et reverentia disrumperetur. Praeterea a solo Deo dicit intelligi Alcoranum, ab hominibus vero nequaquam. Inutilis est ergo hominibus.

Richardus in Confutatione Alcorani, capita 3. 4. 5. 13. Confirmat Cantacuzani sententiam etiam Richardus pluribus rationibus. 1. Alcoranus non habet testimonium a prophetis, nec a Novo, nec a Veteri Testamento, ergo non est liber Dei, sed diaboli. 2. Lex Mahometis est fabulosa, ergo non est a Deo. Dicitur enim capite Emale, id est musca, quod Salamon magnum exercitum hominum, angelorum et brutorum congregavit, et cum omnes aves adessent in exercitu, muscae autem abesset[!], dixit Salamon, quid est quod non video muscas, amputabo capita earum, vel reddent mihi rationem, propter quam absunt, et muscae subriserunt, et una ex illis ait: Nunc video, quod ignoratis, ubi fuerim. Nam venio ad vos ex Saba cum veris nuncijs. Inveni ibi mulierem im-

perantem subditis suis, et coegi eam et populum eius colere solem sine Deo. Quid potest absurdius fingi, quam ista fabula? Dicitur praeterea in capite Karamar, id est Luna: Appropinquavit hora, et Luna contrita est, quod explicantes interpretes Arabes dicunt stetisse quodam die Mahometem cum socijs, et vidisse Lunam appropinquare coniunctioni, et rogasse socios Mahometem, ut aliquod prodigium ostenderet, et illum aravisse duobus digitis Lunae, quae in duas partes divisa est, et una pars cecidit in montem Ebices, qui imminens ex una parte Mechae, altera autem pars in alteram montem, qui dicitur Rubus, qui situs est ex altera parte urbis. Sic autem divisa Luna intravit in manicam Mahometis, qui eam iterum coniunxit et reparavit. Nullus poeta sic mentitus est. Item in capite Saevi dicit Mahometes vermem significasse daemonibus mortem Salomonis, ubi ait interpraes, quod Salomon innixus suo baculo tanto dolore captus est, ut statim expiraverit, divino autem miraculo non cecidit, daemones autem, qui ei serviebant videntes eum stare, credebant eum vivere et dormire. Natus est autem quidam vermis de terra, et corrosit baculum, cui innixus erat, quo contrito cecidit Salomon, et tunc currentes daemones cognoverunt eum mortuum esse, et ex eo tempore caeperunt hominibus nocere, quantum possent.

Item in capitulo Narrationum Mahometes reddit causam, cur sit prohibitum vinum bibere. Nam quodam tempore Deus duos angelos miserat in terram, ut bene imperarent, et iuste iudicarent. Erant autem isti angeli Arot²⁶² et Maroth. Quaedam autem mulier iusticiam habens hos ad prandium invitavit, et apposuit eis vinum, quod ne biberent, Deus illis prohibuerat. Inebriati autem illi illam de coitu requisierunt, quae consensit ea conditione, ut alter illorum eam in caelum deduceret, et alter inde reduceret. Quae cum in caelum adducta fuisset, et Deus illam vidisset, et iustam eius causam cognovisset, collocavit illam inter astra, et fecit illam Luciferum, ita pulchrum, quam pulchra in terra fuerat. Peccantibus autem angelis data electione, ubi velint puniri, hic vel in futuro saeculo, elegerunt magis in praesenti vita castigari, quam in futura, tunc praecepit Deus, ut ligatis pedibus ferreis cathenis penderent in quodam puteo Babylonis usque ad diem iudicij. Angeli boni non comedunt, nec bibunt, nec carnalibus sordibus delectantur, nec vinciri cathenis possunt, cum sint spiritus incorporei. Unde ergo tum portentosa mendacia hausit Mahometes, nisi a malignis spiritibus, qui dictarunt ei ista et reliqua mendacia Alcorani.

Tertia ratio: lex Dei prohibet idololatriam. Lex autem Mahometis praecepit Angelis, ut adorarent Adamum, Azoara 1, ergo non est a Deo. 4. Lex Mahometis contradicit sibi ipsi, ergo non est a Deo. Nam in capite Empacra, id est Juvenca, dicit, quod Judaei, Christiani et Sabei salvabuntur, et postea in capite Abraham dicit solos Sarracenos salvandos.

5ta. Lex Mahometis est immunda et inhonesta, ergo non est a Deo. Jubet enim, ut oraturi lavent manus, vultum, nates, pudenda vi<...>lia, plantas pedum et brachia usque ad cubicum. Si autem non invenerint aquam, intingant manus cum saliva in pulverem, et illo lavent se. Quid turpius, quam toties lavare pudenda et manus atque faciem, quotiens voluerit orare, et praesertim pulvere se commaculare? Cum pulvis non sit apta materia ablutionis, sed potius conspurcationis. Et falsus propheta cum suo magistro diabolo de ablutione animae nihil prae<cipit>, cum illo in primis esset abluenda a peccatis dicente vero Deo: **Isai. 1,16-17.** Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere per-

verse, querite iudicium, subvenite oppresso etc. *Hier. 4,14.* Lava a malicia cor tuum Jerusalem.

6. Lex ista Mahometis est stulta et impia. Quia inducit Deum iurantem per ficum et olivetum, per fidem et urbem, omnis autem homo, per maiorem se iurat, ut per Deum, per sanctos. Deus autem non habet maiorem se, ergo Deus iste Mahometis, qui iurat per viles res, non est verus, nec Alcoranus est a vero Deo, sed a vilissimo diabolo, qui vilior <est> ficu, oliveto et musco.

7. Item lex ista falsa est et contra rationem naturalem, quia prohibet bibere vinum ad vitandam ebrietatem. Sed cum vinum non sit per se malum, sufficebat prohibere ebrietatem, non autem vinum, quod moderate sumptum, multas et magnas adfert hominibus utilitates.

8. Alcoranus non est lex Dei. Quia multa continet mendacia. Mentitur Mahometes primo de se ipso. Nam tot habetur in libro Ascar, qui continet totam vitam Mahometis, cum latitaret in spelunca iuxta Mecha, et ieiunijs se extenuaret[?], ut sanctitatis opinionem apud homines acquireret. Dicit se multas visiones habuisse, et angelum Gabrielem venisse ad se in forma humana, candidas alas habentem, et dixisse: Laetus sis, o Mahomet, Deus enim te salutatur, et vult te suum esse prophetam, quia tu es omnium creaturarum perfectissimus. Mahometes autem summa laetitia affectus cum domum rediret arbores, saxa et bruta animalia obviam ei processisse et honorasse, atque salutando dixisse: Dei nuncius futurus es, o Mahomet. Quae cum uxori narrasset, dixit meras esse diabolicas illusiones. Mentitur secundo in capite Elmeida, id est mensa, de Christianis[!], quod Beatam Mariam faciant deam, non enim dicunt eam deam, sed virginem et matrem Dei. Tertio mentitur de Judaeis in capite Teumtempe, id est paenitentia, quod deficerent suum Eleazarum dicentes eum esse filium dei. Hoc autem falsum est, quia Judaei nullum hominem appellant Deum, nec Dei filium. Quarto mentitur de apostolis in capite Abraham, quod ipsi dixerint Christo, se esse Sarracenos, imitatores et apostolos Mahometis. Hoc autem est falsum, quia Christus et apostoli eius sexcentis annis fuerunt ante Mahometem, quomodo ergo apostoli potuissent esse Sarraceni. Quinto mentitur de diabolis, dicit enim in capite de daemonibus, quod daemones audientes Alcoranum gavisus sunt de illo, et testati sunt, quod per illum salvari possunt homines, et se quoque esse Sarracenos et salvatos. Quod diabolo placeat Alcoranus, non est dubium, quia est ipsorum liber et per ipsos Mahometi traditus. Sed quod per illum possint homines vel diaboli salvari, crassum mendacium est. Scriptum est enim: *Mat. 25,41.* Ite malediciti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius. In eundem igitur ituri sunt et Mahometani, qui sequuntur diabolum. 6. Mentitur de angelis, in capite Sad, quod ex igne sint creati. Quomodo enim res incorporea ex corporea, et incorruptibilis ex corruptibili crearetur?

7. Mentitur de Christo, quod ille nec sit Deus, nec dixerit se esse Deum. Hoc autem est coronatum mendacium. Nam prophetae multo ante praedixerunt Mesiam Deum et hominem futurum, mortem enim nec solus Deus sentire, nec solus homo vincere potuisset. Debebat ergo Deus et homo esse, ut haberet unde ut unus homo mori potuisset, et ut verus Deus mortem resurgendo superaret. *Isa. 7,14. 9,6.* Hinc Isaias appellat eum Emanuele, ²⁶³ id est nobiscum commorantem Deum. Item Deum fortem, patrem futuri saeculi et principem pacis. Et Baruc ²⁶⁴ loquens de filio Dei: *Bar. 3,36-38.* Hic est inquit Deus noster, et non aestimabit alius adversus eum. Hic

advenit omnem viam disciplinae, et tradidit eam Jacob,²⁶⁵ puero suo et Israel, dilecto suo. Post haec in terris visus est, et <cum> hominibus conversatus est, scilicet in assumpta humanitate. Et in Euangelio et Nova Lege apostoli agnoverunt, et confessi sunt Christum verum Deum. Petrus dixit: **Mat. 16,17.** Tu es Christus, filius Dei vivi. Thomas exclamavit: **Joan. 20,28.** Dominus meus et Deus meus. Et ipsemet Christus aliquoties appellavit se Deum et filium Dei. Nam interrogantibus Judaeis: Tu quis es? Respondit: **Joan. 8,25.** Principium, qui et loquor vobis. Esse autem principium omnium rerum soli Deo convenit. Item in alio loco: Ego et Pater unum[!] sumus. Et ad Philippum²⁶⁶ (cupientem videre Patrem) dicebat: **Joan. 10,30. 14,9-10.** Philippe, qui videt me, videt et Patrem meum, non credis, quia ego in Patre, et Pater in me est? Item in alio loco ait de seipso dominus: **Joan. 5,21.** Sicut Pater suscitavit mortuos, et vivificare solius Dei est. **Mat. 11,27.** Item nemo inquit novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. Nathannel,²⁶⁷ ille simplex, in quo dolus non est, confessus est Christum filium Dei. **Joan. 2.268** Rabbi, inquit tu es filius Dei, tu es rex Israel. Cum autem interroganti Pilato, tu es rex Judaeorum, respondit Christus, tu dixisti, non negationis formula usus est, sed affirmationis et confessionis, qua etiam ad Judam usus est. **Mat. 26.269** Cum enim dixisset discipulis in caena, unus vestrum me traditurus est, et illi caepissent singuli de se dicere, numquid ego sum? Tandem dixit et Judas, numquid ego sum rabbi, respondit ei Jesus, tu dixisti, id est ita est, ut dicis, tu prodes me. Modus enim iste loquendi Judaeis erat peculiaris et usitatus, quo etiam Christus usus est. Simili phrasi loquendi respondit Cayphae²⁷⁰ adiuranti et dicenti, adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es filius Dei vivi. **Mat. 26,63-64.** Dixit illi Jesus, tu dixisti, id est ita est, ut dicis, ego sum. Ita enim sanctus Marcus interpretatur: Rursum summus sacerdos interrogavit eum, et dixit ei: **Mar. 14,61-62.** Tu es Christus, filius Dei benedicti? Jesus autem dixit illi: Ego sum. Et videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus caeli. Et cum iterum interrogassent: **Luc. 22,70.** Tu ergo es filius Dei, qui ait: Vos dicitis, quia ego sum. Mentitur ego[!] Mahometes, quod Christus nunquam se Deum vel filium Dei appellaverit, cum saepe et manifeste id contestatus fuerit. Mentitur praeterea Mahometes de Christo dicens illum nec crucifixum, nec vere mortuum fuisse, sed Deum illum ad se transtulisse, et umbram illius Judaeos crucifixisse vel aliquem alium pro illo. Sed hanc stulticiam illius sufficienter redarguunt omnes quatuor Euangelistae describentes eius passionem, et mortem. **Mat. 26. 27. - Mar. 14. 15. - Luc. 22. 23. - Joan. 18. 19.**

Mentitur de Deo Patre quoque, quod nullo modo possibile sit illum habere filium, qui non habet uxorem, et hoc saepe repetit. Haec autem ratio falsa est et inepta, et perinde est, ac si aliquis diceret, Deus non est substantia, quia non habet accidentia, vel Deum non vivere, quia non comedit, non bibit, nec respirat. Fatua est talis imaginatio et hominis carentis ratione et intellectu. Insipientis hominis est quaerere in Deo, qui spiritus est, carnalem generationem. Christiani enim non dant Deo filium, tamquam ex muliere genitum, sed sicut igni calorem, soli splendorem, verbum loquenti. Quae omnia vere dicuntur gigni, licet non ex muliere, sicut et herbae et arborés vere ex se generunt flores et fructus, quamvis non habeant uxores, et sol splendorem et homo loquens verb<um> suum, sic Christus splendor est Patris et verbum Dei. Et quemadmodum verbum, quod egreditur ex ore regis, non potest comprehendere, nec lacerari, nec conburri, sed si scribatur in charta, teneri, conburri et lacerari potest,

sic verbum Dei, consubstantiale Patri, non potest teneri, conspui, lacerari et occidi, sed quando carnem assumpsit, fuit quodam modo in charta scriptum, et factum est visibile et sensibile per opera, quae faciebat in carne, et passus est filius Dei se teneri, flagellari et occidi. Non quod anima vel divinitas eius occidi posset, sed quia caro, quam sibi univit, in unitate personae passa et occisa est. Quod perpessa est pars compositi, toti compositio tribuitur. Sicut homo vere dicitur mortuus, cum solum corpus moriatur et non anima, et totus homo dicitur intelligens, cum sola anima intelligat et non corpus. Sicut ergo anima rationalis non habens uxorem, cognoscendo se ipsam producit suam cogitationem et suum verbum, ita Deus, cum sit sapientissimus ab aeterno cognoscendo se ipsum, producit suum verbum, sibi consubstantiale, et hoc verbum dicimus nos Christiani esse filium Dei, quia producitur per cognitionem et intellectum, sicut et beatus Joannes Euangelista testatur dicens: **Joan. 1,1.3.** In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum, omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Sed carnalis Mahometes non potest aliam generationem imaginari, nisi carnalem, in qua ipse immersus fuit cum multis uxoribus, et tamen ipse quoque ignorans et nolens nobiscum sentire videtur. Dicit enim in Alcorano, in capite Elnesa, id est mulieres, quod Christus Jesus, Mariae filius verbum et spiritus Dei est. Quaeramus hic, cur non dixit, quod impossibile sit Deum habere verbum vel spiritum, quia non habet uxorem? Quaeramus ulterius, quando dicit Christum verbum Dei esse et spiritum ex Deo, utrum loquatur de spiritu et verbo accidentali et creato, quod profertur et evanescit, an vero de essentiali. Si de verbo creato, sic non solum verbum et spiritus Dei est a Deo, sed etiam verba et spiritus prophetarum et aliorum hominum iustorum, et hac ratione nihil plus tribuit Christo, quam alijs prophetis, quem tamen ipse videtur exaltare super omnes homines. Si autem loquitur de increato et essentiali verbo, sic iam nobiscum sentit tam de incarnatione verbi Dei, quam de mysterio Sanctae Trinitatis. Quia sicut nos dicimus a Patre gigni verbum, et Spiritum Sanctum procedere a Patre et Filio, ita et ipse confitetur in Deo verbum et spiritum Dei, ergo agnoscit in una divinitate tres personas, sed haec ignorans et nolens fatetur, mente autem contrarium sentit.

Mentitur praeterea de Deo in capite Elminim, quod si Deus habuisset filium, totus mundus dudum fuisset in periculo, factum enim fuisset schisma inter illum et Patrem, et mutuo destruxissent se. Haec autem ratio falsa est. Supponit enim non potuisse Deum habere filium, nisi iniquum, audacem, rebellem et inobedientem. Nos autem dicimus, quod filius Dei est verbum Dei et sapientia et scientia Patris, verba autem et scientia nunquam separantur a mente, in qua sunt, nec adversantur illi, ergo nec verbum Dei potuit unquam a Deo separari, nec contrarium esse illi, alias Deus sibi ipsi, suo intellectui et suae cogitationi contrarius fuisset. Nullum ergo piaculum schismatis sequitur ex eo, quod Deus verbum vel filium consubstantialem et per omnia sibi consentientem habeat. At stolidi Mahometani negando Dei filium negant Dei sapientiam, negando Spiritum Sanctum negant Dei amorem, et ita fabricant sibi Deum crudelem et insipientem, sine sapientia et amore, qui non parceret peccatis eorum.

Mentitur tertio de De, in capite Eleazar, quod Deus et angeli eius orant pro Mahomete et Sarracenis. Nam si Deus orat, quaero, quem orat, vel orat angelos vel homines vel se ipsum, non angelos, nec homines, quia sic isti essent potentiores Deo,

et possent aliquid facere, quod Deus non posset, et ita Deus non esset Deus, non etiam orat se ipsum, quia nemo dicitur sibi ipsi supplicare, vel a se petere quod antea habet. Impossibile est ergo Deum verum orare pro Mahomete et Sarracenis. *2Cor. 4.* Nisi forte oret pro illis diabolus, qui dicitur Deus huius saeculi, qui excitavit mentes haereticorum et infidelium, et qui dictavit Mahometi Alcoranum, hic multum desiderat, ut cito Sarraceni descendant ad Tartara ad suum Mahometem, et subeant eandem paenam cum suo magistro in igne aeterno.

Quarto. Imponit Mahometes mendacium Deo, quod ipse dixisset, quod si Alcoranum demisisset in aliquem montium, ille scissus fuisset per medium prae timore et reverentia Dei. Item quod Deus dispensaverit secum in iuramento et adulterio, ut sine peccato possit peierare[?], violare iuramenta, et aliorum uxores invadere. Multa alia habet mendacia in libro, qui inscribitur de doctrina Mahometis, ut quod caelum sit creatum ex fumo, fumus de exhalatione maris, mare autem ex monte Caph, et is circumit totum orbem, et sustinet caelum, praeterea magis adhuc stulticiam suam manifestans audet dicere stolidus Coridon,²⁷¹ Solem et Lunam in principio aequalis fuisse luminis et virtutis, et nullam differentiam inter diem et noctem extitisse, sed cum quodam tempore Gabriel per caelum volaret, casu Lunam ala sua tetigisse, et partem luminis eius abstulisse. Asserit praeterea tenebrio iste suem aggrestem ex stercore elephantis genitum esse, et murem ex stercore porci, et felem ex fronte leonis. Talia sunt deliramenta infidelium, qui vero Sacra Scriptura et lumine fidei carent. Addit postremo in eodem libro, quod Deus in fine mundi occidet omnem creaturam mundi, angelos et Archangelos, et nullum vivens relinquet praeter Deum et mortem, quae est angelus quidam, qui dicitur Adriel, tunc mandabit Adrieli, ut occidat se ipsum, quo facto clamabit Deus alta voce dicens: Ubi sunt principes et satrape[!] mundi, et post haec resurgent omnia. Stultissimus diabolus debuit esse, qui tam absurdas phantasias immisit Mahometi, et stultior Mahometes et reliqui infideles, qui huiusmodi illusionibus sathanae adhibuerunt. Postremo dicitur in capite Elcaph et capite Elgem, quod Alcoranus vehementer placet diabolis, et delectantur illo, quod apertum signum est a diabolis esse Mahometi dictatum in principio, sed postea per successores Mahometis totum librum fuisse immutatum et depravatum.

Legitur enim in libro Zuna de actis et factis Mahometis, quod cum post mortem Mahometis populus non haberet Alcoranum, Empeumpecer, qui successerat illi in principatu, iusserit ad se adferri omnes chartas, qui aliquid de Alcorano continerent, et ex illis composuisse Alcoranum, quo nunc utuntur Turcae, reliquos autem omnes Alcoranos combussisse.

Addit Joannes Andreas, quod ex chartis, quas post mortem Mahometis invenerunt, sex doctores Mahometani sex libros confecerunt omnino inter se contrarios, atque hac ratione tota secta Mahometana in sex contrarias haereses et opiniones est dissecta. Ex quo manifestum est, quod Alcoranus non solum non est Dei liber, sed n<ec> ipsius quidem Mahometis, cum toties fuerit a successoribus mut<uo> distractus et laceratus. Hinc est, quod nec interpretes Alcorani conveniunt inter se, sed orientales non solum ab Africanis, sed etiam inter se dissentiunt, et in eadem schola diversae sunt sectae, et una condemnat alteram. Quidam enim sequuntur Mahometem, et hi sunt plures, quidam vero Hali, et hi sunt Persae, qui dicunt Mahometem tyrannide sibi usurpasse, quod erat Hali, ipsorum prophetae. Tandem surrexerant contra utrosque quidam philosophi periti in doctrina Aristotelis²⁷² et Platonis,²⁷³ qui

reijcientes Alcoranum docebant philosophiam, quod ubi intellexit Calyphas Babylo-
niae, aedificavit Academiam dictam Starizeriam, et mandavit ibi legi Alcoranum, et
silentiam indixit lectioni philosophiae, et ordinavit, ut ex quacumque provincia veniret
aliquis in Babylonem ad audiendum Alcoranum, haberet gratis habitationem et expen-
sas necessarias ex publico aerario principis. Et decrevit, ut Sarraceni, qui Alcorano
opera darent, nullo modo philosophiae vacarent. Sic astutus diabolus munivit suum
Alcoranum, ne per philosophiam everteretur. Sunt autem quatuor genera eorum, qui
sectam Mahometanam sequuntur. Primum est illorum, qui metu mortis acceptarunt
eam, et hi cognoscentes errorem libenter resipiscerent, si metus gladij non obstaret.
Secundum est eorum, qui decepti a diabolo mendacium pro veritate amplexi sunt, et
nolunt converti existimantes se in bona via esse. Tertium est illorum, qui cum idolo-
latrae fuissent, persuasi sunt acceptare legem Mahometis, quam ut minus malam reti-
nent videntes idola ab omnibus sectis damnari. Quartum est eorum, qui propter
voluptates carnales et multitudinem mulierum et licentiam peccandi sordidam sectam
et impiam legem sequuntur, et tales sunt plurimi et sapientiores caeteris, qua[!] ma-
nifeste cognoscunt legem esse mendacem et fabulosam, sed vehementia voluptatis
obscurat iudicium rationis, et detinet eos in peccatis. Tales postquam satiati fuerint
voluptatibus carnalibus, facile transmutantur in Christianos, sicut et Christiani volup-
tatum amatores in Sarracenos. Et Christiani quidem nunquam in morte vellent fieri
Sarraceni, sed in vita, Sarraceni autem in morte potius cuperent fieri Christiani, quam
in vita.

Caput 8.

Quod Mahometes non fuerit verus Dei propheta, sed magnus Antichristi praecursor.

Ex vita Mahometis et ex praecedenti capite quilibet facile intelligere potest Ma-
hometem non fuisse Dei prophetam, sed pseudo-prophetam et maximum impostorem
mundi. Nam si lex eius non est data a vero Deo, (ut superiori capite dilucide proba-
vimus) ergo nec ipse est a vero Deo missus, sed a cacodaemone, et mentitur se Dei
esse apostolum. Deinde Deus bonus iustus, et sanctus non solet mittere ad instituen-
dum populum suum hominem idololatram, praedonem, latronem, raptorem, men-
dacem, adulterum, magnum haereticum, Arrianum, Nestorianum, Jacobitam, Ju-
daiz^{<an>}tem,²⁷⁴ epilepticum, crudelem, omnibus denique erroribus et vicijs refertum
et in his usque ad mortem perseverantem. Alias sequeretur, quod Deo placerent er-
rores, haereses, impietates, furta, adulteria et caetera vicia. Cuius contrarium docet
propheta dicens: **Psal. 5,7.5.** Odisti ^{<om>}nes, qui operantur iniquitatem, perdes
omnes, qui loquuntur ^{<men>}dacium. Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Et
sapi^{<ens>} ait: **Sapien. 14,9.** Odio est Deo impius et impietas eius. Mahometem
autem supra dictis vicijs coinquinatum et usque ^{<ad>} verticem immersum fuisse, co-
piose in vita eius ostendi. **Authores, qui contra Mahometem aliquid scripserunt.** Et
testantur historici omnes, qui de impura et impia secta Mahometana aliquid
scripserunt. Ut Georgius Cedrenus in vita Heraclij imperatoris, Zonaras ^{<libri>}
Analium[!], Laonicus Chalcocondilus liber 1. de rebus Tur^{<ci>}cis, Christianus Mas-
saeus²⁷⁵ liber 3. Chronographiae[?] Genebrardus liber 3. Chronographiae, Antonius
Sabellicus Aeneadum 9. liber 2, Bonfinius Decadum 1. li^{<ber>} 8.> fol. 153, Sanctus

Vincentius 3. parte Speculi Historici liber 23. caput 30, Joannes Nauclerus²⁷⁶ volumine 2. Chronographiae in anno domini 63<0>, Aeneas Sylvius in Epitomi Blondi liber 9. fol. 147, Gabriel Prateolus in Elencho haeresum liber XI. in verbo Mahometes, Fortalitium fidei liber 4. Consideratione 1. 2. 3, Christophorus Richerius libro de origine Turcarum, Bartholomeus²⁷⁷ Ungarus liber de moribus Turcarum, Guilhelmus Postellus²⁷⁸ de origine Mahometanorum, M. Antonius Natalis liber 15. de Deo, Pius Zus epistola ad Morbisanum imperatorem Turcarum, Ludovicus Vives²⁷⁹ liber 4. de veritate fidei Christianae, Damascenus liber de haeresibus in haeresi sectae Mahometanae, Nicolaus Cusanus in cribratione Alcorani, S. Thomas²⁸⁰ in opusculo de rationibus fidei ad cantorem Antiochenum. His adde plures alios, quos recenset Medinna liber 1. de recta in Deum fide caput 4. Scilicet Eutymius Monachus,²⁸¹ Theodorus Abucoras,²⁸² Euodius monachus,²⁸³ Nicetas Byzontinus,²⁸⁴ Joannes Cantacuzenus, Stephanus Langino episcopus Cantuariensis,²⁸⁵ Alexander Hallensis,²⁸⁶ Adelphus abbas Benedictinus,²⁸⁷ Jacobus Vitriacensis,²⁸⁸ Joannes Vallensis Anglus,²⁸⁹ David Bois²⁹⁰ Anglus, Umbertus Generalis Dominicanorum,²⁹¹ Dionysius Ricelius Carthusianus,²⁹² Joannes Turrecremata,²⁹³ Joannes Senior Toletanus,²⁹⁴ Nicolaus Jauriensis episcopus.²⁹⁵

Hi omnes uno ore testantur Mahometem impium hominem fuisse, non a Deo, sed a sathana missum ad decipiendum mundum, varijs tunc haeresibus, erroribus et peccatis carnalibus immersum, et optime ad huiusmodi carnalem legem recipiendum dispositum. Non tamen est existimandum omnes praedictos authores iusta volumina contra Mahometem conscripsisse aut singulos illius errores vel totam eius legem confutasse, sed unus partem unam, alius aliam attigit, unus unam propositionem eius, alius aliam confutavit, et raro citatur locus, ubi illa propositio in Alcorano inveniatur. Qui autem totam legem Mahometis per singula capita confutasset, hactenus inveni neminem. Sive id factum fuerit propterea, quod versio Latina Alcorani valde sit corrupta, scatens solacismis et barbarismis, sine sensu et sine ordine vocabula hinc inde prosecta, videtur autor versionis nec Arabicae linguae fuisse peritus, nec congrue scrivisse, loqui Latine. Sive id contigerit propterea, quod advertebant Alcoranum refertum esse tautologijs et crebris repetitionibus eiusdem rei sine ulla utilitate et fabulis mendacissimis, et rem indignam iudicaverunt viro erudito, qui tempus preciosum in illis fabulis recensendis et confutandis insumeret. Quare nec ego singulas fabulas Alcorani ecplificandas suscepi, sed praecipuos tantum errores confutare, ex quibus multos refutavimus in isto secundo libro, restant quinque aut sex in sequenti tertio li<bro> discutiendi. 1. De paradiso Mahometanorum, 2. De Inferno et resurrectione illorum, 3. An excuset ignorantia rerum ad salutem pertinentium, 4. Utrum quilibet in sua fide salvetur, 5. An licita sit pluralitas uxorum, 6. An serio ductus fuerit Mahometes in caelum, 7. Quam sit conformis vita et doctrina Mahometis cum doctrina aliorum haereticorum. Haec ubi discussimus, summatim capita Alcorani percurramus et finiemus.

LIBER TERTIUS

DE ALCORANI CONFUTATIONE

In primo libro demonstravimus, quis fuerit Mahometes, quo tempore excitatus, quam enormis fuerit vita eius, qua fraude se prophetam Dei esse simualverit, et deinde regnum super Arabes obtinuerit, qua occasione Turcae sese Mahometanis adiunxerint, et duce ipsorum Ottomanno imperium suum terra marique longe lateque propugnaverint. Deinde in secundo libro explicavi, quid esset Alcoranus et Azoara, quae libri divisio, quis ordo in illo servetur, quis sit eius autor, quis scopus authoris, quae libri utilitas aut necessitas. In hoc tertio libro supersunt aliae aliquot quaestiones discutiendae, quae sunt fundamenta totius legis Mahometanae: 1. Qualis sit paradisu, quem Mahometes suis sectatoribus promittit. 2. Quid senserit de resurrectione mortuorum et extremo iudicio. 3. Utrum ignorantia rerum ad salutem pertinentium excuset a peccato. 4. An quivis in sua lege salvetur, ut mentitur Mahometes. 5. An sit licita pluralitas uxorum. 6. An fuerit et quomodo ductus Mahomet in caelum. His eversis et confutatis tota lex Mahometis erit confutata, totusque fabulosus Alcoranus eversus atque confutatus.

Dividitur totus Alcoranus in versione Latina in Azoaras 125.

Caput 1.

sive Azoara prima.

In nomine misericordis Dei, miseratoris, gratias Deo, domino universitatis, misericordii, miseratori, iudici diei, te oramus, in te confidimus, mitte nos in viam rectam, viam eorum, quos elegisti, non eorum, quibus iratus es, neque infidelium.

Confutatio primi capitis Alcorani.

Orditur Mahometes suum librum suamque legem ab oratione, et concludit per orationem, ut videre est in capite ultimo, in fine libri, et praedictam precatiunculam repetit in principio cuiuslibet capitis, ut facilius hac ratione sua mendacia suasque fabulas sub specie boni incautis hominibus persuadeat. Nam et qui venena alicui propinare volunt, labra poculi melle perungunt, quo libentius amaritudo veneni sub dulcedine mellis exauriri possit. Eodem plane modo et haeretici facere solent, qui ut suos errores suasque haereses imperitis hominibus persuadeant, solent unam vel alteram sententiam ex Veteri vel Novo Testamento proferre, et sub illis Sacrae Scripturae verbis venena sui erroris occultare, et pro Evangelica veritate incautis venditare. Nam si semper vera dicerent, non essent haeretici, si semper falsa, nemo illis crederet. Hoc artificium didicerunt tam haeretici, quam Mahometani a communi patre ipsorum diabolo, qui semper sub specie boni persuadet mala et peccata hominibus, et mendacia atque errores sub specie veritatis. Hoc praeceptum diaboli, magistri sui diligenter observat Mahometes in suo Alcorano. Nam postquam aliqua mendacia vel fabulas narravit, vel invisia et turpia praecepit, solet confestim subiungere exhortationem ad

ieiunium, orationem vel ad eleemosynas largiendas, ut sub specie bonorum operum tegantur mala, et persuaderentur ad quae cupit inducere lectores vel auditores.

Porro istud capitulum primum matrem libri vocant Arabes, quod ex eo tota lex Mahometana originem habeat, et sit veluti fundamentum libri, et est initium, fundamentum et summa omnium orationum Turcicarum. In hac autem prima Azoara Mahometes hortatur populum ad agendas Deo gratias, quod sibi talem legem dederit, deinceps in sequentibus capitibus Deum ad se loquentem introducit, nunc singulariter, nunc pluraliter. Nonnunquam personarum assumit varietatem, ut nunc propheta ipse loquatur, nunc boni Deum invocantes, nunc vero Deus malos obiurgans. Sicut autem ipse pseudopropheta impius fuit, ita eius oratio est impia et execrabilis. Nam et in hac brevi oraciuncula falsa veris admiscet, spoliat enim Christum divinum [suam] sua divinitate et iudicandi potestate, quando creatorem caeli et terrae regem iudicij appellat, quasi solus Pater iudicet mundum, et Christus non iudex, sed iudicandus inter alios homines assistat in extremo iudicio, cum tamen scriptum sit in Euangelio, sui multum defert Mahometes, et iubet observari. *Joan 5,22-23.* Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum, sed Mahometes, et qui sequuntur ipsum, non honorificant Filium negando eius divinitatem et potestatem iudicariam, sed blasphemant, ergo pari ratione blasphemant Deum caeli, quem putant Deum suum esse, sed ignorant illum. *Joan. 6. 14.* Nemo enim ad cogitationem veri Dei Patris pervenire potest, nisi per eius Filium. *Mat. 11,27.* Et nemo novit Patrem, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. *Joan. 2,22.* Et omnis, qui negat Filium, nec Patrem habet. Quis est mendax, nisi is, qui negat, quod Jesus non est Christus, hic est Antichristus. Intelligant hinc Mahometani, Arriani et Judaei negantes Christi divinitatem se ad Antichristi membra pertinere, et sub diaboli potestate esse. Quod autem Christus dominus sit iudex futurus vivorum et mortuorum, confirmat ipsemet his verbis: Amen, amen dico vobis, quia venit hora, et nunc, quando mortui audient vocem filij Dei, et qui audierint, vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semet ipso, sic dedit et Filio vitam habere in semet ipso, et potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis <est.> Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, et procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem vite[!], qui vero mala, in resurrectionem iudicij. *Joan. 5,24-29.* Et qui credit in filium Dei, habet vitam aeternam, qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. Audite haec Mahometani, Judaei et Trinitarii,²⁹⁶ et si aliquid est in vobis sensus, horrete. Nam si in Christum non creditis, ut verum Deum, non videbitis vitam, sed ira Dei et sempiterna damnatio manebit super vos. *Joan 3,18-21.* Qui enim credit in illum, non iudicatur, qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credidit in nomine unigeniti filij Dei. Hoc autem est iudicium, quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem. Erant enim opera eorum mala. Omnis enim, qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius, qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in Deo facta sunt. Cessate miseri Mahometani a caede, rapinis et ab immundis vicij carnalibus, in quibus immersi estis usque ad verticem, venite ad lucem veritatis, credite Euangelio, ad quod etiam vester liber vos remittit, et illuminabit vos Christus, et salutem atque vitam beatam consequemini.

Petit praeterea Mahometes in illa infusa et blasphema oratione, ut in viam rectam dirigatur, cum ipse non cesset fideles, nimis armis et crudeli persecutione a via veritatis avertere. Orat impius, ne sit de numero damnatorum, quibus Deus est iratus, cum interim non cesset iniquis operibus et iniustis legibus iram Dei contra se provocare, et damnatorum opera faciendo daemonibus obsequium praestare. Talis erat et scelestissimus Antiochi oratio, qui postquam spoliasset templum Dei, quod erat Jerusalem, et Judaeos magnis cladibus oppressisset, atque a patrijs legibus avertisset, et ad idola colenda multis cruciatibus compulisset, orabat scelestus dominum, a quo non erat misericordiam consecuturus. **1Mach. 6. – 2Mach. 9.** Licet promitteret Judaeis libertatem, et similes eos Atheniensibus facturum, et templum, quod antea spoliaverat optimis donis se ornaturum, insuper se quoque Judaeum futurum. At Mahometani non unum templum Christianorum spoliaverunt, sed prope infinita in Asia, Africa et Europa, et innumeram multitudinem Christianorum, partim crudeli morte sine causa peremerunt, partim in diram captivitatem et servitutem abduxerunt. Eorum regna, provincias et urbes iniuste diripuerunt, et in suam potestatem redegerunt, nec ullam fecerunt restitutionem. Quare non sperent se misericordiam consecuturos per illam suam fucatam orationem, sed fiet illis oratio ipsorum in peccatum, quia blasphemiam continet contra filium Dei. **Psal 108.** Et quia dilexerunt maledictionem, haec adveniet illis, et noluerunt benedictionem, et ista elongabitur ab illis.

Caput 2. sive Azoara 2a, dividitur in paragraphos 14.

Qualem paradisum promittat Mahometes suis sectatoribus. In primo paragrapho commendat Mahometes suum Alcoranum, et promittit recipientibus illum gaudia et delicias paradisi, ubi bibent aquas dulcissimas, comedent poma suavissima, et habituri sunt mulieres decoras et mundissimas omnemque bonum in aeternum possidendum. Explicandum est hoc loco, priusquam ulterius progrediamur, qualem paradisum promiserit Mahometes suis sectatoribus, et ut melius intelligatur eius sententia de paradiso, et facilius confutetur, hunc in unum locum colligemus ea, quae in diversis capitibus habentur in Alcorano de paradiso.

Capite 45. promittit bonis (propter illa quae in hoc capite habentur) paradisum, ubi habebunt pulvinaria, et fructus varios in umbra comedent, omnia quae desiderabunt, habebunt, et verbum salutis alternatim audient. Item capite 47. dicit in paradiso fore mulieres speciosas, oculos claros et grandes ut ovum habentes, non attolentes eos, nisi ad maritos. Ibi erunt cyphi pleni clarissimo et dulcissimo vino. Item capite 54. Timentes inquit Deum hortum fructibus fertilem possidebunt, vestibus sericeis et purpura vestientur, puellas ducent claros et immensos oculos habentes, quorum albugines candidissimae et pupillae nigerrimae erunt, pro voto suo varios fructus comedent sine timore, non gustaturi mortem, nisi primam. Item Azoara 57. In paradiso (inquit) sunt vini soporiferi, lactis, vini, mellis despumati et omnis generis poma. Item capite 60, 62. In paradiso boni quicquid desiderabunt, habebunt, pulcherrimas virgines immensos verecundos oculos habentes, filij quoque credentium remunerabuntur, fructus et carnes comedent, erunt ut margaritae circa parentes. Item Azoara 6<.> Qui timuerit Deum, coram Deo stabit, duos paradisos haereditabit, fontibus et varijs rebus abundantes, ibi accipient poma, sericea et purpurea stragula,

omnibus delicijs perpetuo perfruetur, ducetque puellas formosissimas, similes hyacinthis et gemmis, ab hominibus et diabolis nunquam constupratas neque menstruatas. An horum aliquid negatis? Erunt ibi et arbores colore inter viridem croceumque nitentes, fontes fortiter emanantes, poma, palmae et mala punica. Quondam horum verum esse non creditis? Illic erunt mulieres speciosissimae in umbraculis sedentes cum albugine oculorum candidissima pupillisque nigerrimis, in splendida viriditate iacentes, ab hominibus et diabolis intactae. An horum aliquid falsum est? Item Azoara 66. In paradiso inquit discubent boni, quibus ministrabunt adolescentes pulcherrimi offerentes pocula plena optimo liquore, quae nec dolorem capitis, nec ebrietatem efficit, item poma et carnes ministrabunt. Aderunt praeterea virgines pulcherrimae oculos speciosos et immensos habentes, talem itaque suorum factorum remunerationem accipient, et nullum verbum faetidum, vel culpabile audient praeter mutuas salutationes. Inter ficus procerasque arbores manentes umbram immensam cum optimis stramentis amnemque fluentem, poma varia nunquam illis prohibenda virginesque coevas maritos suos maxime diligentes habebunt. In Azoara 67 fingit intra paradisum turrim, intra cuius por[tas] quies et summum gaudium habetur, extra autem illam omnis miseria. Item in Azoara 86 describens paradisum ait: Ibi boni et credentes nec solis fervorem sentient, nec frigus, sed arborum umbraculis protegentur, suos ramos inclinantes et fructus porrigentes. Ibi in vasis vitreis et argenteis potus optimae compositionis illis, veluti zinziber soporifer, ex fonte Zelzebil administrabitur.

Aderunt et iuvenes, velut margaritae speciosi, omniaque divitiarum et deliciarum copia. Vestes sericeas et deauratas iuvenes illi induent, torques argenteas in brachijs ferentes. Vinum quoque benedictum illis Deo dante sufficiet. Item Azoara 93. Iusti inquit bibent vinum sapidum et tamquam muscus, odoriferum sedentes super pulvinaria sericea, illorumque faciebus omnis aderit decor et pulchritudo. Erit praeterea ibi vinum mixtum de Tuzotz fonte ab illis, qui Deo proximi sunt, potandum.

Haec habet de suo paradiso Mahomet in Alcorano. His adde ea, quae habentur in libro, qui inscribitur doctrina Mahometis vel expositio Alcorani, ubi sic describitur paradisus: Paradisi solum aurum est smaragdis et hiacinthis interpositis distinctum, omni fructifera arbore consitum decurrentibus amaenis fluvijis, quorum alij lac, alij mel album, alij vinum purissimum fundunt. Incolae eius omni colore vestientur, praeter quam nigro. Mahometes ob privilegium primum colorem obtinebit, perfecti omnes et in statura Adae et forma Jesu Christi resurgent, nullum incrementum vel decrementum patientes. Cibus illorum erit iste: primo ingredientibus proponitur iecur piscis, qui dicitur Alhebut, qui cibus supra modum est delectabilis, succedunt deinde fructus arborum potusque defluens ex paradiso, tandem quicquid desideraverint, praesto erit, sed quid qui comedet, egeret? Nihil, sicut nec infans existens in utero licet nutriatur, non tamen egerit, sed si quid superfluum fuerit, per sudorem evaporat. Comedent carnes et panes, prout libuerit, praeter illicita, ut est porcina caro. Paradisus autem promissus Mauris in se comprehendit caelum et terram et totum mundum. Hoc autem est prodigiosum mendacium, quia mundus non posset capere illum paradisum, et extra mundum nihil est.

Confutatio vanissimi paradisi Turcarum.

*Ambrosius²⁹⁷ in *Commentario in epistolam Pauli ad Corinthios*. – 1Cor. 5,4.*
Nomen paradisi duobus modis accipitur in Sacris Litteris. Primo pro caelesti paradiso,

id est pro faelicitate et beatitudine aeterna, in qua sine fine regnant omnes sancti cum Christo in gloria caelesti. *2Cor. 12.* Ad hunc paradisum dicit apostolus se raptum fuisse, et audivisse arcana verba, quae non licet homini loqui, de isto paradiso deiectus est superbus Lucifer cum suis angelis, de quo sic Ezechias propheta loquitur sub nomine principis Tyri:²⁹⁸ *Ezechiel 28, 12-13. 16.* Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia et perfectus decore in delicijs paradisi Dei fuisti. Et paulo post: Et eiecite de monte, et perdidite de medio lapidorum ignitorum. Secundo sumitur nomen paradisi pro terrestri paradiso, quem fecit Deus in mundi creatione, de quo scriptum est: *Gen. 2, 8.* Plantaverat autem dominus Deus paradisum voluptatis a principio, in quo posuit hominem, quem formaverat. [*2Cor. 12.* Ad hunc paradisum dicit apostolus se raptum fuisse, et audivisse arcana verba, quae non licet homini loqui] De isto paradiso eiectioni fuerunt Adam et Eva eodem die, quo peccaverunt. Quod si dixerit quispiam, quid profuit illis introduci in tam amaenum locum, si eodem die debebunt inde eijci, dico, quod multum profuit illis ad paenitentia, ut recordarentur, quantum bonum amisissent per peccatum, et caverent deinceps offendere Deum. Secundo, Deus non consideravit, quales futuri essent per peccatum, sed quales tunc erant quando creavit eos, in iusticia, innocentia et sanctitate, quibus in tali statu constitutionis talis amaenus et mundus locus debebatur. Tertio, non debebat eos Deus punire, antequam peccarent, sed postquam peccaverunt, indigni facti sunt illo loco, et eiectioni sunt e paradiso in locum brutorum. *Psal. 48, 13.* Quia homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis, ob id et in locum brutorum eiectioni est ex paradiso. Quarto, quamvis parvo tempore profuerit paradisi primis parentibus, multo tempore profuit duobus servis Dei Henoc,²⁹⁹ qui ibi habitavit 5648 annis secundum computationem Eusebij et textus Graeci, et adhuc ibi habitat et vivit, et habitabit usque ad Antichristi adventum. Profuit et alteri servo Dei Heliae, qui ibi habitavit prope tribus millibus annorum, et habitabit, donec veniat Antichristus, cui se opponet cum Henoc, et arguet mendacia eius.

Utrum autem adhuc extet terrestribus paradisi nec ne, res est in controversia inter celebres doctores. Benedictus Pererius³⁰⁰ putat destructum et funditus eversum per diluvium Noeticum. Contraria sententia est antiquorum patrum, Justini³⁰¹ in responsione ad orthodoxorum quaestiones, quaestione 75, 76. Justini libro 5. contra haereses, Tertulliani in Apologetico, Isidori³⁰² de vita et obitu patriarcharum, et Alfonsi Tostati³⁰³ quaestione 9. super cap. 2. Cepes.[?], et haec est verior sententia et Sacrae Scripturae conformior, ex qua aperte colligitur paradisum terrestrem adhuc extare inciolatum, et permansurum usque ad Antichristi adventum propter sequentia testimonia verbi Dei, quorum primum sumitur ex Malachia³⁰⁴ cap. 4, ubi dicit Deus: *Malach. 4, 5-6.* Ecce mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies domini magnus et horribilis, ut conveniat cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum, ne forte veniam et peruciam[!] terram anathemate. Quae verba explicans beatus Augustinus lib. 20. de civit. c. 29. ait: Per Heliam Thesbitem, magnum sane et mirabilem prophetam exposita sibi lege ultimo tempore ante iudicium, Judaeos in Christum credituros, celeberrimum est in sermonibus et cordibus fidelium. Ipse quippe Helias ante adventum iudicis et salvatoris nostri non immerito speratur venturus, qui etiam nunc vivere creditur, curru namque igneo raptus est de rebus humanis. Quod evidentissime Sacra Scriptura testatur 4. Reg. 1.

Eccli. 44,16. Secundum testimonium sumitur ex cap. 44 ecclesiastici, ubi sic scriptum est de Henoc: Henoc placuit Deo, et translatus est in paradysum, ut det gentibus paenitentiam, id est, ut praedicatione sua et exemplo vitae, adducat gentes ad paenitentiam agendam.

Gen. 5,24. Tertium testimonium Gen. 5. Ambulavit Henoc cum Deo, et non apparuit, quia tulit eum Deus. Translatus autem fuit multo ante diluvium anno aetatis suae 365, anno mundi 687. Et ante Christum anno 3275, secundum Hebraicum textum et Latinum, quod autem vivet, testatur apostolus dicens.

4um. **Heb. 11,5.** Henoc translatus est, ne videret mortem, et non inveniebatur, quia tulit illum Deus. Ante translationem testimonium habuit placuisse Deo. Idem confirmat Jesus Syrach³⁰⁵ dicens.

5to. **Eccli. 49,16.** Nemo natus est in terra, qualis Henoc, nam et ipse receptus est a terra. Et de Elia idem Syrach testimonium perhibet.

6. **Eccli. 48,9.** Quod receptus sit in turbine ignis in curru equorum igneorum.

7. **Mat. 17,11.** Elias venturus est, et restituet omnia, ergo adhuc vivit.

8. **Apoc. 11,3-12.** De utroque scriptum est Apoc. XI: Dabo duobus testibus meis, et prophetabunt diebus 1260 amicti saccis. Hi sunt duae olivae et duo candelabra et in conspectu domini terrae stantes, et si quis voluerit eis nocere, ignis exibat de ore ipsorum, et devorabit inimicos eorum, et si quis voluerit eos laedere, sic oportet eum occidi. Hi habent potestatem claudendi caelum, ne pluat diebus prophetiae ipsorum. Et potestatem super aquas convertendi eas in sanguinem, et percutere terram omni plaga, quotiescunque voluerint, ut cum finierint testimonium suum, bestia quae ascendit de abyssu, faciet adversus eos bellum, et vincet eos et occidet, et corpora eorum iacebunt in plateis civitatis magnae, quae vocatur spiritualiter Sodoma et Aegyptus, ubi et dominus eorum crucifixus est. Et videbunt de tribubus et populis et linguis et gentibus corpora eorum per tres dies et dimidium, et corpora eorum non sinent poni in monumentis, et inhabitantes terram gaudebunt super illos et iucundabuntur, et munera mittent invicem, quoniam hi duo prophetae cruciaverunt eos, qui habitabant super terram, et post dies tres et dimidium spiritus vitae a Deo intrabit in eos, et steterunt super pedes suos, et timor magnus cecidit super illos, qui viderant eos, et audierunt vocem magnam de caelo dicentem eis: Ascendite huc. Et ascenderunt in caelum in nube, et viderunt illos inimici eorum. Porro illi 1260 dies efficiunt tres annos cum dimidio absque 18 diebus, qui si addantur, facient plenos tres annos et dimidium, ergo isti duo testes prophetabunt contra Antichristum per illos 1260 dies, et in fine illorum dierum occidentur ab ipso Antichristo. Illis vero 18 diebus, qui deerat ad complementum trium annorum et dimidium, durabit post mortem illorum persecutio Antichristi, sed post illos dies cessabit extincto Antichristo.

Ex his manifestum est adhuc exstare paradysum terrestrem, et in eo iucundam et quietam vitam agere Henoc et Eliam. Verum ubinam sit, non satis aperte declarat Sacra Scriptura, sed tantum in Genesi dicit esse ad plagam orientalem. **Gen. 4,16. et 2,8.** Et plantaverat Deus paradysum voluptatis a principio, loco in principio habetur in Eden, id est ad orientem. Et ibidem Gen. 2. dicitur quod, 4or flumina egreditur de paradiso, Phison, qui circumit omnem terram Evilath, Gehon, qui cirumit omnem terram Aethiopiae, Tigris, qui vadit contra Assyros, et Euphrates. Per ista flumina posset aliquis ascendendo[?] invenire paradysum, sed nullus est ausus quaerere, nec ex paganis, quia illi non credunt Sacris Scripturis, nec ex Christianis, quia si sciunt cus-

todiri paradisum ab angelis, qui neminem intromittunt, nec daemonem, nec hominem, frustra ergo quaererent Christiani paradisum, in quem non possent ingredi, et sic totus labor esset inutilis. Tostatus in hunc modum scribit de loco paradisi: **Tostatus in 2. capite Genesis, quaestio 9.** Paradisus est in altissima parte terrae. Quia secundum Strabum³⁰⁶ et Rabanum³⁰⁷ attingit globum Lunae. Sed hoc non ita est intelligendum, quasi pertingeret ad caelum Lunae, sed ut vult Isidorus³⁰⁸ 15 Etymolog, et Beda,³⁰⁹ quod altitudo paradisi perveniat usque ad superiorem partem mediae regionis aeris, in qua fiunt impressiones meteorologiae pluviae, nives, tonitrua, fulgura, corruscationes, a quibus aer ille superior est immunis, semper serenus et lucidus atque optime temperatus, et illo longe alterius complexionis est a nostro aere, nec aquae diluvij ad istam altitudinem pervenerunt, quia destruxissent pulchritudinem paradisi, et Henoc suffocassent, qui translatus fuit illuc anno a creatione mundi 662. Quod si quis objiciat, dicitur Gen. 7, quod aquae diluvij ascendarunt super omnes montes altius 16 cubitis, ergo et super montem paradisi. Respondeo, quod vox illa non semper accipitur universaliter, sed quandoque pro multis tantum. Dicitur enim 3. Reg. 3, quod Deus fecerit Salamonem omnibus sapientiore, qui ante illum et post illum fuerunt, qui tamen non fuit sapientior Adamo, qui ante illum fuit, nec apostolis, qui post illum fuerunt, sed alijs sapientibus, qui humana industria et labore sapientiam acquisierunt. Dico secundo, quod etiamsi ascendissent aquae usque ad altitudinem paradisi, non tamen ingressae fuissent, sed circumstetissent instar muri, sicut Rubrum mare, **Exo. 14.** cum transirent per illud Judaei sicco vestigio, et aquae Jordanis, cum transferretur per medium Jordanis arca domini. Tertio potest dici, quod sicut diluvium et inundatio illa immersa non fuit naturalis, sed miraculosa, ita miraculose prohibuit Deus illas aquas, ne intrarent paradisum. Sed posset adhuc aliquis objicere, cum illa suprema pars mediae regionis aeris sit subtilissima et calidissima propter vicinitatem elementi ignis, quomodo possent in illo homines vivere et respirare? Respondeo, quod illius caliditatem et subtilitatem temperant vapores, qui ex immenso fonte paradisi ascendunt.

Ex his iam tale conficitur argumentum omnibus Mahometanis insolubile. Si esset in rerum natura Turcicus paradisus a Mahomete promissus, vel esset in caelo, vel in terra, vel intra viscera terrae, sed nec est in caelo, nec in terra, nec intra terram, ergo nullibi est, sed est merum figmentum diaboli. Quod non sit in caelo per se manifestum est, quia nunquam Mahometes promisit suis sectatoribus regnum caelorum, sed solus Christus dat illud suis fidelibus. Mahometes autem talem promisit suis sectatoribus paradisum quo sunt rivi lactis, mellis et purissimi vini, et speciosae puellae nuptui illis tradende[!], et speciosi adolescentes varia feracula illis ministrantes et vina fundentes et in poculis aureis offerentes. In caelesti autem paradiso nihil horum erit, quia scriptum est: **Apoc. 21,4-5. et 7,16-17. - Isa. 49,10. et 25,8.** Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quae prima abierunt, non esuriunt, neque sicient amplius, neque cedet super illos sol, neque ullus aestus. Quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos, et deducet eos ad vitae fontes aquarum. Et dixit, qui sedebat in throno: Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi: Scribe, quia haec verba fidelissima sunt, et <...> est. Quia[?] iusti, qui intromittentur in paradisum caelestem, habebunt corpora immortalia, incorporabilia, impassibilia, levia, agilia et lucidissima. Dicit enim apostolus: **1Cor. 15,41-44.** Alia est claritas solis, alia claritas Lunae, alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate, sic erit et resurrectio

mortuorum, seminatur in corruptione, surget in incorruptione, seminatur in ignobilitate, surget in gloria, seminatur in infirmitate, surget in virtute, seminatur corpus animale, surget spirituale, non ergo possunt sancti essurire[!], nec sitire, neque mori in gloriosis corporibus. Deinde visio Dei saciat[!] illos, in quo habebunt, quicquid possunt desiderare. In hunc paradisum caelestem non intromittentur infideles, qui non credunt Christum esse filium Dei, neque haeretici, neque schismatici, sed veri tantum catholici, qui a peccatis suis perfecte purgati fuerint in hac vita vel in purgatorio. Reliqui omnes mortales praecipitabuntur ad Tartara. *Apoc. 22,15. et 21,8* Scriptum est enim foris canes et venefici et impudici et homicidae et idolis servientes et omnis, qui amat et facit mendacium. Timidis autem et incredulis et execratis et homicidis et fornicatoribus et homicidis et idololatris et omnibus mendacibus pars illorum erit, in stagno ardenti igne et sulphure, quod est mors secunda. Audite mendaces Mahometani, ubi erit vester paradisus, in stagno igne ardenti et sulphure. Nihil ergo vobis commune est cum caelesti paradiso, quod autem nec in terra possit inveniri, vester paradisus sic ostendo. Nam in terra unicum fecit Deus paradisum a principio mundi, in quo posuerat hominem, quem creaverat, quem non multo post eiecit inde propter peccatum, et clausit paradisum, ne quisquam ingredi posset. De quo ita Moyses scripsit: Ecce Adam, quasi unus ex nobis factus est sciens bonum et malum. *Gen. 3,22-24.* Nunc ergo ne forte mitat[!] manum suam, et sumat etiam de ligno vitae, et comedat et vivat in aeternum, emisit ergo dominus Deus de paradiso voluptatis, operaretur terram, de qua sumptus est, eicitque Adam, et collocavit ante paradisum voluptatis Cherubim, et flammeum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitae. Nec in isto ergo terrestri paradiso conceditur vobis locus miseri Mahometani, quia in hunc nec Christiani intromittuntur, nedum immittendi[!] pagani. Deinde hic non invenietis fluvios lactis, mellis, vini et greges puellarum cum oculis grandibus, sicut vester Mahometes vobis promittit[!], quaerite ergo, ubi sit ille vester paradisus, in Asia, Africa vel Europa, et ostendite nobis. Quod cum invenire non possitis, nec in caelo, nec in terra, cognoscite vos non habituros paradisum cum vestro propheta, nisi in inferno inferiori cum Lucifero, ubi pro fluvio lactis habituri estis densissimas tenebras, pro fluvio mellis amaros et aeternos cruciatus, pro fluvio vini aeternam tristitiam, pro speciosis puellis deformes diabolos, qui igneis manibus vos amplexabuntur, et torquebunt omnia membra vestra, quibus libidinose peccastis contra Deum, et proximum pro formosis adolescentibus, ministrabunt vobis nigri diaboli venenum et fel ad potandum. Admirabilis stulticia et stoliditas debuit esse Mahometis, qui tam facile credidit diabolo promittenti sibi talem paradisum, qui nusquam in rerum natura inveniretur. Longe maior adhuc fuit dementia reliquorum Mahometanorum, quod per mille annos non potuerunt animadvertere tam crassum mendacium diaboli, sed sine ratione, sine ullo testimonio crediderunt seductori, et verba eius, tanquam verba Dei sine ulla probatione receperunt. Ubi ergo fabricavit diabolus Turcicum paradisum, non in caelo, nec in terra, nec in inferno, sed primo in mente Mahometis, deinde in phantasijs et imaginationibus eorum, qui sibi crediderunt, extra illorum mentem nullibi est talis paradisus, estque sicut chimera et hypocentaurus. Videtur diabolus iniuriam sibi a Mahomete illatam voluisse egregie, et in centuplum ulcisci. Nam ille in toto oriente idola gentium aurea, argentea, lignea et lapidea (ex quibus daemon responsa dabat) destruxerat, et persuaserat gentibus unum Deum caeli et terrae colere, sed astutissimus diabolus confestim idola visibilia

convertit in invisibilia, et corporalia in incorporea. Persuasit illi, ut crederet unum esse Deum sine filio (quia nunquam habuit uxorem, ex qua potuisset gignere filium) et sine amore et sine Spiritu Sancto, et ita coniunxit haeresim Arrij et Macedonij³¹⁰ resuscitans eas ab Orco. Et praeterea persuasit illi, ut crederet se esse charissimum amicum Dei et summum prophetam Dei, maiorem omnibus prophetis et etiam Christo. Et ut hanc fidem (unus est Deus, et Mahometes ipsius est summus propheta) omnibus persuaderet, et armis cogeret suscipere, tamquam solam ad salutem necessariam. Tot sunt hic idola spiritualia, quod mendacia, primum nunquam verus Deus fuit sine sua sapientia, sine suo verbo et sine suo filio, nec fuit sine suo Spiritu Sancto, nec sine suo amore, ergo Deus, quem sibi fingit Mahometes, non est verus Deus, sed fictus et idolum spirituale. Mentitur secundo cum Arrio Deum non habere filium, mentitur tertio Spiritum Sanctum non esse Deum sequens errorem Macedonij, mentitur quarto cum Sabellio in una divinitatem non esse tres personas Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, mentitur quinto se esse Dei prophetam, cum sit ipsius diaboli. Quicumque haec mendacia pro veritate amplectuntur, veri sunt idololatre[!] spirituales, et daemonem colunt, qui melius in istis vivis idolis regnat, quam olim in lignis vel lapideis. Tales idololatrae sunt et caeteri haeretici, qui falsis suis dogmatibus mordicus adherent[!], et mendacia sua atque haereses suas pro veritate defendunt.

Sed libet uno adhuc argumento urgere Mahometanos, et funditus evertere illorum paradisum, qui est basis et fundamentum totius doctrinae et legis ipsorum, propterea enim perseverant in suis erroribus, et alij deficiunt ad ipsos, quia sperant carnales homines et bestialiter viventes se etiam post mortem in suo paradiso habituros lautissima convivia et preciosos cibos, fluvios lactis, mellis et optimi vini et speciosas puellas, cum quibus luxuriari possint in perpetuum. Sed ista vana spes et confidentia illorum hac ratione penitus ev<er>titur. Ante diem iudicij tota terra igne conburretur, etiam paradus terrestris Dei manu consitus, ardebunt omnes arbores, omnes plantae, omnes herbae, omnes pisces in aquis morientur et omnia animalia, in quibus est spiritus vitae destruentur, ergo et paradus Turcicus, ubicumque fuerit, in quocumque angulo terrae, non effugiet incendium, et Mahometani, qui ibi fuerint simul ardebunt, vana ergo est spes vestra de paradiso vestro. Quod autem tota terra sit igne conburrenda ante diem iudicij, hoc manifeste tradunt Sacrae Litterae. Sic enim per Isaïam loquitur Deus verus: **Isa. 65, 17.** Ecce ego creo novos caelos et terram novam, et non er<unt?> in memoria priora, id est prior mutabilitas creaturae. **Psal. 96, 3.** Et ignis ante ipsum praecedet, et inflammabit inimicos eius in circuitu illius. **Ro. 8, 22.** Scimus, quod omnis creatura ingemiscit, et parturit adhuc expectans scilicet renovationem suam. **2Pet. 3, 10-14.** Item 2Pet. 3: Adveniet autem dies domini, ut fur, in quo caeli magno impetu transirent, elementa vero calore salventur, terra autem et quae in ipsa sunt opera, exurentur. Cum igitur haec omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus expectantes et properantes in adventum diei domini, per quem caeli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent? Novos vero caelos[!] et novam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus iusticia habitat. Propter quod charissimi, haec expectantes, satagite immaculati et invidati ei inveniri in pace.

Ratio autem horum secundum Alphonsum Tostatium, haec est: **Tostatus in capite 13. Genesis, quaestio 120.** Quia status in quo nunc sunt creaturae, quae sunt sub caelo, esto status corruptionis, post iudicium autem extremum, erit status

incorruptionis, et in illo statu illa tantum manebunt, quibus competit status incorruptionis, haec autem sunt simplicia vel mixta non viventia, ut sunt lapides et metalla. Animalia autem plantae et herbae nequaquam permanebunt, quia istorum consistentia non est sine continua actione et passione per contrarietatem. Et tunc caelum stabit, cuius motus est principium motuum, sine cuius motu nihil alienabitur, nihil gignetur, nec corrumpetur. Et cum etiam in paradiso terrestri sint generationes aquarum, plantarum, fructuum et arborum, etiam illae cessabunt cessante motu caeli, et igne exurentur. Quia superfluum esset manere paradysum exustis caeteris partibus mundi. Et cum animalia, herbae, fructus, pisces fuerint propter homines creata, non existente homine, qui illis utatur, frustra essent in mundo. Homines autem non erunt post resurrectionem in mundo, sed boni assumantur in caelum, mali autem concludentur in inferno cum diabolis perpetuo cruciandi. Illic erit in medio flammarum et Turcarum paradysus in medio damnatorum, nec alium paradysum querant[!] vel expectent.

Quod paradysum Mahometanorum non solum Christiani,
sed etiam gentiles philosophi et sapientissimi Mahometanorum
medici et Aristotelis interpretes damnaverunt et irriserunt,
Avicenna³¹¹ et Averroes.³¹²

Avicenna, liber 9. De prima philosophia. Avicenna in hunc modum de lege Mahometis loquitur: Lex nostra, quam dedit Mahometes, dispositionem faelicitatis et miseriae, quae sunt secundum corpus, ostendit, sed est alia promissio, quae apprehenditur intellectum. Sapientibus vero theologis multo maior cupiditas fuit ad apprehendendam istam, quam corporum, quae quamvis daretur eis, non tamen accenderunt eam, nec in precio haberent in comparatione faelicitatis, quae est coniunctio cum prima veritate. Mahometes autem talem faelicitatem promisit suis sectatoribus, quae asinis et porcis magis convenit, quam ratione humana utentibus. Nihil poterat homo Christianus contumelius dicere contra Mahometem et eius legem atque paradysum, quam quod sapientissimus Mahometanorum dixit: Mahometem falsam tradidisse hominibus faelicitatem constituendo illam in corporis voluptatibus, quas omnes sapientes deriserunt et contempserunt. Et paradysum ipsius magis convenire asinis et porcis, quam hominibus. Illud autem sapientissime dixit Avicenna, quod vera faelicitas consistat in coniunctione cum primum veritate, quae est Deus. Nam et Christus dominus ita dixit: **Joan. 17,3.** Haec est vita aeterna, (loquens ad patrem) ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti, Jesum Christum. Secundus sapientissimus Mahometanorum est Averroes, et ipse interpret Aristotelis, qui non minus, quam Avicenna derisit legem et paradysum Mahometis, quem ferunt dicere solitum fuisse legem Judeorum esse puerorum, legem Christianorum impossibilem et legem Mahometanorum porcorum. **Gal. 3.** Judeorum legem etiam apostolus vocat pedagogum, pedagogus autem datur pueris et imperfectis, qui timore reguntur. Sic Judaeis Lex Vetus et lex timoris data fuit, tamquam pueris, donec veniret Christus, qui legem impleret, et perfectis Christianis perfectam Evangelij et amoris legem daret. Christianorum autem legem appellat impossibilem consideratis viribus corruptae naturae, eadem tamen observatu facilis est per Christi gratiam, quae sanat et adjuvat infirmam naturam, et maxime conformis est rationi naturali, et tota fundatur in lege naturali. Recte etiam

suam Mahometanam porcorum nuncupavit, quia faelicitatem hominis in cibo, potu et Venerea voluptate constituit, quae non hominum ratione utentium, sed brutorum et potissimum porcorum est faelicitas. *Averroes 3. *Metaphisica, commentarium* 7.* Idem Averroes irridet legem Mahometis, quod homines aeternos faciat aequales illis hominibus, qui generantur et corrumpuntur, quod est impossibile, nam qui generantur et corrumpuntur, non sunt aeterni. *Averroes 1. *Aethica, caput* 5.* Item 1. *Aethic. cap.* 5. cum Aristoteli triplicem distinguit faelicitatem, voluptuosam sive sardanapalicam, eorum scilicet, qui constituunt faelicitatem et beatitudinem suam in voluptate cibi et potus et in rebus Venereis, et istam vitam vocat servorum et pecudum. Tales sunt omnes Mahometani. Alia vita est civilis, illorum, qui honoribus delectantur, et in illis ponunt suam faelicitatem. Tertia vita est contemplativa, eorum, qui in virtute constituunt beatitudinem, et hanc iudicat esse optimam, quia honor magis est in honorante, quam in honorato. Unde eundem 1. *Aethic. c.* 7. 8. et 10. *Aethic. c.* 5. 20. *1. *Aethica, caput* 7.* Idem Averroes definit cum Aristotele proprium opus hominis esse operationem secundum rationem et secundum virtutem, et quanto plures virtutes adfuerint, tanto perfectior vita hominis erit, et tanto melius bonum humanum, sicut proprium bonum cytharedi est cytharezare, et optimi cytharedi optime cytharizare, sic boni viri est bene vivere, et optimi viri optime vivere. Non est autem opus proprium hominis vivere, quia hoc etiam plantis et herbis convenit, nec sentire, moveri, comedere, bibere, augeri vel generare, quia hoc etiam brutis convenit. Sed vivere secundum rationem et virtutem, quae bonum facit habentem, et opus eius reddit bonum. Quod explicans Averroes ait: Bonum quod [...] appropinquatur[?] homini, est actio animae rationalis, facta prout virtus exigi, quodsi plures fuerint viventes, actio erit nobilior, melior et perfectior in bonitate. Item 10 *Aethic. c.* 7. et 9: Non est inquit faelicitas, nisi in actionibus virtuosis, et in contemplatione intellectus. Haec enim actio est praestantissima, assidua, iucundissima et sufficientissima, sola propter se amatur, quieta est et infatigabilis. Quare si aliquam curam habet Deus de hominibus, maxime diligit eos, et praemia illis largietur, qui excolunt intellectum scientijs et virtutibus. Sunt enim tales similiores ipsi. Non poterat melius irrideri et confutari paradisus Mahometis a Christianis, quam est irrisus et confutatus ab ipsis Mahometanis philosophis Averroe et Avicenna, qui appelaverunt delicias illas carnales servorum, puerorum, pecudum et porcorum. Et proculdubio plures fuerunt similes philosophi in Arabia, Persia et Graecia, qui egregie confutassent mendacia et fabulas alcorani, si illos duces Turcarum non expulissent, scholas illorum non clausissent, et disputare contra Alcoranum sub paena capitis non prohibuissent. Armis diabolus tuetur suum mendacissimum librum, non rationibus vel testimonijs, sicut bestiae cornibus se defenduntur, quia carent ratione.

Quid senserit Mahometes de resurrectione mortuorum,
de inferno et extremo iudicio.

Quoniam contraria iuxta se posita magis elucescunt, paradisus autem opponitur Inferno, subiungam hic, quae fuerit sententia Mahometis de resurrectione, iudicio et Inferno. Ausus est Mahometes delirando asserere in Alcorani lib. 1. c. 5, quod etiam bruta animalia resurgent in die iudicij, et quod Deus iudicabit illa. **Joannes Andreas in libro Italico contra Alcoranum, caput* 4.* Idem confirmat in Zuna dicens: Omnes

bestiae terrae et omnes aves, quae volant, resuscitabuntur in die iudicii. Dicit praeterea idem Mahometes in Zuna, quod omnes arietes et oves, quas occidunt Mauri in paschate ipsorum, resurgent in die iudicii, et orabunt pro Mahometanis, qui eos occiderunt. Item quod quando sanctus Michael³¹³ ponderabit animas et bona ac mala opera illarum, venient oves et arietes, et collocabunt se in statera inter bona opera, ut illa plus ponderent, quam mala. Et propterea Turcae multas oves occidunt in suo paschate, (etiamsi ex lege non teneantur, nisi unam mactare) ut bona ipsorum opera praeponderent malis. Haec autem sunt contra legem Dei, contra humanam et contra rationem naturalem et contra experientiam, quod bruta ratione carentia loquantur et orent pro aliquo, et quod resurgunt, cum habeant corpus et animam corruptibilem, et pereant simul cum anima et corpore. Nec Deus ab illis exigit rationem factorum, quia non utuntur ratione, nec libero arbitrio, sed necessitate naturae aguntur, ob id peccare non possunt, et neque paenam, neque praemium merentur, etiamsi mutuo se devorent vel occident homines. Asino stolidior est, qui putat bruta habere rationem, vel posse resurgere.[?]

Idem Mahomet lib. 4. c. 7. ait: O gua noshia fizzori faxica, memfi cemei guomeo filardi Zume nosiha fihī ohrafa idohun qui iamum ijandoron, id est in fine mundi sonabit tuba una, et cadent mortui angeli de caelo et homines, qui sunt super terram, et secundo praedicta tuba sonabit, et omnes homines et angeli resurgent. Hoc autem est mendacium, quia mors est paena peccati, sed boni angeli non peccaverunt, ergo non sunt mortales, deinde mors est separatio animae a corpore, sed angeli non habent corpus, nec boni, nec mali, ergo non possunt mori. Immo nec anima rationalis separata a corpore potest mori, quia est incorruptibilis et immortalis. Tandem Luciper cum suis angelis licet peccaverit, non tamen facti sunt mortales, sed privati Dei gratia et gloria paradisi deiecti sunt de caelo in Baratrum.

Item dicit Mahomet in Alcorani lib. 3. cap. 19, quod Deus creavit in Inferno unam arborem, quae ut dicit glossa, est tam magna, sicut totus Infernus, et fructus eius sunt capita daemonum, quae arbor vocatur Azalom, de cuius fructu comedent damnati, et bibent plumbum liquefactum, et illo potu implebunt ventres suos. Per hanc arborem intelligit diabolus superbiam, qua plenus est Infernus, et cuius capita sunt diaboli, a quibus caepit omnia superbia, ex qua comedunt omnes damnati, quia omnes sunt superbi, nec potest ulla arbor lignea subsistere, quia consumeretur repente a fortissimo igne Inferni. Propter hanc arborem multi ex Arabibus defecerunt a secta Mahometis, et redierunt ad suas proprias sectas, ob id hanc arborem appellavit Mahometes maledictam. Dicit praeterea Mahometes in libro Zune (et est apud Turcas articulus fidei), quod quando aliquis Turca defunctus infertur in suum sepulchrum, sive vir, sive faemina, subito veniunt duo nigri angeli, qui Arabice vocantur Munguir, Guanequir, quorum unus fert secum malleum ferreum, et alter aliquot uncas ferreos, isti angeli excitant mortuum, et statuunt super genua, et vestiunt corpus eius anima sua, sicut homo induit suum indusium. Deinde interrogant ab isto homine, qui flexis genibus manet ante illos, si credat in Mahometem, et in eius legem, et utrum fecerit bona in mundo, utrum fecerit zelum, si ieiunaverit mensem Radaman, id est martium, si soluerit decimas, si largitus fuerit eleemosynam. Quod si defunctus bonam reddiderit rationem, et responderit ad singulas interrogationes et de sua fide, et de suis factis, et de tota sua vita, tunc discedent duo isti nigri angeli, et venient duo alij albi, et unus ponet brachia sua super caput eius, et alter super pedes, et sic

custodient illum usque ad diem iudicij. Sed si defunctus non reddiderit bonam rationem de sua fide et vita, tunc angelus, qui habet malleum, dabit validissimum ictum super caput eius, ita ut septem ulnas descendit infra terram, quem alter angelus suis uncis ferreis subito trahet sursum [...] terram, volvetque sub malleum ad incudem[?], quem alter assidue tundet malleo usque ad diem iudicij. Istos nigros angelos vehementer timent Turcae, propterea faciunt sepulchra profunda, ut defunctus possit se erigere, et flectere genua, et proijciunt quidam nomina croco scripta super corpus defuncti in signum, quod ille sit liberatus a paena sepulchri. **Joannes Andreas in suo libro Italico de Mahomete.** Et ut liberentur a paena sepulchri, dicunt quotidie hanc orationem: O Allahume negine, mizueli al melagueni gua Zuial, mecer, id est libera domine Deus ab interrogatione duorum angelorum et a tormento sepulchri et a mala vita, Amen.

Heb. 9. – Mat. 25. et 12. Haec omnia sunt figmenta diaboli et crassa mendacia Mahometis ad terrendos Mauros excogitata. Non enim in sepulchrò reddituri sunt homines rationem de sua fide et vita, sed in hora mortis et in extremo iudicio. Nec illi nigri angeli habent potestatem suscitandi mortuos in sepulchro, sed animas omnium malorum et praesertim Turcarum et infidelium et haereticorum confestim post mortem rapiunt diaboli ad Tartara, et proijciunt in ignem aeternum, et non manet in sepulchro, nisi corpus faetidum et exanime, quod quantumcumque tundas nihil sentit, sicut terra et lapis. Falsum est et illud, quod albi angeli custodiant faeda cadavera Maurorum in sepulchris usque ad iudicium, cum illa continuo corrumpantur et resolvantur in terram, et peius faedant stercore et mortuo cane. Postquam autem corpora comessa fuerint a vermibus, in die iudicij resuscitabuntur, ut simul cum anima et corpore mali sustineant tormenta Inferni. Justorum autem animae, si nulla indigeant purgatione, deferuntur per bonos angelos in caelum ad gaudia sempiterna, si autem indigeant digna purgatione, deducuntur ad Purgatorium, inde, postquam fuerint sufficienter purgatae, in caelum. Corpora autem eorum in sepulchro resolventur in terra, et die resurrectionis resuscitabuntur, ut praemia simul cum anima recipiunt. Et haec est una ex causis, propter quas debeat fieri resurrectio mortuorum et generale iudicium, quia licet in morte quaelibet anima, sive sit bona, sive mala, respiciat suam sententiam salutationis vel damnationis. Tamen quia homines boni dum vivunt, operantur bonum corpore et anima, et mali similiter malum corpore et anima, et boni ante resurrectionem recipiunt praemium tantum in anima, et corpus quiescit in sepulchro sine mercede, ergo debet fieri resurrectio, ut anima sola resumpto suo corpore simul cum illo glorificetur, et mala anima simul cum suo corpore puniatur. Alia causa est, quia quidam multis causam dederunt damnationis suo malo exemplo et sua perversa doctrina, sicut Mahometes innumeros seduxit per suum Alcoranum, et talium nondum est determinata paena usque ad diem iudicij, tunc apparebit, quot fuerint seducti per illum, et tunc determinabitur, quanta debeat esse paena Mahometis pro tot animabus per illum seductis. Imperite denique dicit Mahometes corpus induere animam suam, cum anima potius induat corpus suum tamquam vestimentum. Anima enim vivificat corpus, non corpus animam.

Paragraphus secundus capitis secundi.

Loquitur Mahometes in isto paragrapho de creatione hominis, de quo impudentissime mentitur, quod postquam Deus creasset Adamum, praecepit angelis, ut descenderent in terram, et adorarent Adamum. Quod cum omnes praestitissent, Belzebub³¹⁴ noluit facere, cui dixit Deus, cur non adoras illum, quem ego manu mea creavi. Respondit sathan se non adorare propterea, quod ipse ex meliora[!] materia esset creatus, scilicet ex igne, Adam vero ex terra, et tunc Deus maledixit sathanae et omnibus alijs angelis, qui cum ipso eiusdem fuerunt voluntatis, et deiecit illos de caelo in Infernum. Primo mentitur Mahometes, quod Deus mandasset angelis, ut Adamum adorarent. Adorare enim creaturam est idololatria et grande peccatum, quod severe prohibuit Deus in praecepto decalogi, non ergo mandavit, ut Adamum adorarent. Mentitur secundo Belzebub et Lucifer se ex meliori materia esse creatum[!], scilicet ex igne. Nullum enim angelum creavit Deus ex igne, sed omnes ex nihilo, anima quoque Adami creata est ex nihilo, corpus ex terra. Tertius mentitur Mahometes dicendo Deum manifestasse vocabula creaturarum angelis ignota, corrumpens illa verba Moysis: **Gen. 2,19.** Formatis igitur de humo cunctis animalibus, adduxit Deus illa ad Adam, ut videret, quid vocaret ea. Omne enim, quod vocavit Adam animae viventis, ipsum est nomen eius. Quarto mentitur Mahomet, quod omnes angeli se subiecerint Adamo, nulla enim se subiecerunt se[!] illi, nec boni, nec mali, sed ipse potius Adam cum sua coniuge subiecerunt [subiecerunt] se tentatori angelo transgrediendo praeceptum Dei. Verum ne purum mendacium lex videretur, Mahometes cum suo diabolo subiungit sequentia verba, Deum praeceptum dedisse Adamo et Evae, ut de omni ligno paradisi comederent uno excepto, sed diabolica persuasione deceptos comedisse de ligno vetito, et ob id de paradiso eiectos fuisse, et hoc verum est. Causa autem est, ob quam diabolus tam saepe inculcat Mahometi Belzebub noluisse adorare Adamum, quia praevidebat Lucifer filium Dei carnem assumpturum, et exaltaturum humanam naturam super omnes angelos, qui adoraturi essent Christum Deum et hominem, cuius honorem sibi appecierat Lucifer, et deiectus est cum omnibus angelis, qui ei in illa cogitatione adhaeserunt, ad Tartara. De Christo autem scriptum est: **Psal. 96,7. - Heb. 1,6-7.** Et adorent illum omnes angeli Dei. Et ad angelos quidem dicit: Qui facit angelos suos spiritus et ministros suos flammam ignis. Ad filium autem: Thronus tuus Deus in saeculum saeculi, virga aequitatis, virga regni tui. Sed stulti [sed stulti] Mahometani malunt Luciferum et suum Mahometum[!] pro Deo adorare, quam Christum verum Deum et hominem. Et propterea cum suo Plutone³¹⁵ et Cerbero³¹⁶ regnabunt apud inferos in igne sempiterno, quia noluerunt adorare Christum hominem factum.

Paragraphus tertius eiusdem secundi capitis Alcorani

Hic convertit se Mahometes contra Iudaeos, commemorat beneficia illis a Deo collata, qua ratione illos de potestate eduxerit, et per Moysen legem eis dederit, per quam bonum et malum cognoscerent, et manna eos aluerit. Ipsi vero spreto cibo caelesti pecierint[!] caepas, bletas et cucumeres, deinde hortatur Iudaeos, ut grati sint Deo, et faedus cum illo conservent. Alcoranum caelitus missum firmamentum legis ipsorum suscipiant, et constantes sint, ne falsa veris admisceant, cognitam veritatem ne

taceant. Decimas debitas Deo solvant, crebris vacent orationibus et ieiunijs. Caveant, ne caeteris bona praedicantes ipsi bona operari negligunt, recordentur Dei iudicij, in quo unusquisque de operibus suis rationem reddet. Ecce quam multa bona praedicat hic Judaeis Mahometes, ut duo aut tria mendacia persuadeat illis, nempe quod suus Alcoranus caelitus sit missus a Deo, cum e Tartaro sit missus a diabolo, deinde quod Alcoranus sit firmamentum Veteris Testamenti, legis Judaeorum, cum sit destructio omnium legum. Tandem hortatur Judeos, ne falsa veris admisceant, quod ipse perpetuo facit (vera falsis admiscendo), hoc miseris Judaeis imponit mendax propheta.

Paragraphus quartus eiusdem capituli.
Utrum quilibet in sua secta et fide salvetur.

Docet in hoc paragrapho Mahometes quemvis in sua lege et in sua fide et secta salvari posse. Sciendum inquit, quod generaliter omnis recte vivens, Judaeus, sive Christianus, sive de lege sua in aliam tendens, omnis scilicet Deum timens et adorans bonique operis patrator, divinum amorem assequetur, et paradisi aeternis laudijs perfruetur. Omnis autem peccator, culpa culpam accumulans igne perenniter comburatur, deinde arguit Judaeos, ut legis Dei violatores, Alcorani contemptores, prophetarum occisores, vituli adoratores, hostes Dei et angelorum, et diros illis cruciatus comminatur.

Duas in his verbis dicit veritates et duo mendacia. Illud verum est, quod omnis peccator, addens peccatum mortali peccato, et in illis sine paenitentia moriens damnabitur. Verum etiam est Judaeos fuisse vituli adoratores et prophetarum occisores. Falsum est autem, quod quilibet in sua secta et fide salvetur, et quod quilibet recte operans, Judaeus et Turca, Christianus et infidelis, Dei amorem assequatur. Quia nemo potest recte operari, et Dei amorem assequi sine vera fide, quam soli Christiani habent, deinde quia homines contrariarum legum et sectarum contrarias de Deo habent opiniones. Judaei et Mahometani negant Deum habere filium, Christiani confitentur. Illi negant Christi divinitatem, nos confitemur. **Joan. 3,36.** Sed qui credit in filium Dei, habet vitam aeternam, qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super illum, non ergo quilibet in sua secta et lege salvabitur, cum habeant oppositas de Deo sententias. **Non quivis salvatur in sua fide et lege.** Deinde si quilibet in sua secta salvatur, cur persequuntur Mahometani alienos a sua secta, cur cogunt homines diversae sectae ad suam legem iniquam suscipiendam? Cur invitis obtrudunt suum fabulosum Alcoranum, cum secundum Mahometem et eius Alcoranum quilibet in sua lege possit salvari?

Sed quia non soli Mahometani, sed etiam nonnulli haeretici in isto versantur errore, ut credant, quemlibet in sua lege, in sua secta et fide posse salvari, dummodo credunt illam esse bonam et Deo gratum esse, quod faciunt, propterea utile videtur hanc quaestionem fusius explicare, et contrarias veritati rationes dissolvere. **Ignorantia et error non excusat a peccato.** Illud ante omnia tanquam certum fundamentum statuendum est, quod error et ignorantia rerum divinarum et ad salutem pertinentium neminem excusat a peccato, sed multis est causa damnationis. Quod declaro hac similitudine. Si vellet aliquis iter facere per loca periculosa, saxis, luto, praecipitijs et voraginibus referta, et nollet praevidere viae discrimina, offendicula et praecipicia, quae oculis corporalibus videri et vitari possent, sed mallet clausis vel aversis oculis in-

cedere, si ex alto loco praeceps rueret deorsum, vel caderet in fossam, vel a leone aut lupo devoraretur, aut laedere caput vel pedes, nemini quam sibi suam perditionem et infortunium posset imputare, quam sibi. Poterat enim videre et evitare illa pericula, si voluisset aperire oculos et considerare pericula. Eodem modo, si quis vellet ire ad aliquem locum vel civitatem ignorans viam, quae ducit ad illam, haberet autem multos, qui viam ostenderent, et se duces itineris libenter offerrent, sed ille nec vellet rectam viam interrogare, nec ducem itineris admittere quemquam, si talis viator aberraret a recta via, et iret in contrarium perniciosum locum, et in manus trinitorum[?] incideret et periret, nemini posset suam perditionem ascribere, quam sibi ipsi, et haec ratio naturalis dictat veram esse. Eodem modo res se habet in via spirituali et in via salutis, in via virtutis et bonorum morum. Immo quanto sunt in hac via maiores Scillae³¹⁷ et Caribdes³¹⁸ maioraque pericula, tanto magis et diligentius (qui vult per hanc viam incedere) tenetur praecipia et pericula impedimentaue itineris proprio sensu spirituali vel ductu et consilio alterius praevidere et evitare. Si quis autem nec propria ratione et intellectu vult cognoscere pericula, nec alios consulere, qui parati sunt docere, et viam veritatis ostendere, si talis incidat in pericula salutis, et aberrat a via veritatis et damnetur, nemini debet suam perditionem adscribere, quam sibi, et hoc quoque per se notum est. Item si quis videret quempiam in hac via visibili et terrestri perniciose errare, et in pericula ruere, teneretur illum ab errore revocare et a periculis liberare. Hoc enim suadet Christiana charitas, et hoc idem dictat ratio, [ratio] lex naturalis. *Mat. 7,12.* Quaecumque vultis, ut faciant vobis homines, haec et vos facite illis. Quilibet autem cum errat vel in periculo est, cuperet, ut per aliquem liberaretur, ergo et ipse teneatur alium adiuvere et liberare. Quod si quis hoc tenetur facere proximo suo, multo magis sibi ipsi, quia nemo est proximior homo se ipso. Quanto magis ergo tenetur homo diligere se ipsum, tanto magis tenetur se ipsum a periculis liberare, quam alium. Et multo maiori paena dignus est, si sponte se in periculum conijciat, quam si alium ab illis non liberasset. Ex his manifestum est, quod negligentia quaerendi viam veritatis et salutis grandis culpa est et digna damnatione. Illi ergo, qui pericula salutis poterunt praecipere ex propria industria, vel ex aliorum instructione, vel ex lectione sanctorum librorum, et noluerunt, nullam possunt praetendere excusationem, sed iustissima est erroris damnatio. Tales sunt, qui noluerunt intelligere, ut bene agerent. De talibus dicit apostolus: *1Cor. 4.* Ignorans ignorabitur.

Si quis aut quaerat de illo, qui incidit in praedicatores contrarios, unum catholicum, alterum haereticum, et non potest cognoscere[!] naturali ratione, nec ex vita, nec ex verbis illorum, qui illorum habent veram fidem. Talis debet orare Deum, ut sibi revelet veram fidem, deinde vivat bene secundum rationem, vitet peccatum, studeat operibus misericordiae dare operam [operibus], sicut fecit Cornelius³¹⁹ centurio, et illuminabitur, sicut ille fuit illuminatus. Tertio sequatur hanc Vincentij Lirivensis regulam: *Act. 10.* Interroget, et quem diligenter, quae fides fuerit semper omni tempore et ubique in toto mundo praedicata, et proculdubio inveniet veritatem et veram fidem, nulla enim fides semper et ubique est praedicata, sed sola Romana, quae sola est vera. Item si ignorantia aut error excusaret a peccato, cum omnes peccatores errent et ignorent, omnis enim peccans, ut ait philosophus, est ignorans, hac ratione omnes essent excusabiles, et qui plus peccant, magis essent excusandi, quia maiores habent tenebras in anima. Hinc quidem venerunt in tantam ignorantiam et dementiam, ut dicerent nullam positam esse legem intellectui, nec affectui sive

voluntati, sed licere cuique credere et velle, quaecunque vellet, et absolute nullam esse legem tenendam, quia quilibet lex licite potest teneri et violari. *Vide Guilhelmus³²⁰ Parisiensis: De legibus.* Tales sunt plane athei et abominabiles.

Praeterea si error et ignorantia ubique excusaret, sequeretur nihil esse virtutem, et nihil esse vicium et peccatum. Credenti enim de virtute, quod sit vicium, et de vicio, quod sit virtus, erit virtuosum agere contra virtutem vel secundum vicium. Immo religio sua erit unicuique credere secundum suam fidem, quamcumque impietatem et quemvis errorem, et secundum hanc stultam opinionem nullus errabit credendo vel operando, cum credendum sit unicuique, quod putat credendum, et operandum secundum fidem et opinionem sui erroris. Atque hac ratione aequale vicijs Deus atque virtutibus et aequi erunt boni et compositi mores viciosi, sicut virtuosus et aequale laudabiles et remunerabiles mali atque boni. Postquam non refert, quid unusquisque agat vel quomodo, sed solum quid intendat vel credat se agere. Secundum hanc impiam sectam aequaliter colenda sunt idola, sicut Deus, si credatur aequaliter esse colenda et religiose, negabitur Deus, si credatur esse negandus. Ex his apparet limitas esse leges intellectui in suis operationibus, quid credere vel non credere, quid scire vel ignorare liceat, et voluntati quid velle et non velle debeat. Item ignorantiam aliquorum esse damnabilem, sic et fidem aliquorum esse impiam, et neutram a damnatione excusare, nisi forte a tanta paena. Non enim tantum peccat, qui ignoranter delinquit, sicut scienter et ex malicia contra conscientiam male agit.

Solvuntur contrariae rationes

Qui defendunt posse unumquemque in sua fide et lege salvari, solent suum errorem his argumentis defendere.

1. Non minor est [non minor est] Dei misericordia, quam eius iusti<tia>. Cur ergo Dei misericordia tam paucos elegit ad salutem, et tam multos deserit in perditione, praesertim cum Deus pronior sit ad salvandum, quam ad damnandum. Nec minor sit eius misericordia ad miserendum, quam ipsius iusticia ad puniendum et damnandum.

2. Deinde quia videtur esse quaedam superbia et praesumptio, quod Christiani arbitrentur se solos esse salvandos, immo nec omnes chris<tia>nos, sed tantum electos. Reliquos omnes homines, Turcas, Judaeos, haereticos, paganos, facinorosos Christianos damnandos. Quomodo ergo implebitur ampla Dei domus paucis electis? Et quomodo angustia Inferni poterit capere tantam multitudinem damnatorum cum diabolis?

3. An videtur conveniens regi regum, ut plures habeat in carcere vinctos, tormentis subiectos et in patibulis suspensos, quam sibi subiectos et famulantes? An potest Dei misericordia, cuius non est numerus, sustinere tantam tormentorum carnificium. Et cur curavit tantam multitudinem ad perditionem et damnationem, quos utique poterat secundum bonitatem suam salvare. Videtur, quod creando impios delectetur in perditione et cruciatu ipsorum atque damnatione.

4. Quid vero dicemus de quibusdam haereticis, qui licet in aliquibus articulis erraverint, multa tamen tormenta passi sunt pro Christo, numquid et illi damnabuntur?

Verum haec facile diluuntur. Nam sicut infinita est Dei misericordia, ita et iusticia. Ex divitijs misericordiae suae creavit Deus tantam hominum multitudinem, et ex

immensa bonitate sua largitus est illis plurima bona. Paenas vero et supplicia nemini intulit, nec infert, nisi iuxta merita et scelera sua, quibus iusto Dei iudicio damnatio redditur. Nec in ea re Christiani dicendi sunt presumptuosi et superbi, quod dicunt solos electos salvandos, quia idem dicit Christus in Euangelio: **Mat. 20, 16.** Multi inquit sunt vocati, pauci vero electi, nec sufficit sola fides sine bonis operibus ad salutem, quia scriptum est: **Jac. 2, 20. 26.** Fides sine operibus mortua est. **1Cor. 13, 2.** Et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Et in die iudicii non obijcet dominus damnatis fidei defectum, quia qui non credit, iam iudicatus est, sed quia opera misericordiae neglexerunt facere.

Quod autem multo plures sunt, qui damnantur, quam qui salvantur, non est, quod multum quis admiretur, quia semper verum fuit illud commune dictum sapientum: , id est plures mali, cuius rei habemus exemplum in rebus tam naturalibus, quam mortalibus. Nam terra semper plures res viles producit, quam preciosas, maior copia est saxorum, quam gemmarum, plures urticae, quam salviae, plures salices, quam cedri et fructiferae arbores, plus ferri et plumbi, quam auri, plus indocti, quam docti, plures stulti, quam sapientes et plures mali, quam boni. Et in tanta hominum multitudine perpauca videmus, qui caelestia bona appetant et quaerant, plurimos autem, qui a spiritualibus bonis avertantur, et toto studio carnem et mundum sequantur, quod mirum igitur, si pauci salvantur.

Si videres ex centum hominibus 90 totis viribus currere per viam, quae ducit ad Tartarum et mortem, et decem tantum currere per viam virtutis, quae ducit ad vitam, non mirareris, si decem tantum pervenirent ad caelum, et reliqui omnes ruerent ad Tartara. Sic pauci sunt inter homines, qui per viam virtutes incedunt aut velint incedere, plurimi autem, qui per viam iniquitatis currunt. Quid ergo mirum, si pauci ad vitam perveniunt, et multi damnantur, quia omnes libera voluntate per contrarias vias incedunt, quilibet enim debet pervenire ad finem, ad quem totis viribus currit.

Quod autem querunt utrum delectetur Deus in perditione impiorum, dico, quod nihil delectat Deum extra se ipsum. Delectatur in sua bonitate, misericordia et iusticia, quae maxime relucet in damnatis, sicut misericordia in salvatis et in sanctis, qui quanto lucidius in se intuentur misericordiam Dei et iustitiam in damnatis, tanto magis inde laetantur et Deo gratias agunt, quod gratia et misericordia eius ipsi evaserunt illas paenas. Laudanda est divina bonitas in hoc, quod malis et reprobis praeter esse, et vitam et bona naturalia multa gratuita et dona temporalia largitus est. Quod autem ampliora non dederit, non ideo est, quod manum suae liberalitatis suae[!] retraxerit, sed quod illi alij vilioribus et caducis rebus animas suas repleverunt, et averterunt se a Deo, ne recuperent sua dona. Sicut quod lumen Solis multos non illuminet, non inde est, quod Sol radios suos ab illis retraxerit vel absconderit, sed quia illi a lumine illius se avertunt, et fenestras domus suae claudunt, ne videant lumen. Si ergo Deum aliquid extra se delectare potest in tanta magnitudine et multitudine infernalium tormentorum, eo modo, quo fas est delectationem de Deo cogitare, cur non delectaret eum admiranda suae iusticiae pulchritudo in damnatis et stupenda omnia sua in electis.

Quod autem aliqui increduli et insipientes mirantur paenarum aeternitatem pro culpa temporali, hoc inde provenit, quia solam immensitatem et aeternitatem misericordiae Dei considerant, et non attendunt magnitudinem iusticiae eius, quae non minus est aeterna et infinita, quam misericordia eius. Nec minus debeat esse aeternus

effectus iusticiae in puniendis malis, quam effectus misericordiae eius in praemiandis bonis. Quare sicut salus et beatitudo erit aeterna in bonis, ita et paena debebit esse aeterna in reprobis et damnatis. Sed adhuc mirantur increduli et insipientes, quomodo possit esse iusta paena aeterna pro peccato momentaneo. Immo vero iustissima est. Nonne ex vulneratione momentanea diuturna sequitur infirmitas et tandem mors, quae est aeterna, sic in momento potest quispiam cadere in peccatum et ibi submergi, et manere ibi in perpetuum, nisi inde extrahatur. Item furta et homicidia in momento fieri possunt, et tamen iuste per leges civiles morte puniuntur, et in aeternum ex consortio hominum exterminunt. Item ligare se potest homo per peccatum brevissimo tempore, sed natura vinculorum est, ut tamdiu manerent, quousque soluta non fuerint. Nemo autem potest solvi potest[!] morbo a peccatis mortalibus, ergo debet semper manere ligatus, si semper manet peccatum, quia non est locus paenitentiae in Inferno, ergo semper debet manere paena peccati. Item perpetratio peccati mortalis est quasi contractus, et emptio infernalium tormentorum et venditio, qua pretio brevis voluptatis vendit se ipsum peccator anima et corpore. Ex emptione autem et venditione, quantumvis brevi tempore fiant, ius perpetuum acquiritur venditori et emptori rei emptae. Item extinctio luminis fit in momento et durat perpetuo. Sic in momento potest quis in se extinguere gratiam Dei et charitatem, sed non tam facile recuperare. Ex his manifestum est, quam stulta sit impiorum admiratio, quod pro peccato momentaneo, debeant pati paenas aeternas. Mirantur enim, quod longiori tempore maneat vulnus, quam fuit vulnatio, et diutius maneat quis in puteo, quam incidit, et diutius sit tempus suspendij, quam furti. His adde, quod damnati in Inferno supra peccata sua addunt impaenitentiam et contumaciam, indurantur sicut diaboli in peccatis suis, et in tali statu et voluntate decedunt ex hac via, quod si in aeternum vivere potuissent, in aeternum peccare voluissent, ergo et paena eorum semper debet durare.

Item augetur peccatum ex persona, contra quam fit dignitatem, Deus autem est infinitae bonitatis, dignitatis et maiestatis, ergo qui contra illum peccat, infinitam debet paenam sustinere, adminus extensive, si non potest intensive. Item in animi peccato mortali homo adhaerendo finito bono et creato et recedendo a Deo, qui est infinitum bonum, facit infinitam iniuriam Deo, ergo infinitam meretur paenam. Denique si virtus et vicia contraria sunt, ergo et effectus immediati erunt contrarij, ergo remuneratio, quae debetur alicui virtuti, debet esse contraria ei, quae debetur vicio opposito. Non est autem contraria paena temporalis remunerationi aeternae, sed paena aeterna, ergo peccato mortali paena aeterna debetur. Vis harum rationum est haec, quoniam necessarium est, ut opera Dei sint perfecta in toto mundo, ut opera eius iusticiae nullum paciantur defectum, ergo necessarium est, ut sicut retributiones et remunerationes bonorum operum sunt perpetuae in iustis, ita malorum operum castigationes sint perpetuae in malis. Si autem essent praemia bonorum perpetua, et malorum paenae temporales, non esset completa et perpetua Dei iusticia.

Ad illud, quod postremo quaerebatur de haeretico, qui multa patitur pro Christo, dico certum esse eius damnationem, quia sine vera fide impossibile est placere Deo, **Heb. 11,6.** nec sufficit unum vel alterum articulum symboli recte credere, sed omnes. Non est satis duo aut tria praecepta servare, sed oportet omnia integre servare. **Jacob. 2,10.** Qui enim violaverit unum ex mandatis Dei, factus est omnium reus, deinde haeticus rumpit charitatem, sine qua nihil illi prodest pati pro Christo, etiamsi tradiderit corpus suum ita, ut ardeat teste apostolo. **1Cor. 13,3.**

Paragraphus 5. capitis 2di.

Invebitur[!] in artem magicam, quam dicit Salomonem a malis angelis didicisse, quam docuerunt in Babylonia Arot et Marot, qui negaverunt Deum et legem eius. Astute magiae criminem se remove nititur, et mendaciter Salomoni adscribere, cum nulla sc<rip>tura dicat illum magum fuisse. Ipse vero Mahometes potuit magiam discere, vel a suo familiari diabolo, quem sese Gabrielem appellat, vel a suo tutore, Judeo astrologo et mago.

Paragraphus 6.

Arguit Judaeos et Christianos, quod dicant Judaeos tantum et Christianos paradisum ingressuros, et petit ab illis demonstrationem. Petit ab alijs prolationem stolidus propheta, cum ipse nihil probet.

Paragraphus 7.

Repetit, quod superius dixit, quemlibet in sua lege et fide salvari posse, modo in sua lege bene vivat, licet de hoc Judaei et Christiani contentunt, quorum litem Deus in alio saeculo aestimet. Jam ostensum est falsam esse illam propositionem, quemlibet in sua fide salvari, nec posse eos bene vivere, qui vera fide carent. Lis autem inter Judaeos, Turcas et Christianos iam decisa est, quia qui non credit, iam iudicatus est. *Joan. 3, 18.* Et qui incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super illum. *Mar. 16, 16.* Et qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Et qui non crediderit et baptizatus non fuerit, condemnabitur.

Paragraphus 8.

Arguit eos, qui destruunt templa et loca orationum. Sed Christiani construunt, haeretici et Turcae destruunt. Ipsi ergo sunt maledicti et hostes Dei.

Paraphus[!] 9.

Cum Dei sit inquit oriens et occidens versus quamlibet partem ordines fundans Deum inveniet. Licet Deus ubique sit, nos tamen Christiani ad orientem conversi oramus, ut differamus a Turcis, qui ad meridiem conversi orant, et a Judaeis, qui ad occasum, deinde etiam, quia ab ortu expectamus venturum Christum ad iudicium.

Paragraphus 10.

Reprehendit Christianos, quod asserunt Deum habere filium, cum nunquam habuerit uxorem. Rusticus et stolidus Maurus carnalem quaerit in Deo (qui spiritus est) generationem. Non intelligens, quod anima rationalis, quamvis non habeat uxorem producit tamen suum verbum et suas cogitationes, quae sunt ipsius filij, sed non habens uxorem producit suam lucem, suum splendorem, qui est ipsius filius.

propheta David, cui multum tribuit Mahometes, ait de Deo: Ego dixi dii estis et excelsi omnes, et tamen non genuit nos Deus ex muliere. Immo et in Alcorano tribuuntur Christo tres excellentiae, quae non tribuuntur Moysi, Mahometi, nec ulli ex prophetis. Primo dicitur quallimetu allah, id est verbum Dei. Si est verbum Dei, ergo est filius Dei, ergo verus Deus, nam et sanctus Joannes Euangelista filium Dei vocat verbum Dei. **Joannis 1,1.** In principio inquit erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum. Secundo lib. 1. cap. 2. dicitur, quod Christus Jesus corpore et anima translatus sit in caelum, et in Zuna dicitur, quod Christus venturus sit iudex totius mundi. Tertio dicitur Spiritus Sanctus Dei, qui est verbum Dei, spiritus Dei, filius Dei et verus Deus. Haec habentur in Alcorano lib. 1. c. 3. Arabice his verbis: **Joannes Andreas in libro Italico contra Alcoranum.** O mel mazeho hizebum marianna, ille raezolo allahi gua, giolime tuhu alcator, ille marianne gua rehum-minhu, id est non est alius messias, Jesus Christus, filius Mariae, quam sermo Dei, missus ad Mariam, et spiritus Dei et nuncius Dei. Ex quibus verbis sequitur, quod Christus sit verus Deus, quia est verbum Dei, et verus homo, quia est filius Mariae. Item cap. 5. dicit, quod Deus Christum super omnes prophetas exaltavit, et animam suam dedit illi et virtutem suam. Si Christus anima Dei et virtus Dei est, Deus igitur est. Quia quicquid est in Deo, Deus est. Item in cap. 12. ita loquitur de Christo: Christus Mariae filium (cui commisimus Euangelium, quod est lumen et confirmatio Veteris Testamenti, et castigatio ac recta via timentibus Deum) ad vestri legis complementum misimus. Omnis igitur Euangel<ij> servus ipsius praecepta sequatur, et qui non fuerit secutus, ma<lus> erit. Mali ergo sunt Mahometani, qui non sequuntur. Item cap. 67. Deus Mahometis sic loquitur: Noe et Abraham misimus nuncios, et eisdem prophetas filios dedimus, per quos librum misimus. Eorum autem quidam boni, plures autem fuerunt increduli post illos rursum alijs nuncijs missis. Tandem Christo, filio Mariae misso, cui sequaces eius, penitus obedientes, corda constantia et humilia atque fidelia gesserunt, nos Euangelium dedimus, non ob id aliud, nisi ut per ipsum Dei dilectionem atque gratiam consequerentur, si per Euangelium homines dilectionem Dei et gratiam assequuntur, quid indigent mendaci et fabuloso Alcorano. Mentitur autem turpiter, quod Deus per Noe et Abraham miserit sibi Alcoranum, quia hi plusquam mille annis praecesserunt Mahometem, et nullum miserit librum per istos verus Deus. Verum tamen ignorans et nolens de Christo multa vera dixit Mahometes et eius magister diabolus, sed nos audiamus veros Dei prophetas de Christo testimonium prohibentes, quod verus sit Dei filius.

Malac. 1,6. Si ego (ait verus Deus) si ego Pater sum, ubi est honor meus? Si ego dominus, ubi est timor meus? Nemo autem dicitur pater, nisi qui habet filium, ergo verus Deus, licet careat uxore, habet tamen filium, sibi coaeternum et consubstantialem. Item clamat Isaias de aeterna Christi generatione: **Isa. 53,8.** Generationem eius quis enarrabit? Et ipse Deus, creator caeli et terrae de seipso ait: **Isa. 66,9.** Nunquid[!] ego, qui alios parere facio, ipse non pariam? Dicit dominus: Si ego, qui caeteris generationem tribuo, sterilis ero? Ait dominus Deus tuus. Et in alio loco ad Filium loquens sic ait: Filius meus es tu, ego hodie genui te. **Psal. 2,7.** Item in alio loco: Tecum principium in die virtutis tuae ex utero ante Luciferum genui. **Psal. 109,3.** Vide alia plura testimonia in Veteri Testamento et Novo: Isa. 7. et 9, Baruc 3, Zachar. 2, Joann 1. et 3, 1. Joann. 2. 3. 4. 5, Mat. 16, Actor. 20, Rom. 9, Ad Tit. 2. 3, 1.Timo. 4, Joan. 10. 14. Et de Spiritu Sancto, quod sit verus Deus, testantur Sacrae

Scripturae Psal. 103, Job. 33, Exo. 8, Luc. 11, Psal. 138. et 32. Item de omnibus Sanctae Trinitatis coniunctim fit mentio Ps. 32, Isa. 6, Joan. 13. et 14, Baptizantes eos in nomine Patris et Filij et Spiritus Sancti. Mat. 3. 17. 28. et 1. Cor. et 6, Psal. 83, Rom. 5.

His testimonijs tenentur Mahometani credere, quia confitetur ipsorum propheta Euangelium esse rectam viam salutis, et per observatio<nem> eius assequi homines gratiam et charitatem Dei. Nunquam ausus est diabolus cum suo Mahomete hoc dicere de Alcorano, quod recta via sit salutis, et qui illum observarent, consequerentur, gratiam et charitatem Dei, sed promisit observantibus fictum et imaginarium paradisum, qualis nusquam invenitur nec in caelo, nec in terra. Cur ergo caeci Mauri non sequimini potius veracem Christum, de quo tam illustre praebet vester propheta testimonium, quam mendacem Mahometem? Ex praedictis testimonijs tale conficitur argumentum Trinitarijs insolubile. Verus Deus est Pater, quod concedunt Iudaei, Mahometani et Trinitarij, verus Deus est chrsitus, filius Dei, ut testantur Sacrae Scripturae superius allate[!], et Mahomet appellat Christum verbum Dei, verba autem Dei est Deus, Joan. 1, verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum. Verus etiam Deus est Spiritus Sanctus, ut superius probatum est, et Alcoranus saepe meminit de Spiritu Sancto Dei, sed non possumus dicere tres esse de<us> quia hoc prohibet Alcoranus, prohibent et Sacrae Litterae, Deut. 6. Audi Israel, dominus Deus noster Deus unus est. Idem confirmatur Eno. 20, Isai. 44. 45, Ephes. 4, 1. Timot. 1. Ergo cogitur confiteri Mahomet in una divina natura tres personas, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum.

Undecimus capitis 2di.

Mentitur caelitus sibi missum Alcoranum, et mandat praedicari Iudaeis et Christianis. Iudaei habent suum Vetus Testamentum, si volunt servare, Christiani sua Biblia divina, et non indigent mendaci et fabuloso Alcorano, nisi ut Vulcano tradant.

Duodecimus

Asserit nullam legem esse bonam, nisi creatoris. Hoc verum est, sed talis lex non est nisi Vetus et Novum Testamentum, quae multis prodigijs a Deo confirmata sunt, deinde lex Dei non habet errores, Alcoranus scatet mendacijs et fabulis. Tandem lex creatoris prohibet omnia vicia, Alcoranus permittit omnia carnalia vicia, fornicationes, adulteria, pluralitatem uxorum, sodomiam et rapinas contra legem naturae et creatoris, ergo non est lex Dei et creatoris, sed diaboli, ut etiam superius pluribus probatum est.

Azoara tertia sive caput tertium Alcorani.

Deut. 18, 15. Verba illa per Moysen de Christo dicta (Propheta de gente tua et de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi dominus Deus tuus ipsum audies) in se Mahomet detorquet, ut incautis imponat se esse eximium illum propheta per Moysen promissum, quod ut facilius persuadeat, hortatur ad multa bona opera, ad ieiunia, ad

patientiam, ad orationes, ad peregrinandum Mecham, ad colendum unum Deum, ad eleemosynas largiendas cognatis, orphanis, mendicis et captivis, ad solvendam debitam et ad servandam fidem, prohibet edere carnem porcinam, suffocatum, sanguinem et morticinia, quae etiam in Veteri Lege Judaeis erant prohibita. *Levit. 11. 21.* In itinere tamen constitutis permittit his vesci, cum aliud habere non possunt. Paenam tallionis in Veteri Lege permissam renovat, ut liber pro libero, servus pro servo, faemina pro faemina occidatur, nisi pecunia pacem et vitam redemerit, denique dentem pro dente, oculum pro oculo, iniuria pro iniuria reddendam decernit. Quanto san<ctior> est lex Christi, quae docet non esse malum pro malo reddendum.> Deinde praecipit, ut moriturus certam pecuniae summam relinquat pro egenis et pauperibus distribuendam, prohibet coitum in templis. Mandat mensem Radaman, marcium ieiunari, quo suus Alcoranus, boni malique discretivus caelitus est ad se demissus, et neminem excipit ab hoc ieiunio, nisi in via constitutos, qui etiam finito itinere tenentur persolvere, et infirmos, qui debent ieiunia eleemosynis redimere. Prohibet pro causis agendis in iudicijs pecunias accipere praeter victum. Ecce quam multa bona opera commendat vates Turcicus, ut persuadeat se esse eximium illum prophetam, quem praedixit Moyses esse venturum, et quem omnes audire tenerentur. Verumenimvero propheta ille nihil commune cum Mahomete habet. Primo quia ille debebat ex Judaeis excitari, et debebat esse Judaeus, sicut Moyses fuit. Mahometes autem non Judeorum, sed Arabum se appellat prophetam, nec fuit Judaeus, ne Judaei voluerunt recipere, quia non descendit ex Sara, sed ex Ismaele reprobato per Agar, nec fuit similis Moysi in patratione prodigiorum. Loquitur ergo Moyses de Christo, in quem tota prophetia optime quadrat. Sequentia autem verba illa verba (propheta autem ille, qui per arrogantiam depravatus, voluerit loqui in nomine meo, quae ego non praecepi illi, ut diceret, aut ex nomine alienorum deorum interficeretur) optime conveni<unt> Mahometi. Mentitur deinde Alcoranum de caelo ad se demissum. Et qui pro hoc mendacio ieiunant vel eleemosynas largiuntur, non praemium, sed supplicia gravia merentur.

Azoara 4ta sive caput quartum

Praedicat Dei cum angelis ad iudicium adventum, ubi omnes comparare debent. 2. Permittit[!] pugnare contra non credentes legi suae etiam tempore quietis et libertatis. 3. Respondet ad quaestionem, an sit peccatum bibere vinum, et [bibere vinum] ludere scacis et aleis, et dicit esse maximum peccatum. Contrarium docet sanctus Paulus, quod omnis creatura Dei bona est, et nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione sumitur, non est ergo peccatum vinum bibere, sed vino inebriari. Nec ludere scacis vel aleis est peccatum per se, posset tamen aliquis in illis peccare. *Vide Caie-tanum,³²¹ verbum ludere.* Primo ex fine malo, vel si ita esset affectus ludis, ut multum temporis in illis consumeret, vel non curaret transgredi praecepta Dei propter lusum, vel negligeret praecepta Ecclesiae. 2o posset esse illicitus ludus ex persona, si indecens esset talem personam vacare tali ludo, ut praelatos dare operam aleis. 3o ex loco, ut si in ecclesia luderetur, ubi prohibitum est exercere ludos th<...?>les. 4. Ex tempore, ut si diebus festis nimis aliquis abstrahetur a rebus divinis propter ludum. 5. Ex qualitate, ut si prohibitus esset aliquis ludus, sicut prohibetur clericis ludus alearum et taxillo-

rum. 6. Ex modo, si fraudulenter ludatur. 7. Ex abusu, si non causa recreationis, sed propter turpe lucrum fieret, et multum pecuniae amitteretur. 8. Ludi aliqui ex genere sunt illiciti, in quibus assumuntur verba vel facta turpia, quae si sunt peccata mortalia, et ludus erit mortalis. Quodsi illa fuerint venalia, et ludus erit venalis. Sic etiam ille ludus ex genere est malus, in quo infertur nocumentum proximo in persona, in fama vel in honore. 9. Malus est ludus ex genere, in quo assumuntur gesta sanctorum in contemptum et derisum, quia infertur Deo iniuria in sanctis suis. Deinde in hoc eodem capite quarto prohibet Mahometes ducere in uxorem alterius legis faeminas, nisi prius illae conversae fuerint ad legem suam, nec filias permittit locare viris alterius sectae, nisi prius facti fuerint Mahometani. *Levit. 18. – Deut. 17.* Prohibet tangere menstruatas, antequam fuerint mundatae. Haec mutuatus est a Judaeis, permittit unicuique Mauro subiectis sibi mulieribus, ancillis et captivis uti, prout cuique libitum fuerit. Haec permissio plane diabolica est, contra legem Dei et contra legem naturae. Item prohibet iurare per Deum. Inferius tamen cap. 12. iubet iurare per nomen Dei. *Exo. 20. – Deut. 24.* Tandem permittit repudiare uxores, ut olim Judaeis fuit permissum divortium. Sed prohibet repudiatas alteri nubere ante 4 menses completos. Mulieres autem, quarum mariti sunt mortui, alteri nubere non possunt ante quatuor menses et decem dies, et monet, <ut> uxor marito debitum reddat, denique fabulose recenset electionem regis Saul³²² et Gedeonis³²³ historiam. *1Reg. 18. – Judic. 7.*

Caput 5.

Azoara 5.

Quaedam vera, quedam falsa de Christo praedicat. Vera sunt haec, quod Deus illum exaltaverit super omnes prophetas, et quod dederit ei suam animam, id est suam divinitatem, et quod Christus sit verbum et spiritus Dei. Falsa autem sunt haec, non esse Christum occisum a Judeis, sed translatum vivum ad Deum, item non fuisse Deum, sed magnum prophetam et Dei nuncium. De his diximus superius.

Caput 6.

sive Azoara 6.

Prohibet quemquam ad suam legi[!] cogi, quod tamen non servant Mauri et Turcae, sed minis et verberibus cogunt iuvenes Christianos ad suam sectam suscipiendam. Secundo fingit Deum cum Abraham loquentem de resurrectione, cui tali exemplo probavit Deus resurrectionem mortuorum. Quatuor aves divisit membratim, et dispersit per varios montes, quae vocatae confestim resurre<xer>unt et adfuerunt. Falsum est hoc exemplum diaboli, quia bruta animalia non resurgent, cum non habeant animam immortalem et incorruptibilem, sed mortalem, sicut corpus, quae simul cum corpore moritur et perit.

Verus autem Deus non talibus figmentis et fabulis probat hominum resurrectionem, sed testimonijs prophetarum et rationibus naturalibus, ut videre est Job. 14. 19, Isa. 26, Ezech. 37, Dan. 12, Hierem. 18, Isa. 63. 66, Gen. 49, Psal. 3, Mat. 22., Luc. 10. 20, Act. 23, Mat. 13. 25, Joan. 5. 11, Rom. 6. 7. 14, 2Cor. 5, 1Thessal. 4, 1Cor. 15. Ubi non fabulis, ut Mahomet, sed pulchris rationibus naturalibus probat sanctus Paulus resurrectionem mortuorum. Sanctus Petrus hac ratione convicit Simonem

magum, quaesivit num Deus esset iustus vel iniustus, concessit esse iustum, intulit apostolus, ergo unicuique mercedem reddet secundum sua bona opera, et unumquemque puniet, iuxta sua scelera, sed videmus, quod iusti opprimuntur, et nullam mercedem accipiunt in hac vita pro suis bonis operibus, contra vero reprobi infinita scelera perpetrant, et a nemine castigantur, nec recipiunt digna paena pro suis sceleribus. Ergo boni et mali resurgere debent, ut in alia vita recipiat quisque dignam mercedem, vel paenam pro suis operibus. Alias Deus non esset iustus, si nec in hoc saeculo, nec in futuro puniret impios, nec in hac vita, nec in fura[!] redderet mercedem bonis. Deinde in eodem sexto capita commendat Mahomet eleemosynam, et promittit illi, qui pro Deo distribuit bona sua, pro uno grano tritici septem spicas, quarum singula centum grana continent, et illis, qui in itinere Dei, id est peregrinando ad Mecham expendunt pecuniam suam certo certius pollicetur, mansionem cum Deo miscet hic more suo bona opera cum impietate, commendat eleemosynam, ut persuadeat supersticiosam peregrinationem ad suum sepulchrum. Vidit impius pseudopropheta magna devotione visitari Christi sepulchrum a Christianis, voluit ut et suum sepulchrum simili devotione visitaretur a Turcis et Mauris, ob id magna praemia pollicetur visitantibus. Sed nec eleemosyna, caeci Mahometani, quicquam vobis prodest ad vitam aeternam, etiamsi omnes facultates distribueritis captivis et pauperibus, quamdiu estis infideles et odio pleni in Christianos, quia sine vera fide impossibile est placere Deo. *Heb. 11,6.* Nec illa supersticiosa peregrinatio poterit vos liberare a gehenna, sed magis vos reos facit, quia illum non suscipitis pro veri Dei cultu et honore, nec ipsum verum Deum cognoscitis negando eius filium unigenitum et Spiritum Sanctum, sed cuncta facitis pro vestro falso Deo, quem vobis fingitis sine sapientia, sine verbo et sine amore, et pro vestro pseudopropheta Mahomete. Qui ergo huiusmodi peregrinationes suscipiunt ad Mecham, (ubi sedes est sathanae) absque dubio in Inferno cum Mahomete et diabolis in aeternum cruciabantur igne sempiterno. Nam oratio, ieiunium, eleemosyna, si fiant ex mala fide et ob malum finem, vertuntur in peccatum, et non praemium, sed paenam merentur. Quod autem addit eleemosynam esse faciendam de bonis iuste acquisitis, non de rapinis, hoc verum est, si tamen possibile est habere Turcas bona aliqua iuste acquisita, cum omnia fere bona illorum dolo, fraude, per vim et rapinam sint acquisita opprimendo iniuste Christianos et per vim auferendo illorum regna, provincias et possessiones.

Verum etiam est, quod ait eleemosynam tollere peccata, sed hoc non habet a se Mahomet, nec a suo nigro angelo, sed furatus est ex Veteri Testamento. *Daniel 4,24.* Hoc enim consilium dedit Daniel regi Nabugodonozor,³²⁴ ut peccata sua eleemosynis redimeret, cuius consilium si secutus fuisset, non esset mutatus in pecudem. Et Raphael³²⁵ angelus dixit Tobiae:³²⁶ Bona est oratio cum ieiunio et eleemosyna magis, quam thesauros recondere, quia eleemosyna et a morte liberat, et ipsa est, quae purgat peccata. *Tob. 12,8-9.* Hoc tamen intellige, si fiat ex sana fide, bono fine et ab illis, qui serio proponunt emendare vitam et vitare peccata. Nunquam autem eleemosyna, quantumvis maxima, purgabit Turcarum peccata sine fide in Christum et sine baptismo, quamdiu in sua infidelitate perseverant. Quod autem subiungit bonum esse palam facere eleemosynam, sed melius est occulte. Absolute loquendo falsum est, quia propter exemplum et aedificationem aliorum melius est eam publice facere. Sed illi, qui imperfectus est, et metuit vanam gloriam, si palam

faciat, melius est, si fecerit secreto, sicut dominus consuluit imperfectis: Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. *Mat. 6,3.*

Deinde arguit faeneratores, iram Dei illis comminatur, et praedicat eos, quasi daemones resurrecturos, hoc quidem verum est. Sed quod addit, haereticum et Novatianum³²⁷ dogma est. Relinquens inquit peccatum et paenitens de facto praeterito deletum existimat. Reniciens autem ignem perpetuum sine fine sustinebit. Porro paenitentiam[?] de peccato ita dedit crimina, si ex bona fide et proposito confitendi et vitam corrigendi procedat. Cum autem careant vera fide Mahometani, quantumcumque faciant paenitentiam, etiamsi novaculis corpora sua scindant, (ut eorum monachi faciunt) peccatum ipsorum non delebitur, sed magis augetur, quia quod non est ex fide, peccatum est. *Mar. 16,16.* Qui non crediderit, et baptizatus non fuerit, condemnabitur. Quod si Mahometes cum Novatianis nullam relapsis concedit paenitentiam et salutem, nullus ex Mahometanis salvabitur, nec ipse Mahometes, qui plusquam millies in adulteria relapsus est.

Caput 7. sive Azoara 7a.

Quatuor partes continet hoc caput. In prima ait Mahometes Deum pium, misericordem, vivum et altissimum, propter quem non est alius, prius dedisse Testamentum Vetus, postea Euangelium, tamquam rectas vias hominibus. Postremo librum veracissimum Alfurcan sive Alcoranum, confirmationem praecedentium, et minatur exicium Pharaonis non recipientibus Alfurcan, recipientibus vero promittit suum fictum paradisum, qui nusquam extat in rerum natura Euangelium et Vetus Testamentum Deum verum dedisse hominibus, et in illis esse viam salutis, certo constat. Propterea qui illa non recipiunt, certam habent damnationem, sed Alcoranus non a Deo, sed a diabolo datus est Mahometi, ut in 2do libro probavimus, ergo qui illum recipit, certo damnabitur.

In 2a parte capitis prohibet disputare cum incredulis, id est cum illis, qui suam legem non recipiunt, vetat inire amicitiam cum illis. Verissimum est illud salvatoris dictum: *Joan. 3,20-21.* Omnis, qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ne arguantur opera eius mala, qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut videantur opera eius, quia in Deo facta sunt. Videns igitur astutissimus Mahometes legem suam diabolicam, falsam et mendacissimam, fabulis resertam, contrariam legi Dei et rectae rationi, quae autoritate Sacrae Scripturae et rationibus naturalibus facile confutari et everti posset, prohibuit sectatoribus suis, ne de lege sua disputarent cum Christianis, neve cum illis amicitiam inirent. Sed armis suam legem tuerentur more bestiarum, quae dentibus et cornibus se defendunt. Quando tamen armis se tueri non possunt, libenter faedus ineunt cum Christianis, donec vires resumant, quas ubi acquisierint, violato turpiter faedere more ferarum irruunt in illos.

Tertio recenset generationem Joannis Baptistae et nativitatem Beatae Mariae Virginis admixtis multis erroribus et mendacijs corrupendo verbum Dei more diaboli, patris sui.

Quarto negat veniam a sua secta deficientibus, sicut Novatus³²⁸ negavit veniam relapsis, sed contrarium est verum, quod perseverantibus in secta Mahometana nulla dabitur venia. Conversis autem ad Christi legem venia dabitur peccatorum et vita

aeterna, similiter et relapsis datur venia et remissio peccatorum in Ecclesia catholica, quoties redierint ad paenitentiam.

Caput 8.
sive Azoara 8. °

Adhortatur Mahometes suos sectatores in hoc capite ad bellum contra Christianos, quos vocat infideles, propterea quod suo mendacissimo Alcorano non credant, cum ipsi potius Turcae sint infideles, qui veracissimo libro Dei Veteri et Novo Testamento non credunt, in quibus est vera salus et directio etiam secundum Alcoranum. Promittit autem in bello contra Christianos morientibus suum fictum paradisum, et monet ne suum prophetam parte praedae refraudent, cum bellum Turcarum contra Christianos sit iniquissimum et iniuste. Mauri provincias et regna eorum occupent, quicumque in tali bello moritur ex Turcis, mortuus fuerit, non paradisum, sed paenas aeternas sustinebit, et ad restituenda damna Christianis illata obligatur, et quia non potest post mortem restituere, ardebit in aeternum in Inferno pro illis et Mahometis, qui partem praedae sibi vult afferri, maiora et acerbiora caeteris tormenta sustinebit, tamquam praedonum dux.

Caput 9.
Agit de pluralitate uxorum et divisione haereditatis
in hoc capite.

Quotcumque (inquit) placuerit, duas, tres vel quatuor uxores ducite, nisi timueritis, eas nullatenus pacificas fore. Tunc enim vel una ducite, vel quot tua manus castigare potest, quibus rem determinatam dones, et haereditatem dividentes benigni sint erga pauperes Deo iubente, quantum duae filiae, tantum unius filius habeat. Iniqua est ista Mahometis lex et permissio, ut viri ducant quod volunt uxores, et puellis et mulieribus non sit aequa libertas habendi maritos quot velint, sed sint tamquam scorta, quae precio vendantur illis, quos illae nollent habere.

Confutatur pluralitas uxorum.

Polygamia contradicit legi Moysis, legi Euangelicae et legi naturali, ergo non est admittenda. Antecedens probatur. Dixit Adam de Eva, uxore sua: **Gen. 2,24.** Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Non dixit, adhaerebit uxoribus suis, sed uxori suae, nec dixit, erunt tres aut quatuor in carne una, sed duo in carne una, ex quibus verbis deducitur sanxisse Deum a principio, ut unus vir unam habeat et non plures uxores. Idem confirmatur: **Gen. 7,1. et 8,18.** Nam Noe quoque unam tantum habuit uxorem et filij eius singuli singulas. Sic enim scriptum est: Ingressus est Noe in arcam et uxor eius et uxores filiorum eius. Et iterum: Exivit Noe de arca et uxor eius et uxores filiorum eius, ob id servatus est a diluvio. Polygami autem submersi sunt in aquis diluvij, cum[?] Lamech,³²⁹ primo inventore polygamiae. Hanc eandem legem monogamiae confirmavit dominus in Euangelio dictus: **Mat. 19,4-5.** Non legistis, quia qui fecit hominem, ab initio masculinum et faeminam fecit eos. Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et ad-

haerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Quibus verbis (inquit Hieronymus) satis aperte declaratur, non licere [re] homini prima uxore vivente alteram ducere, neque primam dimittere, una costa in principio in unam mulierem versa est. *Hieronymus in capite 19. Matthaei et liber 1. contra Jovinianum. – Chrysostomus:³³⁰ Homilia 63 super Matthia. – Theophylactus³³¹ in capite 19. Matthaei.* Primus Lamech, sanguinarius homicida unam carnem in duas divisit uxores, frincidium et bigamiam eadem cataclysmi paena delevit. Ita determinavit et Innocentius³³² quartus in capite Gaudemus de divortijs respondens ad interrogationem episcopi Tiberiadensis, qui quaerebat, utrum pagani conversi ad fidem possent retinere o<mnes> uxores suas, respondit quod non, et ex Gen. 2. et Mat. 19. Idem colligitur ex verbis illis apostoli: *1Cor. 7,2.* Propter fornicationem, scilicet vitandam unusquisque suam uxorem habeat, et unaquaeque suum virum, non potest autem esse proprius vir, qui est communis alteri mulieri, ergo si multi <vi>ri unam mulierem possident, vel multae faeminae unum virum, nulli earum erit proprius et suus vir. Ita docent et scholastici do<cto>res: 4. Sent. dist. 33. Eadem sententia probatur etiam rationibus natur<alibus>.

Postquam aliquis contraxit matrimonium cum una muliere, si postea contrahat cum alia 2a, 3a vel quarta, in secundo, 3o et 4o contractu nihil dat vir mulieri, nec muli<er> viro. Ergo secundus, 3us et 4us contractus est inutilis et in<...> et matrimonium nullum. In omni enim matrimonio inter <ve>nit contractus quidam, quo sua corpora contrahentes ad actum generationis mutuo sibi tradunt et permutant, cum uterque in suum corpus potestatem tribuit alteri. Nam mulier non tradit gratis viro sui corporis potestatem, sed propter aequalem compensationem, ut et ille tradat sibi corporis sui potestatem. Ob talis contractus a iuristis dicitur, do ut des, vel do si dederis. Quia nullus coniugum donat alteri sui corporis potestatem, sed cum conditione retributionis, ut pulchre explicat apostolus dicens: *1Cor. 7,4.* Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir, sic etiam vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Hanc autem potestatem supra corpus mulieris non haberet vir, nisi ex donatione mulieris, et mulier supra corpus viri non haberet potestatem, nisi ex donatione viri. Est ergo inter virum et mulierem mutua donatio corporum. Ex his sequitur, quod vir vivente prima uxore si contrahit cum secunda, nullam sui corporis potestatem tradit secundae, et multo minus tertiae et quartae. Quia quando cum prima contraxit, nullam apud se retinuit corporis sui potestatem, non ergo potuit secundae dare. Quia nemo dat, quod non habet. Quod si non potuit alteri dare, nec recipere poterit ab alia muliere, ut illa det sui corporis potestatem illi, quia mulier non potest gratis dare sui corporis potestatem, nisi vir similiter det ei sui corporis potestatem totam.

2. Deinde si vivente prima uxore liceret ducere secundam, pari ratione liceret accipere 3am, 4am, 5am et 10mam. Ponamus, quod omnes simul petant ab uno marito debitum coniugale, vel tenetur reddere omnibus vel nulli. Non potest simul reddere omnibus, nec tenetur alicui illarum, quia non magis tenetur huic, quam alijs, ergo nulli illarum tenetur, et nulla earum habet potestatem super corpus viri, et perconsequens nulla illarum est uxor viri, nec vir maritus illarum.

3. Tandem pluralitas uxorum esset fomes rixarum et contentionum inter multas uxores. Quaelibet enim illarum, ut maritum sibi conciliaret, percuraret reliquas reddere odiosas, ut fecit Lia³³³ cum Rachel,³³⁴ ergo non est admittenda huiusmodi pluralitas. Verumenimvero insatiabilem libidinem Maurorum non extinguit multitudo

uxorum, sed habent precio illas greges mulierum et puellarum precio emptarum, cum quibus postquam aliquoties abusi fuerint, et liberos ex illis susceperint, vendunt illas, ut precio illarum alias novas emant. *Vide Bellonium, liber 3, caput 10, Observationum rerum orientalium.* Ita contingit, ut una eademque mulier vigies, trigies venalis in fo<ro> proponatur, captivi viri et faeminae non aliter tractantur ab illis, q<uam> pecora, sed maxime deploranda est mulierum conditio apud illos. Et quia Turcicis mulieribus lege prohibitum est in publicum emendi et vendendi gratia egredi, Judaicis mulieribus res suas vendendas tad<unt.> Venalia autem plerumque suis laboribus parata habent, mantilia preciosa, strophiola, cingula alba vel colorata, cervicalium tegumenta, conopaea, tapecia et cortinas varij generis, haec omnia Judaicis mulieribus tradunt, ut in foro vendant, et precia ad se deferant. Atque in his asinalibus rebus occupantur mulieres Turcarum, postquam non licet illis domo egredi, nec conceditur facultas rem domesticam administrandi.

Sed contra praedicta obijciunt Turcae et Anabaptistae exempla sanctorum patrum Abraham, Isaac et Jacob, qui plures habuerunt uxores. Respondit Augustinus lib. de bono coniug. c. 13. 15, quod sicut pro varietate temporum statuta humana variantur, ita Deus pro varietate temporum varias condidit leges, et varias eiusdem legis fecit dispensationes. Ab initio enim masculum et faeminam fecit Deus, et matrimonium inter duos solos constituit, ut esse<nt> tantum duo in carne una et non plures, et si illi primi parentes in iusticia perseverassent, semper in toto temporis decursu matrimonium inter duos tant<um> fuisset celebratum. Sed postquam malicia hominum adeo crevit, ut fere omnes falsos deos colerent paucissimis in vero cultu Dei permanentibus, decrevit Deus servos suos pluribus faeminis per matrimonium copulare, ut veri cultores Dei citius multiplicerentur, celeriusque ruina angelorum repararetur. Habuerint ergo antiqui patriarchae plures uxores non libidine victi, sed ducti pietate. Habebant eas in opera generandi, non in ...[?] desiderij. Nunc a<utem> non est illa propagandi necessitas, quando mundus repletus est hominibus, et per totum mundum diffusa est Ecclesia catholica. Quodsi quaeras, cur ergo Moyses permisit Judaeis dimittere uxores suas dato illis libello repudij, respondit dominus Saduceis hoc idem quaerentibus ad duriciam cordis ipsorum id permissum fuisse, ut advocaret eos Moyses ab idololatria et uxoricidio.

Caput 10. Azoara 10a.

Recenset in hoc capite personas in matrimonio prohibitas. Generaliter inquit sciatis, omnes has mulieres vobis interdictas esse, scilicet matres, filias, sorores, amittas, neptes, materteras, nutrices, germanas, collactaneas, uxorum vestrarum matres et filias nurusque. Ex his prohibentur quaedam etiam Levit. 17. 20.

Caput 11. Azoara 11.

Castas mulieres praecipit ducendas, non meretrices aut fornicarias, quibus certam pecuniam loco dotis dare teneantur, promittit etiam Judaeas et servas ad legem conversas ducere, fraudes prohibet in commercijs. Ut mulieres inobedientes castigent,

ut sobrij ad orandum accedant, ante orationem facies et manus et brachia usque ad cubitum, et pedes usque ad tibias lavent, capillos revolvant, et caput abstergant, et post coitum mulierum balneis abluantur. Has purificationes Mahometani acceperunt partim a Judaeis, partim a cultoribus Veneris. Judaei enim crebris utebantur ablutionibus, quos arguit dominus dicens: *Mat. 15. 23,25-28. – Luc. 11.* Vae vobis, scribae et pharisaei hypochritae, quia mundatis, quod deforis est calicis et paropsidis, intus autem pleni estis rapina et immunditia. Pharisei caeci, mundate prius, quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id, quid deforis est mundum. Vae vobis scribae et pharisaei, quia similes estis sepulcris dealbatis, quae foris apparent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia. Tales sunt et Mahometani, qui foris lavant, et ornant se, intus autem pleni sunt odio, invidia, rapina, sodomia, luxuria et impietate atque iniusticia, et putant, quod per exteriores ablutiones confestim a suis sceleribus mudentur. Habent et alias purificationes praeter Judaicas, a Veneris cultoribus mutuatas, qui ornabant se tamquam faeminae, ora et oculos tingent<es> stibio, os, nares et pedes abluentes, capillos decenter component<es>. Abluunt praeterea Turcae etiam pudenda post coitum, et nates po<st> exoneratum alvum, et in hunc finem habent servos et ancillas, quae sequuntur illos ad loca communia cum aqua calida. Quis non tantam impudentiam caninam exhorrescat? Quis non tantam stulticiam pseudoprophetae detestetur? Quem non pudet et obscaenas pa<rt>es toties attractare et abluere? Qui permisit Mauris, ut deficiente aqua faciem et corpora pulvere abstergerent. Quae maior dementia est, quam pulvere faciem conspurcare. Pulvis enim non est materia abluendi, sed conspurcandi, praesertim cum sudat corpus. Non est humana, sed porcina talis purificatio, sues gaudent in luto volutari, sed hunc cultum ob id Mahometes Veneri, dominae suae exhiberi mandavit, quia in puncto Veneris rex fuit inauguratus, dignum a tali propheta, tali meretrici obsequium. Quod autem in fine capitis iubet in dubijs rebus ad Deum et ad prophetam recurrere, videtur ex Deut. c. 17. suffuratus esse, ubi iubet Deus in dubijs ad summum sacerdotem recurrere, quasi et Mahomet, summus sacerdos, non Dei, sed diaboli esset.

Azoara 12.

1. Hortatur ad bellum, sicut fecit cap. 3. 6. et 9. Jubet occidere incredulos suae sectae, sponte autem se subijcientes nulla molestia afficere. Acquirentibus autem bello terras et provincias Deo et Mahometi gloriam, opes et certam misericordiam pollicetur. Sed fallax est ista pseudoprophetae promissio, quia cum bellum Turcarum contra Christianos sit iniustum, quicumque eorum regna et provincias rapiunt, sempiternam ignominiam et aeterna tormenta haereditabunt. Proprium ingenium est diaboli homines ad caedes, furta, latrocinia et rapinas impellere, et nullam illis satisfactionem iniungere, qua in re egregie illum Mahometes imitatur.

2. Deinde dicit Judeos nullius legis fideique perfectionem posse assequi, nisi servent Vetus et Novum Testamentum et Alcorani praecepta. Sufficiunt Biblia Sacra hominibus ad salutem sine fabuloso Alcorano.

3. Asserit unumquemque in sua secta et fide posse salvari, quod superius fuse est confutatum.

4. Prohibet ne bonus bonum, et Maurus Maurum occidat. Qui autem occiderit aliquem ignoranter, solvat precium occisi, nisi illius consanguinei velint condonare.

Quod si solvere non potest, paenitentiam aget, et casset a peccato, et duobus mensibus continuis ieiunet. Qui autem sponte virum bonum occiderit, ignem gehennae et iram Dei pacietur. Mentitur pseudopropheta Mauros esse viros bonos, cum sint detestabiles, carentes vera fide. Ex illis autem, quae dicit de homicidio casuali et voluntario, quaedam accepit ex Veteri Lege, quaedam ex suo capite addit. *Exo. 21. - Deut. 19.* Impie autem negat paenitentiam ei, qui voluntarie acciderit aliquem.

5. Postremo dicit, quod peccator non nocet, nisi animae suae, et Dei non maiora crimina, sed minora tantum peccata condonare, quibus vult. Verumque falsum est, quia peccator nocet primo animae suae, deinde omnibus, quos suo peccato scandalizaverit, et quis numerare poterit, quot seductor Mahometes animas per suum Alcoranum perdiderit, pro quibus singulares pacietur paenas in Inferno, quia causa damnationis illarum fuit. Falsum est et illud, quod Deus minora tantum peccata dimittit, omnia enim dimittit maiora et minora verae paenitentibus Ecclesia catholica, extra quam nulla datur remissio nec maiorum, nec minorum peccatorum, nec Turcis, nec Judaeis, nec haereticis.

Caput 13. Azoara 13a.

Invehitur contra Judaeos, qui signa petunt, quorum corda sunt indurata, ex quibus pauci vel nulli credent Alcorano. Negat illos Christum, Mariae filium occidisse, sed similem illi. Laudat Christum appellans illum Dei nuncium, Dei spiritum, Dei verbum, Mariae caelitus missum. Prohibet tres deos dici, cum non sit, <ni>si unus, filio carens, de his dictum est superius.

Caput 14. Azoara 14

1. Hic primo repetit, quae dixit cap. 2. de cibis prohibitis ex Veteri Testamento mutuatis. *Levit. 11. 21.*

2. Mandat, ut nullus iuret, nisi per Deum, superius autem cap. 3. prohibuit iurare per Deum et per nomen eius, vel hic ergo vel ibi mentitur, quia esse iurandum et <non> iurandum contradictoria sunt, et non possunt simul esse vera. Adde, quod inferius ipsemet Mahometes iurat per ordines angelorum, non esse, nisi unum Deum. *Inferius, capita 47, 56, 61, 62.* Item iurat per Alcoranum, quod sibi a Deo sit missus, item iurat per ventos et nubes, naves in aequare currentes, per angelos nuntios et montem Sinay, sui Alcorani praecepta esse vera. Sed licet Mahomet per animam suam et per omnes creaturas iuret, non est illi credendum, quia doctrina nova et dubia non iuramento est probanda. Quia sic quilibet infidelis et haereticus posset iurare milles suam sectam suamque fidem esse veram. Sed confirmanda est ratione naturali fides nova, testimonio prophetarum et prodigijs insolitis, sicut probatum est Vetus et Novum Testamentum a Moyse, a Christo et ab apostolis eius.

3. Tertio mentitur eos esse incredulos, qui Christum, filium Mariae dicunt esse Deum. Immo hi soli sunt fideles, caeteri omnes increduli et infideles, et hi sunt prodromi Antichristi. 1Joann. 2 et 3a.

4. Quarto iactat se prophetam missum a Deo ad docendam veritatem, sed factis ostendit se pseudoprophetam et missum a diabolo ad docenda mendacia et seducendum homines.

5. Paenam statuit in praedones princeps ipse praedonum, et renovat paenam talionis. Grassatores inquit caedem, suspensionem, manus vel pedis truncationem merentur et de terra eiectionem. Furum manus abscindantur, post malum perpetratum paeniteant, et Deus veniam praebet. Sed ubi nulla est satisfactio, nulla fides, ibi vana est paenitentia et nulla spes veniae.

6. Repetit, quae dixit superius cap. 5to, et laudat Euangelium.

7. Prohibet, ne Mahometani constituent super se iudices Iudaeos vel Christianos, quia omnis, qui hoc fecerit, similis illis efficietur. Idem praecipit et apostolus Christianis, ne infidelem super se iudicem constituent. *1Cor. 6.*

8. Dicit Deum malos non dirigere in viam, ergo Mahometani, cum omnes sint mali, non dirigentur in viam et non salvabuntur.

9. Includat necessariam esse ad salutem Novi et Veteris Testamenti et Alcorani observationem.

10. Repetit, quod cap. 3. dixit, quemlibet in sua fide salvari.

11. Mendaces vocat ipse mendacissimus eos, qui Christum Deum dicunt, et incredulos appellat eos, qui asserunt esse tres deos, putat stolidus asinus Christianos adorare tres deos, quod adorent Sanctam Trinitatem, tres in una divinitate personas.

Caput 15.

Azoara 15.

Primo asserit Iudaeos maiores semper fuisse hostes Mahometanorum, quam Christianos, qui erga illos maiorem declaraverunt amicitiam. Nam Christianorum sacerdotes et praesules, cum verbum super prophetam positum audivissent, lachrimati sunt et dixerunt: O Deus, speramus, quod nos istis bonis viris associabis, et hoc pacto paradisum dulcium aquarum assequemur. Increduli autem igne cremabuntur, vel mentitur hic Mahometes, vel probabile est, quod aliqui episcopi et sacerdotes Arriani aut Nestoriani ad sectam eius defecerunt victi carnali concupiscentia, sicut facile est ex haeresi in atheismum et Turcismum prolabi, ex catholicis autem non transeunt ad tam absurdam sectam, nisi sint nimium carnales et mente capti.

Secundo dicit, quod iusiurandum ex corde factum obligat. Et qui vult liberari a iuramento, alat decem pauperes, aut vestiatur unum, vel unum captivum redimat. Hic Mahometes extollit se super prophetam et papam, qui tam facile dispensat in iure naturali, ut nullus teneatur servare, quod Deo vel hominibus promisit, si decem pauperibus cibum vel amictum praeberit. Hinc est, quod tam saepe et tam facile rupe-
runt faedera cum Ungaris, et tempore pacis occupaverunt oppida et arces. Sed lex veri Dei iubet faedera, vota et promissa servari. *Num. 30. – Jos. 6.* Sicut Josue servavit Raab³³⁵ meretrici, quod legati eius iuraverant. Vide Jos. 6, Ezech. 16. 17, Zacha. 8, Exo. 20, Levit. 19, Deut. 3, Mat. 5.

Caput 16.
Azoara 16.

Incredulos eos appellat, qui Christum aequalem Deo faciunt, cum contrarium potius esset dicendum, incredulos esse illos, qui negant Christum esse aequalem Deo, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse aequalem se Deo etc.
Phil. 2,6.

Deinde, exemplo gentium, quae ob prophetarum contemptum perierunt, captat auctoritatem suo Alcorano, quem mentitur a Deo missum esse ad corrigendos homines, cum potius a diabolo sit missus ad depravandos et perdendos homines, et in primis miseros Maures et orientales, postremo arguit negantes resurrectionem.

Caput 17.
Azoara 17.

1. Prohibet cum incredulis auditu carentibus disputare. Increduli quidem sunt Christiani, qui non credunt Alcorano fabuloso, sed Mahomet cum suis sectatoribus est infidelis, quod non credat verbo Dei.

2. Introducit Deum suum sibi dicentem: Petentibus scilicet Judaeis et Christianis, ut miracula facias, dic Deum omnipotentem illa facere, licet plures hoc ignorent. Sed haec valde stulta est responsio, quia quilibet haereticus posset hoc idem de sua secta dicere, quod occulte Deus eam miraculis confirmaverit. Porro veritas et vera doctrina non occultis, sed manifestis signis et prodigijs est confirmanda, sicut per Moysen confirmatum est Vetus Testamentum, et Novum per Christum et per illius apostolos. Alcoranum autem nec occultis, nec manifestis miraculis confirmavit verus Deus, ergo non est Dei, sed diaboli liber.

3. Stulte affirmat, omnia bruta animalia resurrectura. Fingit Mahometes bruta resurgere, ut sectatores sui habent, quod comedant in ficto suo paradiso, et repleant illum stercorebus.

4. Appellat surdos, mutos et obscura gestantes velamina, qui ipsius praeceptis contradicunt. Immo tales sunt sapientes, qui autem consentiunt mendacijs ipsius, illi sunt stulti et caeci.

5. Dicit Deum rectam viam demonstrare, quibus vult, et quos vult aberrare facere, facit impius Deum causam peccati. Sed verus Deus contrarium dicit per verum prophetam: **Ezech. 18,3. 33,11. – 1Timo. 1. – Mat. 23.** Vivo ego dicit dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut magis convertatur et vivat. Et Deus vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.

6. Asserit Deum omnes res ex una anima produxisse, et sequenti capite ait diabolum ex igne creatum et hominem ex terra. Anima est forma corporis organici phisici, non ergo potest esse materia alicuius rei. Mentitur diabolum ex igne creatum, cum tam boni, quam mali angeli ex nihilo sint creati, sicut et anima rationalis.

7. Prohibet incredulos armis ad fidem cogi, contrarium mandavit cap. 12.

Caput 18.
Azoara 18a.

1. Affirmat in Alcorano vera et recta verba Dei esse, quae nemo mutare potest. Immo in Alcorano mera mendacia sunt diaboli.
2. Asserit diabolum ex nihilo esse creatum, superiori capite dixit ex igne creatum, ergo ibi mentitus est.
3. Facit Deum causam mali et peccati, ut superius aliquoties, et loquitur de cibis vetitis.

Caput 19.
Azoara 19.

1. Hortatur Mauros ad suscipiendum Alcoranum a Deo ipsis missum.
2. Introducit Deum suum sic loquentem sibi: Ego formans terram vestrae voluntati subieci, et ut angeli vestro patri Adamo humiliarent se iniunxi, praeceptoque meo cuncti (excepto Belzebub) paruerunt, et quaerenti cur nollet parere, dixit: Quia ego factus sum ex igne et ille de terra, ob id praestantior sum illo. Dixit illi Deus: Tu igitur minimus efficiaris, et hinc discedas, cum tibi supra me impossibile sit sublimari. Diabolus ait, quia tu mihi sic molestus es, et mala imprecaris, ego quoque Adae et eius posteris suggestiones ingeram malas, et efficiam, ut nemo tibi gratias agat. Quem Deus increpans ait: Tu minime tuque repulse, descensum accelera, et de te tuisque sectatoribus implebo infernum. Totus iste dialogismus Dei cum diabolo gratis confictus est a diabolo et traditus Mahometi. Mentitur praeterea Mahomet Deum mandasse angelis, ut adorarent Adamum, quia verus Deus non mandat, sed prohibet idololatriam in primo praecepto decalogi. Mentitur denique nomen suum scriptum fuisse in Novo Testamento.

Azoara 20.

1. Hortatur suos ad bellum, et fugientibus in bello gehennam comminatur.
2. Quintam partem praedae Deo et sibi praecipit offerre. In bello captos iubet primi vel captivari.
3. Prophetat mendacium, quod unus ex suis Turcis fugabit centum alienos, et centum ipsorum mille alienos.

Caput 21.

Ex 12 mensibus anni quatuor concedit, in quibus incredulos expugnent, excipit a bello informos, debiles, et pauper<es.> In his dicit sufficere bonam voluntatem, et promittit fictum suum paradisum morientibus in bello. Item unicuique statutum <esse> terminum vitae, quem praeterire non poterit. Hoc habet ex Job.³³⁶ <14.>

Azoara 22.

Asserit religiosos et in hoc et in futuro saeculo beatos fo<re>, si loquitur de suae sectae religiosiis, mentitur. Quia hi et in hoc et in futuro saeculo miseri erunt in igne aeterno, etiamsi cultris et novaculis scindant corpora sua pro diabolo et Mahomete, Christianorum autem religiosi, si servant suas regulas, faelices erunt hic et in futuro saeculo.

Caput 23.

Stultas narrat fabulas de origine rerum, de Noe, de Hut, scale et camelo. Recenset etiam subversionem Sodomorum fabulose, et quomodo Abraham angelos hospicio susceperit admixtis multis mendacijs ut solet, corrumpendo Sacras Scripturas more patris sui diaboli.

Azoara 24.

Fabulose refert historiam Joseph ex Genes. 41.

Caput 25.

Inepte nugatur de creatione rerum. Invehitur contra idololatrias, et asseruit[?] resurrectionem.

Caput 26.

Mentitur suum Alcoranum a Deo datum esse ad salutem hominum, et quod in die iudicij seducti accusabunt suos seductores. Quot ergo miser Mahometes habebit accusatores, qui maiorem mundi partem seduxit per suum Alcoranum.

Caput 27.

Commendat suum Alcoranum, et mentitur diabolium ex igne pestifero esse creatum et hominem ex terra, cui Deus animae suae portionem insufflavit, ergo Deus non habebit integram animam. Prohibet adulterium princeps ipse adulterorum.

Caput 28.

Mentitur angelos esse animatos et corporeos. Invehitur in idololatrias, promittit bonis fictum suum paradisum.

Azoara 29.

Habetur haec visio in libro Azear, et in libro, qui dicitur Scala Mahometis. Portentosum mendacium narrat, quod Deus una nocte per suum angelum deduxerit ipsum ex Mecha Jerosolymam, inde eadem nocte in septimum caelum, per unum ani-

mal, quod dicitur Alborek,³³⁷ ibique se locutum esse cum Deo, et quinque privilegia ab illo impetrasse. Huic[!] dicitur in capite filiorum Israel. *Vide Joannem Andrean: Liber de confusione sectae Mahometanae. – Fortalicium fidei, liber 4, caput 4.* Laus ei, qui transire fecit servum suum sub una nocte ab oratorio Elharam, quae est domus Mechae, usque ad oratorium remotissimum, quod est domus sancta in Jerusalem, quam benediximus. Arabice habentur his verbis: o zub bene, alledi azora, Bihabdihi, leile, mene almezgidi aharimi ile almezdidi alucea. Id est laudetur ille, qui fecit transportare servum suum ex templo Mechae et Veneris usque ad templum Jerusalem benedictum. Expositio horum verborum habetur in libro Azear et in libro Hereig, id est ascendere, qui dicitur scala Mahometis. Narratur in his libris, quibus multum tribuunt Mahometani, ut higiographis. Quod cum esset Mahometes in Almadina, surrexit e lecto suo, in quo iacebat cum sua dilecta uxore [...] Axa,³³⁸ ut oraret suam orationem matutinam, quam Mauri vocant Zahat Zobbe in moschea, id est in domo orationis. Postquam autem secundum suam consuetudinem orasset Mahometes, vertit oculos contra homines coram se stantes, et caepit dicere: Ego cum dormirem in meo cubiculo, media nocte excitatus sum ad strepitum, qui fiebat ad meam portam, et inveni ad fores Gabrielem angelum, qui habebat 70 parte alarum albarum, sicut nix, quae lucidiores erant chrystalle, et habebat secum unum album animal, sicut lac, maius asino et minus mulo, et vocabatur Alorak. Gabriel amplexatus est Mahometem, dicens: O Mahomet, Deus mittit multam salutem, et mandat, ut venias mecum hac nocte, ut videns multa et maxima secreta, quae nunquam filius hominis vidit. Mahomet respondit sibi placere. Tunc angelus dixit: O Mahomet, ascende super hoc animal, Alborach, et eamus, et cum appropinquasset, ut ascenderet, Alborach retrocessit, et noluit admittere Mahometem. Et dixit angelus ad Alborach, cur retrocessisti nolens admittere sessorem Mahometem? Scias, quod nunquam equitavit super te melior homo Mahomete, nec equitabit. Respondit Alborach: Ego nunquam consentiam, ut ille equitet super me, nisi prius promiserit se curaturum, ut intrem in paradisum. Tunc dixit Mahometes Alboracho: Ego tibi promitto, quod tu eris primum animal, quod intrabit in paradisum. Haec audiens Albarach consensit, ut ascenderet, et angelus tenebat frenum, et caeperunt pergere, donec venirent in sanctum civitatem Jerusalem. Inter eundum vidit Mahometes quandam mulierem dicentem, o Mahomet, o Mahomet expecta. Et dixit ei angelus, nihil illi respondeas. Pergendo ulterius caepit clamare una alia mulier, o Mahomet, o Mahomet expecta, et nihil respondit. Tunc Mahomet interrogavit angelum, quales essent illae mulieres. Respondit, prima est lex Judeorum, cui si respondisses, omnes Arabes facti fuissent Judei, secunda erat, quae promulgat legem Christianorum, cui si respondisses, omnes Arabes facti fuissent Christiani. Faciebat autem tam magnos passus Alborach, quam procul potest oculus hominis videre. Postquam pervenissent ad portam templi Jerosolymitani, Mahomet descendit ex Alborach, et intravit cum Gabriele in templum, ubi erant congregati prophetae Dei, qui egressi de templo ad portam excaeperunt Mahometem cum honore, et salutaverunt eum dicendo o Marhaben, byrazuth azadith guanabi Alquorim, id est gaudium sit vero nuncio et honorabili prophete.[!] Postea deduxerunt eum cum honore usque ad sacellum maius, quod Arabice dicitur mihrab, et omnes rogaverunt eum, ut faceret zala, id est orationem pro omnibus. Deinde intravit Mahomet in mirab, et oravit cum omnibus prophetis, et omnes vehementer se commendaverunt eius orationibus, ut recordaretur ipsorum, quando loqueretur cum Deo. His dictis

abierunt omnes, et remansit solus Mahometes cum Gabriele, qui postquam egressi fuissent de templo, invenerunt unam scalam, cuius summitas pertingebat usque ad caelos. Primus gradus scalae erat ex rubino, 2us ex smaragdo, 3us ex gemma albissima et reliqui omnes ex preciosis margaritis et auro puro. Et caepit Mahometes ascendere per scalas Gabriele praeunte et manum eius tenente. Et venerunt ad primum caelum, quod factum erat ex argento, et vidit ibi Mahometes stellas dependentes ex primo caelo per cathenas aureas. Crassities caeli erat tamen, quantum posset homo itineris conficere annis quingentis, et tantumdem spacij erat inter primum et secundum caelum. Gabriel pulsavit ad portam caeli, cui dixit ianitor: Quis tu es? Angelus dixit: Ego sum Gabriel angelus, et mecum venit propheta Mahometes, amicus Dei. Confestim ut audivit angelus nomen Mahometis, aperuit primam portam caeli, et intraverunt, inveneruntque ibi hominem senem et canum, cui nomen est Adam, qui amplexatus est Mahometem, et gratias egit Deo, quod dedisset sibi talem filium, et Adam commendavit se Mahometi. Procedentes alterius viderunt magnam multitudinem angelorum multarum figurarum et facierum. Quidam illorum habebat figuram hominis, quidam bovis, quidam equorum, alij ovium, alij galli, et inter omnes gallos erat unus maximus, cuius pedes erant in primo caelo, caput vero in secundo. Interrogavit Mahometes, quidnam hoc esset, et cur haberent angeli tam varias formas? Cui respondit angelus, quod omnes illi orarent Deum pro mundanis hominibus, qui formas habeant humanas, pro hominibus, et qui figuras habent bovis, pro bobus, et sic de alijs. Dixitque Mahometes angelo, dic mihi, quid significet magnus ille gallus, respondit, quando ille cantat, statim [sibi] cantant omnes alij galli. Similiter quando terrestres galli audiunt voces caelestium gallorum, statim et ipsi cantant. Deinde ex hoc loco ascenderunt ad secundum caelum, quod erat factum ex perfecto auro, et pulsaverunt portam, et interrogavit ianitor, quinam essent? Respondit Gabriel Mahometem secum adesse, amicum Dei, qui confestim aperuit portas secundo caeli, et intrantes viderunt nomen Mahometis scriptum in singulis portis caeli et nomen Dei simul hoc modo, o le ollah, ille allah, Mahomet razolo alla, id est non est Deus alius[!], nisi Deus, et Mahomet nuncius Dei est. Apud portam secundi caeli invenerunt Noe antiquissimum, cui gratum fuit vidisse Mahometem, et se ei commendavit, ut recorderetur sui, cum loqueretur cum Deo. In isto secundo caelo invenerunt magnam multitudinem angelorum, plures quam erunt in primo caelo, ingentis molis, inter quos unus erat, qui habebat pedes in 2o caelo, et capite accingebat 3um caelum, et unam manum extendebat ad orientem, alteram ad occidentem. Ex isto caelo ascenderunt ad tertium caelum, quod tantam crassiciem habebat, quantum itineris posset homo conficere quingentis annis, et tantumdem erat spacij inter istud et quartum caelum. Hoc caelum factum erat ex una preciosa margareta, hic viderunt Abrahamum senem et angelum ingentis magnitudinis, qui ab uno oculo usque ad alterum habebat spacium 70 mille dierum, qui habebat in manu librum, et non cessat intueri illum, et expungere ea, quae in eo erunt scripte, et scri<be>re alia denuo. Et dixit Mahomet ad angelum, quis est iste, et quid legit, quid scribit, et quid expungit. Respondit, quod angelus ille Arabice dicitur Al-louheohnasod, id est tabula resensor, in quo libro descripta sunt nomina hominum, qui nati sunt, et istos respicit angelus, et numerat annos et dies, quibus quisque vivere debet, et quando videt dies alicuius finitos esse, expung<it> nomen eius de libro, et subito ille moritur in terra. Scribit etiam nomina hominum, qui nascuntur in terra, et illorum tempus, quamdiu debeant vivere in mundo. Itaque iste angelus non habet

aliud officium, quam scribere et delere. Hinc ascenderunt ad quartum caelum, quod erat ex smaragdo, et in isto invenerunt Joseph, filium Jacob, qui salutavit Mahometem, et se ei commendavit. Ibi multo plures et maiores angeli erant, inter quos erat unus, qui plorabat. Interrogavit Mahometes, cur ploraret, respondit, quod ploraret peccata hominum et illos, qui descendunt in Infernum. Inde profecti sunt in quintum caelum, quod factum erat ex uno adamante, in quo erat Moyses, qui commendavit se Mahometi. Hinc ad sextum caelum conscenderunt, in quo erat Joannes Baptista, qui commendavit se Mahometi, et erat hoc caelum ex carbunculo. In septimo caelo erat Jesus christus, qui Mahometi se commendavit. Istud caelum factum erat ex luce Dei, in isto caelo erant plures angeli, quam in omnibus prioribus, inter alios erat unus, qui habebat 70 millia capita, et in quolibet capite septingenta millia linguarum, et in qualibet lingua septingenta millia vocum, quibus laudabat Deum die ac nocte. Inter istos angelos erant aliqui semper aptis oculis, alij erant capite semper declinato, alij semper perstrati, alij sine intermissione laudabant Deum tam alta voce, ut mitterent digitos in aures, ne surdicerent ex vocis vehementia.

In septimo caelo petijt Gabriel licentiam a Mahomete dicens se non posse ulterius progredi, et quod Deus ipse deinceps esset dux istius. Dicit Mahomet se caepisse ascendere per quasdam sublimitates et per tantas aquas et nives, ut multum fatigaretur, tunc facta est talis vox ad illum Arabice, oya Mahomed andem gualirabaob cullem, id est o Mahomet, tu huc accede et saluta tuum creatorem. Tunc Mahomet appropinquavit ad illam vocem, et vidit tantam lucem, ut obtunderetur acies oculorum, et dicit, quod Deus habebat super suam gloriosam faciem 70 millia vela, facta ex luce divina, et appropinquavit Deo Mahomet ad iactum balistae. Addit Mahomet, quod tantus splendor et tanta lux egrediebat ex velis, quae erant super faciem Dei, ut non posset oculos et vultum Dei videre. Tandem posuit Deus radius super humeros eius, quae ita frigidae erant, ut sustinere non posset. In eodem loco locutus est Deus cum Mahomete familiari <ter,> et multa praecepta dedit ei de sua lege, et multa secreta sua aperuit. Dicitur in libro Azear, quod eadem nocte dedit Deus Mahometi quinque privilegia, quae nemini ante ip<sum,> nec post ipsum concessit. Primum est, ut ipse esset omnium creaturarum, quas Deus fecit in caelo et in terra electissima et praes<tan>tissima. 2um est, ut ipse esset in die iudicii inter omnes filios Adam dignitate et honore excellentissimus. 3m ut ipse esset redemptor generalis, hanc ob causam Mahomet alio nomine vocatur Almehi, educens de peccato. 4m est, ut ipse sciret omnium nationum linguis loqui. 5tum ut ipsi soli liceret uti spolijs, quae in bellis capiuntur.

Haec audientes Arabes multi scandalizati sunt dicentes haec esse figmenta et mendacia, et quod nunquam ipse ascendisset in caelum, nec locutus esset cum Deo, et rogaverunt, ut in die ascenderet, ut viderent, et tunc credere<nt> illi, quos ut Mahometes induceret a[!] credendum, fecit quosdam versus in Alcorano cap. de stellis dicens: Deus iuravit per stellas, quod suus socius, Mahomet non fuit tentatus, nec mendacia, nec vana locutus est, sed quaecumque dixit, fuerunt verissimae revelationes, quos docuit eum omnipotens Deus, quando ipse accessit ad illum ad iactum fere duarum balistarum. Et quod Deus revelavit servo suo Mahometi, quaecumque revelavit. Et quod cor Mahometis non mentitur, qui illa nocte vidit maxima miracula Dei, et Deus ostendit illi altissimam sedem, iuxta suae divinae maiestatis sedem, ubi est paradisus Dei magni. Arabes postquam legerunt hos versus, aliqui crediderunt, alij

reversi sunt ad priores suas sectas. Dicitur in libro Azear, quod post illam visionem Mahometes pecierit licentiam redeundi a suo creatore, et caepisse descendere per viam, qua ascenderat, qui cum descenderet ex septima caelo, adfuit statim Gabriel, cui Mahomet narravit omnia, quae sibi contigerunt cum suo creatore, et angelus dixit ei: O Mahomet, Deus mihi praecepit, ut te deducam in paradisum, ut videas secreta Dei, et postea ibimus in Infernum, ut videas, homines quomodo ibi crucientur a diabolis.

Primum ergo profecti sunt in paradisum, ut viderent divitias, excellentiam et faelicitatem Dei. Ibi viderunt virgines castas et iuvenes puros, flumina aquarum dulcium, flumina lactis et mellis et vini, fontes et palacia, arbores et hortos. Ex isto loco profecti sunt in Infernum, quod habebat septem portas, ibi viderunt multitudinem daemonum in varijs figuris apparentes, et damnatorum quosdam ligatos igneis catenis, alios vinctos igneis compedibus. Viderunt praeterea multos homines suis mensis assidentes, qui satis bona feracula habebant ad vescendum, et inter bona feracula erant alia valde mala, spurca et faetida, et tamen illi relinquentes bona, comedebant faetida. Interrogavit Mahomet Gabrielem, qui et quales essent illi homines, et dixit, quod essent illi, qui uxores in mundo habuerunt bonos, et eos relinquentes alienas polluerunt. Item viderunt alios homines, qui continue bibebant plumbum liquefactum, quorum ventres, cum pleni essent, aperiebantur, egrediebatur quicquid bibissent, et iterum bibebant sine fine. Interrogavit Mahomet, quinam essent illi, et respondit angelus, quod essent illi, qui expendissent et devorassent bona pupillorum in hac vita.

Haec est summa totius illius libri Arabi, qui dicitur scala Mahometis. Si nulli alij errores et anti<lo>giae essent in Alcorano, quam fallacis istius visionis mendacia, sola ista sufficeret ad confutandum Alcoranum, qui innititur praedictis menda<cij>, et tota secreta Mahometana regitur mendacissimo illo libro. Multa [alia] finxerunt olim poete Graeci et Latini, sed nullus unquam tam absurda, tamque adinata[!] potuit comminisci. Libenter diabolus, qui narravit Mahometi talia figmenta in somnis, docuisset illum subtiliores haereses et errores, sicut Arrium et Macedonium, sed vel non erat capax crassus et rusticus Arr<ij> subtilioris doctrinae, vel diabolus non est permissus subtiliores errores docere illum, sed crassos et palpabiles, ut qui audirent, statim intelligere possent, mera esse mendacia, quae narraret sine ulla probatione, et non ei fidem adhiberent, sed repellerent tamquam pseudopphetam. Quamobrem nullam merentur excusationem Mauri, [...] Turcae, Persae et Affricani, qui contempto Christo et eius Evangelio maluerunt credere Mahometi, flagiciosissimo et mendacissimo eius libro nullis veris miraculis confirmato, sed excaecavit eos concupiscentia carnis et pluralitas uxorum atque licentia praedandi, ut relic<ta> iusticia et veritate libentius sequerentur mendacium et iniusticiam. Amaverunt magis tenebras, quam lucem, [ob id nullam merentur de peccato suo excusationem] quia erant opera eorum m<ala>. > *Joan. 3,20.* Omnis enim, qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ne arguantur opera eius.

Miserat olim Deus verus filium suum unigenitum in mundum, sanctum sanctorum, conceptum de Spiritu Sancto, natum ex virgine Maria, ut homines peccatorum tenebris excaecatos illuminaret, errantes in viam veritatis reduceret, et a dura servitute diaboli redimeret, et in veram libertatem assereret. Praemisit ante filium suum prophetas, qui viam sibi in mentibus hominum praepararent, eosque disponderent, ut redemptorem suum venientem debito cum honore reciperent. Venit tandem tempore a se praedordinato, et sicut propheta praedixerat, post haec in terris visus est, et cum

hominibus conversatus est. **Baruc 3.** Sanctissimo vitae suae exemplo et Euangelij praedicatione multorum mentes illuminavit, et ad viam veritatis reduxit, et hanc suam Euangelicam doctrinam stupendis et inauditis prodigijs et miraculis ita manifeste confirmavit, ut nullus ambigere posset illum, qui talia faceret, verum esse Dei filium. Nam mortuos solo verbo ad vitam revocavit, leprosos mundavit, caecos illuminavit, mutis loquelam, surdis auditum restituit, daemones e corporibus hominum eiecit, denique morbos omnes animae et corporis solo verbo et imperio mira facilitate curavit. **Act. 10, 43.** Huic (ut ait sanctus Petrus apostolus) omnes prophetae testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt eum. Hunc etiam insensibiles creaturae agnoverunt suum esse dominum et creatorem. **Mat. 3, 17. et 17, 5.** Nato enim illo caeli miserunt stellam, quae deduceret magos ad cunabula eius, Sol in morte eius retraxit radios ab impiorum oculis, in aere vox Patris intonuit, hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. **Mat. 27.** Liquidum mare palpabile se praebuit sub pedibus eis, venti et fluctus maris obedierunt [sub pedibus] imperio eius, et terra contremuit in morte et resurrectione illius. Hunc tamen tam pium, tam potentem dominum, cui omnes creaturae testimonium perhibuerunt, impij Iudaei noluerunt pro suo Messia agnoscere, sed falsis testimonijs accusatum, tamquam malefactorem crudeli morte peremerunt, et apostolos atque prophetas eius varijs supplicijs excruciatos occiderunt, et maluerunt cum paganis idola et daemones adorare. Justa tandem Dei permissione factum est, ut diabolus excitaret illis pseudochristos et pseudoprophetas, ut qui noluisent recipere verum Christum et veros prophetas, et qui noluisent credere veritati et Euangelio, ut salvi fierent, crederent falsitati et et[!] mendacissimo diaboli libro, Alcorano, ut perirent. Conatus est diabolus suum librum prodigijs confirmare, sicut Christus Euangelium, sed nulla vera potuit edere miracula, sed ridicula et falsa, ut supra secundo libro ostendimus et confutavimus. Conatus est etiam occultis visionibus et revelationibus suum summum prophetam, Mahometem nobilitare, sicut Deus verus suos prophetas, sed sicut miracula eius fuerant falsa et ridicula, ita et visiones eius mera somnia et illusiones phantasticae. Inter omnes autem visiones, quas dictavit diabolus Mahometi, insignior est illa, quae dicitur scala Mahometis, in qua narrat Mahometes se in caelum septimum ascendisse, et cum Deo locutum, et vicissim descendisse. Quod licet etiam a pueris Christianorum deprehendi facile possit vanissimum esse figmentum et somnium, tamen quia plurimi faciunt eum Mahometani, tamquam Alcorani sui firmamentum, hic paucis propter iuniores non gravabor eam declarare et confutare, ut caveant sibi omnes ab illusionibus daemonum. Visio igitur sive somnium Mahometis fuit huiusmodi.

Quadam nocte, cum profundo somno Mahometes sterteret in suo lecto, venit ad illum multitudo daemonum, ut ei illuderent, et fallaces visiones formarent in eius phantasia, et in luciferianam superbiam elevarent cor ipsius, et persuaderent ei ipsum in septimum caelum ascendisse, et cum Deo locutum esse, et ipsum esse praestantissimum creaturarum et redemptorem hominum. Haec ut pervaderent[!] stupido et stolido Mauro, varias creaturarum formas induerunt maligni spiritus. Alij transformarunt se in angelos lucis, alij formas mulierum acceperunt, alij brutorum, alij patriarcharum, alij prophetarum, alij deduxerunt eum ad principem tenebrarum, quem suum et Mahometis Deum appellaverunt, alij scalas ex gemmis praeeparaverunt, per quos Mahomet ascenderet ad suum Deum et descenderet. Alij 7 caelos fabricaverunt

in phantasia, alij varia monstra fabricaverunt in illis fictis et imaginarijs caeli, et quot proferunt verba ad Mahometem, tot loquuntur mendacia. Tota enim mendax visio, totum somnium ex puris mendacijs est conflatum, et tamen crassus Maurus omnia crediderit divina esse verba, et divinas revelationes et alijs persuasit, ut crederent non esse somnia, sed verus Dei revelationes.

Fabulam autem orditur texere familiaris diabolus Mahometis, qui se Gabrielem angelum nominavit, quasi ipse esset ille angelus, qui Christi et Joannis Baptistae conceptionem et nativitatem praedixisset, ut sub nomine boni angeli facilius deciperet. Is ergo salutatur nomine Dei Mahometem, et invitat in caelum, ut cum illo loquatur, et repraesentat in phantasia ille unum animal, quod dicitur Arabice Alborac, cui insidens prius deberet proficisci Jerosolymam, inde postea in caelum. Hoc autem animal non fuisse bestiam aliquam, sed diabolum in forma bruti, inde constat, quod loquebatur cum Mahomete Arabice, et recusabat assumere Mahometem, nisi impetrasset licentiam a Deo suo, ut ipse quoque Alborac intraret cum illo in caelum. Quod cum illo promississet Mahomet, in somnis equitavit Jerosolymam, ubi congregaverunt in templo prophetae expectantes Mahometem, cui egressi sunt obviam, et salutaverunt Mahometem, seque illi commenduerunt[!], et rogarunt, ut pro ipsis oraret. Sicut templum fictum fuit in phantasia Mahometis (nam verum templum Je<ro>solymitanum destructum fuit sexcentis annis, antequam Mahomet nasceretur, nec unquam reaedificatum), ita enim ficti prophetae fuerunt vel diaboli in forma illorum. Quomodo enim veri prophetae rogassent impium et sceleratum hominem, ut pro ipsis oraret, vel forte Lucifer misit pseudoprophetarum animas obviam amicis dimissis illis pseudoprophetis, vidit scalas erectas ex gemmis usque ad caelum. Istae quoque scalae fuerunt imaginariae in cerebro Mahometis, nam ad verum caelum nulla talis scala potest erigi, quomodo haesisset[!] in aere, quomodo per illas Alborak brutum animal ascendisset, et cum pervenisset ad ...[?]tum ignis, ibi combustus fuisset Mahomet, qui cum pergeret per fictas illas et imaginarias scalas Gabriele praeceunte, id est diabolo continuante illam visionem et somnium mendax, venerunt ad primum caelum, scilicet ascendendo, non descendendo, id est ad infimum descendendo, sicut caelum Lunae est primum ascendendo usque ad Empyreum, et est ultimum inde descendentibus. Non tamen intelligendum est, quod Mahomet ascenderit ad verum caelum Lunae, quod a Deo vero creatum est, sed ad primum caelum ficticium in suo crebro a daemonibus fabricatum, vel ad primum receptaculum damnatorum. Quod ipsemet diabolus et Mahometes in sequentibus declarant, dicent illud primum caelum factum esse ex argento, certum est nullum ex omnibus undecim caelis, quos fecit Deus verus, esse fabricatum ex argento. Quia metallum illud est opacum, et impedit visum lumen Solis, Lunae et stellarum, ne ad nos pertingeret. Addit praeterea Mahometes se vidisse in primo illo caelo stellas dependentes per catenas aureas de caelo, hoc autem falsum est de vero caelo a Deo creato. Quia secundum veram philosophiam stellae sunt densiores partes caeli, sicut nodi in ligno, nec indigent ut vinculis alligentur, nec possunt cadere, nisi simul totum caelum corrueret. Sed forte intelligerit animas damnatas per stellas, quae igneis catenis alligatae sunt ad caelum Plutonis. Ait praeterea crassiciem caeli illius, in quod primum ascendit, fuisse tantum, quantum itineris homo conficere potest annis quingentis, et tantundem spacij esse inter primum et secundum caelum. Sicut caelum illud fuit ficticium, imaginarium et a daemonibus fabricatum, ita crassities imaginaria et spacium ficticium. Nam quanta sit crassities veri caeli a Deo creti[!], nullus hactenus

mathematicorum perfecte investigare potuit. **Quanta sit crassities terrae.** Refert Aeneas Syluius, qui et Pius 2us dictus est, in epistola a[!] Morbisanum, imperatorem Turcarum ex Plinio circuitum sive ambitum terrae ducent quinquaginta millia stadiorum continere, sed harmonica ratio, quae cogit rerum naturam sibi congruere, eodem Plinio teste addit huic mensurae stadiorum septem millia.

Eratostenes³³⁹ huiusmodi rerum solertissimus indagator uniuersae terrae ambitum ducentorum quinquaginta duorum millium stadiorum prodidit. Hypparchus³⁴⁰ paulo minus stadiorum 25 millia adiecit. Reperiuntur de hac re et aliorum sententiae dispares, neque usque in hanc diem cuiquam mortalium satis explorata est certa mensura terrae, diaboli scire possunt, qui habitant in Inferno, in centro terrae.

De crassitudine autem Lunaris orbis consentit cum Mahomete Rabbi Moyses,³⁴¹ Hebraeus philosophus, qui apud Aegyptios clauit, signum est ergo, quod ex Talmut Hebraeorum hauserit illam exoticam sententiam Mahomet et Rabbi Moyse. **Quanta sit crassities caeli.** Sed aliter sentit Ptolomeus³⁴² princeps astrologorum de crassitudine Lunaris sphaerae, qui iter annorum 69 [seu stadijs ducentis] et aliquot mensium et dierum posuit, millibus passuum 25, seu stadijs ducentis, pro qualibet die computatis. Alij astrologi recentiores sphaeram Solis plusquam sexcenties superare Lunarem tradiderunt, multi tamen haec ut incerta respuunt. Benedictus Pererius in cap. primum Genes. de magnitudine syderum inquit, mathematici asserunt se certa demonstratione comprehendisse, quod Sol centies sexagies excedat terram. Item 15. primae magnitudinis stellae in octavo caelo singulae continent magnitudinem [magnitudinis] terrae centies septies. Sol maior est Luna sexies millies et quingenties, super tricies novies. Item stellae inerrantes, quae sunt mille 22, maiores sunt Luna octies et decies. Luna tricies novies minor est terra. Planetæ præter Mercurium maiores sunt Luna. Ita ut Sol maximus est syderum, ita Mercurius minimus, et post eum Luna. Haec ille, sed nos ad Mahometis somnia redeamus, qui cum ad primum caelum pervenisset, pulsavit Gabriel ianuam, aperta est illi non veri caeli, quod fecit Deus, quia illud caret porta et fenestra, et in illud nec diabolus, nec Mahomet intromittitur, sed in pictum caelum a diabolo formatum, et in isto vidit senem Adamum, id est diabolum in forma senis hominis, et alios diabolos in forma bovm, avium et unum magnum gallum, id est diabolum, cuius pedes erant in primo caelo et caput in secundo. Iste fuit aliquis princeps diabolorum, qui imperabat duobus ordinibus daemonum, ob id quando ille cantabat, alij etiam inferiores cantabat[!]. Mentitur autem, quod illi diaboli variarum formarum orent pro hominibus et iumentis. Deinde ex primo caelo ait Mahometes se ascendisse ad secundum, non utique ad illum, quod creavit Deus, sed quod diabolus in phantasia eius fabricavit, vel ad secundum receptaculum Inferni, ubi viderunt scriptum nomen Dei, id est Luciperi et Mahometis in singulis portis, hoc modo non est Deus alius, nisi Deus, et Mahomet nuncius eius est. Apud portam secundi caeli invenerunt Noe antiquissimum, id est diabolum antiquissimum in forma Noe, qui se Mahometi commendavit, ut sui recordaretur, cum loqueretur cum Lucipere. In isto secundo caelo imaginario, vel secunda parte Inferni magnam multitudinem angelorum, scilicet malorum seu daemonum viderunt, inter quos unus erat ingentis molis, qui habebat pedes in secundo caelo, et capite attingebat tertium caelum, et unam manum extendebat ad orientem, alteram ad occidentem. Aliquis princeps diabolum debuit esse iste, qui inferiores daemones mitteret ad orientem et occidentem ad seducendum homines, similia mendacia narrat de 3o, quarto, quinto, sexto et septimo caelo. In primo caelo vidit

Adamum, in secundo Noe, in tertio Abrahamum, in quarto Joseph, in quinto Moysen, in sexto Joannem Baptiztam, in septimo Christum, per hos septem caelos non sunt intelligendi septem orbes planetarum, quia in illis nulla est hominum habitatio, neque daemonum, sed ficti caeli a diabolis fabricati in phantasia Mahometis, et per illos patriarchas diversi diaboli illorum imagines repraesentantes, vel septem aetates mundi, in quibus descenderunt animae sanctorum patrum, prophetarum et iustorum in synum Abrahae, vel in lymbum sanctorum patrum, ad quos Christus septima mundi aetate descendens solvit litron redemptionis, eduxit sedentes in tenebris, et in die suae ascensionis transduxerit eos in caelum supraemum, sicut de ipso praedictum fuerat per prophetam: **Psal. 67.** Ascendit super caelos caelorum ad orientem, et ascendit Deus in iubilatione et dominus in voce tubae, et ascendens Christus in altum captivam duxit captivitatem, dedit bona hominibus. **Ephes. 4,8.** Sed quaeret quispiam, cur non duxit Gabriel diabolus suum Mahometem altius usque octavum caelum. Respondeo, quod non permissus est, quia in illo sunt fixa stella, quibus assimilantur iusti, qui firmi et constantes fuerunt in bono, et luxerunt in ecclesia, sicut stellae in firmamento caeli. **Dan. 12,3.** Hinc dicitur, qui docti fuerint, fulgebunt, quasi splendor firmamenti, et qui ad iusticiam multos erudiunt, quasi stellae in perpetuas aeternitates, et 1.Cor. 15, Stella differt a stella, sic erit et resurrectio mortuorum. In septem autem caelis, qui sunt sub octavo, sunt septem planetae stellae errantes, quibus assimilantur peccatores, qui errant in septem peccatis mortalibus, et deducuntur ad Tartara, ad 7 diversa tormenta Inferni, secundum gravitatem peccati uniuscuiusque. Et istae diversae paenae damnatorum sunt 7 caeli daemonum et animarum damnatarum, in quibus habitabunt in aeternum, nec habebunt damnati alium paradisum, quantumcumque mendaciter promittat sectatoribus suis amaeos hortos post obitum. Et Mahometes, maximus amicus Luciperi in septimo caelo in summis tormentis habitabit in aeternum. Nullus enim ex omnibus haereticis plures animas deduxit ad Infernos, quam Mahometes per suum Alcoranum, cuius secta maiorem partem mundi occupavit, et regnavit plus quam mille annis, et regnatura est forte usque ad magni Antichristi adventum, cuius praecursor est Mahometes, et cui egregie viam parat destruendo veram fidem, et propagando et ampliando atheismum per totum orbem. Mentitur autem Mahomet in septimo damnatorum caelo fuisse Jesum Christum, nunquam enim descendit ad Infernum damnatorum, sed ad lymbum patrum, nec eo descendit, ut maneret ibi, sed ut sanctos patres inde educeret, et spoliaret Infernum iuxta prophetiam Osee:³⁴³ Ero mortua, o mors, morsus tuus ero Inferni. Qui mordet superiorem[?] partem aufert, partem inferiorem relinquit. Sic Christus superiorem partem Inferni evacuavit[?], inferiorem partem damnatorum Infernum relinquit. Deinde describit Cerberum, quod habeat 70 millia capita, et in quolibet capite septingenta millia linguarum, et in qualibet lingua septingenta millia vocum, quibus laudabat suum Plutonem, magnum monstrorum mendacium. Quia daemones non habent capita, nec manus, nec pedes, nec ora, nec linguas, nec laudant Deum, sed blasphemizant, et commanducunt prae dolore linguas suas. Tandem quod ait Mahometes se ascendisse per aquas et nives ad suum Deum, offendit se Lucipero praesentatum fuisse, cuius manus frigidae fuerunt ut glacies, quia princeps daemonum caret omni gloria et charitate, Deus autem verus ignis consumens dicitur esse. Tandem sicut Lucifer in tantam superbiam ascendit, ut cuperet Deo esse similis, sic ad ad[!] eandem superbiam evexit amicum suum Mahometem, ut inter omnes creaturas ipse esset praestantissima. 2o ut esset in die

iudicij inter omnes homines nobilissimus, 3o ut esset redemptor generalis. Impius Lucifer Christi gloriam sibi et suo Mahometi voluit usurpare, verum in igne aeterno et in tormentis erit Mahometes similis Deo infernali. Atque haec sufficiant de tota hac mendaci et fabulosa visione.

Caput 30.

Azoara 30.

Commendat suum Alcoranum, tamquam donum Dei, immo vero diaboli toxicum, et Deum filio carere mentitur.

2o. Historiam septem fratrum dormientium fabulose recenset ad probandum resurrectionem mortuorum, appellat eos viros bonos et unum Deum credentes, ait somno sopitos fuisse annis 360, de numero dicit non constare, quot fuerint. Aliqui putaverunt tres fuisse et quartum illorum canem, aliqui quinque et sextum illorum canem.

Quod ait illos, bonos viros fuisse, verum est, quia fuerunt catholici martyres. Verum est etiam, quod unum Deum coluerunt, sed non illum fictum Mahometis Deum, qui amore, sapientia et filio caret, sed illum, qui est unus in essentia et trinus in personis, Pater, Filius et Spiritus Sanctus. Mentitur autem eos sopitos fuisse, et dormivisse annis 360. Nam obdormierunt imperante Decio³⁴⁴ anno domini 250, et resuscitati sunt sub Theodosio³⁴⁵ magno anno domini 366, dormierunt ergo annis 116. Mentitur praeterea nesciri numerum illorum, cum constet manifeste fuisse septem. Impudentissime autem mentitur Mahomet cum suo Gabriele canem etiam illorum fuisse resuscitatum, cum nullum habuerint canem, nec detur resurrectio brutorum. Historia autem septem dormientium habetur in hunc modum apud Gregorium³⁴⁶ Turonensem.

Tempore Decij imperatoris septem viri, Maximianus, Malcus, Martinianus, Constantinus, Dionysius, Joannes et Serapion, comprehensi propter fidem diversis modis tentati sunt, ut idola colerent dato illis spacio ad deliberandum apud Ephesum in speluncam sese abdiderunt, et unus ex illis ad emendum victum egrediebatur certis temporibus. Imperator re cognita iussit os speluncae claudi ingentibus saxis, tunc quidam ex Christianis tabulam plumbeam iniecit, in qua scripta erant nomina horum martyrum et tempus martyrij, martyres angustiati oraverunt Deum, ut se e tantis malis eriperet, et in ea oratione obdormierunt.

Tempore autem Theodosi magni surrexit haeresis Saduceorum³⁴⁷ negantium mortuorum resurrectionem. Tunc quidam civis Ephesi, dum caulam pro suis ovibus secus montem facere disponderet, incidit in os speluncae et aperuit. Deus autem illis viris septem immisit spiritum vitae, et surrexerunt, putantesque quod una sola nocte dormivissent. Miserunt unum ex ipsis, qui cibum emeret, is cum ad portam civitatis venisset, vidissetque crucis signaculum, audissetque homines per Christi nomen iurare, obstupuit, prolatisque nummis, quos a tempore Decij habebat, a mercatore comprehenditur et accusatur, quod absconditum thesaurum reperisset, tunc compellente necessitate absconditum mysterium revelavit, deduxit eos ad speluncam, in qua socij erant, cumque ingrederetur episcopus, invenit tabulam plumbeam, in qua descripta erant omnia, quae passi fuerant. Nunciata sunt haec Theodosio imperatori, qui eo veniens pronus adoravit martyres, qui tali usi sunt cum principe colloquio. Surrexit

pessima haeresis, quae sparsit non esse resurrectionem mortuorum, ergo ut scias, quia omnes iuxta apostolum resurgemus et praesentandi sumus ante tribunal Christi. Ideo iussit nos dominus resurgere et tibi ista loqui. Vide ergo, ne seducaris, ut excludaris a regno Dei. Haec audiens imperator glorificavit Deum, qui non permisit perire populum suum, viri autem illi iterum prostrati dormierunt. Quibus cum Theodosius sepulchrum ex auro facere vellet, per visum ab illis prohibitus est. Viri autem illi usque in hodiernum diem pallijs sericeis cooperti in loco suo requiescunt.

Tertio in eodem capite textit Mahomet fabulam de Moyse cum Deo et angelo colloquente. 4. Aliam narrat fabulam de Alexandro magno, quod Gog³⁴⁸ et Magog³⁴⁹ in montibus concluderit. Adverte hic maximam diaboli astuciam et maliciam, quod cum optime noverit Scripturas Sacras et historias, nunquam tamen vere narrat, sed admiscet semper mendacia, ut haereticos doceat verba Dei corrumpere et irridere, ne credant veritati, sed mendacio ipsius, ut fecit Eva et Adam.

Azoara 31.

Caput 31.

1. Narrat Zachariae³⁵⁰ fuisse promissum filium, sed admiscet more suo multa mendacia.

2. Deinde conspurcat fabulis et mendacijs annunciationem et conceptionem Beatae Mariae virgi <nis,> et quod Christus quam primum natus est, caepit loqui et dicere, ego sum Dei servus, qui mihi librum Euangelij tribuit, meque prophetam constituit, utilem omnibus et consummatorem omnium in omni loco, mihiq; praecepit orationes fundere, eleemosynas et beneficia distribuere et matrem meam honorare, etc. Nec me virum difficilem, sed malorum expertem creavit, et super me est divina salus. Postremi duo versus veri sunt, superiores falsi et fabulosi.

3. Fabulose narrat colloquium Dei cum Moyse in monte Synai.

4. Ismaelem suum attavum idololatram collocat inter prophetas.

5. Asserit ignem omnes adituros, sed malos tantum mansuros cum diabolis. Omnes autem Mahometani sunt mali, ergo manebunt.

6. Summam dicit esse blasphemiam, affirmare Christum esse Dei filium. Immo summa blasphemia est negare esse Dei filium et summa veritas esse Dei filium, ut superius probavimus.

Caput 32.

1. Commendat suum mendacem Alcoranum, et unum esse Deum clamat, repetit perperam, quae leguntur Exo. 3. et 4. de apparatione Dei in verbo[?], virgam Moysis appellat hastile, mentitur magos pharaonis conversos fuisse, et adorasse Deum Moysis, et ob id a pharaone occisos fuisse, mentitur praeterea Ascedem prophetam fudisse taurum, et dixisse hic enim Deus vester.

3. Repetit Belzebub noluisse adorare Adamum.

Azoara 33.

1. Monet, ne quis Mahometem contemnat, quia nocuit illis, qui caeteros prophetas contempserunt, licet falsum prophetam spernere.
2. Inculcat unum esse Deum filio carentem, mentiris in caput tuum.
3. Dicit Moysi et Abrahamo datum fuisse codicem Alfurcan sive Alcoranum, superius dixit sibi e caelo missum fuisse, hic mentitur Moysae et Abrahae datum, qui multis saeculis processerunt Mahometem.
4. Asserit diem iudicij ex improviso venturum.
5. Fabulam narrat de Abrahamo, a se vel a suo Gabriele confictam, quod cum puer esset, everterit simulachra gentium, et cum propterea vellent idololatrae ipsum comburrere, Deus ignem frigefecit, ne possit comburrere. Ignis frigefactus non est ignis, num indiget Deus ista frigefactione, qui in camino ignis ardentis conservavit tres pueros, ne ab igne calido comburentur.
6. Refert Lot, Noe, David, Solomonem, Job, Zachariam unum Deum adorasse et invocasse, et daemones Solomoni subiectos fuisse. Unum Deum illi adoraverunt, sed non talem, qualem Mahometes, sine verbo, sine filio, sine sapientia. Saepe mentitur Mahomet Salamonem magum fuisse.
7. Asserit Deum suam animam Mariae virgini infudisse, et illam filiumque eius manifestum miraculum gentibus dedisse.
8. Prophetat falsum, quod tunc mundus convertetur, quando Gog et Mago[!] exierint ex montibus, in quibus conclusi sunt. Per Gog et Magog intelligit Arabes et Turcas Mahometanos, qui dudum ex montibus egressi sunt, et tunc mundus nondum convertitur, mentitur ergo Mahomet.

Caput 34.

Azoara 34.

1. Inculcat tremendum diem iudicij, ubi nutrices abijcient filios, praegnantes aborsum patientur, corrumpit verba illa Christi, vae autem praegnantibus et nutribus in illis diebus. Mat. 24.
2. Fingit caelum, terram, Solem, Lunam, sydera, montes, arbores, bestias Deum adorare, stolidus propheta rationem et intellectum tribuit etiam brutis et rebus sensu carentibus.
3. Minatur incredulis ignem, bonis promittit paradisum.
4. Magna praemia promittit peregrinantibus ad Mecham.
5. Mendacium praecipit vitandum, cum ipse semper menciatur.
6. Praecipit unum Deum solum sacrificijs colendum.
7. Prohibet de sua lege disputare, et hortatur ad bellum.

Azoara 35.

Caput 35.

1. In nomine Dei creatoris etc. Incipit hoc caput ab invocatione Dei, et precatur Mahomet salutem credentibus suo Alcorano, et orantibus iugiter corde devo, et ociosa pravaque verba relinquentibus decimas solventibus, castitatem ubique servantibus, nisi

cum proprijs uxoribus aut sibi subiectis et ancillis. Commendat castitatem impurus pseudopropheta ex una parte, ex alia vero parte fortius hortatur ad omne genus libidinis dando facultatem luxuriandi, cum omnibus sibi subiectis faeminis et ancillis. Jubet vitare ociosa verba, quae non cessat mentiri et blasphemare negando Christum esse Dei filium, eo quod non habeat Deus uxorem.

2. Noe historiam fabulose narrat, inculcat resurrectionem Moysis et Aaron, ad pharaonem missionem mendose refert. Inculcat diem iudicii ad terrendum infideles.

3. Prohibet intrare domum alicuius, nisi nunciato prius suo aduentu, et qui intra-verit ante omnia salutet in domo existentes. Quod si neminem in domo invenerit, non ingrediatur, nisi iussus fuerit intrare. Vide stolidum vatem, si nullus intus fuerit, quis iubebit ingredi?

Azoara 36.

1. Legem statuit in adulteros princeps adulterorum, ut omnis adulter centum ictus suscipiat in praesentia multorum.

Caput 37.

Azoara 37.

1. Mentitur Alcoranum ad castigandos homines sibi datum. Immo ad seducendos homines datus est tibi a diabolo.

2. Invehitur contra negantes iudicium et resurrectionem, et incitat ad bellum sanguinarius pseudopropheta.

3. Asserit bona opera beatos facere, iubet etiam bruta salutare.

4. Dicit Deum posse cogere, ut omnes plorando credant, sed nolle agere, Deus non cogit quemquam, ut mendacio credat.

Caput 38.

1. Moysis ad pharaonem ...ationem[?] fabulis aspergit, ut superius. Ait non potuisse diabolos dictare Alcoranum, quia non audiunt. Licet non habeant aures, sciunt tamen omnia scelera tua.

Azoara 39.

1. Commendat Alcoranum, et Moysis cum Deo colloquium fabulose repetit.

2. Mentitur Salomonem voces avium intellexisse.

3. Et quod in exercitio suo habuerit homines, daemones et aves, et per upupam litteras miserit regine orientali, et eam per diabolum ad se deferri curaverit. Nec Aesopus,³⁵¹ nec Marcolfus³⁵² tales fabulas finxerunt, quales iste Turcicus vates ex Talmut Iudeorum producit, facit aves et bestias rationales et loquentes.

4. Negat uxorem Lot liberatam esse ex Sodomis. Contrarium dicitur Gen. 19, quod liberata fuerit, sed conspiciens retro conversa est in statuam salis.

5. Dicit sibi non esse aliud mandatum, nisi dominum civitatis Haran, id est Mechae adorare, et Alcoranum hominibus legere, et per illum homines castigare.

Dominus Mechae diabolus est, qui eam iussit per Mahometem aedificare, et peregrinationes ad illam fieri, per Alcoranum autem homines non corriguntur, sed pervertuntur.

Caput 40.

1. Historiam de pharaone a Moyse optime scriptam repetit, et fabulis conspurcat, et mentitur non filiam pharaonis adoptasse Moysen in filium, sed uxorem eius.

2. Mentitur Core³⁵³ ob id fuisse a terra absorptum, quod ex multis divitijs nollet eleemosinam dare, cum propter se ditionem in Moysen excitatam fuerit puniens, et quod officium sacerdotale ausus fuit sibi usurpare.

Azoara 41.

Inculcat unum Deum adorandum, quem Noe adoravit.

Caput 42.

Praedicat iudicium et resurrectionem, item Deum et parentes honorandos, et modestiam in peregrinatione servandam.

Caput 43.

Asserit animam hominis de spiritu Dei esse, et quod sequentes librum per Moysen datum penitus Deo coniunguntur, frustra est ergo Alcoranus, et qui illum servant, diabolo coniunguntur.

Azoara 44.

Hortatur ad orationem, ad credendum, ad constantiam, castitatem, eleemosynam et ad ieiunia, ut veniam a Deo consequantur. Asserit sibi a Deo suo licentiam datam esse super omnes mulieres, quas dotare potest, et quae libere voluerint ei consentire. Dicit Deum et angelos orare pro Mahomete, id est Pluto et angeli eius.

Caput 45.

Asserit diabolum nec prodesse, nec nocere posse. Nunc sentis in Inferno, quantum tibi nocuerunt deducendo te ad Tartara.

Caput 46.

Hortatur ad agendas gratias Deo caeli, commendat Alcoranum.

Azoara 47.

Fatetur Purgatorium esse. Et iterum commendat suum librum, aseruit liberum arbitrium et resurrectionem.

Caput 8.[!]

Fatetur iudicium et resurrectionem, Abrahae cum filio colloquium fabulose refert, Deum nec filium, nec filiam habere blaterat.

Azoara 49.

Castigationem Davidis per Nathan³⁵⁴ ita fabulose refert, ut vix agnoscere possit. Mentitur Deum Salomoni ventos subiecisse, subiecisse eidem etiam daemones. Laudat Job, Abraham, Isaac, Jacob, quibus admiscet idololatram Ismaelem suum attavum[!].

Caput 50.

Mentitur sibi Alcoranum a Deo datum, et nihil probat. Item quod Deus incredulis et mendacibus viam rectam non ostendit.

Azoara 51.

Mentitur pharaonem rogasse quendam, ut sibi scalam usque ad caelum fabricaret.

Azoara 52.

Creationis historiam optime a Moyse scriptam fabulis Judaicis conspurcat. Aserit angelos esse custodes hominum.

Azoara 53.

Permitit[!] malum pro malo reddere, sed melius esse dimittere vindictam, item quod caelum caderet super homines, si angeli pro illis non orant.

Azoara 54.

Ait Christum purum hominem fuisse, cui Deus multam bonitatem contulit.

Azoara 55.

Minatur diem iudicii incredulis.

Azoara 56.

Jubet bonos orare pro desperatis.

Azoara 57.

Iurat se non confixisse Alcoranum, proba mendax vates, miraculis vel rationibus, non iuramento.

Azoara 58.

Mandat, ut victi increduli capita perdant, et capti fortiter ligentur, et magno precio se redimant.

Azoara 59.

Qui sequuntur inquit Testamentum scilicet Vetus et Euangelium, assimilantur grano, quod in calamo surgit, et copiosam messem praebet seminanti. Cur ergo non credis Euangelio perverse vates?

Azoara 60.

Hortatur Mauros, ut Deum timent omnia audiente et sciente.

Azoara 61.

Prohibet incredulis cogi ad fidem, sed Alcoranum illis praedicari.

Azoara 62.

Fabulose narrat, quomodo Abraham angelos hospicio suscepit.

Azoara 63.

Promittit bonis paradisum formosasque puellas, malis gehennam.

Azoara 64.

Iurat diabolus per stellam vespertinam, quod propheta et cliens suus, Mahomet non errat, mentiris Sathan, et tu, et ille.

Azoara 65.

Refert fictum miraculum, quomodo Lunam bipartitam reparaverit.

Azoara 66.

Mentitur hominem ex umbra creatum, diabolos ex flamma.

Azoara 67.

Asserit illos salvandos, qui ante vel a dextris iudicis erunt, alios, qui a sinistris eius erunt, damnandos. Juvat Alcoranum a rege mundi factum, rex et princeps mundi diabolus est, servet ergo sibi suum librum.

Azoara 68.

Asserit omnes creaturas Deum invocare et adorare. Fato omnia fieri asserit, et quod per Euangelium homines gratiam assequuntur.

Azoara 69.

Docet peccata bonis operibus redimenda esse, oratione, eleemosyna.

Azoara 70.

Asserit opes civitatum Dei esse et prophetae, et partem praedae dandam esse prophetae et pauperibus.

Azoara 71.

Prohibet amicitias cum Christianis facere et inimicos diligere.

Azoara 72.

Mentitur Christum de adventu Mahometis prophetasse, mandat, ut omnes boni Deo serviant, ut Jesus Christus Mariae filius suasit.

Azoara 73.

Judaeos, quibus Vetus Testamentum datum est, assimilat asino librorum latori.

Azoara 74.

Ante mortem iubet bona opera et eleemosynas facere.

Azoara 75.

Hortatur ad credendum Alcorano et Deo veniae datori.

Azoara 76.

Modum faciendi divortium praescribit, et ut peregrinanti sumptus tribuatur, et deinceps si prolem alere voluerit, quae si nolit, nutrix adhibeatur.

Azoara 77.

Asserit Deum secum dispensasse[?] in re uxoria pro libito suo.

Azoara 78.

Asserit, vel potius mentitur Deum 7 caelos creasse.

Azoara 79.

Juramento confirmat se non esse magum, nec daemonicum.

Azoara 80.

Inculcat diem Judicij, malis supplicia, bonis praemia promittendo.

Azoara 81.

Distare dicit diem judicij spacio quinquaginta millium annorum, quod crassum mendacium est, non enim durabit mundus tamdiu.

Azoara 82.

Exemplo illorum, qui diluvio perierunt, hortatur ad credendum Alcora < num. >

Azoara 83.

Mentitur se solitum esse caelos ascendere, nisi intelligat per caelos fictos illos caelos, quos diaboli fabricaverunt illi in phantasia ipsius. Item fatetur se nescire, utrum Deum diligat homines, vel odio habeat. Item se nescire, an diem iudicij Deus prolongabit, quia hoc Deus soli prophetae manifestavit, si tibi manifestavit, quid mentiris, te nescire?

Azoara 84.

Hortatur illum suus Deus, ut mediam partem noctis vigilando transigat legendo Alcoranum, et hortatur etiam alios ad illius lectionem.

Azoara 85.

Monetur Mahomet a suo Gabriele mundum vestem laneam habeat.

Azoara 86.

Aseruit[!] judicium et resurrectionem, et arguit infideles.

Azoara 87.

Mentitur hominem ex liquore productum, superius dixit ex terra.

Azoara 88.

Jurat princeps tenebrarum amico suo Mahometi per angelos, ventos, imbres et daemones, quod omne suum mandatum implebitur.

Azoara 89.

Dicit resurrecturos angelos et animas, quomodo resurgerent, qui non sunt mortui.

Azoara 90.

Animas inquit bonorum dextra manu extrahent angeli, malorum sinistra.

Azoara 91.

Commemorat beneficia Dei, et hortatur ad credendum.

Azoara 92.

Describit diem iudicii, quod tunc Sol obscurabitur, montes conterentur, stellae cadent, animae ad sua corpora revertentur. Conspurcat verba Dei mendacijs asserens etiam bruta et angelos resurgere. *Mat. 24. – Luc. 21. – Apoc. 20. – Isa. 34.*

Azoara 93.

Iterum inculcat diem iudicii, et mentitur fieri tunc concursus equorum.

Azoara 94.

Quilibet suum librum secum ad iudicium portabit, secum feret suam conscientiam, in qua sua opera bona et mala sunt scripta.

Azoara 95.

Adhuc blaterat de iudicio, ubi iustis sua charta dabitur in dextram manum, malis in sinistram.

Azoara 96.

Jurat per caelum signiferum, superius autem 7 dixit esse caelos.

Azoara 97.

Jurat, quod omnia secreta cordium propalabuntur.

Azoara 98.

Jubet iugiter nomen Dei invocare, et lectioni vacare.

Azoara 99.

Minatur incredulis ignem Inferni.

Azoara 100.

Jurat per auroram, noctem, pascha et biduum ante pascha et noctis transitum, et hoc vocat iusiurandum apud sapientes, imo apud stultos.

Azoara 101.

Negat Christum esse Deum, sed hominem fortem et potentem.

Azoara 102.

Asserit Deum caelum et sydera condidisse et disposuisse.

Azoara 103.

Asserit, quod sicut differunt vir et faemina, nox et dies, ita et actus hominum, et quod Deus non petit pro beneficijs aliud praemium, quam amorem.

Azoara 104.

Commendat orphanos et pauperes, quod et ipse orphanus fuerit.

Azoara 105.

Hortatur Mahometem suos Deus ad orationem.

Azoara 106.

Jurat Deus Mahometis per ficus, oleus et montem Synai et terram se Mahometem optimum et impavidum hominem creasse, mentitur diabolus se creatorem esse.

Azoara 107.

Praecipit lectioni vacare, et in nomine Dei incipere.

Azoara 108.

Dicit Deus Mahometis se Alcoranum suo vati dedisse in nocte Alchidera, at verus Deus clara die promulgat suas leges.

Azoara 109.

Mentitur Judeos et Christianos ante suum adventum nihil scivisse.

Azoara 110.

Inculcat diem iudicij, in quo omnia bona merabuntur, mala punientur.

Azoara 111.

Hortatur suos Mauros ad gratitudinem.

Azoara 112.

Dicit illos salvandos, quorum bona opera praeponderint mala.

Azoara 113.

Arguit negligantes.

Azoara 114.

Arguit incredulos.

Azoara 115.

Arguit avaros et obtrectatores.

Azoara 116.

Narrat inauditam et incredibilem fabulam.

Azoara 117.

Monet divites, ut Deum invocent.

Azoara 118.

Legi suae contradicentes praedicat praedendos et damnandos, sed mentitur.

Azoara 119.

Hortatur ad orationem et sacrificium.

Azoara 120.

Docet suos Mauros, ut hoc modo alloquantur Christianos: Ego quidem vestram legem minime sequor, nec vos meam, igitur mihi mea maneat, vobisque vestra. Cur ergo mendax vates persequeris Christianos?

Azoara 121.

Jubet orare pro illis, qui suam legem suscipiunt.

Azoara 122.

Invehitur contra Amulach similem sibi pseudoprophetam.

Azoara 123.

Praecipit constanter praedicari unum esse Deum, filio carentem.

Azoara 124.

In nomine Dei circuli, domini circuli visibilis te sanctifica, postulans ipsum, ut ab opere pessimo malisque tenebris et ab incantatione magorum te protegat. Quis est iste dominus Deus circuli, nisi Lucifer et angeli eius, qui circumeunt assidue querentes, quos devorent. Pro signo crucis diabolus habet circul <um.>

Azoara 125.

In nomine Dei pij, misericordis, te sanctifican<t?> omnium gentium hominum regnumque regem et Deum, iugiter et suppliciter adora, ut a diabolo humana corda penetrante, homin<ibus> diabolicis atque perversis te defendat. In praecedenti capite appellavit se immundus spiritus Deum circuli, hic crudelis et inimic<us> bestia audet se vocare Deum pium, cum sit impius et execrand<us.> Mentitur nebulo se corda humana penetrare, cum hoc proprium sit veri Dei. Scriptum est enim: *1Reg. 16,7. - 2Para. 6,30.* Homo videt, quae pare<nt>, Deus autem intuetur cor. Et ipse solus novit corda filiorum hominum. Ab oratione incaepit suum Alcoranum diabolus, et in oratione finivit, ut videatur valde devotus, vel ut habeat et ipse suos adoratores, sicut verus Deus. Et hic finis esto totius huius libri diabolici.

EPILOGUS TOTIUS OPERIS

In primo libro ostendimus, qualis, quam faeda et quam detestanda fuerit vita Mahometis, qua fraude simulaverit se apostolum et nuncium esse Dei, qua astucia Arabes primum, deinde alias gentes ad se attraxerit, et ad legis suae observationem minis et armis iniquissime compulerit. Deinde hoc etiam declaravimus, qua occasione gens Scytica Turcarum, [qua occasione] Mauris Mahometanis se adiunxerint, et super Arabes dominium obtinuerint, et quam late primo duce eorum Ottomanno imperium suum terra marique propagaverint, et adhuc propagare non cessent. In secundo libro explicuimus, quid sit Alfurcan, Alcoran, Azoara, quis sit ordo et modus procedendi in illo mendacissimo libro, quae divisio, quis scopus, quaeve intentio sit auctoris, quae utilitas, et quae sit illius necessitas, et quod autor illius potius sit dicendus cacodaemon, quam Mahometes, et quod ipse quoque Mahometes non fuerit nuncius veri Dei, sed daemonis ad seducendum homines. In tertio libro confutavimus carnalem et ficticum paradisum Turcicum, et ostendimus, quid sentiant Mauri de Inferno, de extremo iudicio et de resurrectione mortuorum, et probavimus solidis rationibus, quod non quilibet in sua fide et secta salvabitur, sed in sola fide catholica, et quod ignorantia rerum ad salutem pertinentium neminem excusat. Item quod pluralitas uxorum, quam permittit Mahometes suis sectatoribus, repugnat legi divinae et rationi naturali.

**Doctrina Mahometis confertur cum doctrina Euangelicorum.*³⁵⁵ Superest, ut conferamus doctrinam Mahometis cum doctrina Euangelicorum et aliorum haereticorum nostri temporis, et vitam Mahometis cum vita ipsorum, qui se iactant Christianos esse, cum tamen in praecipuis suae fidei et articulis consentiant cum Mahomete, ut qui coram catholicis erubescerent dicere se esse Turcas, erubescant pariter se vocitari Lutheranos, Calvinistas, Huzitas, Anabaptistas et Pychardas vel diabolistas, cum hi omnes in praecipuis fundamentis suae fidei consentiant cum Alcorano, et vita istorum haereticorum sit simillima vitae Mahometis. Et sicut Mahometes a diabolo didicit suam perversam doctrinam, ita omnes haeretici ab eodem diabolo hauserunt et hauriunt[!] omnes suos errores et haereses. Quid mirum ergo, si in mendacio consentiant, cum magister eorum semper fuerit mendax et pater mendacij.

Iste mendax spiritus inventor est idololatriae, iste excitavit pseudoprophetas, et per eos contra veros prophetas mendacium locutus est. Dixit Deus (cum nollet Achab³⁵⁶ veritatem audire a Michia,³⁵⁷ vero propheta Dei): **3Reg. 22,20-21.** Quis ibi et decipiet Achab? Respondit Satan: Ego decipiam. Dixit Deus: Quomodo? Ait Sathan: Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Sic factus est spiritus mendax in ore Arrij negando Christi divinitatem, et in ore Macedonij negando Spiritum Sanctum, et in ore Sabelli negando [Spiritus Sanctum] Trinitatem personarum in una deitate, et in ore Lutheri negando sacramenta et bona opera, et in ore Calvini negando praesentiam Christi in Eucharistia, et in ore aliorum haereticorum, qui ex Lutheri et Calvini excrementis pullularunt, ut sua quisque somnia pro vero verbo Dei praedicaret. Et sicut Judaei audiebant veros prophetas et falsos, sed quia verus propheta hortabatur ad poenitentiam, falsus autem placentia illis praedicabat, maluerunt hunc sequi, ut cum isto perirent, quam illum, ut cum illo salvarentur,

excaecati a diabolo et a sua concupiscentia, sic legem Mahometis et doctrinam eius videbant esse falsissimam, tamen quia promittebat illis omnes carnales voluptates in vita et post mortem, assenserunt magis mendacio, quam veritati. Sic etiam in medio haereticorum in Germania, Bohemia, Ungaria et Moravia praedicatur Euangelium et verum verbum Dei a catholicis doctoribus et sacerdotibus, praedicatur et mendacium et verbum diaboli et Alcorani ab haereticis, et tamen homines carnales, perversi et pleni iniquitate malunt audire mendacium, quam veritatem. Plus volunt credere uni ignoranti et pediculoso studioso, qui nuper ex triviatis scholis ascendit ad cathedram ignorans Latine congrue loqui,³⁵⁸ quam omnibus concilijs eruditorum virorum, quam omnibus sanctis patribus, qui pietate, doctrina et sanctitate celebres fuerunt in toto mundi, et quorum doctrinam et sanctitatem Deus plurimis prodigijs confirmavit. Si Deus in hora mortis vel in die iudicii, interrogaverit aliquem ex istis, qui relictis fide antiqua currunt post haereticos, cur tu secutus es seductorem Lutherum, cur tu Calvinum, nonne meliores erant istis Augustinus, Hieronymus, Basilus³⁵⁹ [et] et reliqui sancti patres, quorum et vita sancta fuerit et doctrina salutaris. Hic non habebit, quid respondeat haereticus, nisi quod concupiscentia carnis, diabolus et mendax minister deceperit illum, et tunc tradetur cum suo ministro diabolo, qui deducat eos ad tormenta aeterna. Sed videamus iam, quam sit conformis Euangelicorum doctrina cum doctrina Mahometis.

1. Negavit Mahometes Christi divinitatem, Spiritum Sanctum et distinctionem personarum, negaverunt haec eadem antiqui haeretici, Arrius, Macedonius et Sabelius, negarunt novi Arriani, Evangelici, Valentinus Gentilis,³⁶⁰ Georgius Blandrata³⁶¹ et Franciscus Davidis³⁶² et novi Trinitarij Polonici et Transylvanici.

2. Deinde sicut Mahometes fuit inconstantissimus in sua doctrina, saepissime sibimet ipsi contradicit, ut superius tertio libro ostendimus, ita et Lutheranus heresiarcha non minus inconstans fuit in suis actibus et dogmatibus. Nam anno domini 1520 dixit unum tantum esse sacramentum, anno autem 1522 docuit esse duo, anno 1530 concessit esse tria. Idem Luther communionem sub utraque specie non esse necessariam professus est in libro ad Bohemos et in libro de captivitate Babylonico et sermone de Eucharistia, postea spiritu erroris depravatus docuit omnibus sub utraque communicandum esse.

3. *Vide Lindanum,³⁶³ liber 2. Dubitantii, caput 3. et 4.* Item Mahometes sustulit omnia sacramenta, quae habent vim suam ex passione Christi, quia negat Christum esse mortuum, sic et Evangelici quaedam sustulerunt, quaedam suis erroribus conspurcaverunt, et inutilia sibi et alijs reddiderunt. Nam ut ait Augustinus: Baptizmus quamvis extra ecclesiam possit esse, prodesse tamen non potest extra catholicam ecclesiam.

4. Preterea[!] reicit Mahometes missae sacrificium. Reijciunt et Evangelici, Lutherani et Calvinistae et reliqua fex haereticorum.

5. Negat Mahometes in Eucharistia esse verum Christi corpus, negant et Calvinistae, qui putant signum esse tantum corporis, et Lutherani, qui negant transsubstantiationem.

6. Mahometes saepe hortatur suos Mauros ad opera bona facienda, ad orationem, ad ieiunia, ad eleemosynas largiendas. Evangelici peiores Mahomete, praedicant nihil prodesse bona opera ad salutem. Vide Illyricum³⁶⁴ in commentarijs in epis-

tolam ad Galatas, licet Georgius Maior³⁶⁵ lib. de bonis operibus contrarium asserat. [Mahometes negavit sanctorum intercessionem, pernegant et Euangelici.]

7. Item sicut doctrina Mahometana quamprimum orta est confestim divisa est per discipulos Mahometis Hali et Homer in contrarias sectas, Hali doctrinam et interpretationem sequuntur Persae, Homer vero reliqui Mahometani. Ita etiam Arriana haeresis olim divisa est in Eunomianos,³⁶⁶ Macedonianos, Sabellianos, Eutychianos et Melicianos,³⁶⁷ ut scribit sanctus Basilius contra Eunomium, et Epipha. haeresi 68. et 76. *Vide Lindanum, liber 2. Dubitantii, caput 3. 4. 5. et liber 1, caput 10. et 11.* Sic etiam secta Lutherana statim ut caepta est in diversas et secum pugnantes haereses disserta, quidam enim sunt Lutherani rigidi, qui in 12 classes dividuntur, alij Antilutherani,³⁶⁸ et hi vicissim in undecim alias sectas scinduntur, alij sunt Sacramentarii, qui vicissim multiplices habent soboles, quidam numerant hoc saeculo 65, alij 128 haereses, quae ex libris Lutheri, veluti ex faetidis fontibus pullularunt, quod apertissimum signum est falsae et diabolicae doctrinae, sicut unitas et concordia veritatis et sacrae doctrinae. Ob hanc causam Ecclesia dicitur una, quia ubicumque fuerint veri catholici per totum mundum, idem omnes sentiunt de articulis fidei, de sacramentis, de missa, de invocatione sanctorum, de purgatorio, de libero arbitrio et de bonis operibus. Non enim est Deus dissensionis, sed pacis. *1Cor. 14,33. - 2Pet. 2. - Luc. 11.* Et sicut proprium est Christi homines dispersos in unitatem fidei congregare, ita proprium est diaboli dispergere in varios errores, et excitare sectas perditionis in populo. Vide Greg. lib. 3. moral. in Job. cap. 14.

8. Item sicut Mahometes excitavit ab Orco antiquas haereses Arrianorum, Macedonianorum et Sabellianorum, ita et Lutherus Simonis magi, qui docuerat olim sola fide homines iustificari. Item docuerat idem Simon magus Deum esse causam peccati. Idem docent blasphemi Calvinistae et Lutherani, qui negant liberum arbitrium hominis. Nam si non libera voluntate operatur homo peccatum, sed impellitur a Deo, non homo est causa peccati, sed Deus, sicut si quis equo insidens cogat equum conculcare puerum in platea lusitantem, non equus est causa necis, sed sessor. Nec equus peccavit, sed qui equum impulit ad conculcandum. Hinc ulterius sequeretur, quod si non haberent homines liberum arbitrium ad bene et male operandum, frustra essent omnes contiones et exhortationes ad bonum et dehortationes mal<is.> Iniustae essent leges civiles punientes malefactores, fures, homicidas, adulteros, praedones, si non potuissent illa peccata vitare. Iniustae etiam daretur praemia bonis pro iustis operibus, si non libera voluntate illa fecissent. In hac quaestione Mahometes fuit perplexus, nunc ait Deum non dirigere malos, nunc suadet orandum esse pro ipsis, ut a Deo in viam rectam dirigantur, magis tandem inclinabatur ad asserendum liberum arbitrium, quam tollendum, quod ostendunt crebrae exhortationes ad orationem, ieiunia, eleemosynas, quae omnes inutiles essent, si carerent homines libero arbitrio. Dicit tamen idem Mahometes in Azoara 17, quod Deus rectam viam demonstrat, quibus vult, et quos vult, facit aberrare, contrarium dicunt veri prophetae et verus Deus 1.Timot. 1. Deus vult omnes homines salvos fieri. Ezech. 18. 33. Nolo mortem peccatoris. Mat. 23. Quoties volui congregare filios tuos, et noluisti. Item Azoara 38. dicit Deum posse cogere, ut omnes Alcorano credant, sed non cogere.

9. Mahometes nunc negat intercessionem sanctorum, quia nulli sunt sancti Mahometani aut haeretici in caelo. Nunc vero asserit in Azoara 44, quod Deus et angeli orant pro Mahomete, et in Azoara 53. dicit, quod si angeli non orarent, caelum

caderet super homines. Sic Lutherus nunc concessit, nunc negavit intercessionem sanctorum. Concessit in libro de praeparatione ad mortem et libro contra Taboritas,³⁶⁹ deinde palam in alijs libris negavit. **Haeretici per haereses separant se a sanctis et a membris Christi et a communione sanctorum.** Quia nulli sunt sancti Lutherani in caelo, qui possint pro ipsis orare, sed tantum catholici, et catholicorum communionem non petunt, nec volunt habere haeretici, a quibus se ipsos separaverunt in vita.

10. Negabant olim Messaliani³⁷⁰ haeretici, sicut et Mahometes per sacramenta sordes animi expiari, negant pariter Lutherani et Calvinistae, qui dicunt non deleri peccata per baptismum, sed radi, tegi vel occultari tantum, et non imputari.

11. Mahometes et Jovinianus³⁷¹ negaverunt virginitatem praestare matrimonio, negant et ministri Euangelici, Veneris sacerdotes et libidinis vana mancipia.

12. Signum sanctae crucis, ut anathema horrent Turcae et Judaei, nec paciuntur sibi in fronte pingi. Non minus aspernantur hoc salutiferum signum diaboli et ministri Euangelici.

13. Imagines sanctorum non ferunt Turcae et Judaei in suis synagis[!], sic nec Calvinistae sustinent illas in suis ecclesijs renovantes antiquam haeresim iconoclastarum.³⁷²

14. Mahometes non patitur suam legem discuti a Christianis et Judaeis, sed tantum a suis stolidis et indoctis Mauris. Sic Euangelici non paciuntur sua dogmata discuti a sacris concilijs, a sanctis patribus et a doctoribus Catholicis, sed a plebe indocta, quam seduxerunt, et suis erroribus imbuerunt.

15. Dies festos catholicorum abrogavit Mahometes, et diem dominicum mutavit in diem Veneris, cui fideliter servivit tota vita. Sic Carolstadius,³⁷³ unus ex discipulis Lutheri omnino festa abrogavit, et nullum servandum censuit praeter Sabbathum cum Judaeis. Idem fecerunt novi sabbatharii³⁷⁴ in Transylvania.

16. Item Mahometes mutavit ieiunia quadragesimalia in ieiunia mensis Radaman, id est marcij, quo asserit ad se delatum fuisse Alcoranum per Gabrielem angelum, sed gulosi haeretici omnia sustulerunt ieiunia, ne contristarent Venerem, patronam suam, et quo facilius allicerent ad suam sectam Veneri et gulae deditos.

17. Preterea sicut Mahometes depravavit Veteris et Novi Testamenti historias et Sacras Scripturas, ut superius libro tertio ostendimus, sic et Euangelici corruperunt verbum Dei addendo, mutuando, detrahendo. **Empserus*³⁷⁵ in praefatione *Annotationum in Novum Testamentum.** Observavit vir eruditus, Empserus Lutherum fere mille quingentos errores haeticos miscuisse in Biblia in sua versione Germanica. In illis verbis sancti Petri: **2Pet. 1,10.** Quapropter fratres magis satagite, ut per bona opera ceteram vestram vocationem et electionem faciatis, illa verba per (bona opera) prorsus omisit. Et illis verbis apostoli: **Rom. 3,28.** Arbitramur enim iustificari per fidem sine operibus legis, addidit vocem solam, id est per fidem solam vel solum per fidem. Item in illis verbi apostoli: **1Thessal. 4,3.** Haec est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione, postrema verba prorsus omisit, quia videbat pugnare illa cum illis suis verbis, si non vult uxor, ancilla venito. **Vide Lindanum, liber 1, caput 10. 11. sui Dubitantii.** Nec solum verba vel sententias addunt vel remonent Euangelici ex Sacris Biblijs, sed etiam integros libros reijciunt, ut librum Tobiae, Judith,³⁷⁶ Ecclesiasticum, Sapientiam Solomonis, Epistolam S. Jacobi et Sancti Pauli ad Hebraeos, quin etiam symbolum apostolorum basim et fundamentum salutis et totius Sacrae Scripturae ausi sunt homines perdit depravare alio sensu

intelligentes, quam Ecclesia catholica. *Hilarius.³⁷⁷ Liber ad Constantinum Augustum.* Omnes enim haeretici (ut ait Hilarius) Scripturas sine sensu loquuntur, fidem sine fide praedicant, Scripturae enim non in legendo sunt, sed intelligendo, neque in praevaricatione sunt, sed in charitate. Contra primum articulum Theodorus Beza³⁷⁸ et Petrus Martyr³⁷⁹ Calvinistae, negant Deum esse omnipotentem, quia inquiunt non omnia potest facere, ut factum fiat infectum, ut meretrix fiat virgo, et ut bis tria sint septem. Vide Hezhuscium³⁸⁰ contra Calvinum et Bezam.

Articulum vero illum, crucifixus mortuus, negant Libertini³⁸¹ cum Mahome[!] dicentes Christum non esse vere mortuum, sed tantum opinione hominum. Sic etiam articulum illum, descendit ad Inferos, negavit Mahometes, pernegant et Calvinistae, qui non credunt Christum realiter descendisse ad Inferos. Bucerus³⁸² dicit esse somnia, quae dicuntur de lybo patrum, Calvinus ait esse fabulam, et somniat Christi ad Inferos descensum fuisse luctum eius cum aeternae mortis horrore. Jacobus Smidelinus³⁸³ et Nicolaus Gallus³⁸⁴ Lutherani asserunt Christum in Inferno passum, et Inferni ignis cruciatum sensisse. Longe peius de Christo loquentes, quam Mahometes, qui asserunt Christum nec passum, nec mortuum, nec ad Inferos descendisse, sed a Deo in caelum translatus fuisse. Andreas Musculus³⁸⁵ ait Christum secundum utramque naturam passum et mortuum fuisse, cum Mahometes nec secundum humanam naturam concedat mortuum fuisse, et cum tota divinitas Patris et Spiritus Sancti sit in Christo, si mortuus fuisset Christus secundum divinitatem, nullus Deus fuisset in mundo, et omnia in nihilum recidissent carentes creaturae suo Deo conservatore et gubernatore.

Anabaptiztae negant secundum articulum Christum ex Maria, id est ex substantia eius carnem assumpsisse, sed e caelo corpus suum attulisse, ut olim senserunt Valentiniani³⁸⁶ haeretici. Mahometes longe melius fatetur Christum ex purissima virgine, Maria carnem assumpsisse et natum esse.

18. Praeterea Mahometes non omnino reiecit Novum et Vetus Testamentum, sed dixit non sufficere illa ad salutem, nisi et suus Alcoranus observetur cum illis. Evangelici autem longe deterius loquuntur de lege Moysis. *Luther tomo Germanico, folio 40.* Nam Lutherus nec vult audire, nec videre Moysen, cum quispiam inquit Moysen proponit cum suis praeceptis, atque cogere vult, ut illa observes, tunc dicito illi, abi ad Judaeos cum tuo Moyse, ego Judaeus non sum, ne mecum Moyse involvas. Magister est omnium carnificum, neque quisquam illum terrendo, angustando, tyrannidem exercendo, minando, increpando et fulminando, vel superat vel aequat, Moysen cum sua lege nolo ego habere, est enim Christi domini hostis. Nunquam aliquis Turca vel Tartarus tam impie et scabiose locutus est, de sanctissimo propheta Dei et summo amico eius, cum quo ore ad os Deus locutus est. *Num. 12.* Qui si hostis fuisset Christi, non apparuisset in transfiguratione eius in monte cum Helia, non remisisset Judaeos ad Moysen et prophetas dicens: *Mat. 17. – Luc. 16,29.* Habent Moysen et prophetas, audiant illos. Non dixisset alio in loco Judaeis: *Joan. 5,45-47.* Nolite putare, quod ego accusaturus sum vos apud Patrem. Est, qui accusat vos, Moyses, in quo vos speratis, si enim crederitis Moysi, crederitis forsitan et mihi, de me enim ille scipsit, si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis? Quod si Moyses accusaturus est Judaeos, qui pluris faciebant ipsum, quam Christum, quanto magis blasphemum Lutherum et eius discipulos accusaturus est, tamquam contemptores legis Dei viventis? Antinomi³⁸⁷ quoque, discipuli Lutheri aperte legem Moysi

reijciunt. Dicunt enim in confessione Mansfeldensi: **Confessio Mansfeldensis, titulo de Antinomis, folio 89. et 92.** Lex digna non est, ut verbum Dei appelletur, qui cum Moyse rem habent, eos damnari oportet ad patibulum cum Moyse, contra vero dominus praecepta decalogi in Euangelio non solum confirmavit, sed etiam ipse observavit, et praecepit perfectius observari, quam scribeae et pharisei observabant, et iuveni querenti[!] quomodo vitam aeternam consequeretur, respondit: **Mat. 5. et 19, 17.** Si vis ad vitam intrare, serva mandata Dei. Et ipsi blasphemi Lutherani ad patibulum illa redelegant, digni ipsi mille patibulis et incendijs Inferni. Item Lutherus in convivialibus sermonibus, ut refert Aurifaber capite de lege: Reijciantur inquit prorsus decem praecepta, et statim desinent omnes haereses, sunt enim decem praecepta veluti fontes, unde omnes haereses prodeunt. Est enim scriptura liber haeticorum, consentiunt in hac impietate cum suo patre Luthero Antinomi in confessione Mansfeldensi titulo de Antinomis dicentes: Euangelium non potest ferre decem praecepta, quin ea ad Christianos nihil pertinent, quamobrem extra Ecclesiam ableganda sunt, deque cathedra deturbanda, et ad curiam, ad civilem potentiam, immo ad patibulum ableganda. Quomodo, mendax nebulo, non potest ferre Euangelium decem praecepta, cum decem praecepta sint cor et anima Euangelij, et fundentur in duobus praeceptis charitatis, et haec vicissim in duobus praeceptis legis naturae, quae omnium hominum mentibus impressa sunt, et praecepta decalogi sunt interpretationes legis naturae. Et non ob aliud damnantur homines pagani, haeretici et alij peccatores, nisi quod legem naturae et decalogum non observaverunt. *Mat. 19.* Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Ergo, qui non servant, non ingrediuntur. Aliqui haeretici augentes blasphemiam dicunt illa esse impossibilia, quibus contradicit Christus asserens iugum suum esse suave et onus leve. **Mat. 11.30.** Et Sanctus Joannes: **Joan. 5,3.** Haec est inquit charitas Dei, ut mandata eius custodiamus, et mandata eius gravia non sunt. Si non sunt gravia, multo minus impossibilia. **Mat. 22.** Ex duobus praeceptis charitatis pendet tota lex et prophetae, et omnia mandata Dei, et quid potest esse facilius, quam amare Deum? Quodlibet animal diligit suum benefactorem, et quis potest dici maior benefactor hominis, quam Deus, a quo accepit animam et corpus, et quicquid boni habet. Item omne animal diligit sibi simile. Quid similius homini, quam alius homo, qui ad imaginem et similitudinem Dei creatus est sicut ipse. Ama proximum, et legem implesti teste apostolo et dicente: **Rom. 13.** Qui diligit proximum, legem implevit. Attende, quid lex naturae clamet tibi, quicumque volueris, ut alij faciant tibi, haec et tu facias illis, et quicquid nolueris tibi fieri ab alijs, hoc nec tu feceris alijs. **Mat. 7, 12.** Audi, quomodo hanc legem naturae confirmet dominus in sancto Euangelio suo: Omnia quaecumque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis, haec est enim lex prophetae. *Luc. 6. *Luc. 6,31.** Et prout vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illos similiter. Hanc legem naturae servavit Abraham, Isaac, Jacob, Joseph et alij patriarchae, antequam per Moysen proponeretur, et declararetur per decalogum, et priusquam per filium Dei in Euangelio confirmaretur. Servavit Tobias sanctus, et filio suo praecepit, ut custodiret dicens: **Tob. 4,16.** Quod ab alio oderis fieri tibi, vide, ne tu aliquando alteri facias. **Job. 1,1.** Sic ante legem Moysi Job dicitur vir simplex et rectus et timens Deum et recedens a malo. In Veteri Lege nemini dubium est, quin prophetae servaverint legem Moysis, et alios quoque docuerint servare. Certe de David dixit Deus ad Jerobam:³⁸⁸ **3Reg. 14,8.** Non fuisti, sicut servus meus David, qui custodivit mandata mea, et secutus est me in toto corde suo faciens, quod placitum es-

set in conspectu meo. Et de Josia³⁸⁹ dicitur: *4Reg. 23,25.* Similis illi non fuit ante illum rex, qui reverteretur ad dominum in toto corde suo et in tota anima sua et in universa virtute sua iuxta omnem legem Moysi. De Zacharia, patre Joannis Baptistae et uxore eius scribit sanctus Lucas, *Luc. 1,6.* quod erant ambo iusti ante Deum incedentes in omnibus mandatis et iustificationibus domini sine querela. Et de Simeone³⁹⁰ sancto dicit idem Euangelista: *Luc. 2,25.* Et ecce homo erat in Jerusalem, cui nomen Simeon, et homo iste iustus et timoratus, expectans consolationem Israel, et Spiritus Sanctus erat in <eo.> Et in lege Euangelica quis audebit negare sanctos apostolos, martyres et virgines servasse mandata Dei, alioquin omnes fuissent damnati, quia scriptum est: *Mat. 19,17.* Si vis ad vitam ingredi, serva mandata Dei. Alioquin Deus non esset iustus damnando homines propter eorum scelera et mandatorum suorum transgressionem, si mandata ipsius observata fuissent impossibilia. Sicut stultus esset, qui bovi vel equo suo molares grandes lapidis imposeret, sub quo incedere non possent. Iustus est Deus, novit uniuscuius vires, et nemini imponit maius onus, quam possit ferre. Menciuntur ergo haeretici dicendo mandata Dei esse impossibilia.

19. Tandem Mahometes suam legem accomodavit corruptae naturae humanae resecans ex illa, quae difficultatem in credendo efficere possent, nihil praecipiens eorum, quot sensum et intellectum excederent, et concedens omnia, quae carni sunt suavia, ut uxorum copiam. Sic haeretici suam doctrinam accomodant[!] pravae hominum inclinationi tollendo festa, ieiunia, caelibatum, confessionem auricularem et delectum ciborum.

20. Praeterea Mahometes concessit suis Mauris polygamiam. *Azoara 8. et 9.* Lutherus hac in re quoque non multum ab illo dissensit, qui in exegesi capitis 7. epistolae primae ad Corinthios docet non tantum propter fornicationem, sed etiam propter multas alias causas matrimonium solvi posse, et aliud iniri, nempe ob iracundiam alterius coniugis et frequentes rixas, si molesta sit cohabitatio, vel si non modo ethnicus Christianam, sed etiam falsus Christianus Christianam deserat, vel si coniunx coniugem ad furtum, adulterium vel quodcumque aliud flagitium inducat, vel si diu absit coniunx, vel si pauper divitem coniugem retinere non possit, quod affines vel amici diutius impendant, vel cum alter alteri se subduxerit, aut debitam benevolentiam persolvere nolit, aut habitare simul renuerit.

Ecce impius et libidinosus apostata, quam turpiter conspurcavit verba sancti apostoli, *1Cor. 7.* qui in eo loco apertissime docet solam mortem posse coniuges abinvicem separare. *Rom. 7,2-3.* Mulier inquit alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit, quod si dormierit vir eius, liberata est a lege viri, cui vult, nubat. Hic autem scortator monachus tot alias invenit causas frivolas, propter quas separet coniuges, abinvicem, ut introducat polygamiam. Nam si ob rixas licet dimittere coniugem, poterit contingere, ut altera quoque, quam ducet, rixetur, et hanc dimittet, et aliam ducat, quae deprehenditur in furto, et quarta in adulterio, quinta in alio peccato, sexta nolit cohabitare, septima multo tempore absit vel aegrotet, octava nolit debitum reddere, si ergo licet propter has causas uxorem dimittere, et aliam ducere, idem vir eodem tempore habebit novem aut decem uxores more Turcarum. Quod quid est aliud, quam polygamiam Mahometis introducere, et sicut Mahometes permisit etiam ancillis abuti, sic et Luther dicens, si non vult uxor ancilla veniat.

21. Deinde sicut mentitus est Mahometes suam legem a caelo sibi esse allata per Gabrielem angelum, quam tamen nullis veris miraculis probare potuit, ita quilibet

haereticus buccis concrepantibus clamat se verum Dei ministrum esse, et suam doctrinam purum verbum Dei. Nullus tamen eorum in confirmationem sui Euangelij vel unicum claudum equum sanare potuit. Imo[!] cum vellet Calvinus in confirmationem suae doctrinae mortuum suscitare, ex vivo fecit mortuum, conduxerat enim quemdam, ut simularet se esse mortuum, et sineret se in fenetro in templum pro mortuo inferri, et cum ipse imperaret, surgeret ex feretro in confirmationem suae doctrinae, sed simulator ille ad clamorem Calvini serio mortuus est, vide Lindnum[!] lib. 1. dubit. c. 9. 10. 1 < 1. >

Ita Cyrolla Arrianus ex vidente fecit caecum in suae doctrinae confirmationem. Non talia ficta signa fecerunt prophetae et apostoli, qui immediate a Deo missi fuerunt. Jactet, quantum volet[!] Mahometes se esse signaculum prophetarum, non est credendum ei. Glorietur quantum volet[!] Lutherus se esse quintum Euangelistam et tertium Heliam, clamitent Calvinitae se esse Euangelicos, non sunt audiendi, quia nullo vero miraculo hactenus potuerunt probare suam missionem, ob id non Dei, sed diaboli dicendi sunt ministri.

22. Tandem Mahometes a diabolo didicit suam doctrinam, quem subinde appellat Gabrielem angelum, a quo et deductum se fatetur usque in septimum caelum, ut ibi cum Deo loqueretur, sic etiam antesignanus et dux pseudoangelicorum Lutherus ingenue fatetur se a diabolo accepisse argumenta contra missae sacrificium, cum eoque familiariter fuisse versatum pluribus annis. Scribit enim in libro de missa angulari se familiariter nosse diabolum, et quod plus uno salis modio cum illo comederit, a quo ait se excitatum et admonitum, ut contra missae sacrificium scriberet, et quod ab illo acceperit fortiora contra missam argumenta, quam quae refellere posset. Idem in libro de missa privata dicit magistri sui vocem fuisse adeo gravem, robustam et terribilem, ut post collationem matutinam cum illo habitam homines quandoque reperiantur mortui, et animam ita reddi anxiam, ut uno momento cogatur e corpore exire, quod sibi quoque saepe accidisse fatetur, a quo et suffocatus est sub finem vitae.

Zvinglius³⁹¹ quoque, pater sacramentariorum palam confitetur se ab angelo (qui utrum niger vel albus fuerit, ignorat) didicisse, ut in verbis illis Christi, (Hoc est enim corpus meum. [christi]), est pro significat interpretaretur. Habent ergo Lutherani et sacramentarii et caeteri haeretici, qui ab his sunt propagati suam doctrinam, sicut et Mahometes a diabolo. Qui ergo amat suam salutem relicta diabolica doctrina amplectatur veram Christi doctrinam, per apostolos et sanctos doctores Ecclesiae catholicae traditam, extra quam (sicut arcam Noe) nemo salvabitur, sed peribit regnante diluvio.

23. Postremo non solum doctrina Euangelicorum valde similis est doctrinae Mahometis, verum etiam vita praecipuorum haeresiarcharum non multum discrepat a vita ipsius Mahometis. Mahometes fuit supramodum libidinosus, non solum adulterijs plurimis, sed etiam vicio sodomitico pollutus, ut in vita eius copiose ostendimus. Lutherus quoque quantopere fuerit Veneri deditus, satis evidenter declaravit in Epistola ad praepositum Luneburgensem dicens: Concubitum non modo ut cibum et potum esse necessarium, sed etiam a Deo praeceptum. **Gen. 9. Crescite et multiplicamini et implete terram.** Quod praeceptum licet dudum expiraverit impleto iam hominum mundo, diligenter tamen Lutherus adimplevit ducens virginem Deo consecratam, sacrilegus sacrilegam in uxorem contra suum, et illius votum, habentes ambo damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. **Luther: Tomo 6. operum, folio*

165. - 1Timot. 5.* Cuius exemplum secuti sunt multi monachi apostatae et libidinosi clerici convertentes caenobia virorum et faeminarum in faeda lupanaria.

De Joanne Calvino, Pikhardo Gallo, Novidunensi scribit Vacquerius³⁹² libro de tentationibus et Hieronymus Bolsecus³⁹³ in vita Calvini, quod fuerit inter dissolutos suae aetatis diversis dissolutissimus et obscaenissimus. Extant tabulae Noviodunensium publicae, quod convictus nefandi sodomici sceleris et ignibus tradendus episcopi illius loci iussu fuerit vita donatus, sed in paenam et memoriam tanti sceleris candenti ferro a carnifice fuerit ustulatus. *Adrianus Jungius:³⁹⁴ *De doctrina et moribus Evangelicorum, liber 1, caput 3.** Hoc flagicio faedoque stigmate notatus et praeterea Simoniaca labe infectus, partim ob vitae improbitatem, partim propter infamiam publice sibi inustam, cum civium suorum conspectum ferre non potest, a patria exulare coactus est, et haereticus factus, cum multas blasphemias in Deum et sanctos evomisset, tandem a domino percussus est in posteriora faedo morbo Philistinorum pessimo et turpissimo ulcere in opprobrium sempiternum, pluribusque et gravioribus, quam Haeredes excarnificatus morbis, e vita excessit. *Mors Calvini horribilior, quam Mahometis.* Laboravit dolore capitis, stomachi, podagra, morbo colico, hemorrohidarum, putido pudendoque ulcere ani. Postquam diu multumque putridum eius corpus fuisset excarnificatum, invocatis daemonibus (ut scribit Bolseca) iurans et execrans et blasphemans expiravit, et detestatus et execratus est diem et horam, quam studijs et scriptionibus impendisset. *Bolseca in Vita Calvini.*

Bezam quoque, secundum Calvinistarum papam, Calvini successorem non solum adulterijs, sed etiam vicio Sodomitico faedatum testantur praedicti authores, et ipsemet Beza in praefatione suorum poematum et Elegia 1. et 3. fatetur se astrorum fato impurae Veneri fuisse dedicatum. *Adrianus Jungius: *De doctrina et moribus Evangelicorum, liber 1, caput 3.** Nec puduit dictu faedum cecinisse furorem, nequitiae fieret testis, ut ipse suae. Publij cuiusdam viventis uxorem, quam adulterio polluerat, atque a viro abducere multis modis conatus est, omnibus poetarum deabus nymphisque praetulit, denique totam fere aetatem in nefandissimis libidonibus et cupiditatibus impendere cupiens. Candidam tetram meretricem, quam inscijs parentibus abduxerat et Audobertum Amasium suum, tamquam unicum Adonidem³⁹⁵ adeo deperijt, idque etiam pudendo carmine testatus est, ut vel ob hoc unicum scelus merito ignibus tradendus fuisset, et e medio hominum exterminandus.

Ex his manifestum est, quod vita haeresiarcharum nostri temporis non minus fuit flagiciosa, quam Mahometis. Et quod diximus de primarijs illis haereticis Lutheranis et Calvinistis, idem dicendum est de alijs iunioribus, qui ex illis propagati sunt, Arrianis, Huzitis, Anabaptistis, Adamitis et Pikharditis, quorum doctrina et vita non minus detestabilis est, quam patrum suorum et Mahometis. Cum ergo in tot articulis consentiant cacangelici cum Mahometanis et Turcis, et in paucis vel nullis conveniant cum veris Christianis Romanae fidei, rectius et verius dicendi essent Turcae vel Mahometani, quam Christiani. Nam licet quidam illorum dicant se consentire nobiscum in symbolo apostolorum, non tamen id veritati consentaneum est, quia singulos fere articulos aliter ipsi intelligunt et aliter explicant, quam doctores ecclesiae catholicae. Quod si ergo displicet illis nomen Mahometis et Turcarum, non sequantur illorum errores, redeant ad Ecclesiam catholicam, unde exiverunt, credant omnia, quae illa credit, ut veri Christiani dici et haberi possint, et damnent omnes errores, quos illa damnat. *3Reg. 12.* Postquam Jeroboam rex creatus fuisset super

decem tribus Israel, et vereretur, ne populus a se deficeret, et rediret ad domum David et Jerosolymam, ubi erat verus cultus Dei, verum sacrificium et veri sacerdotes ex Levitico genere.³⁹⁶ Hanc fraudem excogitavit [hanc fraudem excogitavit] ad avertendum populum a vero Dei cultu, et ad idololatriam inducendum, curavit fundi duos aureos vitulos et unum collocavit in tribu Ephraim,³⁹⁷ alium in tribu Dan,³⁹⁸ et singulis vitulis attribuit phana, altaria, sacrificia et ministros vanos, qui non essent ex tribu Levi,³⁹⁹ et prohibuit, ne quisquam deinceps ascenderat Jerosolymam ad immolandum domino, sed illis vitulis immolarent, et illos loco Dei adorarent. Videns Deus tantam impietatem, quod perditionem homines [quos] honorem vitulo divinum tribuerent, et se relicto insensibilia idola colerent, misit contra illos Assyros et Chaldaeos, et exterminavit eos de terra. Hoc exemplo non solum non est emendata tribus Juda,⁴⁰⁰ sed etiam peius caepit cum idolis fornicari relicto vero Deo. Nam et vitulos Jeroboam adoraverunt viri de tribu Juda et idola gentium, quae et in templo Dei introduxerunt, et illud prophanaverunt in abinationibus suis. Et contra hos iratus Deus delevit eos de terra, et elegit sibi novum populum ex gentibus, et congregavit in Ecclesiam catholicam Romanam, ut eius fidem et doctrinam sequeretur, sed attendamus astutiam diaboli, qui videns quod non posset Christianos inducere ad visibilia idola adoranda, invisibiles vitulos et invisibilia idola haeresum et falsorum dogmatum excitavit, primum in Graecia, deinde in Germania. *Ezech. 23.* Et erant duae filiae unius matris Romanae Ecclesiae, Oolla et Ooliba.⁴⁰¹ Oolla, id est Graecia abiit et fornicata est cum idolis Graecorum, abiecta fide catholica caepit adorare falsa dogmata Arrij, Macedonij, Sabellij, Photini,⁴⁰² Eutychetis,⁴⁰³ Monothelitarum et aliorum haeticorum. Oolla cum saepe admonita fuisset, non solum paenitentiam non egit de peccato suo, sed auxit scortationes suos plures quotidie haeticos et haereses excitando, et matrem suam, Romanam Ecclesiam et eius legatos crudeliter persequendo. Videns Deus intollerabilem[!] superbiam et insatiabilem libidinem eius, excitavit contra illam Mahometanos Arabes et Turcas, populum fortem et robustum, per quem tota Graecia in perpetuam servitutem et captivitatem redacta est. Olim Deus flagellabat populum suum per Hetheos, Haeveos, Philistaeos, Chananeos, Ammonitas et per reges Assyrorum, Aegyptiorum, Persarum et Babyloniorum, qui ita per Turcas deleti sunt in Asia et in Africa, ut ne nomen quidem illorum videatur superesse. Deletis istis indigebat Deus novo flagello ad castigandum novum populum suum Christianum, et assumpsit pro flagello Turcas et Tartaros. Ooliba autem iunior soror, non solum non est correcta exemplo et castigatione sororis suae, sed recedens a matre sua abiit in Germaniam, et multo plures acquisiuit sibi amatores, quam soror sua in Graecia, ultra centum enim et 25 haereses et falsa dogmata excitaverunt, contraria verae fidei. Cum quibus fornicantur Germani, Poloni, Bohemi, Ungari, Moravi, Austriaci et Slesistae adoranda falsa dogmata et mendacia pro veritate, et alij quidem colunt vitulos a Luthero erectos, alij a Calvino fusos, alij ab Ababaptistis et Pykhardistis fabricatos, alij alios habent peculiares Lares et proprios errores, in quibus conquiescunt, et pro veritate tuentur irridentes et reijciantes veram fidem catholicam, in qua sola possent salvi fieri. Et sicut Oolla, id est regnum Jeroboam prius peccavit fornicando cum vitulo aureo, quam soror eius Ooliba, id est regnum Juda, ita prius puniti sunt Israelitae, quam domus David. Sic etiam prius Graeci defecerunt a Romana Ecclesia, quam Germani, et prius per Turcas puniti sunt. Caveat sibi Ooliba, quia [...] ecce iam flagellum Dei appropinquat, trecentis annis sustinuit Ungaria

impetum Turcarum, et iam ad extremitatem eius pervenerunt, vix supersunt tres aut quatuor arces, quae impetum hostium possint retardare. Verendum est, ne Ooliba calicem furoris [suum] latum et longum usque ad feces exportare cogatur, nisi mature abiecerit idola erris[!] sui, et ad catholicam Ecclesiam, matrem veritatis redierit.

Olomucij 1611. mense octobris

5-6-7-8-9. fo. 82. Mentitur e caelo missum sibi Alcoranum fo. 82.

12. Nullam legem ipsi bonam, nisi creatoris f. 82.

13. Hortatur, ut Deum Abraham, Isac, Jacob et Ismael adoret 82

14. Hortatur, ut lege Moysi, Christi et prophetarum et Alcorano firmam fidem adhibeant. fo. 82. 83.

Azoara 3a ad se detorquet illud Deut. 18. fo. 82. 83. renovat paenam tallionis fo.

83.

Confutatur pluralitas uxorum fo. 87.

Mentitur se ex Mecha deductum Hierosolymam, inde in caelum una nocte 93.

94.

Confutatio falsae visionis fo. 96. Mentitur de crassicie caelorum f. 97.

Conspurcat 7 dormientium historiam, dilemma insolubile Turcis f. 98. 99.⁴⁰⁴

APPENDIX AD ALCORANUM MAHOMETIS

de causis durationis sectae eius, de prophetijs
cessationis legis eius, de potentia et divitijs Turcarum,
de hospitalitate Turcarum et an fuerit Mahometes
Antichristus.

Caput 1.

De rationibus durationis sectae Mahometanae.

Octo sunt causae durationis sectae Mahometanae praeicipuae.

Prima est, quod haec secta valde odit idololatriam, nullas Dei, sanctorum et angelorum patitur imagines.

2a. Turcae non cogunt subiectos ad abiurandam suam fidem, quia credunt unumquemque in sua fide posse salvari.

3a. Deus conservat illos, ut Christiani exerceantur per illos in scientia militari, ut olim Judaei per Philisteos et Assyrios.

4. Ut Christiani praevaricatores legis Dei per illos castigentur, sicut punivit haereses Graecorum et orientalium per illos. *Vide Pererium: Liber de Antichristo.*

5. Discordia regum et principum Christianorum augetur, confirmatur et conservatur secta Mahometana, dum Christiani gladios, quos contra Turcas vibrare debuerunt, contra se mutuo convertunt, ut Galli contra Hispanos et e contra.

6. Quia nihil praecipit Mahomet subditis, quod sit supra sensum et captum rationis, et lex eius tota est carnalis placens omnibus, et regitur terrore gladij.

7. Quia iusticiam servant in bello, non permittunt Turcae rapinas subditorum, sed hostium. Solimannus sub Zigettio janicerum suum curavit suspendi pro uno

poculo lactis, quod non solvisset, equum pascentem fruges in via publica suspendi, cum nemo auderet dicere esse suum.

8. Quia habent optimam miliciam, usu acquisitam, quicquid est scientiae militaris apud Christianos, hoc totum Turcae norunt, quia ex omni gente sunt apud illos apostatae et renegati, qui manifestant illis artes militandi, quis norunt.

Caput 2.

De cessatione legis Mahometanae variae sententiae et prophetiae.

1. **Vide Fortalitium fidei, liber 4, consideratione 12, folio 108.** Methodius⁴⁰⁵ fertur praedixisse, quod Deus, antequam deleat Mahometanos, prius castigabit per illos omnia fere regna [fere] Christianorum ob haereses et gravissima peccata. Et quod erit iugum Turcarum grave super omnes gentes, et quod erunt omnes sub tributo et iugo eorum, et Ecclesiae igne comburentur, in sacris locis sacerdotes occidentur, ibidem cum mulieribus turpitudinem operabuntur, ad sepulcra sanctorum equos suos ligabunt ob nequiciam Christianorum carnaliter viventium, sed postea a Christianis vincentur.

2. Eandem persecutionem praedixit anno domini 1079 sancta Hildegardis⁴⁰⁶ in libro revelationum cap. 14. dicens: Ventura sunt mala bellorum super populum Christianum propter tyrannidem principum et cupiditatem praelatorum, cadetque populus Christianus in manu hircorum et caprorum et bestiarum, id est per Turcas bestialiter viventes.

3. Eandem castigationem praedixit Cyrillus⁴⁰⁷ in epistola de occurrentibus malis in orbe symbolo 20 dicens: Ventura sunt bellorum mala super populum Christianum, in sexta die magna saeculi venturus est hircus, violator castitatis a plaga meridionali, et introibit limites occidentis, et vivam omnem comedet, id est sanctam Ecclesiam viribus franget, et crudas agnorum carnes dentibus lacerabit, id est non parcat infantibus, nec innocentibus, episcopatus et dioceses penitus exterminabit, et arietes, hoc est nobiles pedibus conculcabit, blasphemabit nomen Christi et Beatae Mariae, et Mahometis nomen erit in honore.

4. **Bozius, liber 6, De notis ecclesiae, signo 19.** Picus Mirandulae princeps in vita sanctae Catharinae Racoziariae, quae in eius domo degebat, et obiit anno domini 1542,⁴⁰⁸ multa eius miracula recenset et oracula, inter alia praedixit, quo tempore cessatura esset secta Mahometana. Quod quidam iuvenis, annos natus circiter 30. Christi hostes vinceret in acie, et eorum partem caederet, partem religioni Christianae adiungeret. Item praedixit Turcas Christo esse reconciliandos [esse] opera Romani pontificis, ubi profligati fuerint acerrimo quodam praelio. Praedixit mortem Julij 2di⁴⁰⁹ et inglorium exitum Francisci,⁴¹⁰ regis Galliae, et ita evenerunt.

5. Antonius Torquatus⁴¹¹ Ferrariensis, philosophus et medicus probabili colligit coniectura, quod postquam ad summum culmen pervenerit imperium Turcarum aspirando ad imperium totius mundi, tunc inclinabitur et cadet. Primo Mahometani Assyrios et Aegyptos magnis praelijs fractos superabunt, Armenos, Persas, Parthos continuis praelijs molestabunt. In Christianos magna suorum clade arma movebunt, Venetis multa inferent damna, Ungariam multis cladibus afficient, tandem regnum Ungariae lacerantes simulque imperium Romanum et Germaniam diuturno bello in

potestatem suam redigent Siciliam, Appuliam[!], Galliam intrabunt, Italiae et Hispaniae littora[!] classe vexabunt. Sed Christus tandem suorum stragem non ferens furorem Germanorum, vigorem Ungarorum, miliciam Hispanorum et Italorum ingenia excitabit, et contra eos adducet, et tandem eorum imperator superatus occiditur, in quo negotio praelioque regis Ungariae praecipua laus erit. Nam ut astra praedicant, dicti regis auspicio, ingenio, industria ductuque perficerentur haec omnia. Tunc ad orientem Christi crux portabitur, Iudaei et Mahometani convertentur.

6. Sextum vaticinium est ipsorum Turcarum de suo imperio, qui ita vaticinantur. Imperator noster veniet, Ethnici principis regnum capiet, rubrum quoque pomum capiet, quod si usque ad septimum annum gladius Christianorum non surrexerit, usque ad duodecimum annum eis dominabitur, domos aedificabit, vineos plantabit, post duodecimum annum, ex quo rubrum pomum in potestatem eius venerit, apparebit gladius Christianorum, qui eos in fugam convertet, sed dubium est, quid per cusulma, id est rubrum pomum intelligendum sit? Aliqui intelligunt Coloniam, alij Italiam, alij insignem aliquam civitatem imperij. Aliqui ex Turcis putant, quod ipsorum imperium tamdiu durabit, quousque ipsis subijciuntur omnia regna Christianorum. Tunc surget propheta vel rex Christianorum, qui Turcas vincet, et ad Ecclesiam catholicam revocabit. Putant enim Turcae easdem vices Christianis fore, quae olim fuerunt Iudaeis. Abductae fuerunt 10 tribus in captivitatem, salva interim tribu Iudae cum reliquijs Benjamin,⁴¹² porro decem tribus a Turcis occupatae sunt istae provinciae, Arabia, Syria, Chaldea, Armenia, Phrigia, Thracia, Graecia, Ungaria, Aegyptus et Africa, et id quod superest in Europa unicam tribum esse Iudae cum reliquijs Benjamin, quae aliquamdiu ancipiti morte configet cum Turcis, sed tandem et ipsa subijcietur, et postea iterum surget imperium Christianorum, et Turcarum deprimetur.

7. De hoc imperio Turcarum videtur vaticinatus Sanctus Joannes cum dixit, et cum consummati fuerint mille anni, solvetur sathanas de carcere suo, et exhibit, et seducet gentes, quae sunt super angulos terrae, Gog et Magog, et congregabit eos in praelium, quorum numerus est sicut arena maris. *Apoc. 20,7-8. - Ezech. 39.* Et ascenderunt super latitudinem terrae, et circumierunt castra sanctorum et civitatem dilectam, per Gog et Magog intelliguntur Turcae, mille anni numerantur a tempore Constantini magni, sub quo magnam quietem habuit Ecclesia, usque ad annum 1300, quo tempore caepit Turcarum imperium elevari. *Bartholomeus Georgievicz.⁴¹³ De moribus Turcarum.*

8. Eiusdem Mahometis imperium videtur praedixisse Daniel in bestia illa quarta, quae Romani imperij typus erat, et habebat decem cornua, postea enatum est aliud cornu parvum de medio eorum, et tria de cornibus primis evulsa sunt a facie eius, et quasi oculus hominis erat in cornu isto et os loquens ingentia contra Deum. *Daniel 9.⁴¹⁴* Hoc parvum cornu significat Mahometis imperium, per quod destruetur Romanum imperium. Ex praedictis nihil adhuc possumus certe colligere de cessatione legis Mahometanae, praeter ista duo, primo quod Turcarum imperium tandem aliquando cessabit, et non est, quia nullum violentum est perpetuum, ut ait philosophus 3. physicorum: Turcarum autem imperium est [prophanum] violentum, quia per arma et violentias caepit propagari, ergo non est perpetuum. Secundo istud quod est [est] certum, quod tunc cessabit imperium Turcarum, et tunc cessabit Deus flagellare Christianos per Turcas, quando sufficienter fuerint flagellati et correcti. Nam sicut

ante incarnationem domini populus Dei electus erat gens Judaeorum, quos saepe flagellabat per Assyrios et Babylonios, sic in lege Evangelica electus populus Dei est Christ<ia>nus caetus, quos Deus flagellat per Mahometanos et Tartaros, donec corrigantur. Quia flagellum non comburritur quamdiu peccator et servus malus non corrigitur.

Caput 3.

De potentia et divitijs Turcarum.

Refert Jovius in sua historia, quod imperator Turcarum ex redditibus suis habet singulis annis sexagies centena millia aureorum, ex quibus 5 et quadragies centena millia expendit. Praeter haec, cum bellum movet, indicit contributiones regnis et civitatibus, ex quibus maxima summa colligitur, plus gemmarum habet, quam omnes principes Christiani. Praeterea habet infinitum apparatus bellicum, tormenta, arma, tentoria et populum infinitum, ita ut simul cum multis possit bella gerere. Custodes portae, qui ex Christianorum filijs colliguntur, equites habet quatuor millia, pedites 12 millia, et duas bellerbecos, id est principes principum sive duces ducum, unus est Anatoliae, alius Romaniolae, et quilibet semper cum 70 millibus paratus esse debet, quibus datur terra possidenda pro singulis iugeribus, unum equitem vel duos pedites dare debet tempore belli. Sunt praeterea ad 30 millia pedites liberi, qui pro spe praedae militant ex Valachis, martalocis et Tartaris collecti, hi praecedunt exercitum vastando omnia. Sunt praeter hos milites, quos provinciae et civitates ad bella mittunt, et singulis tres aureas ad mensem solvunt, qui omnes fere sagitarij sunt, his communiter fossas implent, ut janicareis ad menia[!] aditum pandant.

Bellerbecatus Turcarum in toto mundo.

Vide Joannem Leonclavium⁴¹⁵ in Pandestis[!] Turcicarum historiarum.

Asiae bellerbecatus sunt 30.

1. Anatoliae bellerbecatus sedes habet in civitate Cutaigae, Phrygiae maioris, habet sub se sangiacatus duodecim.
2. Caraman bellerbek ad Sebastiam, domicilium habet ad Caisariam Ciliciae, habet septem sangiacatus.
3. Sivas bellerbek ad Sebastiam.
4. Tokatun bellerbek residet in Amasia urbe, habet quinque sangiacatus.
5. Dulgadir bellerbek habet sub se 4 sangiacatus.
6. Halep bellerbek ad Halepum sive Baeream Syriae.
7. Scham bellerbek ad Damascum Syriae.
8. Tarapolos bellerbek ad Tripolim Syriae.
9. Maras bellerbek ad Niorrassum[?] prope Euphratem, inter Helepum et Mesopotamiam.
10. Diarbelir bellerbek in Mesopotamia, ad urbem Amidam.
11. Bugadat bellerbek ad Bugadat, id est ad Babylonem novam, quam ipsi Turcae restauraverunt et vocarunt Bugadat.
12. Balsara bellerbek ad Sinum Persicum, non procul a nova Babylonia.

13. Laxa bellerbek, id est Caramaniae, tendit ad limites Ormuch, Persis finitima.
14. Cemen Aden bellerbek in Arabia faelici, ad littus[!] Rubri maris, diversa sunt loca, uno tamen bellerbekatum comprehensa.
15. Chebetz Huztio Zebat bellerbek in littore[!] Sinus Arabici, finitimus imperio praeti[?] Joannis regis Aethiopum.
16. Missir bellerbek Cairo praest et toti Aegypto, habet sangiacatus 16.
17. Cypri bellerbek Nicosiae vel Famaugustae degit.
18. Cherchal bellerbek in Assyria, Persis finitimus.
19. Wan bellerbek respicit Persarum fines, versus mediam et Armeniam maiorem.
20. Arzerum bellerbek in Armenia maiori, ad limites Mediae et Georgianorum.
21. Triphlis bellerbek finitimus Georgianis vel Circasionis.
22. Syruan bellerbek, hoc nomine nunc Media appellatur a metropoli Syruan, subacta a Mustapha basa anno 1578.
23. Temirlapi bellerbek ad mare Caspium, porta ferrea dicta.
24. Cars bellerbek in Armenia maiori, capta anno 1579.
25. Tschildir bellerbek [in mengleria] ad fines Georgianorum, capta 1579.
26. Fassa bellerbek in Mengleria, capta eodem anno.
27. Sochum bellerbek in Georgianorum finibus, capta 1580.
28. Batin bellerbek ibidem a Sinano institutus eodem anno.
29. Revan bellerbek in Persia, capta anno 1582.
30. Somakiae bellerbek in civitate Mediae, capta 1583. Posteriores bellerbekatus instituti sunt decennali Persico bello, dum pax cum Ungaris servatur. Nunc iam ab oriente ad meridiem veniamus.

Africae bellerbecatus sunt 3.

1. Cesair bellerbek sedem habet Algeri.
 2. Tunisi bellerbek.
 3. Tripoli bellerbek habitat ibidem. Sunt alia [quinque] duo regna Africae Turcis tributaria, Fenssa et Maraco.
- Jam ad occidentem et aquilonem transeamus.

Europae bellerbecatus sunt 6.

1. Romaniolae bellerbek, id est Graeciae, sedes eius est Sophiae, habet sangiacatus 21. 1. Sophia Serviae, 2a Nicopolis, 3. Kirchlissee, 4. Vysa Traciae, 5. Kirmen Macedoniae, 6. Sitistra, 7. Giustendis, 8. Bender Kerviosque Tartaros, 9. Acherman, 10. Us-copia, 11. Pristem Thessaliae, 12. Salonichi Thessaliae, 13. Trichala, 14. Misitra, id est Sparta moree, 15. Pleopatra, 16. Jaugina Joamima Aetholiae, 17. Delvina, 18. Elhassan Achaiae, 19. Avellona, 20. Duccaggin, 21. Isodar in Albania.
2. Bellerbek Denisi, qui et capitan bassa dicitur pro maris praetore, cui subijci-untur, sangiacatus 14. 1. Callipolis, 2. Gallata, 3. Nicomedia, 4. Lemnos, 5. Mytilene, 6. Chios, 7. Naxia, 8. Negroponto, 9. Rhodi, 10. Cavala, 11. Napoli di Romannia, 12. Lepanto, 13. S. Maura, 14. Alexandria.
3. Budun bellerbek, sedes eius est Budae, habet sub se sangiacatus 15. 1. Novi-grad, 2. Filek, 3. Sechen, 4. Zolnak, 5. Strigonium, 6. Zegedinum, 7. Alba Regalis, 8.

Sexard, 9. Simontornia, 10. Coppan, 11. Mohats, 12. Ziged sive Sasvar, 13. Pets sive Quinqueecclesiae, 14. Sirmium, 15. Semendria.

4. Quartus bellerbecatus est Tömösvar bellerbeg, qui ibidem residet, cui subiecti sunt sangiacatus 8. 1. Tömösvar, 2. Mudeva, 3. Vilagosvar, 4. Chanad, 5. Vachtornia, 6. Giulia, 7. Vidin, 8. Lippa.

5. Boznae bellerbek habet sub se sangiacatus 9. Sedes eius est in Bagnialuca. 1. Bagnialuca, 2. Posega, 3. Clissa, 4. Herchegovina, 5. Lika, 6. Sazeschna, 7. Juornik, 8. Bifrem, 9. Allaschia chisar.

6. Coffe bellerbek, cuius sedes est in urbe Coffa, in Taurica chersoneso, cui subijciuntur omnia loca a Coffa usque ad Tanaïm et Meotidem paludem.

Dum haec scribo Olomucij anno domini 1611. 5. Novembris, venit famulus domini Doci ad me, totam superiorem Ungariam vastari (referens) a Gabriele Batori⁴¹⁶ cum Turcis, Tartaris, Valachis et haydonibus, Calo arcem caepit et tradidit Turcis. Obsident Tokay et Zakmar cum 70 millibus. Expulerunt nos ex Transylvania et Ungaria, et maluerunt Calvinitis credere, quam Christo, en flagellum Dei, visitat illos.

Caput 4.

De Turcarum hospitalitate.

Scribit Joannes Leonclavius in pandectis histor. Turcicarum Constantinopoli 400 esse xenodochia, et in quolibet gratis quilibet vivere potest. Constructa sunt autem ista hospitalia satis eleganter in sua cubicula distincta, ad quae non solum Turcae divertunt, sed etiam alij cuiusque religionis, Iudaei, Graeci et Christiani. Bassae quoque et sangiaci, cum peregrinantur illis utuntur, singulis, qui ad illa loca divertunt, tribus praebetur. Minister circuit inter peregrinos cum ingenti ligneo disco, qui mensae instar videri potest, super tabulam illam patinae plures continentur, in quibus vel oriza cocta vel decoctum ad cremorem hordeum continetur addito frusto carnis vervecinae. Circumcirca patinas panes positi sunt, et quandoque aliquid favi sumit ex his quidque, quod vult, et fas est his cibis peregrinis triduo uti, postea inde ad alia xenodochia eundum est. Turcarum proceres maximis impensis extruunt haec septem messitas, id est oratoria, [...] xenodochia, balnea publica, pontes, fontes et vias publicas lapidibus stratas, quae omnia perinde spectabilia sunt apud Turcas, sicut apud Anglos mons et fons et pons, Ecclesiam mulier lava.

1529. 22. septembris nona hora ante meridiem Vienna obsideri caepta est a Solimanno, et soluta est obsidio 18 octobris propter frigora et nives.

Caput 5.

Quod Mahometes non sit ille insignis Antichristus, qui ante finem mundi venturus est.

Notandum est nomen Antichristi dupliciter accipi, primo generaliter, pro omni illo, quod adversatur Christo verbo vel ope, sic omnes diaboli, omnes infideles, omnes haeretici, omnes Christiani perversi, et malae vitae dicuntur Antichristi. Alio modo pro certo quodam particulari homine, qui dicet se esse verum messiam et verum Christum, et faciet se pro Christo adorari. Primo modo Mahometes fuit Antichristus

et magnus veri Antichristi praecursor, 2o modo non fuit, quia nunquam dixit se esse Christum.

Prima ratio est, communis est omnium fidelium sententia nondum venisse Antichristum, sed venturum prope finem mundi, ergo esse[?] Mahomet.

2. Antichristus futurus est Judaeus ex tribu Dan, circumcisionem et sabbathum servabit, ita scribit Hierony. super c. 11. Dani, Cyrillus Hierosolymitanus Cathedesi. 15, Greg. lib. 11. epistolam 3. Irenaeus⁴¹⁷ lib. 5, Hyppolitus⁴¹⁸ oratione de consumatione saeculi, Ambro. de benedictionibus patriarcharum, Aug. 9. 22. in lib. Josue, Theodosius 9. 109. in Gen, Greg. lib. 31. moral. cap. 18, Damas. lib. 4. de fide c. 27. et interpretes cap. 7. et 11. Apoc, ut Andreas Caesariensis,⁴¹⁹ Beda, Haymo Ansbereus,⁴²⁰ Anselmus,⁴²¹ Richardus, quod Antichristus Judaeus erit ex tribu Dan, nascetur in Babylone.

3a ratio. Daniel 7. Antichristus regnabit per tempus et tempora et dimidium temporis, secta Mahometana regnavit iam ultra 1000 annos.

4. ratio. *Mat. 17. – Eccli. 48.* Deus missurus est ante adventum eius duos testes veritatis, Enoch et Heliam, qui confutabunt Antichristi doctrinam, et fideles in fide Christi confirmabunt. Apoc. 11. Dabo duobus testibus meis. Vide alias auctoritates, Malach. 4, Eccles. 44, Heb. 11.

Olomucij 1611. 6. novembris.

JEGYZETEK

- 1 A Régi magyar könyvtár III. kötete (Szerk.: Szabó K. – Hellebrand Á.) 9 hungarica kötetéről tud, melyek G. Handelius nyomdájában készültek (897–903, 948, 994 tétel).
- 2 Dietrichstein, Franz; (1570–1636) bíboros. Az ellenreformáció fontos személyisége. 1599-től olmützi érsek. 1620-tól Morvaország kormányzója; e hivatalában erőszakos módon vitte véghez a protestánsok rekatolizációját. 1624-től birodalmi herceg.
- 3 A kéziratba beragasztott rézkarc, amely a gyermek Jézust ábrázolja.
- 4 Ez az egyetlen adatunk arról, hogy Szántó nemcsak tervezte, hanem el is készült a Biblia magyarra fordításával. Az e témával foglalkozó szakirodalom azonban – különböző megfontolások alapján – nem veszi figyelembe Szántónak ezt a megjegyzését. (Lásd Holovics Flórián: Ki fordította a Káldi-féle Bibliát? Itk 1962. 223–231. – Holl Béla: Ki fordította a Káldi-bibliát? Vigilia 1955. 558–560. – Holl Béla: Adalékok a Káldi Biblia történetéhez. Magyar Könyvszemle 1956. 52–58. – Lukács László: Újabb adatok a Káldi Biblia fordításának történetéhez. = Káldi György Társaság Civitas Dei évkönyve 1 (1956) 7–24.)
- 5 Ebioniták; I. századi zsidó-keresztény felekezet. A zsidó vallás tanításait elfogadták, de Jézust elismerék messiásnak – azonban József és Mária fiának tarották. A terminust használták a XVI. századi szentháromságtagadók megnevezésére is.
- 6 Cerinthianusok; Kerinthosz követői. Tanításuk szerint Krisztus Józsefnek és Máriának volt a fia. A cerinthianusok szektája a II. században eltűnt, egy részük beolvadt a gnóosztikusok közé.
- 7 Nikolaiták; libertinus-gnóosztikus felekezet volt, leginkább Kisázsiaiban működtek. Lásd Apoc. 2,15.
- 8 Simon mágus; az egyházatyák szerint bejárta az egész római birodalmat, csodákat tett, és gnóosztikus tanokat hirdetett. Az ő nevéből nevezte el VII. Gergely pápa az egyházi hivatalok pénzért való árusítását simoniának.
- 9 Ariánusok; Arius nézeteinek követői, más néven szentháromságtagadók, antitrinitáriusok, unitáriusok. Tagadták, hogy Krisztus egylényegű lenne az Atyával. A megjelölést ellenfeleik alkalmazták a XVI–XVII. századi szentháromságtagadókra is.
- 10 Macedoniánusok; Macedonius konstantinápolyi püspök követői, akik tagadták a Szentlélek istenségét, és az angyalokhoz hasonló teremtményként határozták meg azt.
- 11 Sabellianusok; Sabellius követői, szentháromságtagadók. Tanításuk szerint az Atya, a Fiú és a Szentlélek nem külön személyek, hanem Istennek egymásutáni, átmenetszerű megnyilvánulásai. Ezért modalistáknak is nevezték őket.

- 12 Photiniánusok; Photinus sirmiumi püspök követői, a modalisztikus szentháromságtant hirdették. A XVI. században gyakran alkalmazták ezt a megnevezést a szentháromságtagadók megjelölésére.
- 13 Szamoszatanusok; Szamoszatai Pál, 269-ben kiközösített antiochiai püspök követői. Pál tanítása szerint Jézus lényegében ember, akiben az ige megtestesült.
- 14 Lásd 132. jegyzet.
- 15 Donatisták; IV. századi észak-afrikai szakadár felekezet. Nevüket Donatus karthágói püspökről kapták, aki nem ismerte el a 311-ben megválasztott Caecilianus érseket.
- 16 Pelagiánusok; a IV–V. században élt Pelagius brit szerzetes követői. Szerintük Ádám bűnbeesése nem jelentette az egész emberi nem bűnös voltát éppúgy, ahogyan Krisztus feltámadása sem jelenti az egész emberi nem feltámadását.
- 17 Manicheusok; a szekta alapítója a III. században élt perzsa származású Máni volt. Az Ószövetség tanításait teljes mértékben elvetették, és az Újszövetséget sem tartották hitelesnek. Dualisztikus filozófiát és askétikus morált vallottak.
- 18 Wycliff, a protestantizmus előfutárának tartott angol teológus követői, más néven lollardok.
- 19 Berengáriánusok; a tours-i Berengár (1000–1088) követői. Berengár az úrvacsorattal kapcsolatban azt hirdette, hogy a kenyér és a bor csak jelképezi Krisztus testét és véréét.
- 20 Husziták; J. Husz követői. Két fő irányzatuk van, a kelyhesek és a táboríták.
- 21 Lutheránusok; a reformáció elindítójának, Luthernek a követői.
- 22 Lásd a 23. jegyzetet.
- 23 Szakramentáriusok, szentségtagadók. Luther nevezte így azokat, akik az ő úrvacsora-tanától eltérően – Zwingli tanítását követve – azt állították, hogy Krisztus teste és vére csak jelképesen van jelen az úrvacsorán. Összefoglalóan a reformáció svájci áramlatát nevezték így.
- 24 Kálvinisták; a genfi reformátor, Kálvin követői.
- 25 Anabaptisták; a radikális reformáció egyik irányzata, az újrakeresztelők, akik elvetették a gyermekkereszteséget.
- 26 A terminussal nem csupán Pichardus (lásd 37. jegyzet) követőit jelölték, hanem általában is alkalmazták a középkori eretnkségek megjelölésére.
- 27 1605-ben Bocskai hajdúi felgyújtották a túróci rendházat, és Szántó írásainak nagy része bennégett. Ezután menekült Olmützbe, és itt folytatta munkáját a megmentett Korán-cáfolaton.
- 28 VIII. Kelemen; 1592–1605 pápa. Erőteljesen támogatta a Magyarországon folyó törökellenes harcokat.

- 29 IV. Pál, 1555–1559 pápa. Szántó azonban valójában V.Pálról (pápa 1605–1621) beszél.
- 30 II. Rudolf (1552–1612), német-római császár, magyar király.
- 31 Dietrichstein valóban eredményesen tevékenykedett a protestánsok rekatolizációja érdekében, azonban ezt nem kizárólag a Szántó által említett módon érte el.
- 32 Szántó itt a Bocskai-felkelésre utal.
- 33 Vergilius: Aeneis I. 609.
- 34 Luther Márton; (1483–1546) a reformáció elindítója, az evangélikus egyház megalapítója.
- 35 Calvinus, Johannes; (1509–1564) a helvét reformáció legjelentékenyebb, Genfben tevékenykedő képviselője.
- 36 Husz János; (1369–1415) csehországi reformátor.
- 37 Picard; 1400 körül élt, aszkétikus-kommunistikus tanokat hirdető gondolkodó.
- 38 Augustinus, Aurelius – Szent Ágoston (354–430) egyházatya. A nyugati egyház négy nagy doktorának egyike.
- 39 Fulgentius; (468–533) egyházi író, püspök. Vitairatokat írt az ariánusok ellen.
- 40 Szent Vince; (?–450k.) 434 körül könyvet írt az eretnekség ellen, amely igen sok kiadást ért meg a későbbiekben.
- 41 Cyprianus; (200k.–258) egyházatya. 246-ban tért meg, 248-ban püspökké szentelték. Vitát folytatott a novatianusokkal, de magával a pápával is az eretnekek keresztelése kérdésében.
- 42 Tertullianus; (160k.–240k.) latin egyházi író. Montanista felekezetet alapított, a tertullianistákat, akik az V. századig maradtak fenn.
- 43 II. Theodosius; (401–450) római császár.
- 44 III. Valentinianus; (419–455) a nyugat-római birodalom császára.
- 45 János evangélista; a 12 apostol közül a legfiatalabb. Nevéhez fűződik János evangéliuma és a Jelenések könyve, továbbá több apokrif irat.
- 46 Szent Jeromos; (331k.–420) egyházatya. A pápa megbízta a latin Bibliafordítás (Itala) szövegének javításával, mely Vulgata néven terjedt el.
- 47 Mózes; próféta. Az izraeliták szabadítója egyiptomi szolgaságukból; vezér, törvényadó.
- 48 Sámuel; bíró és próféta Izraelben. Sikeresen harcolt a filiszteusok ellen, ő kente fel királynak Dávidot.

- 49 Izajás; próféta, apja Ámosz. I. e. 740-ben kap prófétai küldetést. Apokrif iratok szerint vártanúhalált halt.
- 50 Jeremiás; próféta, működésének helyszíne szinte kizárólag Jeruzsálem volt.
- 51 Ezekiel; Izrael prófétája a babiloni fogság idején. Jeremiás és Dániel kortársa.
- 52 Dániel; próféta. A hagyomány szerint Isten rendkívüli bölcsességgel áldotta meg, mivel megtartotta a törvényt.
- 53 Erasmus, Rotterdami; (1467k. – 1536); elsősorban bibliakritikai tevékenységével híressé vált németalföldi humanista. Az ún. keresztény-humanizmus vezéralakja.
- 54 I. Honorius; (625 – 638) pápa. Nevéhez fűződik az ún. hallgatási parancs Krisztus kettős természetével kapcsolatban.
- 55 Heraklios; kelet-római császár, 610 – 641. uralkodott. Megegyezést kívánt létrehozni a Krisztus személyére vonatkozó vitában az ortodoxok és a monofiziták között, azonban e törekvése nem járt sikerrel.
- 56 Izmael; Ábrahám és Hágár fia, az izmaeliták ősatya.
- 57 Ábrahám; Pátriárka, Izrael népének ősatya.
- 58 Hágár; a Biblia szerint Sára egyiptomi szolgálólánya, Izmael anyja, az izmaeliták törzsének ősanja.
- 59 Genebrardus; (1537 – 1597) bencés teológus. A héber nyelv professzora volt Párizsban; több teológiai és történeti mű szerzője.
- 60 Prateolus, Gabriel; (1511 – 1588) teológus, a Sorbonne professzora.
- 61 Carion, Johannes; (1499 – 1538) német asztrológus, történetíró.
- 62 Gen. 21,21.
- 63 Sára; Ábrahám féltestvére és felesége, Izsák anyja.
- 64 Damaszkuszi Szent János; VII – VIII. századi szerzetes. Nagy műve, a Fons scientiae a keleti egyház egyik legelterjedtebb dogmatikai összefoglalása.
- 65 Gen. 25,13 – 15. -- Szántó felsorolásából kimaradt Misma.
- 66 Mohamed családfájával kapcsolatban a hagyomány nem egységes, a nemzedékek számában és sorrendjében bizonyos eltérések mutatkoznak.
- 67 Abd al Muttálib; Mohamed nagyapja, aki rövid ideig nevelte az árván maradt gyermek Mohamedet.
- 68 Abdallah; Mohamed édesapja, akit kora gyermekkorában veszített el.
- 69 Aminah; Mohamed édesanyja.
- 70 Abu Tálib; Mohamed nagybátyja. Ő viselte gondját az árván maradt Mohamednek.
- 71 Kedrenosz, Georgiosz; XI. századi bizánci krónikaíró, Szünopszisz historión címen írt világkrónikát, amely a korábbi történetírók műveinek kompilációja.

- 72 Volaterranus, Raphael (1451 – 1522) Rómában a jogtudomány professzora.
- 73 Khadidzsa; gazdag özvegyasszony, Mohamed első felesége.
- 74 Szántó írásaiiban gyakran találkozunk a mérgezés gyanújával; ezzel igyekszik kedvezőtlenebb színben feltüntetni az általa támadott személyt. Történeti művében Báthori Kristóf halálával kapcsolatban a következőket írja: „Suspicio fuit Blandratam potionem aliquam veneno infectam ei propinasse.” (MAH IV. 537.)
- 75 Venus; a római mitológiában a szerelem és a szépség istennője.
- 76 Vincentius, Bellovacensis; (? – 1264) domonkosrendi szerzetes. Fő műve a Speculum maius, melynek 3 kötete (Speculum historiale) világtörténetet tartalmaz.
- 77 Az iszlám világ történetére összefoglalóan lásd Brockelmann, Karl: History of the Islamic Peoples. London, 1980.
- 78 Sergius (? – 638); konstantinápolyi patriarcha, a monotheizmus megalapítója volt.
- 79 Nesztoriánusok; Nestorius konstantinápolyi patriarcha követői. Tanításuk szerint Szűz Mária nem 'istenszülő', hanem 'emberszülő' volt, ezáltal Krisztusban két személy, egy isteni és egy emberi van.
- 80 Joannes, Antiochenus; egyes szerzők szerint Mohamed segítségére volt tanai összeállításakor.
- 81 Jacobus, Baradaeus; (? – 578) szír szerzetes, a róla elnevezett eretnkség megalapítója.
- 82 Több szerző szerint Mohamedet segítették tanai kialakításában.
- 83 Gábiel arkangyal; arkangyalként nem a Biblia, hanem más források említik. A hagyomány szerint ő diktálta Mohamednek a Koránt.
- 84 Jakobiták; a szíriai, mezopotámiai és káldeai monofiziták. Nevüket a Justinus császár idején tevékenykedő Baradaeus Jakab szír szerzetesről kapták, aki a hazájában élő monofizitákat egységes irányzattá szervezte.
- 85 Ezzel az elnevezéssel a grúzokat illeti, akik a török hódítás után többségükben áttértek a mohamedán hitre.
- 86 Theopasciták; eredetileg nem eretnkség, mivel azokat nevezték így, akik „Isten szenvedéséről a keresztfán” beszéltek, ami dogmatikai szempontból nem támadható. A kifejezést azonban a monofiziták terjesztették, ezért vált gyanússá.
- 87 Sabellius; szentháromságtagadó, a III. század elején tevékenykedett Rómában. Tanai miatt kizárták az egyházból.
- 88 Arrius; (280k. – 336). 312-ben szentelték pappá. A Niceai zsinat (325) elvetette tanításait, és két társával együtt száműzték. Konstantinápolyban halt meg.
- 89 Eunomius; püspök, a IV. században élt, a róla elnevezett ariánus irányzat vezetője. Ellenszegült Constantinus azon törekvéseinek, melyek az ariánus irányzatok egységesítését kísérelték meg, ezért püspöki székéről 360-ban elűzték.

- 90 Sajnos nem tudtuk kideríteni, hogy Szántó kire gondol.
- 91 Kerdon; Simon mágus követőinek az egyike, a II. század közepén tevékenykedett Rómában; gnóosztikus tanokat hirdetett.
- 92 Origenisták; az ún. origenista vitákban Origenész nézeteinek képviselői. A viták középpontjában a Szentírás allegorikus magyarázata, a Szentháromság, a teremtés és a világ vége állt. A Konstantinápolyi zsinat (553) elítélte Origenész e tárgyú nézeteit.
- 93 Antropomorfisták; IV–V. századi eretnekek. Az Istent emberi tulajdonságokkal ruházták fel.
- 94 Kerinthosz; az I. század végén élt keresztény bölcsele. Több szerző szerint az ő tanításai jelentik az átmenetet a gnóosztikusok felé.
- 95 Taciánusok; a II. században élt szír származású, gnóosztikus tanokat hirdető eretnek, Tatianus követői; más elnevezéssel enkratiták.
- 96 Adamiták; XV–XVII. századi eretnekek. Szerintük teljesen szakítani kell az egyház tanításával. A keresztséget nem ismerték el, valamint vagyon- és nőközösséget hirdettek.
- 97 Spina, Alfonsus; (?–1491) spanyol ferences szerzetes, majd püspök. Említett műve Strassbourg-ban jelent meg 1464-ben.
- 98 Sajnos az említett szerzőt nem tudtuk azonosítani.
- 99 Bellonius, Petrus Cenomanus (1517–1564), francia természettudós. Keleti utazásairól több művet írt.
- 100 Ábel; Ádám és Éva második fia, testvére, Káin írgységből megölte.
- 101 Káin; Ádám és Éva fia, a Teremtés könyvének elbeszélése szerint öccsének, Ábelnek gyilkosa.
- 102 Ádám; Az első ember, az emberiség ősatya. Valójában a faj (ember) neve vált személynévvé.
- 103 Éva; az emberiség ősanja.
- 104 Noé; Lámech fia. Neki tulajdonítják a szőlőművelést; a vízözön történetének hőse.
- 105 Salamon; Dávid és Bethsábé fia, Izrael királya.
- 106 Keresztelő Szent János; Zakariás és Erzsébet fia.
- 107 Józsué; Nun fia, Mózes szolgálja, akit a Sinai-hegyre is elkísért. Egyike a Kánaánt kifürkésző 12 férfinak.
- 108 Izraeliták; Izrael fiai, a 12 törzs együttes neve.
- 109 Illés; próféta. Újraeljövetelének hite még az újszövetségi időkben is élt a zsidók körében. A Messiás előhírnökének tekintették.
- 110 Lásd 2Reg 1.

- 111 Elizeus; próféta. Safát fia, Illés utóda.
- 112 Naamán; 2Reg. 5.
- 113 Szent Péter; apostol. A hagyomány szerint Rómában halt vértanúhalált Neró idején.
- 114 Szent Pál; apostol. 67 körül halt mártírhalált Rómában.
- 115 Áron; a hagyomány szerint Mózes testvére, az első főpap.
- 116 Lásd Korán, 33. szúra 37.
- 117 Szántó téved, az idézett hely: Psal. 5,5–7.
- 118 Bonfini, Antonio (1434k. – 1503), történétíró. Mátyás, majd Ulászló udvarának jeles humanistája.
- 119 Lucifer; A hajnalcillag antik neve. Origenész óta vonatkoztatják a Sátánra, aki Isten első teremtményei közé tartozott, de gőgje miatt letaszították az égből.
- 120 Alfonsus Petrus; a XV. század második felében élt egyházi szerző.
- 121 Lót; Hárán fia, a moábiták és az ammoniták ősatyja.
- 122 Ámon; Lót fia, az ammoniták ősatyja.
- 123 Moáb; Lót fia, aki idősebb lányától született.
- 124 Mars; a római mitológiában a háború istene. A mítosz szerint Romulusnak és Remusnak, Róma alapítóinak az apja.
- 125 Saturnus; ősi itáliai istenség, később a görög mitológiában szereplő Kronosszal azonosították.
- 126 Epikureusok; Epikurosz (i.e.341 – i.e.270) görög filozófus követői. A későközép-korban a terminust pejoratív értelemben használták a hedonizmussal egybefonódott istentelenség megjelölésére.
- 127 IV. Hormisdasz; perzsa király 578 – 590 között uralkodott.
- 128 Ali; (602 – 661), Mohamed unokatestvére és veje. Mohamed halála után igényt tartott a trónra, de csak hosszas küzdelmek után tudta megszerezni.
- 129 Omár; előkelő mekkai, aki elsőként csatlakozott Mohamedhez, és leányát, Hafszát feleségül adta hozzá.
- 130 Nikephoros; (? – 1137) bizánci történétíró. Alexiosz Komnenosz császár társuralkodóvá tette. Megírta a Komnenosz család történetét.
- 131 Örmény keresztények; 491-ben elvetették a Kalcedóni zsinat végzéseit, így elszakadtak az egyetemes egyháztól.
- 132 Monofiziták; mindazon eretnek szekták (pl. eutychiánusok, jakobiták, koptok) összefoglaló neve, amelyek tagadták a Krisztus kettős természetéről szóló tanítást, és csak egy, isteni természetét ismerték el.

- 133 Szántó itt valószínűleg az agnoétákra (agnosztikusok) gondol. Themisztiasz alexandriai diakónus tanítása alapján azt vallották, hogy Krisztus sem tudott mindenről. Ennek alapja Márk evangéliumának egy helye (13,32), ahol Krisztus azt mondja, hogy az utolsó ítélet napját még ő sem tudja.
- 134 Nem tudjuk pontosan, melyik eretnek szektára gondol itt Szántó; a szó etimológiája keresztgyalázókra utal.
- 135 Monoteleiták; eretnek felekezet a VII. században. Törekvésük az volt, hogy az egyházat és a monofizitákat egyesítsék.
- 136 Severiták; Szántó itt valószínűleg egy monofizita irányzatra, Severus követőire utal. Severus (465k. – 538) antiochiai püspök volt, de nézetei miatt 518-ban száműzték. Leveleit, homiliáit szír nyelven írta.
- 137 Aphtarthodociták; a monofizita eretnekséghez tartozó irányzat. Krisztusnak csak isteni természetét ismerték el. Alapítójuk Julianus halikarnasszoszi püspök (VI. sz.) volt.
- 138 A terminussal Szántó valószínűleg a látomásaikra hivatkozó eretnekeket nevezi meg.
- 139 Maroniták; szíriai népcsoport és vallási irányzat. A 680-ban kiátkozott monoteliták utódai. Tagadták a Krisztus kettős természetéről szóló tanítást.
- 140 Szántó valószínűleg a szír egyházra gondol. Szíria lakói Péter apostol tanításának elfogadásával Jeruzsálem után elsőként váltak kereszténnyé, azonban az V. századtól kezdve több eretnek szekta számos követőre talált itt.
- 141 Mozarabok; a mohamedán uralom idején Spanyolországban ezt az elnevezést a keresztény lakosságra használták. Egyházuk liturgiája eltért a rómaiétól.
- 142 Eusebius; (270k. – 340k.) cezareai püspök, történétíró. Egyháztörténete a későbbi századokban is nagy népszerűségnek örvendett.
- 143 Diocletianus; (239 – 313) római császár. 284 – 305 között uralkodott. 303-ban hozta meg rendeletét a keresztényüldözésről. 305-ben lemondott az uralomról, és visszavonultan élt Spalatóban.
- 144 Maximianus; (250k. – 310) római császár. Diocletianus rábízta a birodalom nyugati részének kormányzását. 305-ben ő is lemondott az uralkodásról.
- 145 Zonaras, Joannes; XI – XII. századi bizánci történétíró. Történeti műve a világ teremtésétől 1118-ig történt eseményeket tartalmazza.
- 146 Athanasziosz; – Kamelariosz – (594 – 630) antiochiai jakobita patriarcha.
- 147 A Khalkédóni IV. egyetemes zsinatról (451) van szó, amelyen határozatot hoztak a monotelizmus ellen.
- 148 Kürosz (? – 642) kolchiszi püspök 626-tól, 631-től alexandriai patriarcha és helytartó.
- 149 IV. János; 640 – 642 között pápa. A monoteleták ellen küzdött.

- 150 Sophronius (560k. – 638). Jeruzsálemi patriarcha 634-től. A monoteizmus ellen folytatott küzdelmet.
- 151 Sajnos nem tudtuk kideríteni, hogy Szántó kire gondol.
- 152 I. Dagobert frank király, 628–638 között uralkodott. Bajorországban az avarok elől menekülő bolgárok közül sokakat lemészároltatott, azonban a szlávok ellen sikertelenül harcolt.
- 153 Aeneas Sylvius Piccolomini (1405–1464) itáliai humanista. II. Pál néven 1458-tól pápa.
- 154 Biondo, Flavius (1392–1463) itáliai humanista, történétíró. Több pápa titkára volt.
- 155 II. Constantinus (629–668) kelet-római császár, 641-ben került trónra. Az arabok ellen folytatott küzdelmeket, majd Itáliában a langobárdok ellen harcolt.
- 156 I. Márton; 649–653 között pápa. Az általa összehívott I. Lateráni zsinat megerősítette a Krisztus kettős természetéről szóló tanítást.
- 157 Szántó téved, az idézett hely: 1Cor. 1,18–20.
- 158 Pallas Athéné; a görög-római mitológiában a tudomány és a művészetek istennője.
- 159 Lásd Act. 10. és Act. 17.
- 160 Lásd Szántó 1598. december 23-án kelt C. Acquavivához írott levelét (MAH IV. 365–368.)
- 161 Szántó ekkori erdélyi tartózkodásáról ez az egyetlen adatunk.
- 162 A piombo-i Nagyboldogasszony templomban bekövetkezett állítólagos csodákról lásd Erdélyi és hódoltságú jezsuita missziók I/1. 1609–1616. Szeged, 1990. 173, 178. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 26/1.)
- 163 Nagy Sándor; (i. e. 356 – i. e. 323), i. e. 336-tól makedón király.
- 164 Iuppiter; a római mitológiában az ég istene, az istenek királya.
- 165 Mercurius; a római mitológiában a kereskedők, utazók és a tolvajok istene, az istenek hírnöke.
- 166 Martell Károly; (688k. – 741) frank hadvezér. Harcolt a németekkel, de legnagyobb jelentőségű tette az Európában előretörő arabok elleni győzelme volt (732).
- 167 Hunyadi János; (1387k. – 1456) 1450-től Magyarország kormányzója.
- 168 Korvin Mátyás; (1440–1490) 1458-tól magyar, 1469-től cseh király.
- 169 II. Mohamed; (1430–1481) török szultán, 1451-től uralkodott. 1453-ban elfoglalta Konstantinápolyt. Uralkodása alatt zajlott le a Balkán teljes meghódítása.
- 170 Báthori István; (?–1493) 1458-tól tárnokmester. 1472-ben országbíró lett, majd 1477-től emellett még szatmári főispán, erdélyi vajda és a székelyek ispánja.

- 171 Tomori Pál; (1475k. – 1526) érsek, hadvezér. 1526-ban a Szulejmán ellen vonuló magyar hadak fővezére.
- 172 I. Ferdinánd; császár (1503 – 1564). A mohácsi vész után a rendek egy része őt választotta magyar királlyá.
- 173 Szapolyai János; (1487 – 1540) 1501-től erdélyi vajda, 1526-tól magyar király.
- 174 II. Szulejmán; (1495 – 1566) török szultán, 1520-tól uralkodott. Több hadjáratot vezetett Magyarország ellen.
- 175 Sallustius: *Bellum Jugurthinum* 10. 6.
- 176 Don Juan d'Austria; (1547 – 1578) spanyol hadvezér, a lepantói csatában a keresztény flotta főparancsnoka.
- 177 V. Pius; (1504 – 1572) 1566-tól pápa. Erélyesen sürgette a Tridenti zsinat határozatainak végrehajtását.
- 178 Áchán; Jerikó elfoglalásakor átok alá eső holmit szerzett meg, ezért megkövezték.
- 179 Medinna, Michael; (? – 1571) spanyol ferences szerzetes.
- 180 Heródes; Júdea királya. Amikor értesült a „zsidók királyának” születéséről, elrendelte a betlehemi gyermekgyilkosságot.
- 181 IV. Antiokhosz Epiphanész; a szeleukidák dinasztiájának tagja, a jeruzsálemi templom kifosztója. I.e.175 – i.e.164 között uralkodott.
- 182 Isidorus, Pacensius; VIII. században élt spanyol püspök.
- 183 Abu Bekr; (573 – 634) Mohamed utóda. Hódító hadjáratokat vezetett Heraklios császár ellen. Leánya, Aisa Mohamed legkedvesebb felesége volt.
- 184 III. Anastasius; antiochiai patriarcha, a VII. században tevékenykedett. Fő műve: *Compendiaria fidei orthodoxae institutio*.
- 185 Othmán; (? – 656) Mohamed vejének, Omárnak utóda, 644-től uralkodott.
- 186 Paulus Diaconus; (720k. – 797) langobárd történétíró. A langobárd királyi udvarban élt, később belépett a bencés rendbe. Fő műve: *Historia Langobardorum*.
- 187 Sabellicus, Antonius; (1436 – 1506) olasz humanista. Történeti művei maradtak fenn.
- 188 Richerius, Christophorus; frank történétíró. 996-ban a reimsi kolostorba vonult, és Gerbert érsek megbízásából megírta az ország 882-995 közötti történetét.
- 189 Platina, Bartolomeo; (1421 – 1481) itáliai humanista. IV. Sixtus a Vatikáni Könyvtár vezetőjévé tette. Fő műve a *Liber de vita Christi ac omnium Pontificum*.
- 190 Egnatius; konstantinápolyi diakónus. Tanisius és Nicephorus életéről írt.
- 191 Valószínűleg fiktív név.

- 192 Antenor; a trójaiak tanácsadója. Azt javasolta, hogy Helénát adják vissza a görögöknek és kössenek békét. A későbbi szerzők árulóként mutatják be, mivel a Tróját feldúló görögök Agamemnón parancsára megkímélték életét.
- 193 Aeneas; Anchises és Aphrodité fia, trójai hős, Róma legendás alapítója. A Julius-Claudius császári dinasztia ősatyjaként tartotta számon.
- 194 Priamosz; agg trójai király. Trója feldúlásakor ölte meg Pyrrhus Zeusz oltáránál.
- 195 Hector; a trójai mondakör egyik alakja, Priamosz és Hekabé fia, a trójaiak legvitézesebb hőse. Akhilleusz párviadalban megölte.
- 196 Chalcocondilus, Laonicus; XV. századi bizánci történetíró. Itáliába menekült, ahol megírta a törökök terjeszkedésének és a bizánci birodalom hanyatlásának történetét.
- 197 Mela, Pomponius; római geográfus. 43k. adta ki művét De chronographia címen, mely az akkor ismert világ leírását tartalmazza.
- 198 Plinius (Maior), Gaius Secundus; (23–79) római természettudós.
- 199 I. Oszmán; (1259–1326) török szultán, 1288-tól uralkodott.
- 200 Ertogul; török hadvezér, Oszmánnak – aki a török birodalom megalapítója – apja.
- 201 Orkhán; török szultán, I. Oszmán fia. Ő kelt át seregeivel először Európába (1357).
- 202 I. Murád; (1319–1389) török szultán. 1359-től uralkodott. 1361-ben elfoglalta Drinápolyt, amit 1365-ben székhelyévé tett. 1389-ben a rigómezei ütközetben esett el.
- 203 Kantakuzenosz, Joannes; (?–1383) bizánci császár, 1341-től uralkodott. 1355-ben lemondott a trónról, kolostorba vonult vissza. Több teológiai mű szerzője, valamint megírta korának történetét is.
- 204 Giovio, Paolo; (1483–1552) teológus, orvos történetíró, 1514-től a Római Egyetemen a retorika professzora.
- 205 Lázár; 1367–1389 között Szerbia fejedelme. 1389-ben szembeszállt I. Murád hadseregével, de a rigómezei csatában vereséget szenvedett és elesett.
- 206 Minden bizonnyal a bolgár uralkodóház egyik kevésbé ismert tagjáról lehet szó.
- 207 I. Bajazid; (1347–1403) török szultán, 1389-től uralkodott. 1402-ben Timur Lenk fogságába került, s a következő évben fogságában meghalt.
- 208 Timur Lenk; (1336k. – 1405) mongol uralkodó.
- 209 Szántó itt minden bizonnyal az I. Bajazid halála utáni trónviszály valamelyik résztvevőjére gondol.
- 210 Zsigmond; (1368–1437) magyar király, német-római császár.

- 211 I. Mohamed; (1387–1421) török szultán, 1402-től uralkodott. Bátyjainak legyőzése után (1413) az egész török birodalmat hatalma alatt egyesítette.
- 212 II. Murád; (1401–1451) török szultán, 1421-től uralkodott. Több hadjáratot vezetett a Balkánon. 1444-ben békét kötött Ulászlóval, amelyet a magyar király ismert módon megszegett.
- 213 Brankovics György; (1367–1456), 1427-től Szerbia despotája.
- 214 IV. Jenő.
- 215 V. László; (1440–1457) magyar és cseh király.
- 216 Cesarini, Giuliano; (1398–1444) bíboros. A pápa követeként rávette Ulászló királyt, hogy szegje meg a törökökkel Szegeden megkötött békét. A várnai csatában elesett.
- 217 Giovanni de Dominis
- 218 Rozgonyi Simon
- 219 Filippo Buonaccorsi; (1437–1496) Callimachus Experiensis néven ismert történétíró, a lengyel király diplomatája. Attila címmel történeti művet írt.
- 220 Szkander bég; (1403–1468) albán fejedelem. Keresztényből mohamedánná lett, majd a török ellen fordult, s megindította népe törökellenes küzdelmét.
- 221 Nagy Konstantin; (274–337) császár. Katonái 306-ban kiáltották ki császárrá. 313-ban kiadott milánói edictuma biztosította a keresztények szabad vallásgyakorlását; 325-ben a Niceai zsinaton ő elnökölt. Uralkodása alatt vált a kereszténység államvallássá.
- 222 Szent Ilona; (?–326) Nagy Konstantin édesanyja. Pártfogolta a keresztényeket és templomokat építtetett.
- 223 XI. Constantinus; bizánci császár 1448–1453 között uralkodott.
- 224 István; (1435k. – 1504) Moldva fejedelme, 1457-től uralkodott.
- 225 Kapisztrán János; (1386–1456) ferences szerzetes, inkvizítor. Nándorfehérvárnál Hunyadi Jánossal harcolt.
- 226 II. Bajazid; (1446–1512) török szultán, 1481-től uralkodott. Életének utolsó éveiben trónviszályokkal kellett küzdenie, míg végül fia, Szelim lemondatta és megmérgeztette.
- 227 I. Szelim; (1467–1520) török szultán. Apját, II. Bajazidet megfosztotta a tróntól, később megölette.
- 228 II. Lajos; (1506–1526) magyar és cseh király.
- 229 VII. Kelemen; (Giulio Medici) 1523–1534 között pápa.
- 230 Moré Fülöp
- 231 Perényi Ferenc

- 232 V. Károly; (1500–1558), 1519-től német-római császár.
- 233 II. Szelim; (1524–1574) török szultán, 1566-tól uralkodott. Uralkodása alatt foglalták el a törökök Ciprus szigetét, ám 1571-ben a lepantói csatában vereséget szenvedtek. I. Miksával 1568-ban kötötte meg a drinápolyi békét.
- 234 III. Murád; (1546–1595) török szultán, 1574-től uralkodott. 1576–90-ig a perzsák ellen háborúzott igen kevés eredménnyel.
- 235 Esetleg Mikáczy, Nicolaus-ról, a későbbi váradi püspökről van szó.
- 236 Erdődi Tamás; (1558–1624) horvát bán. 1595-ben lemondott e méltóságáról, s 1607-től Varasd vármegye örökös főispánja, majd 1608–1615-ig ismét horvát bán. 1616-tól főtárnokmester.
- 237 Teuffel, Andreas; 1574–1576 és 1577–1588 között volt győri várkapitány. Szántó tehát téved: 1594-ben Hardegy volt a várparancsnok.
- 238 III. Mohamed; (1566–1603) török szultán, 1595-től uralkodott. 1596-ban maga vezette hadseregét Magyarországra.
- 239 Báthori Zsigmond; (1572–1613) 1588-tól erdélyi fejedelem. fejedelem. Többször lemondott a trónról, majd 1599-ben végleg Csehországba távozott.
- 240 Mansfeld, Karl; (1543–1595) hadvezér. 1595-ben Magyarországra jött, és II. Rudolf császár őt nevezte ki seregének fővezérévé. Esztergom ostrománál megbetegedett és meghalt.
- 241 Miksa; (1558–1618) főherceg. 1596–97-ben a császári seregek fővezérévé nevezték ki, s több-kevesebb sikerrel harcolt a törökök ellen.
- 242 Az említett Pető Kristófról közelebbi adatot nem találtunk.
- 243 Dávid; Júda és Izrael királya, i.e.1004–i.e.965 között uralkodott. A nagy és egységes Izrael megalapítója.
- 244 Cusanus, Nicolaus; (1401–1461) bíboros, teológus. 1448-tól bíboros, 1450-től brixeni érsek. Filozófiai munkái mellett írt többek között a naptárreform szükségességéről, valamint bebizonyította a constantinusi adományozás hamisítvány voltát.
- 245 A Tóráról van szó.
- 246 Izsák; Ábrahám és Sára fia. Feláldozásának története Ábrahám hitének kiállt próbatételét jelképezi.
- 247 Robertus Retensis; XII. századi teológus, fordító, pamplonai főesperes. Több arab mű mellett Petrus Venerabilis-szel együtt latinra fordította a Koránt 1143 táján.
- 248 Bellarmin, Robert; (1542–1621) az ellenreformáció nagyhatású jezsuita teológusa, 1599-től bíboros.
- 249 Johannes Andreas; A XV. század második felében élt, előbb mohamedán volt, majd katolikus pap lett. Fő műve a Confusio sectae Mahometanae.

- 250 Omár; (592k. – 644) Mohamed első hívei közé tartozott, 634-től uralkodott. Ő tekinthető a mohamedán állam megalapítójának.
- 251 Joachim; a Bibliában nem szerepel. Apokrif iratok említik Szűz Mária apjaként.
- 252 Jónás; próféta. Az ú.n. kispróféták közé tartozik.
- 253 József; patriarcha, Jákob és Ráchel fia.
- 254 Hét alvó szent; Maximianus, Malchus, Martinianus, Dionüsziosz, Johannes, Serapion és Constantinus a legenda szerint Decius császár keresztény testőrei voltak, akiket a császár a keresztényüldözések idején (251) befalaztatott, és csak 447-ben ébredtek fel. E legendáról először tuors-i Szent Gergely tudósít.
- 255 Lásd 1Reg. 10.
- 256 Richardus, de Monte Crucis; (? – 1320) firenzei domonkosrendi szerzetes.
- 257 Máté; evangélista, apostol.
- 258 Lukács; evangélista. Pogánynak született, orvos volt. Nem tudjuk, mikor lett keresztény. Vértanúhalált halt.
- 259 Márk; evangélista. Van olyan hagyomány, mely szerint az alexandriai egyház alapítója és első püspöke.
- 260 Júdás; Jézus 12 tanítványának egyike.
- 261 Poncius Pilátus; 26 – 36 között Júdea helytartója.
- 262 Lásd Korán, 2. szúra 102.
- 263 Emmánuel; személynév, jelentése: velünk az Isten. A hagyományos katolikus értelmezés közvetlenül a Megváltóra vonatkoztatja.
- 264 Báruk; próféta, Jeremiás szavainak lejegyzője.
- 265 Jákob; patriarka, Izsák és Rebekka fia, Izrael fiainak ősatya.
- 266 Fülöp; apostol, Jézus 12 tanítványának egyike.
- 267 Nathannel; Jézus tanítványa, Kánaánból származott. Leggyakrabban Bertalan aposrollal azonosítják.
- 268 Szántó téved, az idézett hely: Joan. 1,49.
- 269 Szántó téved, az idézett hely: Mat. 27,11.
- 270 Kajafás; Keresztelő Szent János és Jézus pere idején főpap.
- 271 Corydon; parasztnév Vergilius II. és VII. eklogájában; Theokritosnál is előfordul.
- 272 Arisztotelész; (i.e.384 – i.e.322) az ismert görög filozófus.
- 273 Platón; (i.e.427 – i.e.347), görög filozófus, Szókratész tanítványa, Arisztotelész mestere.
- 274 Lásd a 374.jegyzetet.

- 275 Massaëus, Christianus Cameracensis; (?–1546) történetíró. 20 könyvben világtörténetet írt 1540-ig.
- 276 Nauclerus, Johannes; (1430–1510) német humanista, jogtudós, történetíró. Világkrónikája 1501-ig tartalmazza a történelmi eseményeket.
- 277 Bertalan; (?–1247k.) 1219-től pécsi püspök. A király követeként több diplomáciai küldetést teljesített.
- 278 Postel, Guillaume; (1510–1581) francia humanista. Kísérletet tett a különböző vallások tanításainak összeegyeztetésére.
- 279 Vives, Juan Luis; (1492–1540) spanyol humanista. Erasmus mellett az ú.n. keresztény humanizmus jelentékeny képviselője.
- 280 Aquinói Szent Tamás; (1226–1274) filozófus, teológus, a skolasztika legkiemelkedőbb képviselője.
- 281 Eutümiosz; XII. századi bazilita szerzetes. A császár parancsára megírta az ortodox vallás védelmét az eretnekek ellen.
- 282 Theodorosz Abu Qurra; (750k.–820) teológus. Több művet írt az eretnekek és az iszlám ellen a keresztény teológia védelmében.
- 283 Szent Euódios; Euszebiosz szerint Szent Péter után az első antiochiai püspök (43–68).
- 284 Nikétosz; (?–1216k.) bizánci történetíró. Udvari tisztviselő volt, majd Niceába vonult vissza. Fő műve, amely a bizánci császárok történetét tárgyalja, Zonaras történeti művének folytatása.
- 285 A szerzőt sajnos nem tudtuk azonosítani.
- 286 Alexander, Hallensis; XIII. században élt ferences rendi skolasztikus bölcse. Ő alkalmazta elsőként Arisztotelész filozófiáját a keresztény teológiára. Fő műve: *Summa universae theologiae*.
- 287 Adelphus; bencés apát, a XII. század második felében élt.
- 288 Vitriacensis, Jacobus; (1180–1254) érsek, a keresztesháborúk történetírója. 1240-től jeruzsálemi patriarcha; e tisztségben a pápa nem erősítette meg.
- 289 Joannes, Vallensis; (?–1303) angol ferences szerzetes.
- 290 Boschus (Boys), David; karmelita szerzetes, oxfordi teológus, a XV. század közepén tevékenykedett.
- 291 Umberto; (?–1277) a Domonkos rend ötödik generálisa. Több mű szerzője, köztük: *De praedicatione crucis contra Saracenos*.
- 292 Ricelius, Dionysius; (1402–1471) belga karthauzi szerzetes.
- 293 Torquemada, Johannes; (1388–1468) 1439-től bíboros. Írásai halála után jelentek meg.

- 294 Sajnos a szerzőt nem tudtuk azonosítani.
- 295 Miklós; 1309 – 1337 között győri püspök.
- 296 Szántó meglehetősen egyedi terminológiával a szentháromságtagadókat illeti e terminussal.
- 297 Szent Ambrus; (340 – 397) egyházatya. 374-től milánói püspök.
- 298 Lásd Ezech. 28.
- 299 Hénoch; Káin fia, illetve más hagyomány szerint Jared fia. Nagy szerepet játszott a későbbi zsidó legendában, a Kumránban is. A neki tulajdonított könyv apokrif irat.
- 300 Pererius, Benedictus; (1535 – 1610). 1552-től jezsuita. Részt vett a Ratio Studiorum kidolgozásában.
- 301 Justinus; (105k. – 166k.) egyházatya. 150-160 között Rómában megírta és a császárnak ajánlotta a keresztén vallás apológiáját.
- 302 Lásd 182. jegyzet.
- 303 Tostatus, Alphonsus; (1414 – 1454) avilai püspök. A Szentírás legtöbb könyvét kommentálta.
- 304 Malakiás; próféta, a neve alatt szereplő könyv szerzője.
- 305 A bibliai Ecclesiasticum c. könyv szerzője.
- 306 Sztrabón; (i.e.63 – i.sz.19) görög geográfus. Fő műve a Geographika, amely általános kozmológiát, valamint az akkor ismert világ leírását tartalmazza.
- 307 Rabanus, Maurus; (776k. – 856) tudós szerzetes. 847-től mainzi érsek. Művei többségükben teológiai tartalmúak, De universo c. műve pedig enciklopédikus jellegű.
- 308 Sevillai Izidor; (? – 636) egyházi író. Etymologiarum libri XX. c. műve korának enciklopédiája.
- 309 Beda, Venerabilis; (673k. – 735) bencés szerzetes. Szinte minden tudományággal foglalkozott, történettudományi, matematikai és csillagászati művek szerzője.
- 310 Macedonius; konstantinápolyi püspök, a róla elnevezett eretnekség megalapítója.
- 311 Avicenna; (980 – 1037) arab orvos, filozófus.
- 312 Averroes; (1126 – 1198) arab filozófus, természettudós, Arisztotelész magyarázója. Nagy szerepet játszott az arisztotelészi filozófiai hagyomány továbbörökítésében.
- 313 Mihály; arkangyal, a zsidó és a keresztény hagyományban egyaránt a legnagyobb az angyalok közül.
- 314 Belzebub; a név eredeti jelentése megfejthetetlen; a farizeusok szóhasználatában a gonosz lelkek vezérének neve.
- 315 Pluto; a római mitológiában az alvilág istene.

- 316 Cerberus; a görög-római mitológiában az alvilág bejáratát őrző hatalmas három-fejű, sárkányfarkú kutya.
- 317 Szküllá; a görög-római mitológia szerint a szicíliai tengerszorosban a Kharübdisszel szemközt barlangban élő szörny, amely veszélyezteti a hajósokat.
- 318 Kharübdisz; a görög-római mitológia szerint a szicíliai tengerszorosban a Szküllával szemben található szakadék, amely elnyeli a hajókat.
- 319 Lásd Act. 10.
- 320 Guilhelmus, Parisiensis; (? – 1313k.) domonkosrendi szerzetes, a Párizsi Egyetem tanára.
- 321 Cajetanus, Thomas de Vio; (1469 – 1534).
- 322 Saul; Izrael első királya, kb. i.e.1012 – i.e.1004 között uralkodott. Legfontosabb feladata az volt, hogy Izraelt megszabadítsa a filiszteusok uralma alól, de ezt nem sikerült elérnie.
- 323 Gedeon; Joás fia, egyike Izrael ú.n. nagy bírának.
- 324 Nebukadnezár; az Újbabilóni birodalom egyik uralkodója. A zsidókat ő hurcolta a babilóni fogságba.
- 325 Ráfael; a korai zsidó irodalomban a trónálló angyalok egyike, a későbbi keresztény hagyomány a főangyalok közé sorolja.
- 326 Tobias; a róla elnevezett, valószínűleg i.e. I. századi ótestamentumi könyv főalakja.
- 327 Novatianusok; eretnek szekta. Szerintük, azokat, akik – akár kényszer hatására – áldoztak a pogány isteneknek, nem szabad az egyházba visszafogadni; a bűnbocsánatot csak Isten adhatja meg.
- 328 Novatus; római pap, a róla elnevezett eretnekség megalapítója.
- 329 Lámech; Noé apja.
- 330 Aranyházú Szent János; (347 – 407) konstantinápolyi patriarcha. Kiváló egyházi szónok volt, ezért kapta már rögtön halála után az „aranyházú” melléknevet.
- 331 Theophülaktosz; (? – 1107) bizánci teológus, 1078-tól achridai érsek.
- 332 IV. Ince; 1234 – 1254 között pápa. Sikertelenül kísérelte meg II. Frigyes császárral helyreállítani a békét.
- 333 Lea; Lábán leánya, Jákob első felesége.
- 334 Ráchel; Lábán leánya, Jákob felesége. Benjamin születésekor meghalt.
- 335 Rácháb; Jerikói utcánő, aki Izrael fiainak kémeit befogadta, ezért a város elfoglalása után megkímélték.
- 336 Jób; nem izraelita személynév. Múltbeli istenfélő embernek tartották. Az igazságosság és a türelem példaképe; története valószínűleg nagyon régi hagyományra megy vissza.

- 337 Al borák; a Koránban szereplő szárnyas ló, amelynek hátán tette meg Mohamed útját Mekkából Jeruzsálembe, majd a hét egekbe.
- 338 Aisa; Abu Bekr leánya, Mohamed legkedvesebb felesége. Az utódlási küzdelemben elérte, hogy édesapja legyen Mohamed utóda.
- 339 Eratoszthenész; (i.e.275 – i.e.194) görög csillagász, földrajztudós. Fő műve a földrajztudományt megalapozó Geographika. Nevéhez fűződik a Föld gömb alakjának és nagyságának megállapítása.
- 340 Hipparkhosz; i.e. II. századi görög csillagász. Számos csillagászati jelenséget írt le, csillagászati távolságmeghatározásokat kísérelt meg. Csillagkatalógusa több, mint ezer állócsillag helyét írja le.
- 341 Maimonidész; (1135 – 1204) zsidó teológus, filozófus. Teológiai művei az arab filozófusokra és a skolasztika kiemelkedő alakjaira, Aquinói Szent Tamásra és Albertus Magnusra nagy hatással voltak.
- 342 Ptolemaiosz; II. századi alexandriai csillagász, matematikus. Legjelentősebb csillagászati művében geocentrikus világképet fejtett ki.
- 343 Ozeás; próféta, Beerí fia. Izajás, Ámos és Mikeás próféta kortársa.
- 344 Decius; római császár, 249 – 251 között uralkodott. A régi vallás tiszteletét próbálta megerősíteni, ezért igen hevesen üldözte a keresztényeket.
- 345 I. Theodosius; (346 – 395) római császár. 394-ben utolsó alkalommal egyesítette a római birodalmat.
- 346 Toursi Szent Gergely; (540k. – 594) 573-tól toursi püspök. Fő műve a Historia Francorum.
- 347 Szadduceusok; zsidó felekezet, amely a hagyomány szerint az i.e. III. századi cádoktól eredt. Csak a törvény betűjét vették figyelembe, a szóbeli hagyományt nem. Tagadták a halhatatlanságot, a túlvilági életet és a feltámadást.
- 348 Góg; néhány kisázsiai nép királya, akik Magóg földjén laktak. Később Magóg is személynévként szerepel. A Jelenések könyve szerint a világ végén harcba szállnak Isten népével, de vereséget szenvednek, majd Isten tűzzel pusztítja el őket.
- 349 Magóg; Góg király országa; istenellenes erőt jelképez. Később a király és az ország nem különíthető el, és kettős névként szerepel.
- 350 Zakariás; próféta, aki Zorobábelrel együtt tért vissza a fogságból, és a népet a jeruzsálemi templom újjáépítésére buzdította.
- 351 Aiszóposz; i.e. 600 k. élt szerző, a hagyomány szerint az állatmese műfajának megalkotója. A ránk maradt fabula-gyűjteménye 423 darabot tartalmaz.
- 352 Markalf; a hagyomány szerint Salamon király udvari bolondja volt. Salamon és Markalf históriája igen kedvelt olvasmány volt Magyarországon.
- 353 Kóré; lásd Num. 4,16.

- 354 Nátán; próféta. Nagy szerepet játszik Dávid király életében. Megírta Dávid történetét; Salamon krónikása.
- 355 Evangélikusok; a reformált egyház egyes felekezeteit kezdetben nem minden esetben jelölték meg az elnevezések pontosan. Itt Szántó is általános értelemben használja a protestánsokra e terminust. Később a lutheránus felekezetet jelölte e név.
- 356 Áháb; Izrael hetedik királya. Uralkodása idején Izrael hatalma és gazdagsága gyarapodott.
- 357 Mikeás; próféta, az ú.n. kispróféták sorába tartozik.
- 358 Szántó egész működése során igen nagy jelentőséget tulajdonított az iskoláknak, az iskoláztatásnak. 1600-ban írott *Brevis et succincta descriptio c.* művében a protestánsok iskoláztatásával kapcsolatban épp ellenkezőleg ír. Ott arról panaszkodik, hogy a protestánsok a németalföldi egyetemeken taníttatják gyermekeiket, míg a katolikusok csak igen kevés jól képzett pappal rendelkeznek.
- 359 Nagy Szent Vazul; (330k.-379) egyházatya, cezareai érsek. A róla elnevezett szerzetesrend alapítója.
- 360 Gentilis, Giovanni Valentino; itáliai szentháromságtagadó. 1556-ban Genfbe menekült, de Kálvin, akivel nézeteltérésbe keveredett, halálra ítélt. Innen is elmenekült, és Kelet-Európában tevékenykedett, majd 1566-ban visszatért Svájcba, ahol kivégezték.
- 361 Blandrata (Biandrata), Giorgio; (1515–1588) olasz orvos. Lengyelországban, majd Erdélyben telepedett meg; az antitrinitárius irányzat itteni megalapítója.
- 362 Dávid Ferenc; (1520–1579) az erdélyi antitrinitáriusok egyik vezetője, az első unitárius püspök. Nézeteiért 1579-ben az országgyűlés elítélte, fogságban halt meg Déván.
- 363 Lindanus, Guilhelmus; (1525–1588) dilingeni tanár, genti püspök.
- 364 Illyricus, Thomas; (1485k–1528) ferences szerzetes, inkvizitor. Több művet írt a lutheránusok ellen.
- 365 Major, Georg; (1502–1574) német protestáns teológus. Luther és Melanchton tanítványa volt, majd 1536-tól Wittenbergben teológiai tanár. Művet írt az erdélyi szentháromságtagadók ellen is.
- 366 Eunomianusok; Eunomiosz követői. Az ú.n. szigorú ariánus eretnecség egyik irányzata. Tanításuk szerint a Fiú egyáltalán nem hasonlatos az Atyához.
- 367 Melkhiták; az antiokhiai, jeruzsálemi és alexanriai keresztényeket nevezték így a monofiziták. Egy részük a VII. században monoteleta lett, a többiek pedig a bizánci egyházhoz csatlakoztak.
- 368 A szövegösszefüggés szerint Szántó itt valószínűleg az evangélikus egyházon belül jelentkező, de az ortodox lutheranizmus ellen fellépő törekvésekről beszél.

- 369 Lásd 20. sz. jegyzetet.
- 370 Messaliánusok; szír eredetű IV. századi szekta, nevük jelentése: imádkozók. Manicheusok által befolyásolt aszkézist hirdettek.
- 371 Jovinianus; IV. századi eretnek. Írásai nem maradtak fenn, így tanait csupán az ellene írott művekből lehet megismerni. A házasság kérdésében úgy foglalt állást, hogy a szűzies, övegyi élet és a házaselet Isten előtt nem különbözik egymástól. 390-ben kiközösítették az egyházból.
- 372 Képrombolók; az izauriai III. Leó görög császár által kezdeményezett mozgalom követői.
- 373 Karlstadt, Andreas; (1483k–1541) német reformátor, Luther egyik legelső követője. Spiritualisztikus nézetei és Lutherétől eltérő úrvacsora-tana miatt 1529-től Svájcban tevékenykedik.
- 374 Szombatosok; az 1580-as években az erdélyi antitrinitáriusok körében kialakult szekta, amely egyre inkább kötelezőnek vallotta magára az ószövetségi előírásokat.
- 375 Emser, Hieronymus; (1478k–1527) német humanista. 1504-ben Erfurtban tartott előadásait Luther is hallgatta. A lipcsei vita után Lutherrel szembefordult, számos Lutherellenes írást tett közzé.
- 376 Judit; a nevét viselő ószövetségi könyv főszereplője, istenfélő özvegyasszony. A világhatalomra törő Holoferneszt megölte.
- 377 Hilarius; (300k–368) poitiersi püspök. Heves küzdelmeket folytatott az arianizmus ellen.
- 378 Beza, Théodore; (1519–1605) reformátor, Kálvin közeli munkatársa.
- 379 Vermigli, Pietro; (1500–1562) olasz teológus. 1541-ben protestáns lett, s az Alpoktól északra tevékenykedett.
- 380 Hesshusen; (1527–1588) német protestáns teológus. Szerepe volt a lutheránus ortodoxia kidolgozásában.
- 381 Libertinusok; a reformáció korának egyik irányzata, amely pantheisztikus nézeteket vallott. Kálvin is fellépett ellenük *Institutio adversus fanaticam et furiosam sectam Libertinorum* c. művében.
- 382 Bucer, Martin; (1491–1551) német reformátor. A reformáció helvét irányzatának Strassbourgban tevékenykedő képviselője.
- 383 Sajnos nem tudjuk, kiről beszél Szántó.
- 384 Gallus, Nicolaus; (1516–1570) német reformátor, lutheránus teológus. Főleg Regensburgban és magdeburgban tevékenykedett, ahol M. Flacius közeli munkatársa volt.

- 385 Musculus, Andreas; (1514–1581) német protestáns teológus. Luther híve volt; részt vett a Concordiae Formula szerkesztésében. Haláláig Frankfurtban volt teológiai tanár.
- 386 Valentiniánusok; a gnóosztikus és platonikus tanokat ötvöző Valentinus követői.
- 387 Antinomusok; a kereszténység első századában megjelenő vallási irányzat, amely tagadta a mózesi erkölcsi törvények érvényességét. Az elnevezést a XVI. századi vallási polémiákban igen tarka jelentésben használták, de Szántó itt az eredeti értelme szerint alkalmazza a terminust.
- 388 Jerobeám; Az ország kettészakadása után Izraelnek, az északi királyságnak első királya. Az aranyborjú imádásáról szóló történet az ő nevéhez kapcsolódik.
- 389 Jozija; Júda 16. királya, Ámon fia.
- 390 Simeon; kegyes izraelita férfi Jeruzsálemben, aki a templomban a gyermek Jézust karjára vette.
- 391 Zwingli, Ulrich; (1484–1531) Zürichben tevékenykedő prédikátor, a svájci reformáció elindítója.
- 392 Vacquarius, Joannes; műve, a Liber de multiplici haereticorum tentatione 1561-ben jelent meg Párizsban.
- 393 Bolsec, Hieronymus; (?–1584) karmelita szerzetes, orvos, Kálvin egyik ellenfele. A kálvini predestináció ellen fellépett; megírta Kálvin életrajzát, amelyben a nagy reformátort igen kedvezőtlen színben tünteti fel.
- 394 Jungius, Adrianus; (1550–1607) lengyel jezsuita szerzetes.
- 395 Adonis; a görög-római mitológiában Kinyras ciprusi király csodálatos szépségű fia.
- 396 Léviták; Lévi leszármazottai. Az elnevezés tulajdonképpen a papság összességét jelenti.
- 397 Efraim; Izrael egyik törzse. Névadó ősük Józsefnek és Asznátnak a második fia.
- 398 Ószövetségi törzs, amely Jákób és Bilha fiára vezethető vissza.
- 399 Izrael egyik törzsének a neve. Van olyan értelmezés, mely szerint azokat jelenti, akik a kivonulás során Izrael fiaihoz csatlakoztak.
- 400 A júdeai hegyvidéken letelepedett törzs. Bár nem számított izraelita törzsnek, mégis az e törzsből származó Dávid egész Izrael királya lett.
- 401 Lásd Ezech. 23.
- 402 Photinus; sirmiumi püspök, a IV. században élt. A róla-elnevezett eretnekség megalapítója.
- 403 Eutyches; egy Konstantinápolyhoz közeli kolostor apátja volt az V. században. Nestoriusszal szemben azt tanította, hogy Krisztusban csak egy, mégpedig isteni természet van. Tanítását a Kalcedoni zsinat (451) elítélte.

- 404 Más kézzel írt rész, talán egy tartalomjegyzék összeállítását kezdte el itt valaki.
- 405 Methodius; (?–847) 842-től konstantinápolyi patriarcha. A képmorbólók ellenében védelmezte a szentképek tiszteletét.
- 406 Szent Hildegard; (1098–1179) apáca, majd apátnő volt, később kolostort alapított. Látomásai és művei miatt vált híressé. – Szántó datálásában egy évszázadot téved.
- 407 Kőrillusz; (?–444) 412-től alexandriai patriarcha.
- 408 Lehetséges, hogy Szántó félreértette forrását; Pico della Mirandola ugyanis 1463–1494 között élt, Alexandriai Szent Katalin pedig 307-ben szenvedett vértanúhalált.
- 409 II. Gyula; (1443–1513) 1503-tól pápa.
- 410 I. Ferenc; (1494–1547) francia király, 1515-től uralkodott.
- 411 Torquatus, Antonius; XV. századi ferrarai asztrológus. Mátyás szolgálatában állt. 1480-ban prognosztikont ajánlott fel, mely szerint 1595-ben a török birodalom elpusztul, amely újabb háborúra bírta rá a magyarokat.
- 412 Benjamin; Jákób Rácheletől született legkisebb fia. A róla szóló történetek gyakran összefonódnak fivére, József történetével.
- 413 Georgievics Bertalan; (?–1560) magyar történetíró. Hosszú ideig török fogságban volt; kiszabadulása után írta meg művét a törökök szokásairól, amely a XVI. században szerte Európában számos kiadást ért meg.
- 414 Szántó téved, az idézett rész: Dan. 8.
- 415 Leonclavius, Joannes; (?–1593) történetíró. A török birodalomról szóló több mű szerzője.
- 416 Báthori Gábor; (1589–1613) 1608-tól erdélyi fejedelem.
- 417 Irenaios; (135k–202k) egyházatya. A gnóosztikusok ellen folytatott küzdelmet. Sokat fáradozott a Húsvét körüli vita megoldásán.
- 418 Hippolytus; (?–235) egyházatya. Irenaeus tanítványa volt. A Decius-féle keresztényüldözésnek esett áldozatul.
- 419 Andreas Caesariensis; cezareai püspök, a VI. században élt. Fő műve: Kommentárok János evangéliumához.
- 420 Haimo; (?–853) bencés szerzetes, majd 840-től püspök. Fő műve az *Epitome historiae sacrae*.
- 421 Anselmus; (1033–1109) skolasztikus filozófus, 1093-tól canterbury érsek. Tőle származik az ú.n. ontológiai istenbizonyíték.

SZEMÉLY- és HELYNÉVMUTATÓ

A neveket a szerző által írott alakban vettük fel;
a helynevek esetében *kurzív* betűkkel – ahol
tudtuk – megadtuk a mai alakot is.

Aaron 23, 107
Abdemelia 17
Abdia (Abdala) 17
Abdulus (Abdulla) 16
Abel 21
Abdemonaples 16
Abdemulaliph 16
Abidus 38
Abitalib 16, 35
Abraham 15, 16, 21, 46, 47, 48, 54, 55,
81, 84, 89, 95, 97, 103, 106, 109, 110,
122
Abucoras, Theodorus 60
Abutaliph lásd Abitalib
Abydosz lásd Abidus
Achab 117
Achaia 52, 131
Achan 35
Acherman 131
Adam 21, 54, 64, 65, 67, 68, 73, 74, 87,
94, 97, 98, 102, 103, 105
Adamitae 19, 125
Adbeal 16
Adech 16
Adelphus 60
Adne 16
Adonis 125
Adué 16
Aegypti 22, 38, 102, 126, 128
Aegyptum 16, 22, 26, 29, 40, 41, 48, 49,
66, 129, 131
Aeneas 37
Aeneas Sylvius lásd Pius 2^{dus}
Aesopus 107
Aethiopia 66
Aetholia 131
Af(ri)ca 9, 29, 31, 34, 41, 63, 68, 126,
129, 131

Af(ri)cani 19; 27, 36, 58, 99
Agar 15, 16, 47, 83
Agnaijtae 27
Agria 34, 43
Ainak 42
Aitolia lásd Aetholia
Ajnácskő lásd Ainak
Alba Julia 34
Alba Graecus 40, 41
Alba Regalis 34, 131
Albania 40, 131
Alborek (Alorak, Alborach, Alborac)
96, 101
Alexander, Hallensis 60
Alexander magnus 33, 37, 105
Alexandria 36, 131
Alfatum 17
Alfonsus, Petrus 24
Alfoal 35
Alger 131
Alien 16
Allaschia chisar 132
Almadina 96
Almaskö 42
Alubacar 36
Amasia 130
Ambrosius 64, 133
Amida 130
Ammon 24
Ammonitae 126
Amulaeh 116
Amurates 38, 39
Amurates secundus 39, 40
Amurates tertius 41, 42
Anabaptiztae (Anabaptistae) 9, 13, 89,
117, 121, 125, 126
Anastasius tertius 36
Anat(h)olia 40, 41, 130
Anchalatus 17
Andreas Caesariensis 133
Angareni 16
Angli 132

Anselmus 133
Antakya lásd Antiochia
 Antenor 37
 Antilutherani 119
 Antinomi 121, 122
 Antiochia 29, 36
 Antiochus 35, 63
 Antropomorphiti 19
 Aphtarhodocitae 27
 Appulia[!] 129
 Arabes *passim*
 Arabia 9, 15, 16, 17, 23, 24, 26, 29, 71,
 129, 130
 Arabicus sinus 131
 Aristoteles 58, 70, 71
 Armeni 37, 38, 128
 Armeni *eretnekek* 27
 Armenia 129, 131
 Arot 54, 80
 Arriani 9, 17, 18, 27, 52, 59, 62, 92, 118,
 119, 124, 125
 Arrius 19, 27, 69, 99, 117, 118, 126
 Arzerum 131
 Ascemedes 105
 Asia 31, 37, 38, 39, 52, 63, 68, 126, 130
 Assiri (Assyri) 27, 66, 126, 127, 128,
 130
 Assyria 131
 Athala 17
 Athanasius 29
 Athenae *város* 39
 Athaenae lásd Pallas
 Attica 39
 Audobertus 125
 Augustinus 13, 65, 89, 118, 133
 Austriaci 126
 Avellona 131
 Averroes 70, 71
 Avicenna 70, 71
 Axa 35, 96
 Azoman (Attuman) 36
Azovi-tenger lásd Meotis
Ázsia lásd Asia
 Babylonia 33, 36, 53, 54, 59, 80, 133
 Babylon(ia) nova 130
 Babylonii 126, 130
 Baecocia 39
Bagdad lásd Bugadat
 Bagnialuca 132
 Baiazetes 39
 Baiazetes (II.) 40
 Balsara 130
Banjaluka lásd Bagnialuca
 Bartolomaeus Ungarus 60
 Baruc 55
 Basilus 118, 119
Basra lásd Balsara
 Batin 131
 Batori Gabriel 132
 Batori Sigismundus 42, 43
 Batori Stephanus 34
 Bayhera 17
Bécs lásd Vienna
 Beda 67, 133
Bejrút lásd Berithum
 Belgradum lásd Alba Graecus
 Bellarminus, Robertus 47
 Bellonius lásd Cenomanus
 Belzebub 74, 94, 105
 Bender 131
 Benjamin 129
 Berengariani 9
 Berithum 41
 Beza, Theodorus 121, 125
 Birefre 132
Bithynia lásd Bithinia
 Blandrata, Georgius 118
 Blondus 30, 37, 60
 Bohemi 41, 126
 Bohemia 13, 118
Boióthia lásd Baecocia
 Bois, David 60
 Bolsecus, Hieronymus 125
 Bonfinius 23, 59
 Bozius 128
 Bozna 32, 39, 132
Bmo lásd Bruna
 Bruna 12
 Bucerus 121
 Buda 34, 41, 131
 Budun lásd Buda

Bugadat 130
 Bulgari 39
 Bulgaria 38, 39
Bursa lásd Prusa
 Bythinia 38

 Caesarinus, Julianus 40
 Caida 16, 17, 25
 Caietanus 83
 Cain 21
 Cairo 131
 Caisaria 130
 Calijmachus, Experiensis 40
 Calliopolis 38, 131
 Calo 132
 Calvinistae 9, 117, 118, 119, 120, 121, 124, 125
 Calvinus 13, 117, 118, 121, 124, 125, 126
 Candida 125
 Cantacuzanus (Cantacusanus - Cantacuzenus) 38, 50, 53, 60
 Capadocia 37, 38
 Caph 58
 Caphigui Mijrrha 16, 131
 Capistranus 40
 Caradus 36
 Caraman 130, 131
 Caria 38
 Caribdis 76
 Carino 15
 Carolstadius 120
 Carolus quintus 41
 Carpacij montes 51
 Carpocnas 19
 Cars 131
 Caspij montes 37
 Caspium mare (Cospij mare) 37, 131
 Cassonii campi 39
 S. Catharina Racoisia 128
 Cavala 131
 Caypha 56
 Cayrum lásd Cairo
 Cedar 16
 Cedma 16
 Cedrenus 16, 18, 24, 29, 36, 59

 Cemen Aden 131
 Cenomanus, Petrus Bellonius 20, 50, 89
 Cerberus 74, 103
 Cerdo 19
 Cerinthiani 9
 Cerinthus 19
 Cesair 131
 Chalcis 40
 Chalco - Chalcocondilus, Laonicus 37, 38, 59
 Chaldea 129
 Chanad 132
 Chananei 126
 Chebetz Huztio Zebat 131
 Cherchal 131
 Chersonesum 30
 Chios 131
 Christus *passim*
 Christiani *passim*
 Chrysostomus 88
 Cicala bassa 43
 Cilicia 130
 Clemens (VII.) 41
 Clemens octavus 10
 Clissa 132
 Coffa 132
 Coidai 16
 Colchi 37
 Colonia 129
 Comaromium 42
 Constans secundus 30
 Constantinopolis 17, 34, 39, 41, 42, 43, 132
 Constantinus 104
 Constantinus (XI.) 40
 Constantinus magnus 40, 129
 Coppan 132
 Core 108
 Cornelius centurio 76
 Coridon 58
 Creta 37
 Croia[!] 40
 Cupa 42
 Cusanus, Nicolaus 46, 60
 Cutaiga 130

- Cyprianus 13
 Cyprus 36, 41, 131
 Cyrescebeles 39
 Cyrillus 128, 133
 Cyrolla 124
 Cyrus 29, 36
Csanád lásd Chanad
Csehország lásd Bohemia
- Dagobertis 29
 Dalmatae 32
 Dalmatia 42
 Damascenus 16, 24, 45, 60
 Damascus 26, 41, 130, 133
 Dan tribus 126, 133
 Daniel 15, 52, 85, 129
Dardanellák lásd Hellespontus
 David 30, 45, 46, 47, 81, 106, 109, 122, 126
 Davidis, Franciscus 118
 Decius imperator 104
 Delvina 131
Delvinë lásd Delvina
 Denisi 131
 Deven 42
 Diarbelir 130
 Dietrichstein 7
 Diocletianus 28
 Dionysius 104
Dionysopolis lásd Várna
Diyarbakir lásd Amida
 Doci 132
Don lásd Tanais
 Donatistae 9, 13, 19
 Dregel 42
Drégely lásd Dregel
 Duccaggin 131
 Dulgadir 130
 Duma 16
Durrës lásd Dyrrachium
 Dyrrachium 40
- Ebezefin 17
 Ebices 54
 Ebionitae 9, 19
 Edessa 29
- Edime* lásd Hadrianopolis
Égei-tenger lásd Egeum mare
Eger lásd Agria
 Egeum mare 39
 Egnatius 37
Egyptom lásd Aegyptum
 Elhassan 131
 Elia(s) lásd Helia(s)
 Emanuel 55
Emathia lásd Paeonia
 Emosera 16
 Empeumpecer 58
 Empserus 120
 Enima (Inima, Emina) 16
 Enoch lásd Henoch
Epeirosz lásd Epirus
 Ephesus 104
 Ephraim tribus 126
 Epicurei 26, 31
 Epirus 39
 Erasmus 15
 Eratostenes 102
Erdély lásd Transylvania
 Erdödi, Thoma 42
Erzerum lásd Arzerum
Esztergom lásd Strigonium
Etiópia lásd Aethiopia
 Euangelici 117, 118, 120, 121, 124
Eufrátész lásd Euphrates
 Eunomiani 119
 Eunomius 19, 119
 Euodius monachus 60
 Euphrates 66, 130
 Euripus 40
 Europa 9, 31, 36, 37, 63, 68, 129, 131
 Eusebius 28, 65
 Eutyches 126
 Eutychiani 9, 18, 119
 Eutymius 60
 Euxinum lásd Pontus
 Eva 21, 65, 74, 87, 105
 Evilath 66
Evvoia lásd Euripus
 Ezechias 15, 65

Fassa 131
Fekete-tenger lásd Pontus
 Fenessa 131
 Ferdinandus Austriacus 34, 41
 Filek 42, 131
Fönícia lásd Phaenicia
Franciaország lásd Gallia
 Franciscus, rex Galliae 128
Frigia lásd Phrygia
 Fulgentius 13
Fülek lásd Filek

 Gabriel Archangelus 18, 20, 25, 45, 55,
 58, 80, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103,
 104, 106, 112, 120, 123, 124
 Gaizus 23
 Galiben 16
 Gallata 131
 Galli 39, 40, 127
 Gallia 29, 34, 129
 Gallus, Nicolaus 121
 Gaza 41
 Gazelles 41
 Gedeon 84
 Gehon 66
Gelibolu lásd Calliopolis
 Genebrardus 15, 18, 27, 29, 35, 36
 Gentilis, Valentinus 118
 Genuenses 38
 Georgiani *eretnekek* 18, 27
 Georgiani (Circasioni) 42, 131
 Georgievicz, Bartholomeus 129
 Georgius 40
 Germani 11, 41, 42, 126, 129
 Germania 118, 126, 128
 Giulia 40, 132
 Giustendis 131
 Gog 105, 106, 129
 Gomar 24
 Graeci 9, 19, 21, 24, 27, 28, 29, 30, 36,
 37, 38, 39, 40, 50, 99, 126, 127, 132
 Graecia 16, 19, 26, 30, 34, 37, 38, 39,
 40, 71, 126, 129, 131
 Gregorius, Turonensis 104
 Guilhelmus, Parisiensis 76

Győr lásd Jaurinum
Gyula lásd Giulia
Gyulafehérvár lásd Alba Julia

Hachius 24
 Hadad (Had) 16, 47
 Hadelgel 17
 Hadrianopolis 38, 39, 40
 Haeremia 15, 28, 52
 Haevi 126
 Haiop 16
 Halepum (Baerea) 130
 Hali 27, 58, 119
 Hamel 16
 Hamesa 16
 Hanas (Haumar, Homar) 36
 Handelius, Georgius 7
 Hanzeta 17
 Hatvan 32, 42, 43
 Haumar 27
 Haydega lásd Caida
 Haydones 10, 11, 34, 132
 Haymo Ansberus 133
 Hector 37
 Helena 40
 Helia(s), Elia(s) 22, 35, 65, 66, 121,
 124, 133
 Heliseus 22
 Hellespontus 38
 Henoc (Enoch) 65, 66, 67, 133
 Heraclius 15, 16, 18, 24, 26, 27, 28, 29,
 30, 31, 35, 38, 59
 Herchegovina 132
 Herodes (Haerodes) 35, 52, 125
 Hethaei 126
 Hezhuscius 121
 Hidruntes 40
 Hieremias lásd Haeremia
 S. Hieronymus 14, 52, 88, 118, 133
 Hieropolis 29
 Hierosolymae lásd Jerusalem
 Hilarius 121
 S. Hildegardis 128
 Hispani 19, 127, 129
 Hispania 29, 34, 129
 Hissen 17

Hollokő 42
 Homen 17
 Homer 47, 119
 Honorius 15
 Hormisda 27, 37, 38
Horvátország lásd Croia[!]
 Hugaida Alalachi 17
 Huniades (Huniadus), Joannes 34, 39, 40
Hunyadi János lásd Huniades
 Huz 13
 Huzitae 9, 117, 125
 Hypparchus 102
 Hyppolitus 133

 Ibrahim basa 43
 Iconoclastae 120
 Ilion lásd Troia
Illíria lásd Illyria
 Illyria 39
 Illyricus 118
 Indi 24
 Innocentius quartus 88
Íón-tenger lásd Ionium mare
 Ionium mare 39
 Ireneus 133
 Isaac 47, 89, 109, 122
 Isaias 15, 22, 52, 55, 69, 81
 Isauria 36
 Isidorus 67
 Isidorus, Pacensius 36, 65
 Ismael 15, 16, 47, 83, 105, 109
 Ismaelitae 16
 Isodar 131
 Israel 28, 51, 56, 123, 126
 Israelitici 22, 126
Isztambul lásd Constantinopolis
 Itali 19, 37, 129
 Italia 40, 52, 129
 Itrarip 16
 Iuppiter 33
 Ixtur 16
Izmit lásd Nicomedia

 Jacob 120
 Jacob 56, 89, 98, 109, 122

Jacobus Syrus 17
 Jacobitae 17, 18, 19, 27, 29, 36, 53, 59
 Jason 30
 Jaugina Joamima 131
 Jaurinum 42
 Jeroba 122, 125, 126
 Jerusalem 29, 36, 41, 55, 63, 95, 96, 101, 123, 126
 Joachim 47
 Joannes 104
 Joannes Andreas 47, 48, 58, 71, 81, 96
 Joannes Antiochenus 17
 Joannes Austriacus 34
 Joannes Baptizta 21, 86, 98, 101, 103, 123
 S. Joannes Euangelista 13, 52, 57, 81, 122, 129
 Joannes, papa (IV) 29
 Joannes, rex Aethioporum 131
 Joannes, vaivoda lásd Zopoli
 Job 94, 106, 109, 122
 Jona 47, 52
 Jordan 22, 67
 Joseph 47, 95, 98, 103, 122
 Josia 123
 Josue 22, 35, 92, 133
 Jovinianus 120
 Jovius 39, 40, 130
 Juda(s) 52, 56
 Juda tribus 126, 129
 Judaei *passim*
 Judaizantes 59
 Judea 23, 52
 Judith 120
 Julius 2dus 128
 Jungius, Adrianus 125
 Juornik 132
 Justinus 65

Kairo lásd Cairo
Káldea lásd Chaledea
Kappadókia lásd Capadocia
Kárpátok lásd Carpacij montes
Kaspi-tenger lásd Caspium mare
Káin lásd Cain
 Keniermezo 34

- Kenyérmező* lásd Keniermezo
 Kervii 131
Kirman lásd Caraman
Khiosz ls. Chios
Kilikia lásd Cilicia
 Kirchlisse 131
 Kirmen 131
Klis lásd Clissa
Kolkhisz lásd Phasis
Komárom lásd Comaromium
Köln lásd Colonia

 Ladislaus, rex 40
 Lamech 87, 88
 Langino, Stephanus 60
 Latini 21, 50, 99
 Laxa lásd Caraman
 Lazar 39
 Lemnus (Lemnos) 40, 131
 Leonclavius, Joannes 130, 132
 Lepantum (Lepanto) 40, 131
 Leva 34
 Levi tribus 126
 Levitica gens 126
 Lia 88
 Libertini 121
 Lika 132
Limnosz lásd Lemnos
 Lindanus 118, 119, 120, 124
 Lippa 42, 132
 Lot 24, 106, 107
 Lucas 52, 113
 Lucumus 47
 Luije 16
 Lucifer (Lucifer) 24, 54, 65, 68, 72, 74,
 101, 102, 103, 104, 116
 Ludovicus rex 41
 Lutherani 9, 117, 118, 119, 120, 121,
 122, 124, 125
 Lutherus 13, 15, 117, 118, 119, 120,
 121, 122, 123, 124, 126
 Lycaonia 38

Ma' arat en Nu' man lásd Maras
 Macedonia 39, 131
 Macedoniani 9, 18, 27, 40, 119
 Macedonius 69, 99, 117, 118, 126
 Magog 105, 106, 129
Magyarország lásd Ungaria
 Mahak 16
 Mahomet *passim*
 Mahometani *passim*
 Mahometes (I.) 39
 Mahomet(es) secundus 34, 40
 Mahometes tertius 42, 43
 Maior, Georgius 119
 Malachias 65
 Malcus 104
 Malsam 16
 Mamalchi 41
 Manicheistae 9, 18, 19, 27
 Mansfeldi(n)us 42
 Maraco 131
 Maras 130
 Marcolfus 107
 Marcomanni 11
 Marcus, princeps 39
 Marcus 52, 56
 Maria, Beata Virgo 18, 32, 45, 46, 47,
 55, 57, 81, 86, 91, 99, 105, 106, 111,
 121, 128
 Maronitae 27
 Marot 54, 80
 Mars 24, 33
 Martellus, Carolus 34
 Martinianus 104
 S. Martinus 42
 Massa 16
 Massaeus, Christianus 59
 Matthaeus 52
 Matthias, rex 34, 41
 S. Maura 131
 Mauri 10, 20, 22, 23, 26, 30, 31, 43, 47,
 64, 72, 73, 80, 82, 84, 85, 87, 88, 90,
 91, 93, 94, 96, 99, 100, 101, 110, 115,
 116, 117, 118, 120, 123
 Maximianus 104
 Maximianus, archidux 43
 Maximilianus, imperator 28
 Mecha 16, 17, 24, 35, 41, 54, 55, 83, 85,
 95, 96, 106, 108
 Media 131

- Medina* lásd Almadina
 Medinna 35, 60
Mekka lásd Mecha
 Mela 38
 Melich 16
 Meliciani 119
 Mengleria 131
 Meotis 132
 Mercurius 33
 Mesopotamia 26, 130
 Messaliani 120
 Methodius 128
 Methona 40
Methoni lásd Methona
 S. Michael 72
 Michia 117
 Mihachius 42
 Misia lásd Bulgaria
 Misitra (Sparta morec) 131
 Missir 131
Mistra lásd Misitra
 Mitilene (Mytilene) 40, 131
 Moab 24
Mohács lásd Mohats
 Mohats 41, 132
 Moldavi 42
 Moldavia 40
 Monophijsitae 27
 Monothelitae 27, 29, 30, 36, 126
 Moravi 11, 126
 Moravia 11, 13, 118
 Morbisanus 37, 60, 102
Morea lásd Peloponesus
Morvaország lásd Moravia
 Moschi 41
 Moyses 15, 16, 19, 20, 21, 23, 33, 45,
 46, 48, 49, 52, 68, 74, 81, 82, 83, 87,
 89, 93, 98, 103, 105, 106, 107, 108,
 109, 121, 122, 123
 Mozarabeni 27
 Mudeva 132
 Musculus, Andreas 121
 Mustapha basa 131
 Muzar 16
Mytilini lásd Mitilene
 Nabaïos 16
 Nabugodonozor 85
Nagykálló lásd Calo
 Naphis 16
 Napoli di Romannia 131
 Natalis, Antonius 20, 60
 Nathan 109
 Nathannel 56
 Naclerus, Joannes 60
Navpaktosz lásd Lepantum
Navpliosz lásd Napoli di Romannia
 Naxia 131
 Negropontus 131
Németség lásd Germania
 Nestoriani 17, 18, 27, 29, 53, 59, 92
 Nicephorus 27
 Nicetas Byzontinus 60
 Nicolaitae 9, 19
 Nicolaus 60
 Nicomedia 40, 131
 Nicopolis 131
 Nicosia (Famaugusta) 131
 Nigropontus 40
 Niorrassum[?] 130
 Nisar 16
 Noe 21, 48, 81, 87, 95, 97, 102, 103,
 106, 107, 108, 124
Nógrád lásd Novograd
 Novatiani 86
 Novatus 86
 Novograd (Novigrad) 42, 131
 Nuama Syrus 22
 Ochoziae rex 22
Oláhország lásd Valachia
Olmütz lásd Olomuc
 Olomuc 7, 132, 133
 Olympus 51
 Ooliba 126, 127
 Oolla 126
 Orchanes 38
 Origenisti 19
 Ormuch 131
 Orthogules 38

- Oseas 103
 Osman 47
 Ottomannus 38, 43, 61, 117
 Ördög 42
 Örményország lásd Armenia
 Paeonia 39
 Palestina 16, 34
 Pallas 30, 37
 Palota 42
 Pannonia 19
 Papa 42
 Paphlagonia 39
 Parthi 128
 Paulus diaconus 37
 Paulus quartus 10
 S. Paulus 22, 49, 83, 84, 120
 Pécs lásd Quinqueecclesia
 Pelagiani 9
 Peloponesus (Morea) 39
 Pererius, Benedictus 65, 102
 Persae 19, 26, 27, 29, 36, 37, 38, 40, 42,
 58, 99, 119, 126, 128, 131
 Persia 29, 33, 42, 71, 131
 Persicus sinus 130
 Pető, Christophorus 43
 Petrus Martyr 121
 S. Petrus 22, 25, 49, 56, 84, 100, 120
 Pets lásd Quinqueecclesia
 Phaenicia 26, 29, 41
 Phantasiastae 27
 Pharan 15
 Phasis 29
 Philipopolis 39
 Philippus 56
 Philistaei (Philistei) 126, 127
 Phinies 17
 Phison 66
 Phocis 39
 Photiniani 9
 Photinus 126
 Phrigia 38, 39, 129, 130
 Picus, Mirandola 128
 Pikhardiztae (diabolistae) 9, 117, 125,
 126
 Pikhardus 13, 125
 Pilatus 52, 56
 Pius quintus 34
 Pius secundus (Aeneas Sylvius) 30, 34,
 37, 40, 64, 102
 Platina 37
 Platon 58
 Pleopatra 131
 Plinius 38, 102
 Plovdiv ld Philipopolis
 Pluto 74, 101, 103, 108
 Polarica 42
 Poloni 126
 Pontus 37, 38
 Posega 132
 Postellus, Guilhelmus 60
 Praga 11
 Prateolus, Gabriel 15, 19, 60
 Priamus 37
 Pristem 131
 Prolomaodes 41
 Prusa 38, 39
 Ptolomaeus 102
 Quinqueecclesia 132
 Raab 92
 Rabanus 67
 Rabbi Moyses 102
 Rachel 88
 Raphael angelus 85
 Retensis, Robertus 47
 Revan 131
 Rhodus 36, 40, 41, 131
 Ricelius, Dionysius 60
 Richardus 50, 51, 53, 133
 Richerius (Riserius), Christophorus
 37, 39, 60
 Rodolphus, imperator 10, 42
 Roma 10, 11, 34
 Romagnia lásd Romaniola
 Romani 27, 47
 Romanida 39
 Romaniola 130, 131

Rubrum mare 22, 41, 48, 67, 131
Rubus lásd Ebices mons
Russe lásd Pristem

Saba 53
Sabba regina 48
Sabbatharij 120
Sabei 54
Sabelliani 9, 18, 27, 119
Sabellius 19, 69, 117, 118, 126
Sabellicus, Antonius 37, 38, 59
Sacramentarij 9, 119, 124
Saducei 89, 104
Salonichi 131
Salumbazenum 39
Samandira lásd Semendria
Samosatiniani 9
Samoskö 42
Samuel 15, 52
Sara, mons 15
Sara 15, 16, 47, 83
Sarabeius 39
Sarraceni 15, 16, 17, 23, 29, 30, 33, 34,
35, 36, 37, 38, 41, 46, 50, 51, 52, 54,
55, 57, 58, 59
Saturnus 24
Saul 84
Sazeschna 132
Scanderbecus 40
Scham 130
Schytia 31. 38
Schytici 38
Scilla 76
Scodra 40
Scuttaris 40
Sebastes 38, 130
Sechen 42, 131
Seluk lásd Ephesus
Selimus 40, 41
Selimus (II) 40, 41
Semendria 132
Septem fratres dormientes 47, 104
Serapion 104
Sergius 17, 18, 19, 29
Servia 39, 40, 131
Serviani 39

Severitae 27
Sexard 132
Sicilia 36, 129
Sidon 41
Sigismundus 39
Simeon 123
Simon 30
Simon magus 9, 84, 119
Simontornia 132
Simontomya lásd Simontornia
Sinanus 42, 131
Sinay 91, 105, 114
Sirmium 132
Sisibolus 29
Sitistra 131
Sivas lásd Sebastia
Slesistae 126
Smidelinus, Jacobus 121
Sochum 131
Sodoma 66
Sodomi 95, 107
Solimannus 41, 127, 132
Solomon (Salomon – Salamon) 21,
53, 54, 67, 80, 106, 107, 109
Solymanus 39
Somakia 131
Sophia 131
Sophronius 29
Staurobatae 27
Stephanus, vayvoda 40
Strabum 67
Strigonium 42
Suriani 27
Syon 28
Syrach 66
Syria 26, 29, 34, 41, 129, 130
Syruan 131

Szakolca lásd Zakoltza
Saloniki lásd Salonichi
Szatmár lásd Zakmar
Szécsény lásd Sechen
Szeged lásd Zegedinum
Székesfehérvár lásd Alba Regalis
Szekszárd lásd Sexard
Szerbia lásd Servia

Szigetvár lásd Zigaretum

Szíria lásd Syria

Sziszeg lásd Zizegum

Szkláthia lásd Scythia

Szolnok lásd Zolnak

Taboritae 120

Taciani 19

Tamerlanus 39

Tanais 41, 132

Tarapolos 130

Tartari 10, 11, 34, 38, 39, 42, 43, 130,
131, 132

Tartaria 39

Tarurica 132

Tata 42

Tebich 16

Temesvár lásd Tömosvár

Temirlapum 131

Tertullianus 13, 65

Teucris lásd Troiani

Teucrisa lásd Troia

Thema 16

Theodosius 133

Theodosius junior 13

Theodosius magnus 104, 105

Theopaschitae 18, 27

Theophylactus 88

Thessalia 39, 131

Thomas 56

S. Thomas 60

Thorai 17

Thracia 129

Tigris 66

S. Tobias 85, 120, 122

Tokatun 130

Tokaj ld Tokay

Tokay 132

Toletanus, Joannes 60

Tomori, Paulus 34, 41

Topetorkan lásd Chersonesum

Torquatus, Antonius Ferrariensis 128

Tostatus, Alfonsus 65, 67, 69

Tömosvár 42, 132

Tracia 30, 131

Transylvani 42

Transylvania 32, 34, 41, 120, 132

Trichala 131

Trinitarij 62, 82, 118

Triphlis 131

Tripolis 40, 130, 131

Troia 37

Troiani 37

Tschildir 131

Tunis 131

Turcae *passim*

Turdetinus, Martinus 30

Turociensis comitatus 10

Turrecremata, Joannes 60

Tyrus 65

Umbertus 60

Ungari 19, 34, 38, 40, 41, 42, 126, 129,
131

Ungaria 11, 32, 33, 34, 39, 41, 42, 118,
128, 129, 132

Uscopia 131

Üscüdar lásd Nicopolis

Vác lásd Vacia

Vachtornia 132

Vacia 42

Vacquierius 125

Vain 16

Valachi 39, 42, 130, 132

Valachia 40

Valentiniani 121

Valentinianus tertius 13

Vallensis, Joannes Anglus 60

Vallones 43

Varna (Dionysopolis) 40

Veneti 34, 37, 40, 41, 128

Venus 16, 19, 22, 24, 25, 31, 33, 35, 51,
90, 96, 120, 124, 125

Vesprimium 42

Veszprém lásd Vesprimium

Viclephistae 9

Vidin 132

Vienna 32, 41, 42, 132

Vilagosvár 132

Vincentius Bellovacensis 17, 20

S. Vincentius 13, 22, 24, 35, 60, 76
Visegrád ld Visegradum
Visegradum 42
Vitriacensis, Jacobus 60
Vives, Ludovicus 60
Vlorē lásd Avellona
Volaterranus 16
Vörös-tenger lásd Rubrum mare
Vysa 131

Wan 131

Zabadsen 42
Zacharias 105, 106, 123

Zaidus 23
Zakmar 132
Zakoltza 11
Zamed 23
Zegedinum 131
Zigetum (Zigettium - Ziged - Sas-
var) 41, 127, 132
Zizegum 42
Zolnak 131
Zonaras, Joannes 29, 59
Zopoli, Joannes 34, 41
Zvingliani 9
Zvinglius 124

Zusammenfassung

Die Widerlegung des Korans (Confutatio Alcorani) von dem Jesuiten István (Arator) Szántó. Hrsg. von István Dávid Lázár. Szeged, 1990. /Materialien zur Geschichte der Geistesströmungen in Ungarn in 16-17. Jahrhundert. Bd. 27./

Die hier veröffentlichte Handschrift (Fundort in der Handschriften- und Inkunabelsammlung der Österreichischen Nationalbibliothek) ist von wichtiger kultur- und religionshistorischen Bedeutung. Es ist nämlich die erste systematisch durchgeführte Widerlegung des Korans ungarischer Provenienz.

Der zu seiner Zeit weitbekannte und in den Religionsfragen sehr aktive Prediger ist um 1540 geboren. Seine Familie wurde von den Türken gewaltig bedroht sogar verfolgt. Der junge Szántó studierte 1560 in dem Collegium Germanicum in Rom, trat 1561 in den Jesuitenorden ein und war in dem Jubiläumsjahr 1575 als ungarischer Beichtvater in Rom tätig. Die Verwirklichung jener grosszügigen Pläne, die er schon während seines Aufenthaltes in Rom vorbereitete, bestimmte seine weitere Tätigkeit. Er hatte vor, katholische Schulen zu gründen und im Dienste seiner Kirche möglichst viele Bücher veröffentlichen zu lassen. Diese seiner Bestrebungen wurden durch das Vordringen der reformatorischen Bewegung in Ungarn stark beeinflusst. Szántó wollte nämlich die Gegenreformation mit erfolgreichen kulturellen Massnahmen unterstützen. Zum Ziele der Ausbildung katholischer Priester hat er daran bemüht, in Rom auch ein Collegium Hungaricum zu gründen.

Nach seinem langen Aufenthalt in Rom hat er später acht Jahre in Siebenbürgen verbracht, wo er heftig an den religiösen Streitigkeiten und Diskussionen teilnahm. Im Sinne eines Landtagsgesetzes vom Jahre 1588 wurden die Jesuiten darauf gezwungen, das Land Siebenbürgen zu verlassen. Szántó wurde durch diese Vertreibung stark berührt und zog sich in ein Jesuitenkloster in Oberungarn (Zníovárálja) zurück. Das Ordenhaus wurde zur Zeit des Bocskai-Aufstandes verbrannt und die literarischen Werke von Szántó, die er im Laufe von 40 Jahren verfasste, wurden zum grössten Teil durch Feuer vernichtet. Die einzige Schrift, die er mitnehmen konnte, ist die hier zum erstenmal veröffentlichte "Confutatio Alcorani".

Szántó hat dem Jesuitengeneral über die geplante Widerlegung des Korans schon 1598 berichtet. Die Arbeit sei von grösster Wichtigkeit, viele haben schon nämlich gegen Mohammed geschrieben, aber seine "Irrlehren" wurden bis jetzt nicht systematisch kritisiert. Das Werk wurde dem Kardinal Dietrichstein gewidmet. Der Verfasser hatte vor, mit dieser Widerlegung des Korans bei der Bekehrung der Hochadeligen in Böhmen und Mähren zu helfen und den Glauben der kämpfenden oder gefangenen christlichen Soldaten zu verstärken. Das Werk wurde 1611 zum Druck vorbereitet und die Widmung – vermutlich aus kirchenpolitischen Gründen – antedatiert.

Die ganze Schrift besteht aus sieben, die eigentliche Konfutation aus 3 Büchern. Die Beweisführung ist durch die skolastische Logik wesentlich bestimmt, die Feststellungen und Behauptungen des Korans wurden aufgeteilt und widerlegt. "Das erste Buch" der Konfutation, das die Lebensgeschichte Mohammeds aus streng parteiischer Sicht darstellt, besteht aus 12 Abschnitten. Ohne Zweifel kann es mit der grenzenlosen Habgier Mohammeds erklärt werden, dass er sich den Menschen als der Prophet Gottes vorstellte. Im Sinne der gezielten Kritik des Islams und anderer heretischen Überzeugungen hat der Verfasser den Versuch, die verschiedenen Irrlehren der Religiösität zu vergleichen. All diese Lehren sind den Bösen geeignet, zahlreiche Sünden bleiben nämlich bei diesen Bekenntnissen unbestraft.

"In den zweiten Buch" (besteht aus 8 Abschnitten) wird die allgemeine Widerlegung des Korans durchgeführt. Das konfuse und unklare System der heiligen Schrift des Islams wird diesmal mit der logischen und klaren Gedankenführung des Alten und Neuen Testaments verglichen. Trotz der völligen Falschheit sei es aber wünschenswert, dass man die Lehren des Korans kennenlerne. Man sollte nämlich in der Lage sein, die falschen Lehren genau beurteilen und damit die religiösen Irrtümer vermeiden zu können. Der Koran wurde von dem Satan verkündet, Mohammed sei kein Prophet, sondern der Vorläufer des Antichristus.

"Das dritte Buch" enthält die eingehende Widerlegung des Korans. Hier werden die Hauptlehren und die führenden Gedanken der Schrift erfasst und detailliert widerlegt. Und weil die verschiedenen protestantischen Lehren viel Ähnlichkeit mit dem Koran aufzeigen, wird "in dem Epilog" des Werkes ein Vergleich in 23 Punkten durchgeführt.

